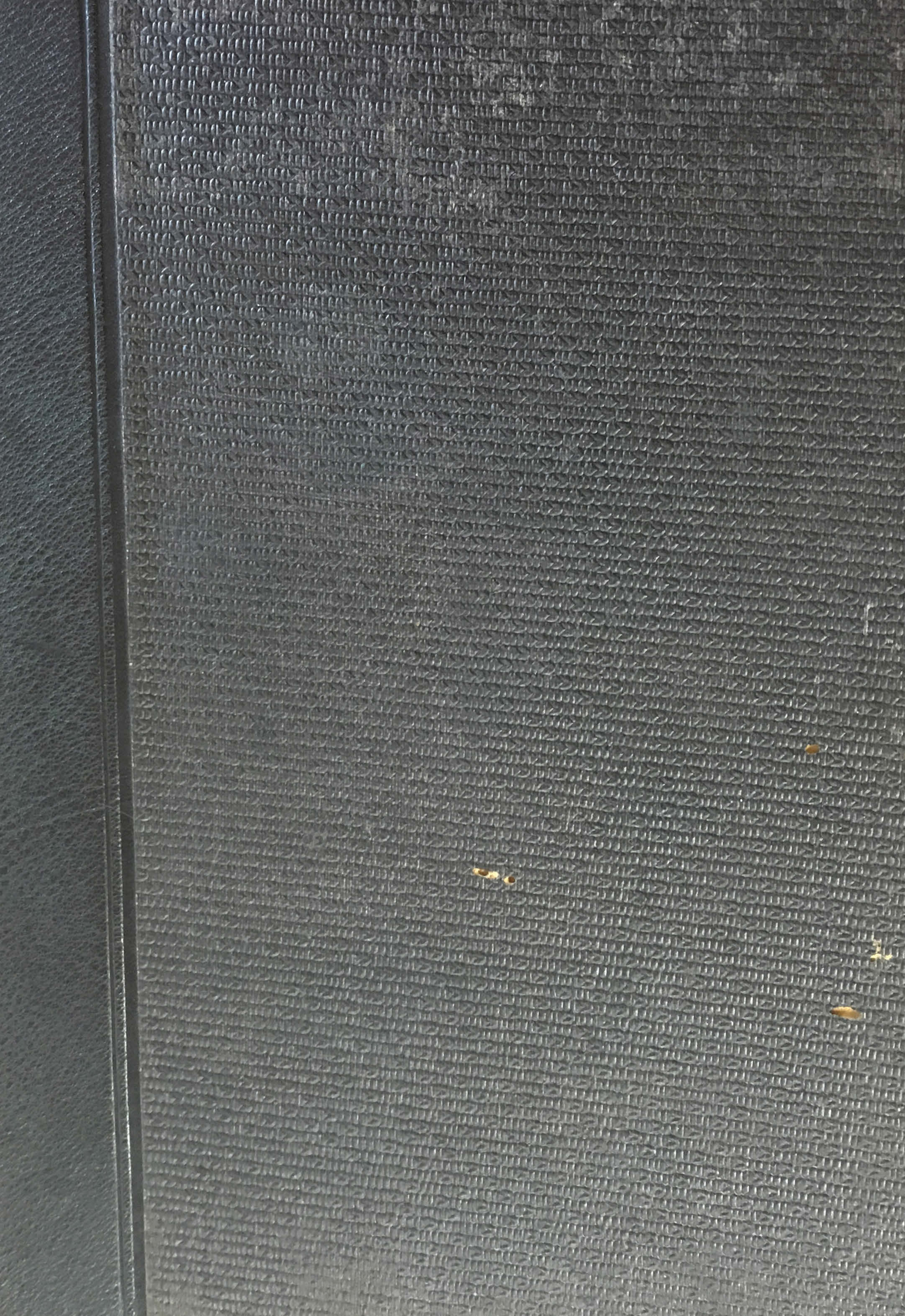

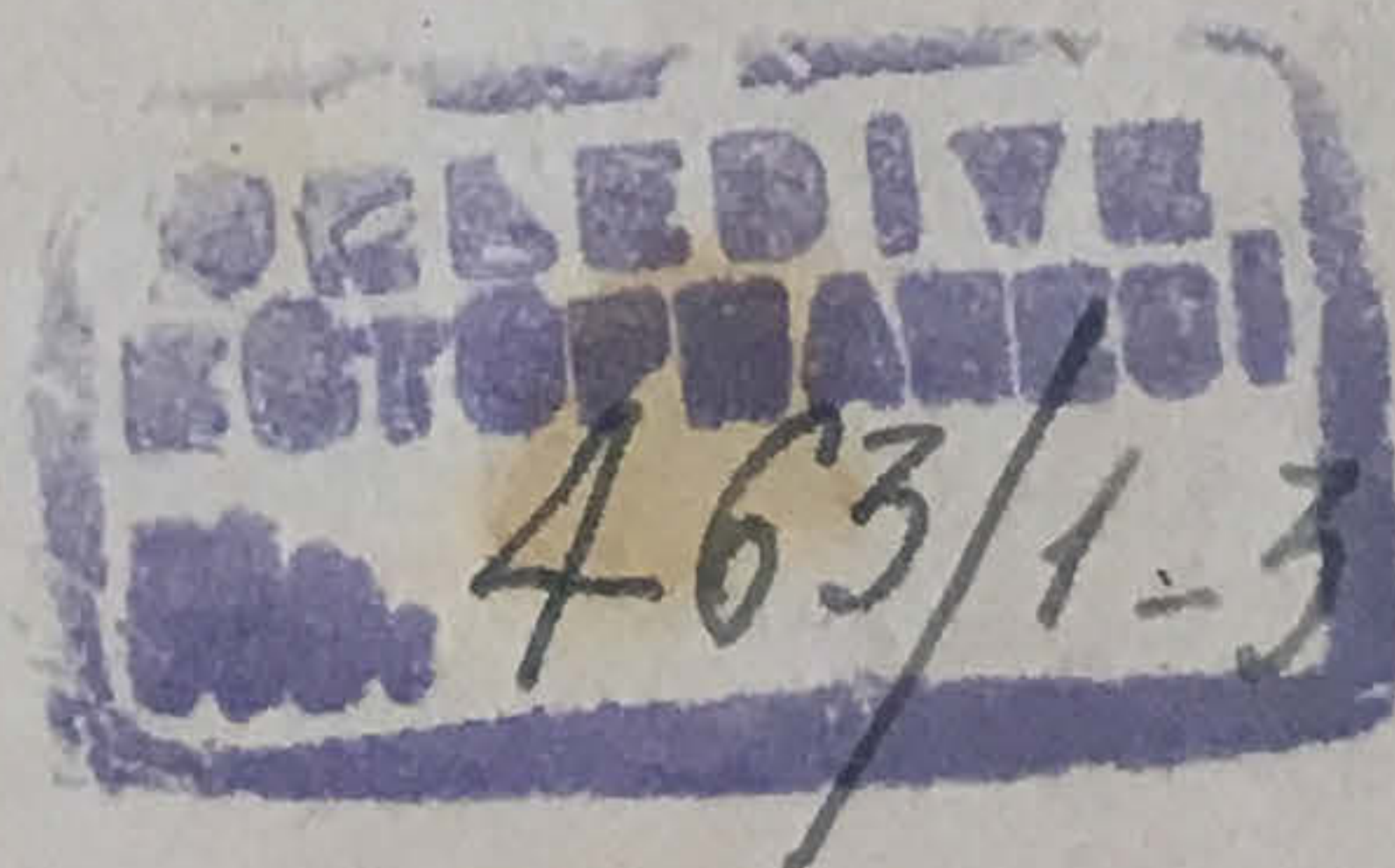

ՍԱԼԻՀԱ ՀԱՆԸՄ

Կ Ա Մ

ԲԱՆԱԿԸ ԲՈՆԱԻՈՐԻՆ ԴԷՄ

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐ

ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ

Ռ. ՍԱԳԱԵԱՆ

ՂԱԼԱԹԻԱ

ԳՈՐԾՈՒՆԴՈՒ ԽԱՆ, 7

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ Ռ. ՍԱԳԱՆԱՆ

ՍԱԼԻՀԱ ՀԱՆՐԱՊԵՏ

Կ Ա Մ

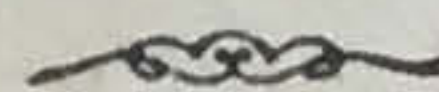
ԲԱՆԱԿԸ ԲՈՆԱԽՈՐԻՆ ԴԷՄ.

ՎԷՊ ՕՍՄ. ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ

Դ Ր Ե Ց

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Ա. ՀԱՏՈՐ

Կ. Պ Օ Լ Ի Ս

Տպագրութիւն Ռ. ՍԱԳԱՆԱՆ

1912

UNIVERSITY OF CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

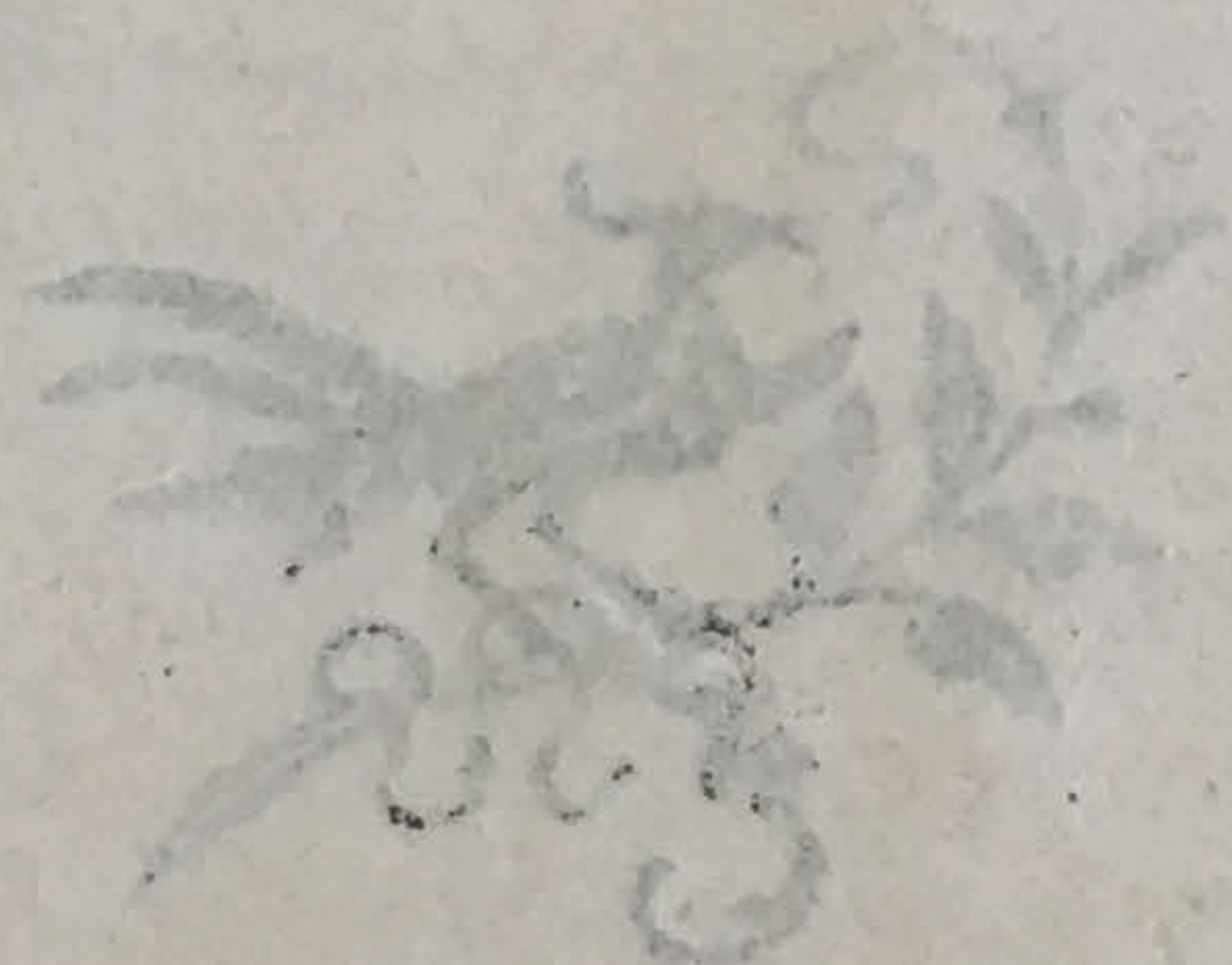
UNIVERSITY OF CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

UNIVERSITY OF CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

ՍԱԼԻՀԱ ՀԱՆԸՄ

Կ Ս Մ

ԲԱՆԱԿԸ ԲՌՆԱԻՈՐԻՆ ՌԷՄ

ՎԷՊ ՕՍՄ. ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա.

ԻԶՁԵԹ ՓԱՇՅՈՒՄԱՐԱՆՔԻՆ ՀՐԴԵՀԸ

1908, Յունուար 5ին, ժամը գիշերուան երեքուկէսին, յանկարծ հրդեհ կը ծագէր, Պէշիքթաշ, Եէնի Մահալլէ, կայսերական պալատան երկրորդ քարտուղար և սենեկապետ Իզզէթ փաշայի քարուկիր ապարանքին վերի յարկէն: Թէեւ օգնութիւններ կը հասնին՝ բայց հրդեհը ծագած պահուն անմիջապէս տան մէջ ոչ ոք իմացած ըլլալուն՝ կրակը տարածուած էր: Ասոր գլխաւոր պատճառ եղած էր նաև ապարանքին ամէն կողմը գտնուած ելեկտրական լամբարներն և վառարանները:

Թերթերը, որոնք կիրակի և երկուշաբթի մանրամասնօրէն կը նկագրէին հրդեհը, կ'ըսէին թէ Իզզէթ փաշայի ա-

ապարանքին կիցն և փողոցին անկիւնը գտնուած էօմէր պէյի տունն ալ այրած էր : Ապարանքին դիմացը կը գտնուէր Սպարապետ Րիզա փաշայի բնակարանը , որուն ճակատն ալ բռնկած էր , սակայն երդիքներէն վար կախուած կապերաներու և ջրհանկիրներու աշխատութեանց շնորհիւ կարելի եղած էր Սպարապետին տունը փրկել :

Այս տեղեկութիւններէն ետքը , թերթերը կ'աւելցնեն թէ՛ Վեն. Սուլթանը իմանալով հրդեհը , բարեհաճած էր թիկնապահներ դրկել , որպէս զի հրդեհը մարելու և ճարակումը արգիլելու մասին հարկ եղած միջոցները ձեռք առնուին .

Իզգէթ փաշայի ապարանքին կիցը գտնուող սեղանաւոր Յակոբ և Ստեփան Այճեանի տուներն ալ այրած էին և վերջապէս ժամը ճին կարելի եղած էր աղէտքին առաջքը առնել :

Ապտ—իւլ—Համիտ Իրասէով մը հրամայած էր սենեկապետ Պէքիր պէյի և պալատական ուրիշ պաշտօնատարներու որ իր բարեւները հաղորդեն Սպարապետ Րիզա փաշայի ու քարտուղար Իզգէթ փաշայի , որոնք Երլարզ երթալով իրենց երախտագիտութիւնը մատուցած էին ցոյց արուած այս հոգածութեան համար :

Թերթերը կ'ըսէին նաեւ որ Իզգէթ փաշայի ապարանքէն բան մը չէր ազատած թէ անեցիկները հաղիւ ժամանակ ունեցած էին ինքզինքնին ազատելու : Ապտ—իւլ—Համիտ իսկոյն հրամայած էր շուտով ապարանք մը կահաւորել Նշան Թաշիի կողմը՝ Իզգէթ փաշայի բնակութեանը համար :

Ահաւասիկ ինչ որ թերթերը կը գրէին :

Եւ սակայն այդ հրդեհի պահուն և մանաւանդ հրդեհը մարելէն ետքը կարգ մը տարօրինակ անցքեր տեղի ունեցած էին , որոնց մասին թերթերը խոհեմ և զգուշաւոր լռութիւն մը պահած էին : Արդարեւ բռնակալութեան այդ շրջանին սեր գրաքննութիւնը իր ծայրայեղ խստութեան հասած էր , և Պոլսոյ մամուլը պալատականի մը տունէն ծագած հրդեհի մը

մասին ուրիշ բան չէր կրնար գրել, այլ ինչ որ իրեն հաղորդուէր «պաշտօնապէս»: Բայց մենք որ այդ ճնշումներուն ենթարկուած չենք և անկաշկանդ ու անկողմնակալ պատմիչի դերը կ'ուզենք կատարել, մեր ընթերցողներուն պիտի պարզենք իրողութիւնը, այնպէս ինչպէս որ տեղի ունեցած է:

Յունուար 5, Շաբաթ իրիկունը Իզզէթ փաշա սովորականէն կանուխ վերադարձաւ իր ապարանքն և ընթրիքը հոն ըրաւ, ինչ որ բացառիկ բան մըն էր: Հազիւ սեղանէն ելած էր, երբ սպասաւորն եկաւ ծանուցանելու թէ երեք պալատականներ եկած էին և զինքը տեսնել կը փափաքէին:

— Լա՛ւ, հոս հրամցուցէք, հրամայեց Ապտիւլ Համիտի սիրական քարտուղարը փութկոտ ձեւով մը:

Յայտնի կ'երեւար որ արդէն կը սպասէր այդ հիւրերուն:

Քանի մը վայրկեան ետքը, երեք պալատականները կը մտնէին պերճաշուք կերպով կահաւորուած հիւրասրահ մը, ուր Իզզէթ փաշա իրենց կը սպասէր ժպտուն դէմքով:

— Թէյ բերէք հիւրերուն, հրամայեց Իզզէթ փաշա երեք պալատականներուն ընկերացող ծառային:

Ժամը նոյն միջոցին երկուքն էր: Մէկուկէս ժամ ետքը հրդեհը կը ծագէր վերնայարկէն որ անբնակ կը կարծուէր: Այդ վերնայարկին ներքեւ կը գտնուէր Իզզէթ փաշայի մասնաւոր յարկաբաժինն որ կը բաղկանար աշխատութեան սենեակէ մը, հիւրասրահէ մը և սպասման սրահէ մը: Այս երեք սրահներն ալ մէջէ մէջ դուռներ ունէին և միանգամայն մասնաւոր դուռներով կը հաղորդակցէին սանդուխն առաջնորդող ընդարձակ սրահի մը հետ: Բայց ընդհանրապէս հիւրասրահի և աշխատութեան սենեակի այդ մասնաւոր դուռները ներսէն կղպուած կը մնային, այնպէս որ հարկ էր սպասման սրահի դռներէն կատարել անցուդարձը: Աշխատութեան սենեակին մէջ կար նաև թանկագին գորգով մը ծածկուած փոքրիկ դուռ մը որ նեղ նրբանցքի մը վրայ կը բացուէր: Այս նրբանցքը, հազիւ երեք մէդր երկայնութեամբ, կը վերջանար

դռնով մը որ կը բացուէր նեղ և ոլորապտոյտ սանդուխի մը վրայ։ Այս սանդուխը կ'առաջնորդէր այն վերնայարկն ուր ծագում առած էր հրդեհը։ Սանդուխին գլուխը կը գտնուէր ուրիշ դուռ մը։

Այս վերնայարկը որ այսպէս երեք դռներով ամրափակուած էր, երկու բաւական ընդարձակ սենեակներէ կը բաղկանար։ Ոչ ոք կը մտնէր հոն, բացի Իզզէթ փաշայէ։ Կը կարծուէր թէ Սուլթանին հաւատարիմ քարտուղարը այդ տեղ կը պահէր իր թանկագին առարկաները և կարեւոր թուղթերը, խոշոր երկաթեայ արկղի մը մէջ։

Ինչպէս ըսինք, երեք պալատականները սպասման սրահէն անցնելով մտած էին հիւրասենեակ, ուր քարտուղար փաշան իրենց կը սպասէր։ Ծառան, իր տիրոջ պատուէրին համեմատ, քիչ ետքը թէյի ափսէն ու սամավարը բերաւ ու կրկին դուրս ելաւ։

Ժամը երեքին մօտ թիկնապահ մը ներկայացաւ Իզզէթ փաշայի ապարանքը և ըսաւ թէ Նորին Վեհափառութիւնը կ'ուզէր անմիջապէս փաշա էֆէնտին տեսնել։

Ապաիւլ Համիտի քարտուղարը իսկոյն վար իջաւ պալատական թիկնապահին հետ մեկնելու համար։ Վարը գաւիթին մէջ, իր սենեկապանը նշմարելով, որ բարեւ բռնած՝ ակնածանքով կը սպասէր, ըսաւ.

— Ահմէտ աղա, չըլլայ որ վերի հիւրերը անհանգիստ ընէք և մինչեւ որ ձեզի չը կանչեն չըլլայ որ քովերնին երթաք... իսկ եթէ ուրիշ հիւր մը դայ և զիս տեսնելու համար սպասել ուզէ, գետնայարկի հիւրասենեակը տարէք։

— Շատ ազէկ, փաշա էֆէնտի, պատասխանեց սենեկապանը բարեւելով։

Այս պատուէրը տալէ ետքը Իզզէթ փաշա պալատէն եկող թիկնապահին հետ կառք մտաւ և մեկնեցաւ։

Ժամը երկուքուկէսն էր երբ ապարանքին մէջ իրարանցումը սկսաւ։ Կողմնակի յարկաբաժնի մը պատուհաններէն

սպասուհի մը նշմարած էր որ թանձր մուխ մը և բոցեր կ'ելլէին փաշային յարկաբաժնին վրայէն։ Ակնթարթի մը մէջ տունը տակնուվրայ եղաւ. ամէն մարդ առիւն անդին կը վազէր «կրակ կայ, տունը կ'այրի կոր» աղաղակելով։ Կիները մանաւանդ ահաբեկ ճիչեր արձակելով՝ կը փութային փողոց նետուիլ։ Երբ որոշապէս հասկցուեցաւ թէ ո՛ր կողմէն ծուխն ու բոցերը կ'ելլէին, սենեկապանը երկու ուրիշ սպասաւորներու հետ, խոյացաւ փաշային յարկաբաժնը, վազելով անցաւ սպասման սրահէն եւ, հակառակ ընդունած պատուէրին, ուղեց հիւրասրահին դուռը բանալ։

Դուռը ներսէն կղպուած էր։

— Ո՞վ է, ի՞նչ կայ. հարցուց ձայն մը ներսէն։

— Ես փաշային սենեկապանը, Ահմէտ, պատասխանեց միւսը չփոխած ձայնով մը։ Բացէ՛ք դուռը, տունը կ'այրի կոր։

— Տանը ո՛ր կողմը կ'այրի կոր, հարցուց ամենայն հանդարտութեամբ։

— Բո՛ւն այս տեղը, վերնայարկը... դուռը բացէ՛ք կ'աղաչեմ։

Ներսի ձայնը չպատասխանեց։

— Աստուծոյ սիրոյն բացէ՛ք դուռը, աղաղակեց խեղճ սենեկապանը խելայեղ։

Նոյն լռութիւնը։ Այդ միջոցին բնակարանին միւս մարդիկը դռններով ջուր բերած էին կրակը մարելու համար և սակայն դուռը չէր բացուեր և ուրիշ ճամբայ չկար վերնայարկը երթալու համար։

— Աստուծոյ սիրոյն, դուռը բացէ՛ք, կը գոչէր յուսահատօրէն սենեկապանը։ Ահմէտ, թէ՛ տունը պիտի այրի և թէ՛ դուք ալ մէջը պիտի այրիք։

Ո՛չ մէկ պատասխան լսուեցաւ ներսէն։

Ահմէտ աղա այդ անբացատրելի լռութենէն կատղած պուռաց։

— Եթէ դուռը անմիջապէս չբանաք՝ պիտի ստիպուինք խորտակելու :

— Եթէ փորձէք դուռը խորտակելու, ձեզ կ'սպաննեմ, պատասխանեց ձայնը, հաստատ չեշտով մը :

Այս սպառնալիքը պահ մը կասեցուց Ահմէտ աղան ու իր ընկերները, որոնք կը պատրաստուէին իրաւցնէ դուռը խորտակելու :

— Աստուած իմ, Աստուած իմ, ի՞նչ ընելու է կը գոչէր խեղճ սենեկապանը ձեռքերը գլխին զարնելով :

Քանի մը վայրկեան այսպէս անձկութեան մէջ անցաւ : Հիմա բոցերը ա՛լ աւելի սաստկացած էին, դրացի տուններէն ալ վայնասունի ձայներ կը լսուէին, ամբողջ թաղը ոտքի վըրայ էր : Հրդեհին մուխը դռներու ծակերէն անցնելով տարածուած էր ամբողջ ապարանքին մէջ և սակայն հիւրասրահին դուռը կը շարունակէր յամառօրէն փակ մնալ :

Վերջապէս կղպանքին մէջ բանալիին ձայնը լսուեցաւ և յանկարծ հիւրասրահին դուռը բացուեցաւ : Սենեակը ամբողջ մուխով լեցուած էր . . . : Հազիւ թէ դուռը բացուած՝ դուրսը սպասողները ներս խուժեցին, անցան հիւրասրահէն, մտան աշխատութեան սենեակն ուր մուխն ա՛լ աւելի թանձր էր և գորգոպատ դուռն որ նեղ նրբանցքին վրայ կը բացուէր, բանալ ուղեցին :

Այդ դուռն ալ նրբանցքին կողմէ կղպուած էր . . . :

— Բայց ըսել է ներսը մարդ կայ, գոչեց Ահմէտ աղա պալատականին որ իրենց հետեւած էր :

— Այո՛, երկու հոգի կան, անոնց գալուն կ'սպասէի որպէս զի դուռը բանամ, բայց մէջտեղ չելան : Խելքս չի հասնիր այս եղածին, պէտք է այս դուռը խորտակել . . . :

Ոտքի և ուսերու մէկ քանի զօրաւոր հարուածներ վերջապէս դուռը խորտակեցին : Նրբանցքին մէջ այնքան թանձր մուխ մը կար որ անկտրելի էր յառաջանալ և ամէնքն ալ ստիպուեցան ընկնկիլ :

— Պատուհանները բացէ՛ք, օդ առէ՛ք, գոչեց Ահմէտ:

Այս հրամանը վայրկենապէս կատարուեցաւ և կարելի եղաւ նրբանցքին մէջ յառաջանալ և հասնիլ վերնայարկը տանող սանդուխին ոտքը դանուող դրան առջև:

Այդ դուռն ալ ներսէն կղպուած էր:

Փոքրիկ, բայց հաստատուն և հաստ տախտակներով շինուած դուռ մըն էր որ դիմադրեց ոտքի և ուսի հարուածներուն: Բայց արդէն ծառաներէն մէկը խելք ըրած և տապար մը գտած բերած էր:

Քանի մը հարուածով դուռը վերջապէս բացուեցաւ:

Բոցի հոսանք մը օծապսոյս՝ սողոսկեցաւ սանդուխէն վար և նրբանցքին մէջ տարածուեցաւ:

Ամենքը տհաքեկ ետ ընկրկեցան, դրեթէ դիրար կոխկըրտելով ու խենթի պէս սկսան փախչիլ: Սանդուխը կ'այրէջր արդէն:

Պալատականը յուսահատ աղաղակ մը արձակեց.

— Փաշա էֆէնտին, միրալայ պէյը վերն են... աղատեցէք զիրենք:

Բայց ո՞վ կը համարձակէր այդ դժողքին մէջ յառանալու:

Դուռներու և սլատուհաններու բացումէն առաջ եկած օդի հոսանքէն օգտուելով բոցերը վայրկենապէս պատեցին ամէն կողմ...

Ժամը չորսին մօտ, երբ առաջին ջրհանկիրները հասան, արդէն ամբողջ ապարանքը բոցերու մէջ էր և ոչ ոք մնացած էր ներսը:

Յանկարծ որարչաւ կառքի մը ձայնը լսուեցաւ որ բաղմոլթիւնը ճեղքելով կը յառաջանայ դէպի հրդեհին վայրը: Կառքը կեցաւ այրող շէնքէն քիչ մը հեռուն և Իզդէթ փաշա դուրս ցատկեց մէջէն:

Չափազանց խռոված և յուզուած երեւոյթ մը ունէր:

Ամէնքը յարգանքով մէկ կողմ քաշուեցան ձամբայ տա-

լու համար իրեն: Փաշան հեռուէն նշմարեց քիչ մը առաջ իրեն հիւր եկող պալատականներէն մին և իսկոյն անոր մօտ վազեց:

— Ո՞ւր են փաշան և Ա.քիֆ պէյը, հարցուց:

— Կարծեմ թէ բոցերուն մէջ այրեցան, կամկայ միւսը ահաբեկ երեւոյթով մը:

— Այրեցա՞ն...:

— Այո՛, հրդեհը ճիշդ իրենց գտնուած վերնաշարէն ծագում առաւ և հոն տանող բոյոր դուռները ներսէն կըղպուած ըլլալով՝ չկրցանք ժամանակին օգնութեան հասնիլ իրենց... երբոր դուռները խորտակեցինք բոցերը արդէն պատած էին սանդուխը:

— Այրեցա՞ն, այրեցա՞ն, կրկնեց Իզդէթ փաշա սարսափահար:

Նոյն միջոցին պալատական թիկնապահ մը որ ուղղակի երթորդէն կուգար, մօտեցաւ Իզդէթ փաշային ու զայն մէկ կողմ տանելով ականջն ի վար խօսեցաւ: Յայտնի է որ Ապախը Համիտի կողմէն հրաման մը կը բերէր:

Քօսքը լմնցնելուն պէս՝ Իզդէթ փաշա ջրհանկիրներու հրամանատարին քով փութաց և անոր հետ խօսակցութեան մը բռնուեցաւ: Այն խօսակցութեան արդիւնքը այն եղաւ որ իսկոյն փաշային ապարանքը շղթայի տակ աւելուեցաւ. ջրհանկիրները որոնք այրելու վրայ եղող շէնքին մօտեք կամ նոյնիսկ ներքնաշարկը կը գտնուէին, հրաման ստացան հեռանալու և միայն հեռուէն ջուր ընելու կրակին վրայ: Նոյնպէս հեռացուեցան այն ջրհանկիրները որոնք շրջակայ տուններու տանիքներուն վրայ ելած՝ կը փորձէին հրդեհին առաջքը առնել: Այս դարմանալի ու անբացատրելի կարգադրութիւններուն արդիւնքը այն եղաւ որ կրակը փոխանակ սահմանափակուելու աւելի տարածուեցաւ և երեք տուն եւս բռնկեցան:

Վերջապէս ժամը վեցին մօտ կարելի եղաւ հրդեհը մարել :

Հիմա Իզդէթ փաշայի փառաւոր տապարանքէն ուրիշ բան չէր մնացած , այլ եթէ սեւցած պատեր և մոխրակոյտ մը :

Փաշան այդ աւերամանքին դիմաց կանգնած էր անշարժ , կարծես արձանացած :

Երբ բոցերուն վերջին նշոյլը մարեցաւ և բազմութիւնն սկսաւ ջրուիլ , Ահմէտ աղա իր տիրոջ մօտեցաւ .

Փաշա Էֆէնտի , ըսաւ , ա՛յ հոս կենալու պէտք չունիք , հաճեցէք երթալ հանգստանալու , ժամանակն ուշ է և օդն ալ շատ ցուրտ , ձեր թանկագին առողջութիւնը կրնայ վտանգուիլ և անիկայ շատ արժէք ունի ամենուս համար քան թէ այս այրած շէնքը որուն տեղ անշուշտ աւելի փառաւոր մը կրնաք ունենալ :

Փաշան անտարբեր դէմքով մը լսեց իր հաւատարիմ ծառային խօսքերը , յետոյ , առանց ուղղակի այդ խօսքերուն պատասխանելու , ըսաւ ,

— Ոստիկանապետ Օսման պէյը հո՞ւ է :

— Այո՛ , քիչ մը անդին , ջրհանկիրներուն քով կեցած՝ հրամաններ կուտայ :

— Շուտով հոս կանչէ :

Ահմէտ հեռացաւ և քանի մը վայրկեանէն վերադարձաւ ոստիկանապետին հետ :

— Ձեր վսեմութիւնը կը փափաքի զի՞նք տեսնել , ըսաւ ոստիկանապետն ակնածական խոնարհութիւն մը ընելով :

— Այո՛ , Օսման պէյ , քանի մը պատուէրներ ունիմ տալիք և կ'ուզեմ որ անոնք կէտ առ կէտ գործադրուին , այդ պարտականութիւնը ուշադրութեամբ կատարելով՝ ինչ աւելի մեր Վեհափառ Սուլթանին ծառայած պիտի ըլլաք :

Սուլթանին անունը լսելով՝ Օսման պէյ ա՛յ աւելի ակնածական դիրք մը առաւ .

— Հրամայեցէ՛ք , փաշա Էֆէնտի , ըսաւ :

— Անմիջապէս այրած բնակարանիս շուրջը ոստիկանա-
կան շղթայ մը պիտի հաստատէք և ո՛չ ոքի թոյլ չպիտի տաք
մօտենալու շէնքին, կը հասկնա՞ք . . . որչափ ոստիկան պէտք
է գործածէ՛ք ասոր համար :

— Գլխուս վրայ փաշա էֆէնտի :

— Ոստիկաններն ալ պէտք է որ ոտք չկոխեն շէնքէն
ներս, այլ դուրսէն կատարեն իրենց հսկողութիւնը և ո՛չ իսկ
դուք ոտքերնիդ ներս պիտի դնէք :

— Շատ աղէկ փաշա էֆէնտի :

Պալատական քարտուղարը ետին դարձաւ, ուր բարեւ
բռնած կը սպասէր իր հաւատարիմ սպասաւորը՝ Ահմէտ
աղա .

— Ահմէտ, ըսաւ, լսեցի՞ր ատլած պատուէրներս :

— Այո՛, փաշա էֆէնտի, լսեցի :

— Դուն ալ հոս պիտի մնաս և մինչև առաւու պիտի հըս-
կես, որպէսզի այս պատուէրներս անթերի կերպով գործա-
դրուին :

— Գլխուս վրայ :

— Ուրիշ հրաման մը ունի՞ք, հարցուց ոստիկանապետը :

— Ո՛չ. գացէ՛ք և իսկոյն հարկ եղած միջոցները ձեռք
առէք :

Օսման պէյ բարեւելով հեռացաւ .

Ցրտաշունչ հովը որ մէկ քանի ժամէ ի վեր կը փչէր,
դադրած էր ու հիմակ ձիւնի խոշոր խոշոր հատիկներ առա-
ւօրէն կը թափէյին երկինքէն, ձերմակ սաւան մը տարածե-
լով շորս կողմը :

Փաշան՝ ձիւնին տակ կեցած՝ անշարժ կը սպասէր իր
ատլած հրամաններուն գործադրութիւնը տեսնելու համար :

Քառորդ մը ետքը ոստիկանները, հինգական քայլ իրար-
մէ հեռաւորութեամբ բոլորուած էին ապարանքին աւերակնե-
րուն շուրջը, ձիւնին տակ, սպիտակ արձաններու պէս :

— Ահմէտ, ըսաւ փաշան իր սպասաւորին դառնալով,

նայէ՛ որ մարդ ոտքը չէնքէն ներս չդնէ . . . ես արշալոյսին կուգամ, չըլլայ որ վայրկեան մը հեռանաս :

— Ապահով եղէք, փաշա էֆէնտի, պատասխանեց Ահմէտ, ականածական բարեւ մը տալով :

Իզզէթ փաշա վերջին ականարկ մը նետելէն ետքը միացող չէնքին վրայ, հեռացաւ :

Փաշային տուած պատուէրը տարօրինակ չթուեցաւ ո՛չ ոստիկանապետին, ո՛չ Ահմէտ աղայի : Բնական էր որ շատ մը արծաթեղէն ու սակեղէն սպասներ, թանկագին առարկաններ ու գոհարեղէններ և նոյն իսկ դրամարկղի մէջ պահուած հընչոռն դրամ դանուէր ապարանքին մէջ և փաշան այդ խիստ հսկողութիւնները ձեռք առնելով՝ նպատակ ունէր անշուշտ զանոնք գողցնել չտալ :

Եւ սակայն այդ հրահանգները տուած ատեն ինչո՞ւ աւելցուցած էր թէ զանոնք գործադրելով Սուլթանին ծառայած պիտի ըլլային : Ոստիկանապետ Օսման պէյ ասոր մեկնութիւն մը չկրցաւ տալ, բայց ի վերջոյ խորհեցաւ .

— Գուցէ դիտմամբ այսպէս ըսաւ, որպէս զի ա՛յլ աւելի ուշադրութեամբ հսկողութիւն ընենք :

Արշալոյսին Իզզէթ փաշա պալատական երկու թիկնապահներու ընկերակցութեամբ եկաւ :

Օսման պէյ փութաց իսկոյն զայն դիմաւորելու :

— Փաշա էֆէնտի, ըսաւ, ձեր հրամանները կէտ առ կէտ գործադրեցինք, ձեր աղան այս մասին կրնայ վկայել :

Ահմէտ աղա որ ինքն ալ մօտեցած էր իր տիրոջ, ոստիկանապետին խօսքերը հաստատոց :

— Լաւ, լաւ, պատասխանեց Իզզէթ փաշա գոհունակ դէմքով մը, վստահ էի այդպէս ըլլալուն . . . բայց այս խեղճ մարդիկն մինչեւ առտու սարսափելի կերպով մսած ու յոգնած ըլլալու են, իսկոյն իրենց տեղերը ղրկեցէք թող հանգստանան, դուք ալ գացէ՛ք հանգչելու :

Յետոյ յանկարծ, միաքը բան մը ինկածի պէս, ըսաւ .

— Հա՛, բայց հարկ է այս խեղճերուն նուէր մը տալ, որպէս զի գոնէ բաղնիք մը երթան... քանի՛ հոգի են:

Երեսուն երկու հոգի, պատասխանեց Օսման պէյ:

Պալատական քարտուղարը թղթապանակը հանեց գրպանէն ու անոր մէջէն չորս հատ հինգ ոսկինոց պանքնօթ հանելով՝ երկարեց ոստիկանապետին:

— Ահաւասիկ քսան ոսկի, ըսաւ, կը խնդրեմ իմ կողմէս ամէն մէկ ոստիկանի կէս կէս ոսկի նուէր տուէք և մնացածն ալ ձեզի պահեցէք:

— Շնորհակալ եմ փաշա էֆէնտի, պատասխանեց Օսման պէյ, որուն դէմքը ճառագայթեցաւ պանքնօթներուն տեսքէն:

Յետոյ փութկոտութեամբ աւելցուց.

— Եթէ հարկ է, կրնանք տակաւին մեր հսկողութիւնը շարունակել:

— Ձէ՛, չէ՛, պատասխանեց Իզզէթ փաշա, ընդհակառակն անմիջապէս հեռացէ՛ք, ա՛լ պէտք չունինք ձեզի, քանի որ մենք հոս ենք:

— Ինչպէս որ Ձեր Վսեմութիւնը կը հրամայէ այնպէս կ'ընենք, ըսաւ ոստիկանապետը և բարեւելով հեռացաւ ու գնաց բարի լուրն հաղորդելու իր ստորադասեալներուն:

Ոստիկաններն արդարեւ ուժաթափ եղած էին և իրենց պաշտօնին վերջանալն ուրախութեամբ լսեցին: Իսկ երբ Օսման պէյ յայտնեց թէ փաշա էֆէնտին ամէն մէկուն կէս կէս ոսկի պարգեւ տուած էր, յոգնութիւննին բոլորովին մոռցան:

Ոստիկաններուն հեռանալէն ետքը, Իզզէթ փաշա իր երկու ընկերակիցներով ուղղուեցաւ դէպ ի տյրած շէնքը, մինչ Ահմէտ աղա քանի մը քայլ հեռուէն կը հետեւէր իրենց:

Գիշերն ամբողջ երեք ժամ առատօրէն ձիւնած էր և շնորհիւ այդ ձիւնին գրէթէ կրակի հետք չէր մնացած:

Փլատակներու խառնակոյտին մէջ բաւական յառաջանալէ ետքը, Իզզէթ փաշա կեցաւ և ըսաւ իր ընկերակիցներուն:

— Եթէ չեմ սխալիր, այս տեղուանքը պէտք է ըլլան մարմինները . . . այս կողմն եղած բեկորներն իմ յարկաբաժինիս մնացորդներն ըլլալ կը թուին . . . :

Ուրեմն մեր փնտառութիւնները այս տեղէն կ'սկսինք, պատասխանեց թիկնապահներէն մին, բայց ո՞ր մնացին մեր մարդիկը . . .

Կարծես այս հարցումին պատասխանելու համար փողոցին ծայրը չորս մարդիկ երեւցան, որոնք արագ քայլերով մօտեցան այրած շէնքին, սակայն չհամարձակեցան ներս մտնել :

Իզգէթ փաշա որ տեսած էր զանոնք նշան ըրաւ որ մօտենան :

— Ո՞ր են կառքն ու սնտուկը, հարցուց երբ որ այդ մարդիկը մօտեցան :

— Ճամբան են, հիմա կը հասնին, փաշա էֆէնսի, պատասխանեց իրենցմէ մէկը :

— Օ՛հ, ժամանակ մի՛ կորսնցնէք ու անմիջապէս սկսեցէք մաքրել սա տեղուանքը, հրամայեց Իզգէթ փաշա :

Չորս մարդիկը որոնք բահերով ու բրիչներով դիմուած էին, գործի սկսան :

Ահմէտ աղա որ այդ գործողութիւններուն ականատես կ'ըլլար, ինքնիրեն խորհրդածեց .

— Անշուշտ դրամարկղը և արժէքաւոր առարկաները փնտռել կ'ուզէ մեր փաշան :

Քիչ մը վերջը շէնքին տռջեւ հասաւ նաեւ սալակ մը, որուն վրայ խոշոր սնտուկ մը դրուած էր :

Սալակապանը և անոր ընկերացող երկու ուրիշ անձեր եկան օգնելու պեղումի գործին աշխատողներուն :

Ժամ մը անընդհատ փլատակները մէկ կողմ առնուեցան, սակայն ոչինչ երեւան ելաւ :

— Արդեօք սխալ տեղ սկսանք փնտռել, փափաաց թիկնապահներէն մին պալատական քարտուղարի ականջին :

Իզգէթ փաշա վստահ չեշտով մը պատասխանեց .

— Չէ՛, բուն տեղն է այս... երեւան ելած բեկորներուն մէկ քանիները իմ աշխատութեան սենեակիս և հիւրասրահիս կը պառկանին, այս մասին ապահով եմ :

Հետախուզութիւնը եռանդով կը շարունակուէր : Յանկարծ մարդերէն մին գոչեց .

— Այրած դիակ մը... :

Ամէնքը ծռեցան ցոյց տրուած տեղը : Սրդարեւ կռնած, բոլորովին անխափած կոյտ մը կ'երեւար, որուն վրայ կը նըշմարուէր ոտքեր ու թեւեր և անձանաչելի դարձած գլուխ մը :

Իզգէթ փաշա յաղթական ակնարկ մը ուղղեց. իր ընկերակիցներուն :

— Տեսա՛ք որ չէի սխալած, ըսաւ գոհունակութեամբ :

Յետոյ հրամայեց մարդոց որ սայլակին մէջ եղած սընտուկը բերեն ու անխափած դիակը անոր մէջ փոխադրել տրուաւ :

— Հիմա, ըսաւ, երբ այդ գործողութիւնը լմնցաւ, շարունակեցէ՛ք ձեր գործը :

Եօթը մարդիկը՝ անմրմունջ՝ սկսան այրած բեկորները մէկ կողմ տանել :

Քիչ մը ետքը նոյն անխափած վիճակին մէջ երկրորդ դիակ մըն ալ գտնուեցաւ, զոր նոյնպէս սնտուկին մէջ փոխադրեցին :

— Երէկ գիշեր փաշային հիւր եկող և բոցերուն մէջ մընացող երկու անձերուն դիակներն են, մտածեց ինքնին Ահմէտ աղա, բայց ինչո՞ւ այդ անձերը չկրցան ինքզինքնին փրկել կրակէն, մինչ իրենց ընկերացող երրորդ անձը կրցաւ ազատիլ... այս բանը, շիտակը, շատ տարօրինակ կ'երեւայ ինծի :

Իզգէթ փաշայի հաւատարիմ աղան այս մտածումներուն մէջ ընկղմած էր երբոր փնտռաւ կատարող անձերը երրորդ անխափած դիակ մըն ալ երեւան հանեցին փլատակներուն մէջէն :

Ապախւլ Համիտի սիրական քարտուղարը և երկու թիկնապահները մօտեցան այդ նոր դիակին, ուշի ուշով քննեցին զայն, յետոյ մէկ կւղմ քաշուեցան.

— Այս ալ մոտուկը դրէ՛ք, մոտուկը գոցեցէ՛ք և սայսայլակը փոխադրեցէ՛ք, հրամայեց Իզզէթ փաշա:

Ահմէտ աղա տփ ի բերան մնացած էր այդ երրորդ դիակին երեւան հանուելէն... ինչպէ՞ս կարելի էր այդ, քանի որ բոցերուն մէջ մնացողները երկու հոգի էին միայն: Եւ սակկայն իր տէրը ու է զարմանք չէր յայտնած, ընդհակառակն կարծես այդ երրորդ դիակին մէջտեղ ելլելուն կ'ըսպասէր...:

Ահմէտ աղայի համար այս դէպքը այնքան անակնկալ բան մըն էր որ համարձակեցաւ մօտենալ իր տիրոջ և չփոթած երեւոյթով մը ըսաւ անոր.

— Փաշա էֆէնտի, կը կարծէի որ երկու հոգի միայն այրած էր տանը մէջ, մինչդեռ հիմա երեք դիակ գտնուեցաւ...:

— Լռէ՛. սաստեց Իզզէթ փաշա խոժոռ կերպարանքով մը:

Յետոյ, պահ մը ետքը, խիստ ձեւով մը ըսաւ.

— Յնդեր ես դուն, երեք դիակները ո՞ւր տեսար:

— Բայց, կմկմաց Ահմէտ, մոտուկին մէջ երեք դիակ դրին ու տարին...:

— Կո՞յր ես թէ ապուշ, պօռայ կրկին Իզզէթ փաշա բարկութեամբ, կ'երեւայ որ գիշերը անքուն մնալով՝ աչքերդ խոլոր կը տեսնան կոր... երկու դիակ միայն գտանք, հասկցա՞ր, միայն երկու դիակ...:

Ահմէտ՝ սարսափահար՝ չպատասխանեց, թէև վստահ էր իր աչքերուն վրայ: Փաշան իր խօսքը շարունակեց բարկաճայթ շեշտովը.

— Ուրիշներուն ալ այդ տեսակ խենդ ու խելառ խօսքեր չընես... երեք դիակ չկայ, աչքիդ երեւցեր է... միայն երկու այրած մարմին գտանք, երէկ գիշեր մեզի հիւր եկող

երեք անձերէն երկուքին մարմինները զորս իրենց ընտանի-
քին պիտի յանձնենք, հասկցա՛ր . . . :

— Այո՛, փաշա էֆէնտի, պատասխանեց խեղճ Ահմէտ
աղա որ հազար տնդամ զղջացած էր իր ըրած դիտողութեանը
համար :

— Բայց նոյն իսկ այս երկու դիակներուն խօսքն ալ ը-
նելու պէտք չունիա, շարունակեց պալատական քարտուղարը
դաժան նայուածք մը ուղղելով իր սպասաւորին . . . չեմ ու-
զեր որ կարգ մը անհիմն լուրեր մէջ տեղ ելլեն :

— Բայց, փաշա էֆէնտի, տանը բոլոր մարդիկն ալ գի-
տեն որ ձեր հիւրերէն երկուքը բոցերու մէջ այրեցան, կըմ-
կըմաց Ահմէտ աղա :

— Լա՛ւ, դժբախտութիւն մըն է որ պատահեցաւ . հարկ
չկայ այս եղածը ամենուն պատմելու . . . եթէ լսեմ որ այդ
մասին խօսեր էք, ամենքդ ալ չարաչար կը պատժեմ :

Իզգէթ փաշա այս սպառնալիքը արաասանելէ ետքը իր
աղային քովէն հեռացաւ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ .

Կ Ե Ղ Ծ Հ Օ Ճ Ա Ն

Եւ սակայն Ահմէտ աղա իրաւունք ունէր . այրած փլա-
տակներուն մէջէն երեք դիակներ գտնուած էին :

Երկուքը նախորդ գիշեր եկող պալատական հիւրերն էին,
իսկ երրորդը . . . :

Ի զո՛ւր Ահմէտ աղա իր միտքը կը չարչարէր այս առեղ-
ծուածը լուծելու համար :

Եւ գուցէ մինչեւ այսօր խեղճ մարդը, եթէ տակաւին
կ'ապրի, չէ կրցած բացատրել ինքն իրեն՝ այդ մութ կէտը :

Ճշմարտութիւնն այն է որ հրդեհը ծագած պահուն, քր-
տան ժամէ ի վեր մարդ մը կը գտնուէր վերնայարկին մէջ,
կամ աւելի ճիշտը խօսելու համար բանտարկեալ մը:

Ո՞վ էր այդ բանտարկեալն որուն բանտապահ ըլլալ յանձն
կ'առնէր պալատական բարձրաստիճան անձնաւորութիւն մը,
և ի՞նչ պարագաներու մէջ այդ մարդը բերուած էր ծածկա-
բար, Իզդէթ փաշայի ապարանքը:

Ինչպէս, ըսինք հրդեհը ծագում առած էր Յւլիս. 5 շա-
բաթ գիշեր: Արդ, նախորդ օրը, այսինքն ուրբաթ, կարեւոր
ու ծանրակշիւ դէպք մը տեղի ունեցած էր Պոլսոյ կողմը,
Սիւլէյմանիէի մզկիթը, ցերեկուան աղօթքէն ետքը:

Երկու շաբաթէ ի վեր սպիտակ մօրուքով երկայնահասակ
հօճա մը, որ Պրուսացէն եկած էր, ամէն օր կը տեսնուէր այդ
աղօթատեղին: Համակրելի, պերճախօս, դիւրահաղորդ և
զարգացած մարդ մըն էր հօճան, որ կրցած էր առջի օրէն
ամէնուն սիրտը գրաւել իր խոնարհ ու միանգամայն պատ-
կառելի երեւոյթովը և մանաւանդ իր լեզուին հմայքովը:

Կրօնական խնդիրներու քաջ տեղեակ և միանգամայն
հմուտ օսմանեան պատմութեան՝ այդ նորեկ հօճան ժամերով
իր շուրջը կը հաւաքէր հետաքրքիրներու խումբ մը և անոնց
տեսակ մը բացօթեայ դասախօսութիւն կ'ընէր պատմական
մզկիթին ընդարձակ գաւիթին մէջ:

Ո՛չ ոք հետաքրքիր չէր եղած իմանալու իր անունը և
կը գոհանային միայն «Պրուսացի Հօճա էֆէնտին» անուանե-
լով զինքը: Ինքն ալ զգուշացած էր իր անձին վրայ խօսելէ:

Իր խօսակցութիւնները նախ կը դառնային դուռ կրօնա-
կան հարցերու շուրջը, բայց քանի մը օրէն ետքը, երբ Հօ-
ճան իրեն համար ունկնդիրներու յատուկ չրջանակ մը կազ-
մեց, սկսաւ խօսիլ պատմական նիւթերու վրայ. յետոյ կա-
մաղ կամայ, իր տեսութիւնները սկսան քաղաքական գոյն
մը առնել, օրուան խնդիրները շօշափել: Բայց այս անցումը
այնքան քնաւկան ու աննշմարելի կերպով կատարուեցաւ որ

իր ունկնդիրները գրեթէ չզգացին : Հօճան յաճախ կը նկատուէր Օսմանեան Պետութեան փայլուն շրջանները երբ յաղթական փառիշտահներ իրենց անպարտելի բանակներուն գլուխ անցած կ'արշաւէին Ասիայէն դէպի Եւրոպա և ամբողջ Պետութիւններ իրենց իշխանութեան տակ կ'առնէին : Օսմաններ, Փաթիհներ, Սիւլէյմաններ, Մուրատներ որոնք հետզհետէ կը ընդարձակէին իրենց ժառանգութիւնը, երկիրը կը բարգաւաճէին և ժողովրդին բարօրութիւնը կ'ապահովէին : Եւ Հօճան այդ պանծալի անցեալը կը բաղդատէր ներկային հետ . . . ինչ մնացած էր այդ փառաւորութիւններէն, այդ յաղթանակներէն . ոչինչ : Երեսուն տարիէ ի վեր այնքան զոհողութիւններով, այնքան արիութիւններով, այնքան ջանքերով կազմուած ու ամրացած հայրենիքը դէպ ի կորստեան անդունդը կ'երթար : Օսմանցիի անունը, որ դարերով երկիւղ ու պատկառանք ազդած էր բովանդակ Եւրոպայի, այժմ կը նախատուէր, ոտնակոխ կ'ըլլար, երկիրը մաս առ մաս կը բաժնուէր, բանակը կը տկարանար, բարքերը կ'ապակահէին . . . ո՞վ էր սոյս աղէտներուն պատասխանատուն : Հօճան չէր վարաներ յայտնելու թէ միակ պատասխանատուն ներկայ կառավարութիւնն էր որ կը մտրմնանար Սուլթան Համիտի անձին վրայ :

Ուրրաթ, կէս օրէն ետքը, Հօճան կրկին իր գլուխը ժողոված էր ամէն օրուան ունկնդիրները, զորոնք գրեթէ ա՛լ իր աշակերտները կը համարէր : Գաւիթին մէջ առանձին էին և կրօնաւորը աւելի համարձակութիւն առնելով, բուռն լեզուով մը կը քննադատէր Ապտիւլ Համիտը և իր շուրջը զանազան հարստահարիչներն ու լրտեսները :

Խօսքը լմնցնելէ ետքը, իր շուրջիները խորին սպաւորութեան մը տակ մէկիկ մէկիկ մեկնեցան . իսկ Հօճան սիկառէթ մը սլորելէ ետքը, ինքն ալ առանձին դուրս ելաւ մըզկիթին բակէն, դէպի Պահչէ Գարու երթալու համար :

Հօճան այնքան մտադրաւ էր այդ օրը որ չնշմարեց թէ

բակին մէջ, պատի մը տակ կծկուած կոյր մուրացկան մը, որ իրենցմէ քիչ մը անդին կը գտնուէր և որուն բնաւ երբեք ուշադրութիւն չէին դարձուցած, յանկարծ ոտքի ելած էր և սկսած էր զինքը հետապնդել:

Չմոռնանք ըսելու որ կոյրին աչքերը հրաշքով բացուած էին նոյն վայրկեանին և մզկիթին բակէն դուրս ելած միջոցին, հոն թողած էր իր պատառատուն վերարկուն ու գլխի փաթթոցը և արագ շարժումով մը ֆէս մը անցուցած էր գըլուխը:

Հազիւ թէ փողոցը ելած՝ այդ կեղծ մուրացիկը հոն սպասող երկու անձերու գաղտնի նշան ըրած էր և երեքը միասին սկսած էին հետեւիլ Հօճային:

Հօճան Պահչէ Գաբու հասնելով դէպ ի կամուրջ ուղղուեցաւ, բայց երբ կամուրջի պահականոցին առջեւէն կ'անցնէր, ոստիկան մը յանկարծ կեցուց զինքը:

— Հօճա էֆէնտի, քիչ մը ներս հրամանեցէք, ըսաւ, քաղաքավար ձեւով մը:

— Ի՞նչ կայ որ, հարցուց կրօնաւորը առանց շփոթելու և զրեթէ անտարբեր կերպով:

— Քօմիսէր էֆէնտին կ'ուզէ ձեզ տեսնել:

— Ես ոստիկանութեան հետ գործ չունիմ:

— Կ'աղաչեմ որ ներս հրամանէք վայրկեան մը, պաաաախանեց ոստիկանը այս անգամ ձայնը քիչ մը խտացնելով:

Հօճան տեսաւ որ ընդդիմութիւնը անօգուտ էր և համակերպեցաւ:

Պահականոցը զինքը պզտիկ խուց մը առաջնորդեցին և պատուիրեցին որ քիչ մը սպասէ, մինչեւ որ քօմիսէրը զինքը իր քով կանչէ:

Այս սպասումը երկար չտեւեց և տասը վայրկեան ետքը Հօճան քօմիսէրին քով կը տարուէր:

Այս վերջինը անոր պատկառելի կերպարանքէն ու սպիտակափառ մօրուքէն ակնածելով, յանգանքով ոտքի ելաւ և հրաւիրեց որ աթոռի մը վրայ նստի:

- Ինձ տեսնել ուզեր էք, ըսաւ Հօճան նախ ինք խօսիլ սկսելով, արդեօք ի՞նչ բանի համար է :
- Հօճա էֆէնտի նախ հաճեցէ՛ք ձեր անունը յայտնել :
- Հօճա Մուսթաֆա :
- Ո՞ւր տեղացի էք :
- Էսկի Շէհիրէն :
- Ուրեմն ինչո՞ւ Պրուսացի Հօճա կը կոչեն ձեզ :
- Որովհետեւ վերջին անգամ Պրուսա կը գտնուէի ե տնկէ եկայ ուղղակի Պոլիս :
- Ինչո՞վ կ'զբաղիք հոս .
- Ո՛չ մէկ բանով, մայրաքաղաքը պատելու եկած եմ և զբաղում մը չունիմ :
- Ուրեմն բաւական դրամ ունիք ապրուելու համար :
- Փա՞ռք Աստուծոյ, մարդու կարօտ չեմ :
- Հոս ո՞ւր կը նստիք :
- Սկիւտար կը նստիմ և ճիշտ Սկիւտարի շոգենաւը երթալու համար էր որ կամուրջէն պիտի անցնէի երբ զիս ներս կանչեցին :
- Յերեկները միշտ Սիւլէյմանիէի մզկիթը կը գլտնուիք :
- Այո՛, յաճախ կ'երթամ հոն :
- Ինչո՞ւ համար :
- Հայրենակիցներ տեսնելու :
- Շատ աղէկ :
- Հոս լմնցաւ հարցաքննութիւնը : Քօմիսէրը թերթ մը թուղթ առնելով սկսաւ գրել : Յետոյ, երբ աւարտեց իր գրութիւնը, սեղանին վրայ գտնուած փոքրիկ զանգակը հնչեցուց և ոստիկան մը ներս մտաւ :
- Այս թուղթը ա՛ռ, հրամայեց իր ստորադասեալին, և Հօճա էֆէնտիին հետ Զապթիէն գացէ՛ք :
- Ի՞նչ, գոչեց Հօճան ոտքի ելլելով, ես ի՞նչ գործ ունիմ Զապթիէն, թողէ՛ք որ տեղս վերադառնամ :

— Դեռ շատ շողենաւներ կան Սկիւտարի համար, պատասխանեց քօմիսէրը ժպտուն դէմքով մը, և ժամանակը տակաւին կանուխ է. կրնաք մինչեւ Զապթիէ երթալ և վերադառնալ, չեմ կարծեր որ ձեզ երկար տտեն վար դնեն հոն:

— Բայց ինչո՞ւ տնպատճառ կ'ուզէք զիս հոն զրկել:

— Նաղըր փաշան կը փափաքի ձեզ տեսնել... անձնական գործի մը համար:

— Լաւ ուրեմն, երթա՛նք, ըսաւ Հօճան հառաչանք մը արձակելով:

— Հօճա էֆէնտին կառքով տա՛ր մինչեւ Զապթիէ, հըրայեց քօմիսէրը ոստիկանին:

Իր պատուէրը իսկոյն կատարուեցաւ և քսան վայրկեան ետքը հօճան Զապթիէի դուռը կը հասնէր իրեն ընկերացող ոստիկանին հետ:

Ի դուռ կառքին մէջ ծերունի քարոզիչը փորձած էր խօսեցնել իր պահապանը և իմանալ իր ձերբակալման պատճառը: Ոստիկանը «բան մը չեմ գիտեր» պատասխանած էր իր բոլոր հարցումներուն և շատ հաւատարման էր որ ճշմարիտ կ'ըսէր:

Ոստիկանատան մէջ համեմատաբար հանդարտութիւն կը տիրէ: Ուրբաթ ըլլալով՝ շատ պաշտօնեաններ բացակայ էին ու գործի համար եկող գացողներ չկային: Բայց նախարարը Շէֆիզ փաշա, իր պաշտօնին գլուխն էր և Հօճային գալուստը իրեն իմաց տրուելուն պէս հրամայեց որ իսկոյն իր քովը մտցնեն:

— Դո՞ւն ես Պրուսացի Հօճան, ըսաւ խիստ ձեւով մը, զայն տեսնելուն պէս:

— Այո՛, պատասխանեց միւսը, հաստատուն ձայնով մը:

— Քեզի դէմ ծանր ամբաստանութիւններ կան, շարունակեց նախարարը:

— Ի՞նչ ամբաստանութիւն կրնայ ըլլալ խեղճ ծերունի Հօճայի մը դէմ սր իր ժամանակն աղօթելով կ'անցնէ:

— Մզկիթին մէջ գլուխդ մարդիկ կը ժողովես ու անոնց

Ֆեառակար ճառեր կը խօսիս եղեր և նոյն իսկ համարձակեր
ես մեր վեհափառ Սուլթանին նուիրական անձը քննադատե-
լու և շուրջիններուդ միտքերը գրգռելու :

— Քա՛ւ լիցի, փաշա էֆէնտի, երբեք այդպիսի յանցանք
մը չեմ գործած, պատասխանեց Հօճան անայլայլ ձայնով :

— Նոյն իսկ այսօր ցերեկէն ետքը, Սիւլէյմանիէի մզկի-
թին բակը, քու ամէն օրուան մարդիկդ գլուխդ ժողվելով,
սովորականին պէս, զանոնք ապստամբութեան գրգռեր ես :

— Սխալ է, փաշա էֆէնտի :

— Վկաներ կան :

— Սուտ խօսած են . . .

Նախարարը պահ մը խօսքը դադրեցնելով, սկսաւ սեղա-
նին վրայ, իր առջեւ գրուած թուղթ մը աչքէ անցընել . յե-
տոյ զանգակը հնչեցուց և երբ օտաճին ներս մտաւ, ըսաւ
անոր .

— Հասան էֆէնտին հոս կանչէ :

Յետոյ, Հօճային դռնաւորով շարունակեց :

— Ուրանայր անօգուտ է, ամէն բան գիտենք, կը հաս-
կրնա՞ս . . . քու ամէն օրուան խօսածներդ մէկիկ մէկիկ տեղ
դեկադրուած է մեզի : Նախ իրաւ է որ անվնաս բաներ էին
ըսածներդ, բայց ետքը, կամաց կամաց, չափը անցուցիր,
իսկ այս օրուան խօսածներդ բոլորովին աններելի են :

— Փաշա էֆէնտի ես միշտ կրօնական նիւթերու, մեր
սուրբ կրօնքին պատուիրանքներուն, նուիրական Գիրքին
մեկնութեան վրայ միայն խօսած եմ :

— Սո՛ւտ կը խօսիս, գոչեց փաշան, ձայնը բարձրացնե-
լով :

Նոյն միջոցին դուռը բացուեցաւ եւ մարդ մը ներս
մտաւ :

— Հասան էֆէնտի, ըսաւ նախարարը նորեկին, կը
ճանչնաս այս Հօճան :

— Այո՛, պատասխանեց Հասան, վերջերս ամէն օր կը

տեսնայի Սիւլէյմանիէ մզկիթը, ուր գլուխը կարգ մը մարդիկ ժողված անոնց քարոզ կուտար:

— Ո՞վ էին այդ մարդիկը:

— Ընդհանրապէս նոյն կողմերը բնակող խանութպաններ ... միշտ միեւնոյն մարդիկն էին, տասը տասներկու հոգիի չափ:

— Եւ ի՞նչ կը խօսէր Հօճան այդ մարդոց:

— Քաղաքակոնութեան վրայ կը խօսէր, կառավարութիւնը կը քննադատէր և նոյնիսկ կը համարձակէր մեր Վեհափառ Սուլթանին գէժ խօսելու...

— Կը լսե՞ս, Հօճա, գոչեց նախարարը:

Հօճան դարձաւ և ուշադրութեամբ դիմքը ամբաստանողին եղևոր նայեցաւ, ջանալով անոր դէմքը յիշել: Եւ սակայն երբեք իր ունկնդիրներուն մէջ չէր տեսած զայն: Իր զննութիւնը աւարակէ ետքը, ըսաւ,

— Փաշա էֆէնտի, այս մարդը չեմ ճանչնար բնաւ և երբեք հանդիպած չեմ մզկիթի մէջ և հետեւեալս իմ խօսքերս լսած չի կրնար ըլլալ:

— Կը լսե՞ս Հօճան ի՞նչ կ'ըսէ, Հասան էֆէնտի, ըսաւ ոստիկանութեան նախարարը նուրբ ժպիտով մը:

— Հօճային աչքերը կ'երևայ որ շատ զօրաւոր չեն, պատասխանեց Հասան. եթէ ո՛չ դիմ չա՛տ աղեկ պիտի կրնար ճանչնալ, մանաւանդ որ այս օր մզկիթին մէջ ինծի խօսք ալ ուղղեց:

— Ե՞ս, քեզի հետ խօսեցա՞յ, գոչեց ծերունին զարմացկոտ դէմքով մը:

— Ո՛չ թէ միայն խօսեցար, այլ նոյն իսկ ողորմութիւն մ'ալ տուիր:

— Իրա՛ւ որ, գոչեց Հօճան, այս խօսքերէն բնաւ բան մը չեմ կրնար է՛որ հասկնալ:

— Այո՛, շարունակեց միւսը հեգնական գէմքով մը, կուրութիւնս չնորհաւորեցիր, ըսելով որ բարեբախտութիւն մ'է

այս ժամանակիս մէջ կոյր ըլլալն ու մեր շուրջը անցածներէն
բան մը չտեսնելն և յետոյ մէկ զրուշ ողորմութիւն ալ սուր
որպէս զի աղգին փրկութեանը համար սղօթեմ . . .

— Վա՛յ, մզկիթին կոյր մուրացիկն ևս դուն, դոչեց Հո-
ճան դառնացած շեշտով մը :

Ոստիկանութեան նախարարը քահ քահ խնդալ սկսաւ :

— Վերջապէս իրար ճանչցաք, ըսաւ Հօճային .

Ծերունին շանթահարիչ նայուածք մը ուղղեց Հասանի,
բայց մէկէն ինքզինքը ժողվեց և իր հանդարտութիւնը վերս-
տին գտնելով՝ պատասխանեց .

— Իրաւցնէ ձեզի շնորհաւորեցի կոյր ըլլալուդ համար,
հիմա կ'ափսոսամ որ կոյր և միանգամայն խուլ չէք եղեր :

Ասիկա պարզապէս խոստովանութիւն մըն էր :

— Հիմա ուրիշ ըսելիք մ'ունի՞ս, հարցուց նախարարը :

— Ո՛չ, պատասխանեց Հօճան կտրուկ կերպով :

— Քու պարագադ այնքա՛ն ծանրակշիռ է որ հարկ է
մանրամասն քննութիւն մը բանամ քու մասիդ շարունակեց
փաշան, առ այժմ մեզի հիւր սլիտի մնաս ու վաղը քեզի հետ
կը տեսնուինք ինչպէս որ պէտք է :

Այս խօսքերը արտասանելէ ետքը՝ նախարարը կրկին
զանգակը հնչեցուց և իր օտաճին հրամայեց բանտապետը
կանչել : Երբ այս վերջինն երևցաւ, Հօճան անոր ցոյց տա-
լով ըսաւ .

— Այս մարդը խցիկի մը մէջ բանտարկէ և դուրսի հետ
ամէն յարաբերութենէ զրկէ, չըլլայ որ մէկու մը հետ խօսք
փոխանակէ . . .

— Գլխուս վրայ, փաշա էֆէնտի, պատասխանեց բան-
տապետը ակնածանքով :

Յետոյ ծերունիին դառնալով ըսաւ .

— Եկուր հետս տեսնեմ :

Երբ նախարարին քովէն դուրս ելան՝ բանտապետը Հո-
ճային թեւէն ուժով մը բռնեց և երկուքը միասին ուղղուե-

յան այն սանդուխը որ դէպի Զապթիէի ընդարձակ բակը կ'առաջնորդէր։ Այդ բակին աջ կողմը կը գտնուէր բանար։

Ինչպէս ըսինք, ուրբաթ ըլլալուն պատճառաւ ոստիկաններ հանդարտութիւն կը տիրէր և զրեթէ ամայի էր։

Երբ բակ իջան, Հօճան հայուածք մը նետեց իր շուրջը, տեսաւ որ բակին մէջ հազիւ մէկ քանի ոստիկաններ կային և ելքի դրան քովն ալ միակ պահակ մը կեցած էր։ Այն միջոցին ուր բակին մէջտեղը հասած էին և բանտապետը դէպի աջ դռնապու վրայ էր, որպէս զի Հօճան բանտ մտցնէ, այս վերջինը ուժով մը ցնցեց բանտապետը և իր թեւը ազատեց անոր թեւէն ու յետոյ ծունկովը զօրաւոր հարուած մը տալով մէջքին՝ դայն գետին տապալեց։

Այս գործողութիւնը հազիւ ըրալէ մը տեւած էր։

Հօճան, ինքզինք ազատ զգալուն պէս, խելայեղ վազքով մը սկսաւ դէպի ելքի դուռը արշաւել, ուրկէ հազիւ ևրեսուն քայլ հեռու կը գտնուէր։

Բայց բանտապետը շուտով ինքզինքը գտաւ և սկսաւ փախստականը հալածել, բարձրագոյ աղաղակ մը արձակելով։ Ինչպէս ըսինք՝ Զապթիէի բակին մէջ մէկ քանի ոստիկաններ կը գտնուէին, որոնք լսելով անոր ձայնը, իրենք ալ օգնութեան փութացին։

Դրան առջեւ պահակ զինուոր մը կեցած էր որ ուղեց Հօճային ճամբան կտրել, բայց այս վերջինը յուսահատ ճիգով մը դայն չէկդի հրեց և ինքզինք փողոց նետեց։

Նոյն միջոցին փողոցին ծայրը կառք մը երեւցաւ որ սրարշաւ դէպի Զապթիէ կուգար։

Դրան քով պահակ կեցող զինուորը որ սկսած էր ինքն ալ Հօճան հալածել, գոչեց կառապանին։

— Հօճային ճամբան կտրէ բանտէն փախաւ...

Խեղճ փախստականը ճիշտ այդ ըրալէին կառքին քովէն կանցնէր։ Կառապանը խկոյն մտրակը բարձրացուց և ուժգին հարուած մը իջեցուց Հօճային երեսին, որ պահ մը իր կրած

ցաւին սաստկութենէն սահմակած մնաց : Կառապանը անոր շփոթութենէն օգուտ քաղելով՝ իսկոյն գահաւորակէն վար ցատկեց և յաջողեցաւ փաթթոցաւորին վերարկուէն բռնել : Կատաղի կռիւ մը սկսաւ այս երկուքին միջեւ և գուցէ Հօճան յաջողեր իր օձիքը կրկին ազատել, բայց ամառն որ բանտապետը և պահակ զինուորը արդէն հասած էին կառապանին օգնութեան և ուրիշ ուստիկաններ ալ վաղելով կու գային : Անոնցմէ զստ կառքին դռնակը բացուած ու անկէ դեղին պեխերով երկայնահասակ զինուորական մը վար իջած էր :

Այս զինուորականը պալատական թիկնապահ մըն էր :

Հօճան, հակառակ իր յուսահատ կացութեան՝ չէր ուզեր անձնատուր ըլլալ և կատաղութեամբ կը կռուէր իր հալածիչներուն դէմ : Առանց իր պաշարիւնութիւնը կորսնցնելու առանց բերնէն խօսք մը հանելու, կռուիի սոսկալի հարուածներ կ'իջեցնէր աջ ու ձախ, մինչ պահակ զինուորը անոր մէջքին փաթթուած՝ կը ջանար զայն անշարժութեան դատապարտել :

— Այս կրօնաւորը կարծես կռիւամարտութեան մասնաւոր դաս առած է, մտածեց ինքնին թիկնապահը որ այս անհաւասար պայքարը կը դիտէր հետաքրքրութեամբ :

Եւ սակայն յայտնի էր որ Հօճան ի վերջոյ աշխտի ընկրծուէր : Ուստիկանները, բանտապետն ու կառապանը իրենց ընդունած հարուածներուն սաստկութենէն կատողած, սոսկալի հայհոյանքներով սկսան իրենք ալ կռուիներ աւելալ Հօճային գլխուն որուն փաթթոցն արդէն գետին ինկած էր :

Կռիւի տաք միջոցին՝ բանտապետը Հօճային երկար մօրութէն բռնեց և ուժով մը քաշեց . . .

Հօճան սոսկալի աղաղակ մը արձակեց, ոչ թէ ցաւի այլ յուսահատութեան աղաղակ մը : Բանտապետն ինքն ալ զարմացական ճիչով մը ձեռքն ետ քաշեց . . . Հօճային մօրութենէն իր ձեռքը մնացած էր . . . :

— Վա՛յ, իր մօրուքը կեղծ է եղեր, գոչեց շուարած կերպարանքով մը:

Այս յայտնութիւնը կարծես ջլատած էր Հօճային կորովը. իր կատաղութիւնը յանկարծ տեղի սուլաւ հանդարտ համակերպութեան մը:

— Ա՛լ օգուտ չունի, մրմռաց, ազատում չկայ, բանտ վերադառնանք:

Երկու ոստիկաններն ուժով մը Հօճային թեւերէն բռնած, զինքն առաջնորդեցին դէպի Զապթիէ, մինչ պալատականն անոնց կը հետեւէր, քիթին տակէն սա բառերն արտասանելով, ինքն իրեն խօսելու պէս:

— Բնաւ տարակոյս չկայ. բուն իսկ անիկա է...:

Քանի մը վայրկեան ետքը բանտին երկաթեայ դուռը կը գոցուէր Հօճային վրայէն:

Թիկնապահը անոր արգելափակման աչքովը հանդիսատես ըլլալէ ետքը, ուղղուեցաւ վերնայարկը և իսկոյն ոստիկանութեան նախարարին քով գնաց:

— Վեհափառ Սուլթանը կը փափաքի ձեզ տեսնել, ըսաւ Շէֆիք փաշային, և կ'ուզէ որ միասին բերէք այն զինուորականներուն ցուցակը որոնց մասին հետապնդումներ պիտի կատարուին:

— Անմիջապէս պատրաստ եմ պալատ երթալու, պատասխանեց փաշան, ոտքի ելլելու շարժում մը ընելով:

— Ո՛չ, կրնաք ձեր գործերն աւարտել և այնպէս գալ:

— Հոս գործ մը չունիմ:

— Գիտէ՞ք որ այս միջոցիս բանտարկեալ մը փախչելու փորձ ըրաւ, բայց բարեբախտաբար իմ կառապանիս շնորհիւ չկրցաւ յաջողիլ:

— Ի՞նչ բանտարկեալ, գոչեց նախարարը որ անցած դարձածէն տեղեկութիւն չունէր:

— Հօճա մըն էր կարծեմ:

— Այո՛, հասկցայ, պատասխանեց Շէֆիք փաշա, Սիւ-

լէյմանիէի մզկիթին մէջ խռովարարական քարոզներ խօսող
Պրուսացի Հօճան :

— Վստահ էք որ այդ մարդն իրաւցնէ հօճա է :

— Այնպէս կը կարծեմ, կամ գոնէ այդպէս ցոյց կուտան
իր մասին եղած ճուռնալները :

— Հիմա եթէ զինքը տեսնաք կրկին, վստահ եմ որ ձեր
կարծիքը բոլորովին պիտի փոխէք :

— Ինչո՞ւ համար, հարցուց փաշան զարմացական դէմ-
քով մը :

— Բացատրեմ և տեսէք : Ինչպէս ըսի այդ Հօճան յաջո-
ղած էր իր բանտապետին ձեռքէն փախչիլ և ինքզինք փո-
ղոց նետել և գուցէ հոնկէց ալ յաջողէր փախչելու, եթէ մենք
վրայ չհասնէինք : Ինչ որ է, այդ Հօճան կ'երեւայ որ շատ
զօրաւոր ջիւղեր ունի, որովհետեւ կրցաւ չորս հինգ հոգիի
դիմադրել և ամէնուն ալ պատուական ծեծ մը քաշել :

— Ի՞նչ կ'ըսէք :

— Տեսածս կը պատմեմ, փաշա էֆէնտի : Այդ կատաղի
կռիւին միջոցին էր որ ձեր բանտապետը Հօճային մօրուքէն
բռնեց և զիտէ՞ք ինչ պատահեցաւ :

— Ի՞նչ . . . :

— Մօրուքը բանտապետին ձեռքը մնաց :

— Զարմանալի բան :

— Ընդհակառակն եղածը շատ բնական էր, քանի որ
Հօճային մօրուքը կեղծ էր :

— Կեղծ մօրուքով Հօճա՞ մը, գոչեց փաշան, ուրեմն
խնդիրը կը ծանրանայ և պէտք է որ խիստ քննութեան մը
ձեռնարկենք և այդ խորհրդաւոր Հօճային ինքնութիւնը հաս-
կընանք :

— Կարծեմ պէտք չկայ այդպիսի քննութեան մը, որով-
հետեւ հազիւ թէ մօրուքը դէմքէն վար առնուեցաւ, իսկոյն
կրցայ զինքը ճանչնալ :

— Ճանչցա՞ք զինքը, ուրեմն ըսէ՛ք տեսնեմ իր անունը :

— Այդ կեղծ Հօճան պարզապէս Հագգը պէյն է, ըսաւ պալատական թիկնապահը վճռաբար :

Ոստիկանութեան նախարարը զսպանակէ մը մղուածի պէս մէկէն վեր ցատկեց նստած տեղէն :

— Ի՜նչ, Հագգը պէյը, գոչեց, յեղափոխական ծածուկ քօմիթէին պէտը . . . :

— Այո՛, բուն իսկ ինքը :

— Բայց, պէյ էֆէնտի, սխալած չըլլաք :

— Վստահ եմ ըսածիս վրայ, շարունակեց թիկնապահը բայց եթէ կ'ուզէք դուք ալ կրնաք անձամբ ստուգել, զինքը կրկին ձեր ներկայութեան բերելով :

— Բնականաբար այդպէս պիտի ընեմ, պատասխանեց Շէֆիք փաշա սեղանին վրայ դրուած զանգակը հնչեցնելով :

Եւ երբ օտաճին ներս եկաւ իր տիրոջ հրամանը ընդունելու, իսկոյն պատուիրեց որ Պրուսացի Հօճան կրկին իր քովը բերեն :

Հագգը պէյ թանկագին որս մըն էր որ ձեռք կ'իյնար և որուն ձերբակալումը մեծ ուրախութիւն պիտի պատճառէր Ապտիւլ Համիտին : Ինչպէս նախարարը կ'ըսէր, իրաւամբ այս կեղծ Հօճան մէկ քանի տարիէ ի վեր մութին մէջ գործող գաղտնի քօմիթէին ամենէն կարեւոր պետերէն մին էր և անոր հիմնադիրը միանգամայն : Նախկին բարձրաստիճան ղինուորական մըն էր որ իր ծառայութիւնը թողլով՝ իր կեանքը նուիրած էր բռնաւորին դէմ պայքարելու համար : Զինքն այդ վտանգաւոր ճամբուն մէջ մղող գերագոյն ազդակն եղած էր վրէժխնդրութեան զգացումը : Տարիներ առաջ, Ապտիւլ Համիտ, ուրիշ շատ մը ղինուորական վարժարանի աշակերտներուն հետ, Մարմարայի մէջ ծովամոյն ընել տուած էր Հագգը պէյի միակ զաւակն որ այդ վարժարանը կը յաճախէր և իբրեւ կասկածելի ամբաստանուած էր : Այս անուր և վայրագ արարքն ահուելիօրէն արիւնած էր ղինուորականին հայրական սիրտն և անհաշտ ատելութեամբ մը լեցուցած՝ իր

հոգին : Այդ օրէն ուխտած էր արիւնարբու բռնաւորին կո-
րուսան և մութին մէջ , հաւատարիմ ընկերներով , յամառ
ու յանդուգն պայքար մը սկսած էր Ապտիւլ Համիտի դէմ :
Անգամ մը , մեր այս պատմած դէպքերէն երեք տարի առաջ ,
թէեւ ձերբակալուած ու բանտարկուած էր Պէյքօղ , կայսե-
րական ծովեզերեայ քէօշկին մէջ , բայց շնորհիւ իր ընկերնե-
րուն օժանդակութեան , յաջողած էր փախչիլ և ազատիլ բռ-
նաւորին ճիրաններէն ու շարունակել այն գործն որուն երդ-
մընցած էր նուիրուիլ հոգեւին :

Երբ ոստիկանութեան նախարարն ու պալատական թիկ-
նապահը առանձին մնացին , այս վերջինը Հագգը պէյի առա-
ջին փախուստին ակնարկելով անշուշտ , ըսաւ .

— Յուսանք որ այս անգամ զինքը դարձեալ Պէյքօղի
պէս հեռաւոր տեղ մը չենք բանտարկեր , որպէս զի իր ըն-
կերները գան զինքը փախցնելու :

— Այս անգամ զիտեմ թէ ի՞նչ կերպով պիտի վարուիմ
իրեն հետ , պատասխանեց նախարարը չարաշուք դէմքով մը :

Քիչ ետքը դուռը բացուեցաւ և կեղծ Հօճան ներս մտաւ
բանտապետին և երկու ոստիկաններու ընկերակցութեամբ :
Իր փախուստի փորձէն ի վեր սկսած էին լաւ զգուշութիւն
ընել :

Երբ Շէֆիք փաշա տեսաւ զայն կրկին գլուխը բաց և
առանց մօրուքի , պէտք չունեցաւ երկար քննութեան և իս-
կոյն հասկցաւ որ թիկնապահը բնաւ չէր սխալած :

— Այս ի՞նչ կը նշանակէ , գոչեց կեղծ բարկութեան շեշ-
տով մը խօսքը բանտարկեալին ուղղելով , միթէ մեր քթի՞ն
կը խնդաւ կոր . . .

— Ի՞նչ է եղածը , հարցաւց Հօճան հանդարտութեամբ :

— Ի՞նչպէս կը համարձակիս արդարութիւնը խաբել այդ-
պէս ծպտուելով . . .

Բանտարկեալը չպատասխանեց և արհամարհոտ դէմքով
մը երեսը անդին դարձուց :

— Միթէ նախկին զինուորականի մը կը վայլէ՞ այս տեսակ խաբերայութիւններու դիմել և դաւաճանել իր վեհապետին դէմ որուն հաւատարմութիւն ուխտած է, շարունակեց Շէֆիք փաշա :

Այս բառերուն վրայ կեղծ Հօճան իր լուսթիւնը խզեց և ձայնը բարձրացնելով գոչեց .

— Կ'արդիլեմ քեզի արժանապատուութեան խօսք ընել և իմ արարքներուս դատաւոր կանգնիլ :

— Հա՛գգը պէյ այդքան մի բարձրացներ ձայնդ, պատասխանեց նախարարը ինքն ալ բարկացած՝ գիտես որ մօտէն ծանօթ եմ քու գործերուդ և առաջին անգամ չէ որ իմ դէմս կը դռնուիս :

— Եթէ մօտէն ծանօթ ես իմ գործերուս՝ ատիկա պատճառ մըն է որ աւելի յարգանքով վարուիս հետս, ըսաւ բանտարկեալը : Այո՛, Հագգը պէյն եմ, այն զինուորականը որ ուխտած է մինչեւ կեանքին վերջը Համիտի դէմ կռուելու և իր մէկ հատիկ զաւկին վրէժը լուծելու : Միթէ կը կարծես որ պիտի ջանամ ինքզիմքս ծածկել և անունս ուրանալ . . . :

— Արդէն անօգուտ պիտի ըլլար այդպիսի փորձ մը, պատասխանեց օտարականութեան նախարարը :

Յետոյ պահ մը լուռ մնալէ ետքը շարունակեց :

— Նոյնքան անկեղծութեամբ պիտի խոստովանի՞ս նաև իբրեւ Հօճա ծպտուելուդ և մզկիթներու մէջ քարոզելուդ պատճառը :

— Ծպտուեցայ որպէս զի բռնաւորին ճանկը չանցնիմ, իսկ քարոզեցի որպէս զի ժողովուրդը բռնաւորին ճանկէն ազատեմ, պատասխանեց նախկին զինուորականը պաղարիւնով :

Թիկնապահը նշմարեց որ տեսակցութիւնն անհաճոյ ձեւ մը կ'առնէր և թէ լաւագոյն էր առ այժմ զայն կարճ կապել, ուստի նախարարին դառնալով ըսաւ :

— Փաշա էֆէնտի կարծեմ թէ ժամանակ է մեկնելու,

որովհետեւ ինչպէս ըսի մեր Վեհափառ Տէրը ձեզի կ'սպասէ:
Ձեր հարցաքննութիւնը, եթէ կարելի է վաղուան ձգեցէք:

Սուլթանին անուան յիշատակութիւնը լսելուն պէս Շէֆիք փաշա ոտքի ելաւ և ըսաւ.

— Այո՛, իրաւունք ունիք, անմիջապէս կը մեկնինք...

Յետոյ բանտապետին դառնալով շարունակեց.

— Հագգը պէյն իր տեղը տարէք:

Հագիւ թէ բանտարկեալն և իր պահապանները դուրս ելած էին սենեակէն, նախարարն իր օտաճին կանչելով՝ հրամայեց որ բանտի անօրէնն իր քով կանչէ և անոր ըսաւ.

— Շնորհիւ մեր Վեհափառ Սուլթանին և նախախնամութեան՝ մեր Պետութեան մեծագոյն թշնամիներէն մէկը այսօր ձերբակալուեցաւ և հոս կը գտնուի: Այդ մարդը նոյնինքն Հագգը պէյն է, ծածուկ Քօմիթէին պետը զոր անգամ մը արդէն յաջողած էինք ձեռք ձգել և որ սակայն խոյս տուաւ: Ամենախիսա հսկողութիւններ պէտք է որ ձեռք առնեն, որպէս զի կրկին չփորձէ փախչիլ և գիտցած եղիր որ եթէ այդպիսի փորձանք մը պատահի գլուխդ վրայ կուտաս:

— Անմիջապէս պէտք եղած միջոցները ձեռք պիտի առնեմ:

— Ձինքն ամէն յարաբերութենէ պէտք է բացարձակապէս զրկել, կը հասկնաս, պէտք չէ որ նոյն իսկ խօսք փոխանակէ բանտապանին հետ:

— Շատ աղէկ, փաշա էֆէնտի:

Տնօրէնը խոնարհութիւն մը ընելով հեռացաւ:

Երբ Շէֆիք փաշա թիկնապահին ընկերակցութեամբ Երտրզի պալատը հասաւ և իր տիրոջ հաղորդեց անյուսալի ձերբակալութիւնը, Ապտիւլ Համիտ չափազանց գոհ մնաց: Հագգը պէյ, ինչպէս ըսինք, թրքական յեղափոխութիւնը շարժող թաքուն զօրութիւններէն մէկն էր և իր դերը, իբրեւ նախկին զինուորական բարձրաստիճան: սպայ մը, շատ մեծ էր և

դած բանակին վրայ որ վերջապէս ընդվզումի նշաններ ցոյց կուտար :

Ապտիւլ Համիտ իսկոյն կարճ խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ ոստիկանութեան նախարարին և իր հաւատարիմ քարտուղար Իզդէթ փաշայի հետ և այս խորհրդակցութեան արդիւնքն այն եղաւ որ նախարարը փութով ոստիկանատուն վերադարձաւ երկու թիկնապահներու ընկերակցութեամբ, և հոն հասնելուն պէս Հազգը պէյն իր սենեակը բերել տուաւ և իր աչքին տակ պահեց ժամերով :

Վերջապէս, երբ մութը կոխեց բոլորովին, Շէֆիք փաշա և երկու թիկնապահները ծայրայեղ զգուշութիւններով ձերբակալեալը կառք դրին և ճամբայ հանեցին դէպ ի Պէշիքթաշ : Այս ամէն գործողութիւնները կատարուեցան առանց բառ մը ուղղելու կեղծ Հօճային, որ ինքն ալ իր կողմէ բնաւ բերանը չբացաւ : Իր ինքնութիւնը երեւան ելլելէն ի վեր կարծես բոլորովին ընկճուած էր և հանդարտ համակերպութիւն մը ցոյց կուտար :

Երլտըզի մէջ, ուր փոխադրեցին զինքը իր բարձրաստիճան պահապանները, կրկին սենեակի մը մէջ պահուած մնաց, առանց ո և է հարցաքննութեան ենթարկուելու :

Կէս գիշերէն ետքը միայն եկան սենեակին դուռը բանահալու, երբ արդէն Հազգը պէյ թիկնաթոռի մը մէջ ընկողմանած կը ննջէր :

Սենեակին դրան բացուիլը լսելուն պէս աչքերը բացաւ և ոտքի կանգնեցաւ : Ներս մտնողներէն մին յառաջացաւ դէպի իրեն, մինչ միւսները դրան մօտ կ'սպասէին :

Սուլթանին անձնական քարտուղար Իզդէթ փաշան էր :

— Մեր Վեհափառ Տէրը, ըսաւ խօսքն Հազգը պէյի ուղղելով, հրամայեց որ այս գիշեր իմ բնակարանս հիւր ըլլաք :

Ձերբակալեալը զարմացած դէմքով մը փաշային երեսը նայեցաւ, կարծես չհասկնալով անոր ըսածները :

— Ինչպէ՞ս, կակազեց, ձեր տունն հիւր ըլլամ . . . : Բանա-
տարկուիմ ըսել կ'ուզէք անշուշտ :

— Իմ տունս բանտ չէ և ոչ ալ ես բանտապահ մը, պա-
տասխանեց Իզզէթ հպարտօրէն. իբրեւ հիւր պիտի ընդունիմ
ձեզ և վեհափառ Սուլթանն ալ այսպէս կը փափաքի :

— Ուրեմն շնորհակալ եմ ձեր հիւրասիրութենէն :

Այս խօսքերուն վրայ, նախկին զինուորականը, որ տա-
կաւին Հօճայի վերարկուն կը կրէր, քայլ մը առաւ դէպ ի
դուռը :

— Պիտի խնդրէի որ ձեր հագուստը փոխէիք, եթէ կա-
րելի է, ըսաւ Իզզէթ փաշա, որպէսզի պարապ տեղը ուշադ-
րութիւն չհրաւիրէք ձեր վրայ :

— Ինչպէ՞ս կարելի է ատիկա, պատասխանեց Հագգը պէյ
թեթեւ ժպիտով մը :

— Շատ դիւրաւ, քանի որ պէտք եղածը միասին բե-
րած ենք :

Եւ ետին դառնալով իրեն ընկերացող անձերէն մէկուն
ըսաւ .

— Ձեր ծրարը հոս բերեք :

Արդարեւ ամբողջ ձեռք մը հագուստ և նոր ֆէս մը,
շապիկ և վզնոց միասին բերած էին :

Վայրկեանի մը մէջ կեղծ Հօճան հագուստները նետեց
վրայէն և ծրարին մէջինները հագաւ :

Հագուստներու այս փոփոխութեան միջոցին կեղծ Հօճան
ձեռքի արագաշարժութեամբ մը, յաջողեցաւ թուղթի կտոր
մը որ իր վերարկուն մէկ ծածուկ գրպանը դրած էր, հանել
և նոր հագած ժիլէին գրպանը անդաւորել : Այս գործողու-
թիւնը այնքա՞ն ճարտարութեամբ մը կատարեց որ հոն գրա-
նուողներէն ո՛չ ոք կրցաւ նշմարել, ի բաց առեալ Իզզէթ փա-
շա, որ կարծես այդպիսի գործողութեան մը կ'սպասէր և մու-
թին մէջ ծածկուած իր նայուածքը յառած էր, մինչև ետքը,
Հագգը պէյի վրայ :

— Այդ թուղթը պէտք է ձեռք անցընել վարպետութեամբ, մտածեց ինքնիրեն :

— Պատրաստ եմ կրնանք մեկնիլ, ըսաւ նախկին գինուորականը դէպի դուռը յառաջանալով :

— Ձեր միւս լաթերը կ'ուզէ՞ք որ միասին առնենք. հարցուց պալատական քարտուղարը հեգնական ձեւով մը :

— Ո՛չ, անոնք իբրեւ յիշատակ Ապտիւլ Համիտին կը թողում, պատասխանեց նախկին գինուորականը անենայն լըրջութեամբ :

Իզգէթ փաշա չպատասխանեց այս անպատկառ խօսքերուն սակայն զղջաց իր ըրած դիտողութեան :

Իզգէթ փաշա ուրիշ չորս պալատականներու ընկերակցութեամբ իր «Հիւր»ը առաջնորդեց մինչեւ Երլտըզի պարտէզին մեծ դրան առջեւ, ուր երկու կառքեր կ'սպասէին, թէեւ իրենց երթալիք տեղը չատ մօտ էր պալատին :

Երբ ապարանքը հասան, ամենքը կը ննջէին, միայն դրան պահապանը կը հսկէր ու կ'սպասէր իր տիրոջ վերադարձին :

Հազիւ թէ դուռը բացուած՝ իզգէթ փաշա իր մարդոց և Հագգը պէյի հետ ներս խուժեց և արագ քայլերով ամենքը մէկէն դէպի մեծ սանդուխն ուղղուեցան որ կանթեղի մը ադօտ լոյսովը միայն լուսաւորուած էր :

— Մի քնանար, որպէսզի պէյերուն դուռը բանա, երբոր վար իջնան հրամայեց Իզգէթ փաշա իր դռնասլանին, սանդուխին գլխէն :

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ .

ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐՈՒՄԱՆ ՏՈՒԱՄԸ

Ընթերցողները չեն մոռցած անշուշտ որ մեր նախորդ գլխուն մէջ պատմած դէպքերը տեղի կ'ունենային Իզզէթ փաշայի ապարանքին այրելուն նախորդ օրը : Այսպէս ուրեմն, Ապտիւլ Համիտի սիրական քարտուղարը, իր պալատական չորս ընկերակիցները և Հագգը պէյ Ուրբաթ, կէս գիշերէն քիչ ետքը մտան այն շէնքին մէջ որ քանրչորս ժամ ետքը զոհ պիտի երթար հրդեհին, տարօրինակ արկածի մը հետեւաքով :

Ըսինք որ ապարանքին դուռը բացուելէ ետքը, դուրսը սպասողներն աճապարանքով ներս մտած և արագ քայլերով սանդուխէն վեր ելած էին : Դռնապանը, որ քունին մէջէն արթնցած ու դուռը բացած էր, իր կէս քուն կէս արթուն վիճակի մէջ չէր կրցած ճանչնալ ու որոշել ներս մտնողները, բայց իր տիրոջ ներկայութիւնը բաւ համարած էր ու պէտք չէր տեսած մասնաւոր ուշադրութիւն մը ընծայելու ներս մտնողներուն : Նոյն իսկ այնքան արագօրէն անցեր էին իր առջեւէն, որ չէր կրցած նշմարել անոնց թիւը : Յաճախ կը պատահէր որ Իզզէթ փաշա, այսպէս ուշ ատեն, հիւրեր բերէր իր հետ կամ հիւրեր ընդունէր, ուստի եղելութիւնը բնաւ անսովոր չթուեցաւ դռնապանին որ հանդարտիկ իր խցիկը մտաւ և երկնցաւ անկողնին վրայ, սպասելով որ հիւրերը վար իջնեն և զանոնք ճամբու դնէ :

Գալով Իզզէթ փաշայի՝ իր հիւրերուն հետ ուղղուեցաւ իր յատուկ յարկաբաժինը զոր արդէն նկարագրեցինք մեր պատմութեան առաջին գլուխներուն մէջ և շիտակ գնած իր գրասենեակը :

Երբ սենեակը լուսաւորուեցաւ և ամենքը բազմեցան թաւշապատ թիկնաթոռներու վրայ և վառարանն ալ, որ նախապէս պատրաստուած էր, լուցկիով մը ճարճատել սկսաւ, Իզզէթ փաշա, իր հիւրերուն դառնալով, ամենայն քաղաքավարութեամբ ըսաւ.

— Կը ցաւիմ որ ձեզի այնպիսի ժամու մը կ'ընդունիմ որ անկարելի է պէտք եղածին պէս պատուասիրել. սպասաւորներս ամենքն ալ քնացած են այս ժամուս և անգթութիւն պիտի ըլլայ զիրենք արթնցնել ո եւ է բան մը պատրաստել տալու համար, ուստի ձեր ներողամտութեան կ'ապաւինիմ:

— Շնորհակալ ենք Ձեր Վսեմութենէն, բայց արդէն շատ չպիտի մնանք հոս, ուստի կը խնդրենք որ ո' եւ է ձանձրութիւն չկրէք, պատասխանեց պալատականներէն մին:

— Միակ բանն որ կրնամ ձեզ հրամցնել, եգիպտական սիկառէթներ են, ըսաւ Իզզէթ փաշա, գրասեղանին աչքէն խոշոր տուփ մը հանելով ու հիւրերուն ներկայացնելով:

— Ասկէց լաւագոյն կերպով չէիք կրնար մեզ հիւրասիրել պատասխանեց թիկնապահ մը, սիկառէթը վառելով.

Իզզէթ փաշա փափկանատութիւնը ունեցած էր առաջին անգամ Հագգը պէյի ներկայացնելու տուփը որ պարզ շնորհակալութիւն մը յայտնելով սիկառէթ մը առած էր մէջէն:

Քաղաքավարական այս արարողութիւնը կատարուելէ ետքը, Իզզէթ փաշա ինքն ալ սիկառէթ մը վարուեց և թիկնաթոռ մը մէջ տեղաւորելով, ըսաւ.

— Հագգը պէյը բաւական զարմացած ըլլալու է այսօրուան իր գլուխը եկածներէն: Առտուն իբրեւ Պրուսացի Հօճա մը կ'երթայ Սիւլէյմանիյէ մզկիթը իր սովորական յորդորները խօսելու զինքը մտիկ ընող հաւատացեալներուն. կէս օրէն վերջը կամուրջին գլուխը կը ձերբակալուի ու Զապթիյէ կը փոխադրուի. հո՛ն, բանտ առաջնորդուած միջոցին կը փորձէ փախչիլ, բայց դժբախտաբար չի յաջողիր. կրկին կը ձերբակալուի կատաղի կռիւ մը մղելէ ետքը. յետոյ ամենախիստ

հակողութեան մը տակ կրկին կը բանտարկուի, Ոստիկանութեան նախարար Շէֆիք փաշայի կողմէ խստութիւններու կ'ենթարկուի. յետոյ Երլտըզի պալատը կը փոխադրուի և ի վերջոյ իմ բնակարանս կուգայ հիւր ըլլալու... արդարեւ, ես իր տեղն ըլլայի, չպիտի կրնայի բացատրել ու մեկեկ բոլոր այս եղածները:

— Ընդհակառակը, կարծեմ եղածը շատ պարզ է, պատասխանեց Հագգը պէյ չոր կերպով, միայն սա կայ որ մէկ օրուան մէջ երեք բանտապահ փոխեցի, նախ Շէֆիքը, յետոյ Ապտիւլ Համիտը և այժմ ալ դուք... Ինծի պէս բանտարկեալի մը համար ասիկա շատ տարօրինակ բան չէ:

— Կը խնդրեմ որ այդ խօսքը չկրկնէք, ըսաւ պալատական քարտուղարը մեծ քաղաքավարութեամբ մը. զիս խորաբայէս կը վիրաւորէք, երբեք չեմ կրնար հանդուրժել բանտապահի դերին, ինչպէս Երլտըզի պալատին մէջ, պարզապէս իմ հիւրս կը նկատեմ ձեզ և այս պայմանաւ հաւանեցայ միայն ձեզ իմ բնակարանիս մէջ ընդունելու:

— Բռնի հիւր մը որ հինգ հոգիի հակողութեան ներքեւ կը գտնուի, պատասխանեց նախկին զինուորականը հեզնական ժպիտով մը:

— Երբ զիս մտիք ընէք, վստահ եմ որ ձեր կարծիքը բոլորովին պիտի փոխէք և պիտի համոզուիք որ ո՛չ թէ բանտարկեալ մը՝ այլ ճշմարիտ հիւր մըն էք թէ՛ մեր Վեհափառ Սուլթանին և թէ ինծի համար, ըսաւ Իզզէթ փաշա:

— Սոսեցէ՛ք ուրեմն, ձեզ մտիկ կ'ընեմ:

— Մեր ոստիկանութեան նախարարը, Շէֆիք փաշա, գուցէ տեղեակ չըլլալով մեր տիրոջ բուն տրամադրութիւններուն, պարտք համարած է հասարակ ու վստանգաւոր չարագործի մը պէս վարուիլ ձեզի հետ, մանաւանդ երբ երեւան ելած է թէ Պրուսացի ենթադրեալ Հօճային տակ գաղտնի քօմիթէին պետերէն մին ծածկուած է, պետ մը որ կրնանք ըսել թէ քօմիթէին ներշնչող ոգին է:

— Եթէ ձեր Սուլթանին տրամադրութիւններուն մասին բացատրութիւններ պիտի տաք, կարծեմ աւելորդ են, քանի որ զանոնք առիթ ունեցած եմ մօտէն ճանչնալու ասկէ երեք տարի առաջ, երբ մատնութեան մը շնորհիւ ձերբակալուելու դժբախտութիւնն ունեցայ:

— Բայց երեք տարիէ ի վեր շատ բան փոխուած է, գոչեց Իզզէթ փաշա:

— Միշտ միեւնոյն Ապտիւլ Համիտն է որ կ'իշխէ, օրէ օր աւելի բռնութեամբ:

— Եթէ ինծի պէս դուք ալ առիթ ունեցած ըլլայիք ամէն ժամ մեր Վեհափառ Սուլթանին մօտ ապրելու, այդպէս չպիտի խօսէիք...: Սուլթան Համիտ երեք տարիէ ի վեր բոլորովին փոխած է իր գաղափարները, և ասիկա չեմ վարանիր ըսելու, մեծ մասամբ ձեր և ձեր ընկերներուն գործունէութեան շնորհիւն է:

— Եւ ի՞նչ է ձեր Սուլթանին գաղափարներուն նոր ուղղութիւնը:

— Ահա՛ ինչ որ կ'ուզեմ ձեզի բացատրել: Նախ՝ ինքն ալ ձեզի չափ համոզուած է որ այլեւս Օսմանեան Պետութիւնը ներկայ ուժերով կարելի չէ կառավարել, թէ արմատական փոփոխութիւն մը անհրաժեշտ է և թէ հարկ է Սահմանադրութիւնը վերահաստատել:

Իզզէթ փաշա այս ոճով սկսաւ երկար տեսութիւն մը ընել, իբր թէ Սուլթանին նոր գաղափարներուն վրայ, այնպէս մը ցոյց տալով որ Ապտիւլ Համիտ յեղափոխականներուն չափ և նոյն իսկ անոնցմէ աւելի, ազատական ոգիով մը տոգորուած էր, թէ պալատականներն ալ նոյն համոզումն ունէին, թէ ինք մասնաւորապէս բոլորովին համակարծիք էր իր վեհապետին և թէ տարիներէ ի վեր իր ջանքն եղած էր զայն այս ուղղութեան մէջ մտցնել:

Միւս պալատականներն ալ, մերթ մերթ, խօսքի խառնուելով, կը հաստատէին Ապտիւլ Համիտի հաւատարիմ

քարտուղարին ըսածները, պնդելով թէ իրենց Վեհափառ Տէրը չառ սխալ ճանչցուած էր, թէ իր մասին կազմուած կարծիքը ճշմարտութեան չէր համապատասխաներ և արդիւնք էր թշնամական յերիւրանքներու:

Հազգը պէյ կասկածոտ դէմքով մը լսեց բոլոր այս բացատրութիւնները, չկրնալով հասկնալ թէ ի՞նչ պիտի ըլլար անոնց կորակացութիւնը:

Իզգէթ փաշա շուտով հասաւ այդ կորակացութեան:

— Այս բացատրութիւնները տալով ձեզի, ըսաւ, նապատակա է ցոյց տալ թէ յանձին մեր Վեհափառ Սուլթանին ձեր դիմացը թշնամի մը չունիք, այլ գաղափարակից մը, գրեթէ դաշնակից մը:

— Ինչո՞ւ ուրեմն Շէֆիք փաշա դայն ալ ինծի հետ չի ձերբակալեր, պատասխանեց Հազգը պէյ հեղնաբար:

Պալատական քարտուղար այս դիտողութիւնը չլսելու դարկաւ և խօսքը շարունակեց.

— Սուլթանին այս բարի տրամադրութիւնները պարզելէ ետքը, որոնց անկեղծ ըլլալուն կ'երաշխաւորեմ, ըսեմ նաեւ որ մեր Վեհափառ Տէրը չափազանց ուրախ եղաւ երբ իրեն հաղորդեցինք ձեր անակնկալ ձերբակալումը:

— Այս մասին ապահով եմ, ըսաւ նախկին ղինուորականը, և ասոր հաւատալու համար երաշխաւորութեան պէտք չկայ:

— Կը տեսնեմ որ իմ խօսքերս միշտ ծուռ կերպով մեկնելու յամառութիւն մը ունիք, առաջ տարաւ Իզգէթ փաշա, ինչ որ պարապ տեղը կը դժուարացնէ մեր յարաբերութիւնները: Այո՛, կը կրկնեմ ըսածս, մեր Վեհափառ Տէրը չափազանց ուրախ եղաւ ձեր ձերբակալումը լսելով, ո՛չ թէ անոր համար որ վտանգաւոր թշնամի մը ձեռք կը ձգէր, ո՛չ թէ վրէժխնդրութեան ոգիով լեցուած, այլ որովհետեւ ասիկա բարեպատեհ առիթ մը պիտի ըլլար բանակցութեան մէջ մըտնելու ձեր քօմիթէին հետ, զիրար հասկնալու, զիրար ճանչ-

շարու և գնահատելու և գուցէ մօտ ապագայի մը մէջ իրա-
րու հետ գործակցելու Պետութեան փրկութեանը համար :

Այս խօսքերը Իզդէթ փաշա այնքան բնական , այնքան
անկեղծ չեղաւ մը արտասանեց որ Հագգը պէյի գէմքին վը-
րայէն հեգնական ժպտը խոյս տուաւ և անոր յաջորդեց լուրջ
արտայայտութիւն մը :

Խորամանկ Սուրխային իսկոյն Հագգը պէյի գէմքին վը-
րայ կարդաց իր խօսքերուն յառաջ բերած տպաւորութիւնը
և չարունակեց .

— Այս ըսածներուս բացարձակ ճշմարտութեան մեծա-
գոյն ապացոյցը այն ընթացքն է զոր մեր Վեհափառ Սուլ-
թանը ցոյց տուաւ ձեր ձերբակալութիւնը իմանալուն պէս :
Նախ՝ փոխանակ ձեզ գնտանի մը մէջ փակել տալու ու յետոյ
խիստ հարցաքննութեան մը ենթարկելու , իսկոյն հրամայեց
որ Երլտըզ փոխադրուիք , ապա մտածելով որ նոյնիսկ Երլ-
տըզի պալատը ձեզի կասկածելի էր թուի , ուղեց որ իմ տունս
հիւր ըլլաք , այո՛ , կը շեշտեմ «հիւր» բառին վրայ , որովհե-
տեւ բոլորովին անհեթեթ են ձեր ենթադրութիւնները . . . և
եթէ տակաւին կասկածներ ունիք այս մասին կրնաք ազա-
տօրէն մեկնիլ և ուղած տեղերնիդ երթալ : Բայց գիշերուան
այս ժամուս և այս ցուրտ օդին ձեզի խորհուրդ չեմ տար
այսպիսի բան մը ընելու : Լուսնալէն ետքը , վաղը առտու ,
եթէ յարմար դատէք մերժել մեր առաջարկութիւնը և թո-
ղուլ երթալ , ազատ էք ուղածնուդ պէս վարուելու . . . : Կ'ու-
ղէ՞ք հիմայ անմիջապէս մեկնիլ առանձին , կամ եթէ հարկ է ,
իմ մարդերէս մէկուն ընկերակցութեամբ . . . գուցէ Պէշիք-
թաշի մէջ բարեկամ մը ունիք որուն տունը աւելի հանգիստ
և ապահով ըլլալ կը կարծէք :

— Չէ՛ , ոչ ոք կը ճանչնամ Պէշիկթաշի մէջ , փութաց
պատասխանելու Հագգը պէյ որ տակաւին չէր ուղեր հաւա-
տալ իր ականջներուն :

— Եթէ անպատճառ Սկիւտար դառնալ կը փափաքիք ,

այդ ալ կարելի է... ձեզի համար մասնաւոր նաւակ մը պատ-
րաստել կուտամ:

Այլ կարելի չէր կասկածիլ պալատական քարտուղարին
խօսքերուն անկեղծութեանը վրայ: Նախկին ղինուորական,
տեղի տուաւ և ըսաւ.

— Շնորհակալ եմ ձեր հիւրընկալութենէն. այս գիշեր
հոս կը մնամ... կ'ուզէի գիտնալ միայն թէ ի՞նչ առաջար-
կութեան մասին կ'ականարկէիք քիչ մը առաջ:

— Մեր Վեհափառ Տէրը օգտուելով ձեր ներկայութենէն,
կը փափաքի ուղղակի յարաբերութեան մանկ յեղափոխական
գաղտնի կազմակերպութեան հետ և միասին համաձայնու-
թիւն մը գոյացնել և կարգ մը առաջարկներ ընել... բայց
ատոնք ինք անձամբ կը փափաքի հաղորդել ձեզի, երբ բո-
լորովին համոզուիք թէ իր բանտարկեալը չէք, այլ իր հիւրը,
որովհետեւ բանտարկեալ մը բնականաբար ազատօրէն չի կըր-
նար բանակցիլ իր բանտապանին հետ և Վեհափառ Սուլթանը
կը փափաքի որ կատարուելիք բանակցութիւնները բոլորովին
ազատ ու համարձակ կերպով տեղի ունենան:

Միւս չորս պալատականներն իրենք ալ կրկին խօսքի
բռնուեցան և ոյժ տուին Իզզէթ փաշայի ըսածներուն, ըսելով
թէ Հագգը պէյի վիճակուած էր նախախնամական դեր մը
կատարելու և գուցէ հայրենիքի փրկիչը հանդիսանալու:

Առտուն ժամը երեքը հասած էր երբ խօսակցութիւնը
վերջ դտաւ և չորս հիւրերը հրաժեշտ առնելով մեկնեցան,
առանձին թողլով Իզզէթ փաշան և Հագգը պէյը:

Ապտիւլ Համիտի սիրական քարտուղարը երբ մինակ
մնաց, իր «հիւր»ը առաջնորդեց վերնայարկը, ուր ինչպէս
ըսինք, երկու սենեակ կը գտնուէր, և որոց մին իբրեւ ննջա-
րան կահաւորուած էր խիստ պարզ բայց հանգստաւէտ կեր-
պով:

— Կը ներէք որ ըսաւ Իզզէթ փաշա իր հիւրին, լաւա-
գոյն սենեակ մը չեմ կրնար տրամադրել ձեզի գիշերուան այս

ժամուսն , մանաւանդ որ չեմ ուզեր իմ մարդիկս արթնցնել
և կարծեմ նախընտրելի է որ նոյն իսկ անոնք չիմանան ձեր
ներկայութիւնը այս տան մէջ , որովհետեւ կրնան կարգ մը
անհիմն մեկնութիւններ ընել և գուցէ վտանգել մեր գլուխ
հանել ուզած գործը :

— Շատ իրաւունք ունիք , պատասխանեց Հագգը պէյ :

— Ասոր համար պիտի խնդրեմ նաեւ որ , եթէ կարելի է ,
ձեր յարկաբաժինը չթողուք մինչեւ իմ վերադարձս . հոս ձեր
հանգստութեան համար ամբողջ պէտք եղածները պիտի գրա-
նէք . . . վաղը կը մտածենք թէ ի՞նչ կերպով ասկէ կրնաք
մեկնիլ առանց նշմարուելու տանը մարդիկներէն :

Եւ Իզզէթ փաշա գիշեր բարի մաղթելով մեկնեցաւ :

Հետեւեալ օրը , մինչեւ իրիկուն , Հագգը պէյ իր վերնա-
յարկին մէջ փակուած մնաց : Իզզէթ փաշա մէկ քանի ան-
գամ եկաւ իր քով մեծարանքներ ընելու , որպիսութիւնը
հարցնելու , Սուլթանէն բարեւներ հաղորդելու համար : Նոյն
իսկ կերակուրը ինք իր ձեռքով բերաւ :

Շաբաթ իրիկուն , երբ մութը կոխեց Հագգը պէյի համ-
բերութիւնը սկսաւ սպառիլ , և երբ ուշ ատեն , օրուան մէջ
չորրորդ անգամ ըլլալով , Իզզէթ փաշա իր քով ելաւ , բա-
ւական խիստ ոճով մը հարցուց թէ՝ արդեօք ժամանակը հա-
սած չէ՞ր այս հիւրընկալութեան վերջ տալու և կամ զայն
բացէ ի բաց բանաբարկութեան վերածելու :

— Կը տեսնեմ որ ձեր կասկածները տակաւին բոլորովին
չեն փարատած , պատասխանեց պալատականը ժպտուն դէմ-
քով , բայց քիչ մը վերջը պիտի համոզուինք թէ ինչ որ ձեզի
խօսեցայ երէկուրնէ ի վեր ամէնքն ալ բացարձակ ճշմարտու-
թիւն են :

— Ե՞րբ պիտի ներկայանամ Սուլթանին :

— Գուցէ ժամէ մը :

— Զեղի՞ հետ :

— Ո՛չ , հիմա երկու պալատականներ պիտի գան և ձեզ

առնելով պիտի տանին Երևոյի պալատը, ուր հաւանօրէն անմիջապէս պիտի ընդունուիք մեր Վեհափառ Տիրոջ կողմէ, Իցի՛ւ թէ ձեր տեսակցութիւնը փրկարար ազդեցութիւն մը ունենար այս երկրին ճակատագրին վրայ: Երբեք Սուլթանը, իր երկարամեայ իշխանութեան միջոցին, այս աստիճան բարի տրամադրութիւններով լեցուած չէր և ձեզի կը մնայ անոնցմէ օգտուիլ, կը յուսամ որ կարող պիտի ըլլաք այդ գործը կատարել . . . :

— Բայց ինչո՛ւ ամբողջ օր մը զիս այստեղ սպասցուցիք, հարցուց նախկին զինուորականը որ կարծես շատ հաւատք չէր ընծայեր իր խօսակցին ըսածներուն:

— Բայց շատ պարզ է ատոր պատճառը, սիրելի պէյա, պատասխանեց պալատաւէանը, ինչպէս բացատրեցի, Վեհափառ Սուլթանին փափաքն է որ ամէն ինչ ծածուկ կերպով կատարուի առ այժմ, գործին յաջողութեանը համար, նոյն իսկ պէտք չէ որ գիտցուի թէ դուք իմ բնակարանիս մէջ մէկ երկու օր անցուցիք . . . ասոր համար կ'սպասենք որ գիշերը վրայ հասնի, որպէս զի կարենանք ձեզ աննշմարելի կերպով փոխադրել պալատ . . . կարծեմ այս մասին դուք ալ համամիտ գտնուեցաք երէկ գիշեր:

Հագգը պէյ չպատասխանեց թէեւ, փաշային տուած բացատրութիւնները գոհացուցիչ չթուեցան իրեն: Յետոյ հարցուց.

— Եւ եթէ այդ պալատականները չգան զիս փնտրուելու:

— Անպատճառ պիտի գան:

— Եթէ մինչեւ ժամ մը երեւան չելլան թոյլ պիտի տա՞ք որ ազատօրէն մեկնիմ այս տեղէն:

— Մեկնելու մասին միշտ ազատ էք. նոյն իսկ անոնց գալուն կամ չգալուն պէտք չունիք . . . Եթէ հոս փակուած էք երէկ գիշերուընէ ի վեր, մի՛ մոռնաք որ ձեր կամքովն է . . . այս վայրկեանիս իսկ կրնաք թողուլ բնակարանս և եր-

թալ ո՛ւր որ կ'ուզէք . . . միայն թէ այն ատեն պէտք է հրա-
ժարիլ մեր բոլոր գեղեցիկ խորհուրդներէն : Քանի որ խնդիրը
հայրենիքի փրկութեան վրայ է պէտք է որ քիչ մը զօհողու-
թիւն յանձն առնէք և նոյնիսկ եթէ կը կասկածիք որ այստեղ
վտանգ մը կ'սպառնայ ձեզի , դարձեալ պէտք է որ վախնաք
քանի որ ձեր կեանքը հայրենիքին նուիրել ուխտած էք :

Իր հայրենասիրութեանն ու քաջութեանը եղած այս կոչը
իր ազդեցութիւնը ըրաւ : Հագգը պէյ հանդարտ ձայնով մը
պատասխանեց .

— Լա՛ւ , պիտի սպասեմ :

— Եւ կը կարծեմ թէ չպիտի ստիպուիք երկար սպասելու
պատասխանեց Իզզէթ փաշա :

Պալատականը սուտ չէր խօսեր : Արդարեւ կէս ժամ ետքը
կրկին վերադարձաւ Հագգը պէյի քով , ընկերակցութեամբ
երկու անձերու զորս ներկայացուց սա բառերով .

— Պատիւ ունիմ ձեզ ներկայացնելու կայսերական պա-
լատի բարձր պաշտօնեաներէն Վսեմափայլ Էմին փաշա և Մի-
րալայ Օսման պէյը , որոնք յատկապէս մեր տիրոջ կողմէն
եկած են ձեզի հետ տեսակցելու համար :

Հագգը պէյ չոր խոնարհութիւն մը ըրաւ :

— Ես ձեզ առանձին կը թողում , որովհետեւ ստիպողա-
կան գործ ունիմ , շարունակեց պալատական քարտուղարը :

Երկու նորեկները նստեցան . Հագգը պէյ պահ մը ուշա-
դրութեամբ դիտեց երկուքն ալ որոնք բոլորովին անծանօթ
էին իրեն : Փաշան մարմնեղ , խոշոր մօրուքով և ալեխառն
մարդ մըն էր որ յիսուն տարեկան կը թուէր , վիզը այնքան
կարճ ու հաստ էր որ դժուարաւ կը շնչէր և կարծես վայր-
կեանէ վայրեան խեղդուելու ենթարկուած էր : Միրալայը ըն-
հակառակը զոր և երկայնահասակ զինուորական մըն էր , դա-
ժան ու չար նայուածքով մը : Երկուքն ալ հակակրելի տպա-
ւորութիւն մը գործեցին յեղափոխականին վրայ , որ առաջին
վայրկեանէն ուզեց յարձակողական դիրք մը բռնել :

— Ի՞նչ բանի պարտական եմ ձեր այս անակնկալ այցելութիւնը, հարցուց :

— Մեր այցելութիւնը անակնկալ մը չէ՝ ձեզի համար, պատասխանեց խոշոր փորով պալատականը, անշուշտ Իզզէթ փաշան նախապէս լուր տուաւ այս մասին :

— Հա՞, ուրեմն դո՛ւք էք Սուլթանին կողմէ բանակցութեան եկողները :

— Մենք ենք որ մեր վեհափառ տիրոջ կողմէ եկանք իր հրամանները հաղորդելու, միջամտեց Միրալայ Օսման պէյ :

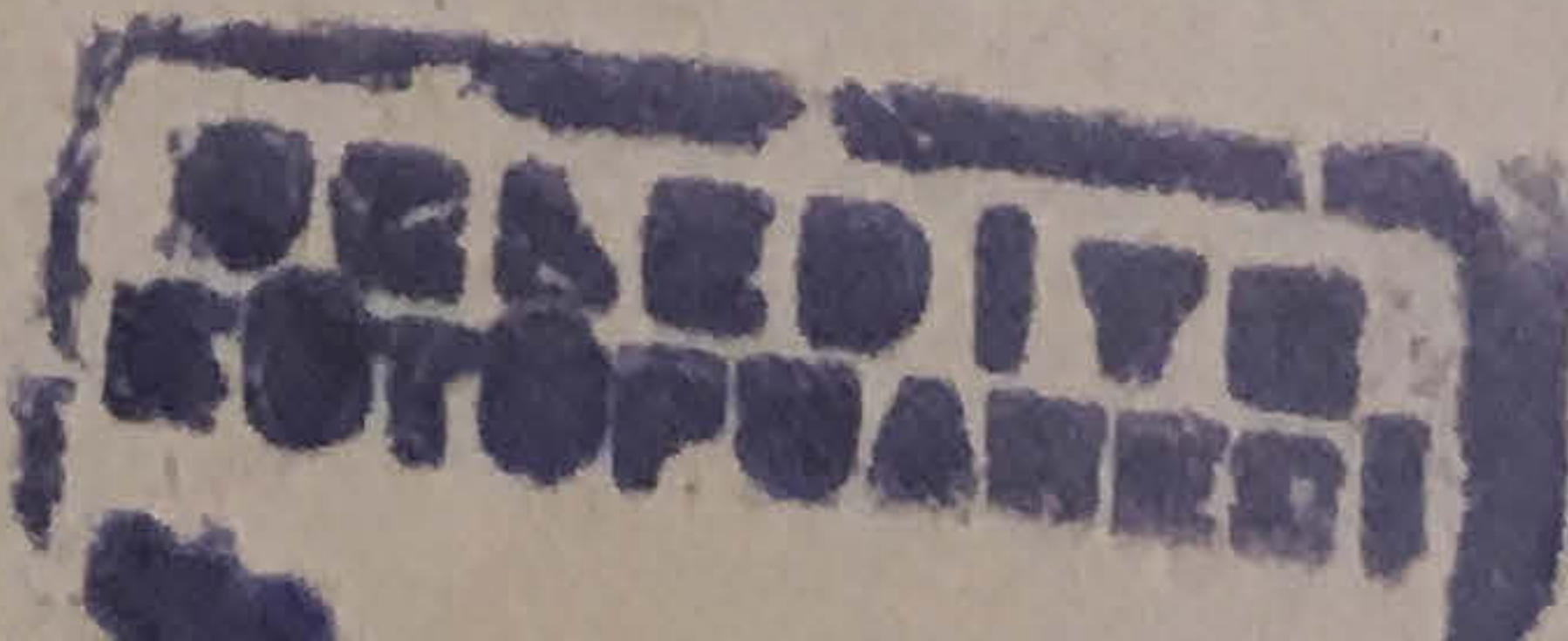
— Կրնայ ըլլալ որ Սուլթանը ձեզի հրամաններ տուած ըլլայ, բայց ես որ իբրեւ Սուլթանին գէմ գործող ապստամբ մը ձերբակալուած եմ չեմ կրնար իրմէ հրամաններ ընդունիլ, պատասխանեց Հազգը պէյ խրոխտ կերպով մը :

Փոքր մեծ փաշան տեսնելով խօսակցութեան առած անհաճոյ ընթացքը ուղեց միջամտել :

— Իրար սխալ չհասկնանք, ըսաւ հաշտարար ձեւով մը, Սուլթանը իբրեւ մեր տէրն ու վեհապետը, երբ փափաք մը յայտնէ՝ ատիկա բնականաբար մեզի համար հրաման մընէ. այսպէս ուրեմն Սուլթանը փափաք յայտնեց որ ձեզի հետ տեսակցութիւն մ'ունենանք և հասկնանք թէ ի՞նչ են ձեր և ձեր ընկերներուն դժգոհութիւններն ու պահանջումները :

— Եթէ Սուլթանը այդքան հետաքրքիր է, կրնայ զիս իր ներկայութեան ընդունիլ և ես պատրաստ եմ այն ատեն բոլոր իր ուղած բացատրութիւնները տալու... արդէն այս մտքով խօսեցաւ ինծի Իզզէթ փաշա և ես կը կարծէի որ դուք հոս պիտի գայիք միմիայն զիս Սուլթանին քով առաջնորդելու պաշտօնով :

— Իրաւ է որ այդ պաշտօնն ալ ունինք, սակայն նախ և առաջ պէտք է որ մանրամասնօրէն ձեր տրամադրութիւններն իմանաք, զանոնք մեր վեհափառ տիրոջ հաղորդենք և եթէ ինք յարմար դատէ՝ այն ատեն ձեզ ալ գուցէ իր ներ-

կայութեանը ընդունելու պատիւը կ'ընէ, ըսաւ Էմին փաշա ֆշարով:

— Ես ու եւ բացատրութիւն չունիմ տալիք ձեզի, պատասխանեց յեղափոխականը վճռաբար:

Այս խօսքին վրայ՝ երկու պալատականները արագ ակնարկ մը փոխանակեցին իրարու հետ և յետոյ Միրալայը ոտքի ելելով՝ խիստ ու կարուկ շեշտով մը ըսաւ:

— Մեր ժամերը սուղ են և մեր Վեհափառ տէրը մեզի կ'սպասէ, չենք կրնար ժամավաճառ ըլլալ այստեղ:

— Աղաւ էք մեկնելու:

— Մեկնելէ առաջ կ'ուզենք որ մէզի յանձնէք ձեր քովը գտնուած թուղթը:

— Ի՞նչ թուղթ, դոչեց Հագգը պէյ դարմացած երեւոյթով մը:

— Այն թուղթը զոր երէկ իրիկուն Երլարզի պալատին մէջ ձեր հաղուսաները փոխած միջոցնուդ վերարկուն գրպանէն առիք ու ձեր ժիլէին գրպանը դրիք:

— Կը սխալիք իմ քովս ո՛ր և է թուղթ չկայ, պատասխանեց Հագգը պէյ հաստատ ձայնով մը, և եթէ նոյն իսկ այդպիսի թուղթ մը գտնուէր քովս, ի՞նչ իրաւունքով դաշնինէ պիտի պահանջէիք և ինչպէ՞ս կը համարձակիք կարծել որ ես ալ այդ թուղթը ձեզի պիտի տայի:

— Կարելի է թուղթը շատ անկարեւոր բան մըն է, մէջ մտաւ գիրուկ փաշան, բայց որովհետեւ մեր Վեհափառ տէրը իմացեր է որ այդպիսի բան մը կայ ձեր քով հետաքրքիր եղաւ հասկնալու թէ ի՞նչ է, ուստի կարծեմ լաւագոյն է որ առանց դժուարութեան թուղթը յանձնէք: Ասով ձեր հաւատարմութիւնը ցոյց տուած պիտի ըլլաք մեր Սուլթանին և անոր բարձր շնորհներուն արժանի պիտի ըլլաք:

Փաշան այս երկարաշունչ խօսքերն արտասանելէ ետքը յոգնած՝ սկսաւ հեւ ի հեւ շունչ առնել:

— Բան մը չունիմ ձեզի յանձնելիք, ըսաւ նախկին ղին-

ուորականը, խիստ ակնարկ մը նկատելով իր խօսակիցներուն վրայ :

Էմին փաշա յուսահատօրէն գլուխը կքեց փորին վրայ, իսկ միրալայը առանց պատասխանելու դուրս ելաւ սենեակէն, քանի մը բոպէ ետքը վերադարձաւ, սենեակին դուռը կղպեց բանալին գրպանը դրաւ, ձեռքը իր աւափատին ետեւը տարաւ և ըսաւ .

— Փաշա էֆէնտիին աշխատութեան սենեակէն այս սենեակը գալու համար չորս դուռնէ պէտք է անցնիլ, այդ չորս դուռներն ալ ներսի կողմէն կղպեցի և բանալիները գրպանս դրի, մեզի ընկերացող Ալի պէյին ալ պատուիրեցի որ վարը, փաշային սենեակը սպասէ և չթողու որ մէկը ներս մանէ, մինչեւ որ մենք վար իջնանք . . . :

Հագգը պէյ անտարբերութեամբ մտիկ ըրաւ այս տարօրինակ խօսքերուն, արհամարական թեթե ժպիտ մը չրթունքին վրայ. միրալայը շարունակեց :

— Ամերիկեան վերջին կատարելութեամբ վեցհարուածեան մը ունիմ գրպանս. կա՛մ քովիդ թուղթը յօժար կամ քովդ կը յանձնես ու կեանքդ կը փրկես և կամ գլուխդ կը ջախջախեմ ու յետոյ կ'առնեմ թուղթը . . . ,

Յեղափոխականին աչքերէն փայլակ մը անցաւ. կատարութեան և ատելութեան փայլակ մը : Ձեռքը բնագդաբար գրպանը տարաւ, գիտնալով հանդերձ թէ ո և է զինք չունէր քովը. յետոյ յուսահատ ակնարկ մը պատեցուց սենեակին շունջը զէնքի նմանող բան մը կամ գոնէ փախուստի ելք մը փնտռելով :

— Դիմադրութեան կամ փախուստի ո և է փորձ անօգուտ է, ըսաւ միրալայը, դիմացինին մտքէն անցածը կռահելով. ես զինուած եմ իսկ դուն անզէն. մենք երեք հոգի ենք՝ դուն առանձին, չորս դուռներն ալ կղպուած և բանալիներն ալ գրպանս են . . . թուղթը յանձնէ՛ ուրիշ ճար չկայ :

— Հիմա համոզուեցայ որ իրաւցնէ Ապտիւլ Համիտի կողմէ կուգաք եղեր, ըսաւ Հազգը պէյ դառն ծիծաղով մը:

— Այո՛, անոր կողմէ կուգանք և ինչ որ կ'ըսենք անոր հրամանովն է, ժամավաճառ չըլլանք. թուղթն անմիջապէս պիտի տա՞ն, գոչեց միւսը դողահար ձայնով մը:

— Ո՛չ, պատասխանեց Հազգը պէյ քայլ մը առաջ դալով դէպի պալատականը:

Եւ յանկարծական թափով մը և յովազի մը ճարպիկութեամբ յարձակեցաւ միրալային վրայ ճիշդ այն միջոցին որ այս վերջինը իր տափառին ետեւի գրպանէն բէվոլվէրը կը հանէր:

Յարձակումն այնքո՞ն անականկալ ու արագ եղած է որ Ապտիւլ Համիտի գործակատարը չկրցաւ իր զէնքը պարպել:

Հազգը պէյ, հակառակ իր յառաջացած տարիքին. ինչպէս աեսանք արդէն նախորդ գլխին մէջ՝ երբ Զապթիէի դռնէն իր փախուստի անյաջող փորձը պատմեցինք, շատ ուժեղ և միանգամայն ճարպիկ մարտնչող մ'էր, շատ դիւրաւ յաջողեցաւ իր հակառակորդն անկարողութեան մատնել զայն թեւերուն տակէն ոյժով մը իր կուրծքին վրայ սեղմելով և անոր բազուկները վեր բարձրացնելով, այնպէս որ հրադէնը թէեւ միրալային ձեռքն էր միշտ, սակայն չէր կրնար զայն գործածել իր հակառակորդին դէմ:

Էմին փաշա որ իր թիկնաթուին մէջ թաղուած՝ ահաբեկ կը դիտէր այս պայքարը, տեսաւ թէ կացութիւնը կը ծանրանար և փորձեց օգնութեան հասնիլ էր լնկերոջ ու ոտքի ելլելով մօտեցաւ երկու կռուողներուն, որոնք սենեակին մէջ կը տարուբերէին, խուլ մռնչիւններ արձակելով:

Հազգը պէյ տեսաւ այդ դանդաղաշարժ զանգուածին դէպի իրեն յառաջանալն և երբ բաւական մօտեցաւ, ոտքի ուժգին հարուած մը իջեցուց այն մսակոյտին որ իբրեւ փոր կը ծառայէր պալատական փաշային: Խեղճն աղաղակ մը արձակելով՝ կռնակի վրայ գետին փռուեցաւ:

Միրալայը տեսնելով որ ռէվոլվէրին պատճառաւ իր ձեռ-

քըն անգործութեան դատապարտուած է, զէնքը սենեակին մէկ անկիւնը նետեց և երկու ձեռքերովը փորձեց իր հակառակորդին վիզը սեղմել:

Կուրծ կուրծքի այս սլայքարը հեազհետէ կատաղի հանգամանք մը կ'առնէր. երկուքն ալ կ'զգային որ իրենց համար պարտութիւնը մահ պիտի ըլլար և այսոր համար գերադոյն ճիգով մը կը կռուէին:

— Ռէվոլվէրը գտի՛ր և զարկ սա թշուառականը, գոչեց միրալայը՝ խօսքը փաշային ուղղելով, որ հաղիւ յաջողած էր գետնէն վեր ելլել:

— Լաւագոյն է որ երթամ Ալի պէյը կանչեմ, կակաղեց միւսն աւելի իր մորթն աղաատելու՝ քան թէ իր ընկերոջ օգնելու մտադրութեամբ:

— Զըլլայ որ դռները բանալ փորձես, գոչեց միւսը խեղդուկ ձայնով մը:

Արդարեւ Հագգը պէյ այնքան զօրաւոր կերպով կը սեղմէր իր հակառակորդն որ դժուարաւ շունչ կ'առնէր:

Վերջապէս ոտքի ճարտար հարուած մը գետինն առաջալեց միրալայն և յեղափոխականը սկսաւ կռուփներ տեղալ անոր քթին բերնին: Նոյն միջոցին փաշան սենեակին անկիւնը գացած՝ ռէվոլվէրը կը փնտռէր: Հագգը պէյ իր գոհը թողուց և անոր վրայ խոյացաւ ձեռքին տակ իյնող առաջին աթոռն առնելով և հեազհետէ երեք չորս հարուած իջեցուց անով փաշային գլխին: Աթոռը կտոր կտոր եղաւ, իսկ փաշան զգայազիրկ՝ մնաց իր եղած տեղը:

Միրալային ընդունած հարուածներն այնքան սաստիկ էին որ քթէն բերնէն արիւն գալ սկսած էր: Այսու հանդերձ ինքզինք չէր կորսնցուցած, իր եղած տեղէն դիտած էր փաշային վիճակն և տեսած էր որ Հագգը պէյ անոր գործը լմնցնելէ ետքը՝ ծռած էր անկիւնը, ռէվոլվէրը գտնելու համար . . . :

Անգամ մը որ զէնքն անոր ձեռքն անցնէր, ամէն բան

լմեցած էր . ապահովաբար զինքն այնտեղ պիտի սպաննէր ,
դռներուն բանալիները գրպանէն առնէր ու փախչէր . . . :

Միրալայը յուսահատական որոշում մը տուաւ : Իսկոյն
իր մօտը գտնուած փոքրիկ պատուհանը դիմեց , զայն ջղա-
ձգական շարժումով մը բացաւ և գրպանի բանալիները դուրս
հետեց .

— Հիմա կրնայ զիս սպաննել , բայց ինքն ալ բանտար-
կուած կը մնայ , մտածեց շարաշուք հրճուանքով մը :

Այս ամենքը հազիւ երկու վայրկեան տեւած էին :

Յեղափոխականը տեսած էր իր ոսոխին բոլոր շարժում-
ներն և անոր դիտաւորութիւնն հասկցած : Այսու հանդերձ
պաղարիւնութեամբ շարունակեց հրազէնը փնտռել , միշտ իր
ականարկը սեւեռած պահելով միրալային վրայ և երբ ուշվոյ-
վէրը գետնէն առաւ , ամենայն հանդարտութեամբ մօտեցաւ
անոր :

— Հիմա դերերը փոխուած են , ըսաւ , քիչ մը առաջ
դուք ինձի կ'սպառնայիք ուշվոյվէրով , հիմա կարգը ինձի
եկաւ :

— Կը խոստովանիմ որ ձեզի դէմ պէտք եղած միջոց-
ները չկրցայ ձեռք առնել և իմ ուժիս վրայ չափազանց վրս-
տահութիւն դրի , պատասխանեց Ապտիւլ Համիտի գործակա-
տարը , բայց սա եւս ըսեմ որ եթէ այս վայրկեանիս իմ կեան-
քըս ձեր ձեռքն է , ձեր կեանքն ալ ձեզի չի պատկանիր . . .

— Իմ կեանքս ես արդէն չատոնեց իմ հայրենիքիս նուիր-
ած եմ :

Երկու ոսոխները փայլակնալից ականարկ մը փոխանակեցին
իրարու : Յայտնի էր որ վճռական բան մը տեղի պիտի ունե-
նար այդ երկու մարդոց միջեւ , որոնք իրենց կեանքէն յու-
սահատած կը թուէին :

Միրալայը , որուն դէմքը արիւնլուայ վիճակի մէջ էր ,
խոյացաւ յանկարծ իր հակառակորդին վրայ , առանց ժամա-
նակ տալու անոր որ իր հրազէնը գործածէ : Գիրկընդխառն

կոիւր վերսկսաւ, այս անգամ աւելի ծայրայեղ սաստկութեամբ մը:

Հագգը պէյ, ապահովարար, չէր սպասեր այսպիսի յարձակողական շարժումի մը և յանկարծակիի եկաւ: Ձէնքը չկրցաւ գործածել և այդ զէնքին շուրջն էր որ դարձաւ ամբողջ պայքարը: Անիկա պիտի վճռէր յաղթութիւնը:

Կատաղի, անլուր, մոլեգին պայքար մը վերսկսաւ երկուքին միջեւ: Հագգը պէյ դարձեալ յաջողեցաւ իր հակառակորդն հաղթահարել, զայն զգետնել և շնչասպառ թողուլ տախտակամածին վրայ. յետոյ սկսանելով որ գիրուկ փաշան իր նուագեալ վիճակէն ելլելով՝ կենդանութեան նշաններ ցոյց կուտար, դէպի անոր վրայ խուժեց: Միրալայը իր ոտխին վայրկենական հեռացումէն օգտուելով՝ գերագոյն ճիգ մը ըրաւ, կրցաւ ոտքի ելլել, սեղանին մօտենալ և անոր վրայ դրուած կազի լամբարը առնել ու զայն գետին նետել: Սենեակը միթութեան մէջ թողուեցաւ: Լամբարը ջախջախուած ու մէջի կազը գորգին վրայ թափած էր: Պալատական միրալայը գրպանէն լուցկիի տուփ մը հանեց, հատ մը վառեց և գորգին մօտեցնելով՝ գետին թափած կազը բռնկցուց...

Սենեակը չարաշուք լոյսով մը լուսաւորուեցաւ: Բոցերն արդէն կը տարածուէին ամէն կողմ և վարագոյրներէն մին բռնկած էր: Հագգը պէյ ոստում մը ըրաւ դէպի սենեակին դուռն և ուսովը զօրաւոր հարուած մը տուաւ զայն խորտակելու համար, սակայն դուռը դիմադրեց:

Դիւային ժպիտ մը գծագրուեցաւ միրալային արիւնոտ գէմքին վրայ:

— Ամէնքս միասին պիտի այրինք, մրմռաց:

Հագգը պէյ որ միշտ բեմովէրը ձեռքը բռնած էր, մօտեցաւ իր ոտխին և փողը անոր քունքին մօտեցնելով՝ հրազէնը պարպեց, առանց խօսք մը արտասանելու: Ապտիւլ Համիտի գործակատարը գետին տապալեցաւ: Յեղափոխականը, յետոյ, զէնքը դարձուց դէպի իր ճաշտին և երկրորդ անգամ պարպեց ու ինքն ալ ինկաւ միրալային քովը...

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ .

ՊԱՌԱՒԻՆ ՏԵՂ ՄԱՆԿՈՒՀԻ ՄԸ

Ի՛նչ էր այն խորհրդաւոր թուղթն որ այսպէս երեք ան-
ձերու մահուան և ապարանքի մը այրուելուն պատճառ կ'ըլ-
լար: Ահա կնճռոտ ու տագնապայոյզ հարցում մը որ կը տան-
ջէր կասկածոտ Սուլթանին միտքը, օրերէ ի վեր:

Ժամանակէ մը ի վեր Ապտիւլ Համիտ համեմատաբար իր
անդորրութիւնը գտած էր: Երկտրդի պոմպային դէպքն ար-
դէն մոռցուած էր, մանաւանդ անոր ամբողջ գաղտնիքը
յայտնուած էր պեղծիացի Պ. Ժօռիսի ձերբակալումովն և ը-
րած խոստովանութիւններով: Անկէ ետքն ա՛լ Հայ յեղափո-
խականները կենդանութեան նշան ցոյց տուած չէին Պոլսոյ
մէջ: Թրքական ծածուկ քօմիթէն ալ, որ քանի մը տարի
առաջ այնքա՛ն սարսափներու մատնած էր բռնաւորը, յու-
սահատած սւ անդործութեան դատապարտուած կը թուէր
մայրաքաղաքին մէջ:

Իրա՛ւ է որ Ապտիւլ Համիտ գիտէր թէ այժմ քօմիթէն
ծածկարար կ'աշխատէր բանակը իրեն դէմ հանելու և ասոր
համար իր գործունէութեան ապարէզը ուրիշ տեղ փոխա-
դրած էր, բայց այդ բանը իրեն համար մեծ կարեւորութիւն
չունէր: Անմիջապէս վտանգը հեռացած էր իր գլխէն, իր
անձին դէմ նորանոր դաւադրութիւններ չէին սարքուեր,
պոմպայի ու տինամիթի մղձաւանջը անհետացած էր գրէթէ:

Գալով Բուսելիի բանակին ըմբոստական շարժումներուն,
անոնք տակաւին շատ աննշան ու կղզիացած դէպքեր էին և
չէին կրնար բնաւ իր անձնական ապահովութիւնը վրդովել:
Ապտիւլ Համիտ եթէ կը կասկածէր իր բանակին սպաներէն
ոմանց հաւատարմութենէն, միւս կողմէ կատարելապէս վրս-

տահ էր իր զինուորներուն վրայ : Այսու հանդերձ , ամիսէ մը
ի վեր այնքան շատ տեղեկագիրներ կը հասնէին կասկածելի
սպաներու մասին , որ Բռնաւորը , իր ըմբռնած կերպովը ,
ընդհանուր մաքրագործումի մը պէտքը կ'զգար և ասոր հա-
մար յատուկ յանձնախումբ մը կազմած էր Երլտըզի մէջ , ու
րուն գործունէութիւնը խիստ ծածուկ կը պահուէր : Ապաիւ
Համիտի նպատակն էր մանրակրկիտ քննութենէ մը ետքը ,
Բուսելիի զօրաբանականներուն ամբողջ կասկածելի սպաներուն
ցանկը պատրաստել , և միեւնոյն օրը զանոնք ամենքը ձեր-
բակալելով Պոլիս բերել տալ և յետոյ անոնց արժանի պա-
տիժը սնորհին :

Այս զբաղումներուն մէջն էր ահա երբ կեղծ Հօճային
ձերբակալումը տեղի ունեցաւ :

Հագգը պէյի վերերեւումը Կ . Պոլսոյ մէջ զինքն իր հին
սարսափներուն մատնեց : Ուրեմն գաղանի քօմիթէն վերստին
կ'սկսէր մայրաքաղաքին մէջ գործել , նորանոր դաւադրու-
թիւններ պատրաստել , դուցէ իր կեանքին դէմ սպառնալ :

Ու ճիշտ այն միջոցին ուր կը կարծէր իր ձեռքին մէջ
ունենալ տարիներէ ի վեր իր քունն ու հանգիստը խռովող
քօմիթէին ամէնէն յանդուգն ու ազդեցիկ պետերէն մին , ա-
հաւասիկ մահը զայն իրմէ կը խլէր :

Երբ Իզզէթ փաշայի ապարանքին հրդեհումին հետ նաև
Հագգը պէյի և երկու պալատականներուն այրուիլը , Ապաիւ
Համիտ սոսկալի ցաւ զգաց :

— Դարձեալ իրենց հետքը կորսնցուցի , մտածեց յուսա-
հատութեամբ :

Այսուհանդերձ խիստ պատուէրներ տուաւ որպէս զի ձեր-
բակալուին ու հարցաքննութեան ենթարկուին բոլոր այն ան-
ձերը որոնք հեռուէն կամ մօտէն յարաբերութիւն ունեցած
կամ խօսած էին կեղծ Հօճային հետ , բայց բոլոր այդ ջան-
քերը չկրցան հետք մը երեւան հանել : Նոյն իսկ կարելի չէր

եղած տակաւին գտնել Սկիւտարի մէջ կեղծ Հօճային բնակած տեղը :

Ոստիկանութեան նախարար Շէֆիք փաշա այս անյաջողութիւններէն սրտնեղած՝ ամէն օր ձերբակալման նորանոր հրահանգներ կ'արձակէր, երբ առտու մը կարեւոր ժուռնալ մը ստացաւ : Ժուռնալին հեղինակը կը յայտնէր թէ ինք պատրաստ է Պրուսացի Հօճային բնակած տունը ցոյց տալ և միեւնոյն ատեն շահեկան տեղեկութւններ հաղորդել այդ վըտանգաւոր մարդուն մասին :

Շէֆիք փաշա ուղեց իսկոյն տեսնել ժուռնալիին որ դուրսի սրահը փաշային հրամանին կը սպասէր :

Քառասուն տարեկանի մօտ, դեղին պեխերով, երկայնահասակ ու նիհար մարդ մը ներկայացաւ, որ ականածանքով խոնհարելէ ետքը, փաշային դէմը բարեւ բռնած կեցաւ :

— Դո՛ւն ես այս թուղթը գրողը, հարցուց նախարարը :

— Այո՛ . փաշա, ծառանիդ է :

— Ի՞նչ տեղեկութիւն ունիս նայինք այս Հօճային մասին :

— Փաշա էֆէնտի ես Համաի կը կոչուիմ և Սկիւտար նաւամատոյցին մօտերը սրճարան մը կը բանեցնեմ, պատասխանեց մարդը նախ ինքզինքը ծանօթացնելու անմեղ փառասիրութեամբ :

— Լս'ւ, լաւ, ըսաւ փաշան, սա Հօճային մասին ի՞նչ գիտես :

— Պրուսացի Հօճային սրճարանիս առջեւէն անցնիլ դառնալը կ'տեսնէի ամէն օր և որովհետեւ նոր դէմք մըն էր մեզի համար, իրմով հետաքրքրուեցանք, սակայն չկրցանք որոշ բան մը իմանալ. Հօճան Սկիւտարի մէջ գրեթէ մարդու հետ չէր տեսնուեր, այլ ամէն օր, կանոնաւորապէս Պոլիս կ'իջնէր . . . : Մէկ քանի անգամ ալ իմ սրճարանս եկաւ թերթ կարդալու : Քանի մը օր առաջ գաղտնի ոստիկանութեան մէջ գտնուող աղնիւ բարեկամէ մը իմացայ որ Հօճան ձերբակալւեր է, իբրեւ խիստ վտանգաւոր անձ մը և թէ իր բնակած

տունը կը փնտռեն եղեր : Իսկոյն ես ալ իմ կողմէս փնտրու-
տութի մը սկսայ , որովհետեւ ամէնուս ալ պարտականութիւնն
է ձեռքերնուս եկած ծառայութիւնը մատուցանել մեր Վեհա-
փառ Սուլթանին :

— Բնականաբար , պատասխանեց փաշան :

— Վերջապէս բաւական դժուարութեամբ և մէկ քանի
բարեկամներու օժանդակութեամբ երեկ կրցայ խմանալ թէ
այդ Հօճան Պիւլպիւլ Տէրէի կողմը Փաթմա անուն պառաւ
կնոջ մը տունը կը նստի եղեր :

— Տանը մէջ ուրիշ մարդ չկայ :

— Չէ , մի միայն այդ պառաւը . տունն ալ Հօճայէն զատ
ոչ ոք կը մտնէ կ'ելլէ եղեր : Ես մանրամասնօրէն հարցուփոր-
ձեցի դրացիները , բայց դժբախտաբար չատ բան մը չրկցայ
քաղել անոնցմէ : Այդ պառաւ Փաթման որ հաղիւ կրկու ա-
միսէ ի վեր եկեր է այդ տունը , անծանօթ մըն է թաղին մէջ
և կ'երեւայ որ դրացիներուն հետ ալ չատ դիւրահաղորդ չէ
եղեր և խօսքի բռնուիլ չուզեր մէկու մը հետ : Դրացիներն
հասկցեր են միայն որ Հօճան այդ կնոջ եղբայրն է եղեր . . . :

— Շատ շնորհակալ եմ քու բերած տեղեկութիւններէդ
և վստահ եղիր որ յողնութիւնդ առանց վարձատրութեան
չպիտի թողում , ըսաւ նախարարը գոհունակ դէմքով մը :

— Կարծեմ լաւ կ'ընէք որ անմիջապէս հրաման տաք
այդ պառաւը ձերբակալելու և տունը խուզարկելու , որովհե-
տեւ եթէ ուշ մնաք գուցէ խոյս տայ , մանաւանդ որ երէկ-
ուընէ ի վեր իր կասկածները գուցէ արթնցան :

— Հիմա պէտք եղած հրահանգները պիտի տամ և քննէ
ալ կը խնդրեմ որ իմ մարդոցս ընկերանաս տունը ցոյց տալու
համար :

— Գլխուս վրայ , փաշա էֆէնտի :

Սրդարեւ ոստիկանութեան նախարարը անմիջապէս հրա-
մայեց Պիւլպիւլ Տէրէի տան մէջ մանրակրկիտ խուզարկու-
թիւն կատարել ու պառաւ Փաթման ձերբակալել : Խահուէճի

Համախառն աշխատանքներուն յատկացուած անձներուն հետ վերադարձաւ Սկիւտար, հալարա՝ իրեն ընծայուած կարեւորութեան համար:

Երբ Համախառն ուստիկանապետի մը, երկու ուստիկաններու և երկու լրտեսներու ընկերակցութեամբ երեւցաւ Պիւլպիւլ Տէրէի տան առջեւ, ընդհանուր իրարանցում մը յառաջ եկաւ դրացի առններուն մէջ կանաչի գլուխներ լեցուեցան սլառահոններու խափեսներուն ետեւ և անվերջ ենթադրութիւններու ու մեկնութիւններու կծիկը քաղուեցաւ: Պատառ Գաթման իր դրացիներէն չէր սիրուեր իր սակաւախօսութեան և անհաղորդ բնութեան համար և կարծեա հիմա ամէնքը գոհ էին գլխուն եկած այս փորձանքին համար:

Ուստիկանապետը ուժով մը դրան ջախջախը դարկաւ:

Ո՛չ ոք եկաւ դուռը բանալու:

Մէկ երկու վայրկեան սպասելէ ետքը, աւելի ուժգին հնչեցուց ջախջախը: Դարձեալ պատասխան տուող չեղաւ:

— Արդեօք դուրս ելած է, ըսաւ ուստիկանապետը Համախին դառնալով:

Նոյն պահուն դրացի տան խափեսներէն մին բացուեցաւ և ծերունի կնոջ գլուխ մը երեւցաւ:

— Պէյ էֆէնտի, ըսաւ կինը, դուրս ելած ըլլալու չէ, որովհետեւ ես առտուրնէ ի վեր հոս նստած եմ, եթէ դուրս ելէր անպատճառ պիտի տեսնէի... արդէն աշխատեցի կինը շատ դուրս ելլելու սովորութիւն չունի:

— Վստահ ես որ երէկ գիշեր հոս էր, հարցուց Համախ:

— Հարկա՛ւ, գիշերը նոյն իսկ գացի իրմէ լէմոն մը փոխ առնելու:

Ուստիկանապետը կրկին ջախջախը դարկաւ, դայն տեղէն հանելու աստիճան սաստկութեամբ մը:

— Մէջն է բայց դիտմամբ չի բանար, վճռեց ծերունի կինը:

— Արդեօք ետեւի կողմէն փախչելու ճամբայ կա՞յ, հարցուց լրտեսներէն մէկը :

— Պղտիկ պարտէզ մը կայ որ ետեւի տան պաշտէղէն պատով մը բաժնուած է, բացատրեց դրացուհին, բայց կարելի չէ հոնկէ փախչիլ, մանաւանդ որ բոլոր կիները պատուհանները լեցուած են :

— Դուռը խորտակելէ դատ ուրիշ ճար չկայ, ըսաւ ոստիկանապետը :

— Եթէ կ'ուզէք դարբին մը բերեմ, առաջարկեց սրճարար Համախ :

— Դուռն աչնքա՞ն խախտւաւ է որ մէկ հարուածով կարելի է բռնալ, դարբինի պէտք չկայ, դիտել տուաւ ոստիկան մը :

— Օհ, Ահմէտ աղա, ուսովդ զօրաւոր հարուած մը տո՛ւր տեսնեմ, հըստայեց ոստիկանապետն իր պտորագատեալին :

Այս վերջինը, որ յաղթանդամ մարդ մըն էր, մօտեցաւ դրան և ամբողջ ուժը հաւաքելով՝ ոտքի հարուած մը տուաւ : Դուռը կոնակի վրայ բացուեցաւ :

Ամէնքը միասին ներս խուժեցին, փոքրիկ փակէ մը անցան և իրենց առջեւն ելած առաջին դուռը բացին :

Անակնկալ տեսարան մը դիմեց սեմին վրայ պահ մը կեցուց :

Սենեակին անկիւնը, ցած սեղանի մը քով, միմեքի վերայ աղջիկ մը նստած էր : Հազիւ 14 տարեկան, հրաշալի սեւ աչքերով գեղանի մանկուհի մ'էր, շագանակագոյն երկար մազերով ու ճապուկ իրանով : Իր դէմքը մտացի ու պայծառ, շնորհալի հրապոյր մը կ'արտայայտէր :

Ոստիկանապետը կարծես յանկարծ նուաճուած այդ մանկական հմայքէն, մեղմ ու զգուական ձայնով մը հարցուց .

— Աղջիկս, ո՞ւր է Ֆաթմա հանրմը :

Մանկուհին որ այդ մարդիկը տեսնելով՝ վեհերոտ շար-

ժողով մը ոտքի ելած էր և փութացած գլուխը ծածկելու ճերմակ թիւով մը, չպատասխանեց և զարմացկոտ ականարկ մը ուղղեց իր խօսակցին: Ոստիկանապետը կասկածելով թէ մանկուհին գուցէ վախէն և յուզումէն չէր կրցած պատասխանել, նոյն մեղմ շեշտով իր խօսքը շարունակեց.

— Աղջիկս, մի՛ վախնար բնաւ, մենք քեզի մնաս հասցնելու եկած չենք, ո՛չ ալ Ֆաթմա հանրմին. միայն կ'ուզենք իրմէ մէկ քանի տեղեկութիւններ առնել... Ըսէ՛ տեսնեմ ո՞ւր է Ֆաթմա հանրմը:

Գեղանի մանկուհին, միշտ իր աղուոր աչքերն ոստիկանապետին ուղղած՝ լուռ մնաց:

— Զխօսի՞ս, չպատասխանե՞ս, ըսաւ ոստիկանապետը ձայնը քիչ մը խստացնելով.

Բայց կարծես աղջիկը բան մը չէր լսեր: Եւ ո՛չ իսկ շարժում մը ըրաւ:

— Այս աղջիկը խուլ ըլլալու է, վճռեց սրճարար Համտի, բայց ի՞նչ գործ ունի այստեղ, դրացիներն երբեք այսպիսի աղջկան մը խօսքը չըրին ինծի:

— Ինչ որ է, դուք գացէ՛ք տանը միւս մասերը խուզարկեցէ՛ք, դուցէ պառաւը տանը մէկ ուրիշ կողմը պահուրտած է. ես առ այժմ հոս կը մնամ սա աղջիկը խօսեցնել տալու համար, կտրելի է երբոր առանձին մնանք լեզուն կը բացուի:

Համտին, երկու ոստիկաններն ու երկու լրտեսները հեռացան իրենց տրուած հրամանը գործադրելու համար: Ոստիկանապետը երբ առանձին մնաց, մեղմիւ մօտեցաւ մանկատի աղջկան և փաղաքշական ձայնով մը ըսաւ:

— Աղջիկս, ինչո՞ւ լուռ կը մնաս ու մեր հարցումներուն չես պատասխաներ. չե՞ս լսեր կոր ըսածներս:

Մանկուհին աջ ձեռքը բերնին տարաւ լեզուն ցոյց տալու ձեւով, յետոյ գլխովը ժխտական շարժում մը ըրաւ.

— Հիմա հասկցուեցաւ, համը է եղեր խեղճը, ըսաւ

ինքնիրեն ոստիկանապետը, բայց ի՞նչ գործ ունի այս տանը մէջ, արդեօք Ֆաթմային կամ Հօճային ազգականներէն է և ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ դրացիները տեղեկութիւն չունին այս աղջկան գոյութենէն...

Այս հարցումներուն պատասխանն անշուշտ պառաւր պիտի կրնայ տալ, բայց ո՞ւր էր այդ կիներ:

Ոստիկանապետը սիկառէթ մը վառեց և ինքն ալ սննեակէն դուրս ուղղուեցաւ իր մարդոց խուղարկութեանց արդիւնքն իմանալու համար:

Պառաւին բնակած տունն երկու յարկով. փոքրիկ փայտաշէն շէնք մըն էր, ամէն մէկ յարկի վրայ երկու սննեակներով, այնպէս որ խուղարկութիւնն երկար չտեւեց և քառորդի մը մէջ կարելի եղաւ տանն ամէն ծակուծուկն աչքէ անցնել: Եւ ո՛չ մէկ տեղ կարելի եղաւ գտնել Ֆաթման:

— Այդ պառաւը կ'երեւայ որ կծիկը դրեր է մեր գալէն առաջ, ըսաւ լրտեսներէն մին:

— Բայց դրացուհիները կը հաւաստեն թէ անոր դուրս ելլելը չեն տեսեր...

— Մենք ալ կը հաւաստենք թէ այս տանը մէջ չէ:

— Պառաւին անյայտացումը գուցէ մասամբ դարմանուէր եթէ մեր մարդիկն իրենց խուղարկութեան միջոցին յաջողէին ուրիշ կարեւոր բան մը ձեռք ձգել, խորհրդաւոր Հօճային հետք մը գտնելու նպատակով: Սակայն, ափսո՛ս, և ոչ իսկ գիրքի կամ թղթի կտոր մը կարելի եղաւ երեւան հանել: Ամենատարրական և անհրաժեշտ կարասիներէ զատ բան մը չկար բնակարանին մէջ: Ի դուր լրտեսներն ու ոստիկաններն իրենց ամէն ճիգը թափեցին տանը բոլոր անկիւններն որոնելով: Ոչինչ, ոչինչ:

Վերջապէս, յուսահատ, ոստիկանապետն յայտարարեց:

— Ա՛լ անօգուտ է աւելի երկար ատեն այստեղ մնալ ու ժամավաճառ ըլլալ... կ'երեւայ թէ շատ ուշ մնացած ենք...

Այս խօսքերն արտասանած ատեն պաշտօնեան մեղադրանքի ակնարկ մը ուղղեց սրճարար Համտիի, որ այս գործին մէջ ամէնէն աւելի ամօթապարտ մնացողն էր :

Խեղճը կատարեալ յաջողութեան մը վրայ յոյսը դրած և հիմա իր ամբողջ աշխատութիւնն ի դերեւ կ'ելլէր : Այլեւս չէր կրնար յոյս դնել այն վարձաարութեան վրայ, որուն ակնարկած էր նախարարը :

— Մեղք մեր յոգնութեանը, հիմա ի՞նչ պատասխան պիտի տանք փաշա էֆէնտիին, պատասխանեց ոստիկանապետը դառնութեամբ :

— Բայց այդ պառաւը շատ հեռուն ըլլալու չէ, և կարելի է որ զինքն Սկիւտարի մէջ ձեռք ձգենք, կամ մաց Համտի :

— Բնական է որ այդ մասին խուզարկութիւններ պիտի ընենք. առ այժմ մեր տեղեկագիրը պատրաստենք ու մեկնինք :

Այս ըսելով ոստիկանապետը աթոռի մը վրայ տեղաւորուեցաւ և գրպանէն թերթ մը թուղթ հանելով սկսաւ իր բացասական խուզարկութեանց արդիւնքը մանրամասնօրէն տեղեկագրել :

Այս գործողութիւնը կէս ժամու չափ տեւեց, որմէ վերջ պաշտօնեան ետքի ելաւ և իր մարդերուն դառնալով, ըսաւ .

— Ձենէ երկու հոգի թող հոս մնայ մինչեւ որ մենք երթանք նախարարին հաղորդելու մեր տեղեկագիրը :

Յետոյ յանկարծ ձեռքը ձակտին տարաւ և գոչեց .

— Բայց պզտիկ աղջիկը մոռցանք, ի՞նչ պիտի ընենք զինքը :

— Դրացիներէն մէկուն յանձնելու է, խորհուրդ տուաւ Համտի :

— Ընդհակառակն միասին ոստիկանատուն տանելու է, ըսաւ լրտեսներէն մին, այդ աղջիկը ապահովաբար ֆաթմա-

յին կամ Հօճային ծառօթ է և գուցէ կրնանք իրմէ բան մը
իմանալ :

— Այո՛ , պէտք է զայն միասին տանինք վճուեց ոստի-
կանապետը :

Երբ գացին մանկուհին փնտռելու , տեսան որ անիկա
հանդարտիկ նստած էր Ֆնֆէրին վրայ , բոլորովին անտեղեակ
իջ շուրջն անցած դարձածէն :

Ոստիկանապետը ձեռքի շարժումներով հասկցուց թէ զին-
քը միասին պիտի տանէին : Աղջիկը ո և է ընդդիմութիւն
կամ դժկամակութիւն ցոյց չտուաւ . իսկոյն ոտքի ելաւ , գը-
լուխը ծածկեց , բազմոցին վրայ դրուած փոքրիկ ծրար մը
թելին տակ առաւ և եկաւ կեցաւ պաշտօնեային քով , կար-
ծես ըսել ուղելով .

— Պատրաստ եմ կրնանք մեկնիլ :

Փոքրիկ խուճըրը դէպի դուռը ուղղուեցաւ :

Դուրսը , փողոցին մէջ , դրացիները պատուհաններուն
առջեւ և դրան սեմերուն վրայ լեցուած էին :

Ոստիկանական այս խուզարկութիւնը ամենուն հետաքրք-
րութիւնը բորբոքեր էր : Կիները մանաւանդ անվերջ կը շա-
ղակրատէին ամէնէն արտառոց մեկնութիւնները տալով : Երբ
ոստիկանապետին հետ մանկատի ախջիկ մը տեսան՝ իրենց հե-
տաքրքրութիւնը կրկնապատկուեցաւ .

— Ո՞վ էր այդ պզտիկը , ուրկէ՞ց երեւան ելած էր , ի՞նչ
գործ ունէր այդ տան մէջ :

Բոլոր այս հարցումները հետաքրքիր դրացուհիներու միտ-
քին մէջ զիրար կը հրմշտկէին :

Ոստիկանական պաշտօնեան ուղեց քիչ մը խօսեցնել այդ
կիները , յուսալով որ կրնայ տեղեկութիւն մը քաղել խորհրդ-
դաւոր աղջկան մասին և մօտեցաւ քովի տան դրան որուն
առջեւ հաւաքուած էին մէկ քանի պառաւներ :

— Հանրմներ , ըսաւ համր մանկուհին ցայց տալով , այս

աղջիկ աղջիկը կը ճանչնա՞ք, ուրիշ ատեն տեսած էիք Փաթմա հանրմին տանը մէջ :

— Մենք ալ հիմա այդ փաքրիկին վրայ կը խօսէինք, պատասխանեց պառաւներէն մին, շիտակը շատ զարմացանք երբոր պունէն դուրս ելաք, փոխանակ պառաւ Փաթմային այս մանկատի աղջկան հետ, զոր երբեք տեսած չէինք :

— Այս տունը դալը չնշմարեցի՞ք :

— Բնա՛ւ, և կրնանք հաւատալ որ մինչև երէկ իրիկուն այդպիսի աղջիկ մը չկար տանը մէջ, այս մասին ամենքս ալ վստահ ենք . . . : Բայց ինչո՞ւ իրմէ տեղեկութիւն չէք հարցնել :

— Ի՞նչպէս կարելի է երբ թէ՛ համր և թէ խուլ է միանգամայն, պատասխանեց օտիկանապետը յուսահատ կերպով :

— Վա՛խ, վա՛խ, վա՛խ, բացագոնչեցին պառաւներն արգահատանքով աղջկան աղուոր դէմքը դիտելով :

Մանկուհին բոլորովին անտարբեր իր շուրջը խօսուածներէն, անմեղօրէն կը ժպտէր ամենուն երեսին :

— Արդեօք դիչե՞րն եկաւ ու դուք ուշադրութիւն չկըրցա՞ք ընել, հարցուց պաշտօնեան :

— Գիշեր ժամանակ ի՞նչպէս այս աղջիկն առանձին կրնայ եկած ըլլալ, մանաւանդ որ հեռու տեղէ մը եկած ըլլալու է. եթէ այս կողմերէն եկած ըլլար՝ անպատճառ զինքը պիտի ճանչնայինք, ասկէ դատ Փաթման աստեղացի չէր. հեռաւարար ու և է ծանօթ կամ ազգական շունէր Սկիւտարի մէջ :

Պառաւ մը, որ մինչև այն ատեն լուռ կեցած էր, ինքն ալ խօսքի խառնուեցաւ .

— Երէկ գիշեր, ուշ ատեն, երբ քունս տանելու վրայ էր, Փաթմայի տան դրան ջախջախին ձայնը լսեցի, նոյն իսկ լաւ կը յիշեմ որ առաջին անգամ դուռը չբացուեցաւ և կըրկին զարկին :

— Վստահ ես յիշողութեանդ վրայ :

— Այո՛ , այո՛ , անդեց պառաւը , հոյնիակ անկողնէս եկայ պատուհանին առջեւ եկայ հայելու համար թէ ո՞վ էր որ այդ ժամուն Ֆաթմայի դուռը կը դարնէր , բայց արդէն դուռը բացուած էր , որովհետեւ ոչ ոք տեսայ դրան առջեւ :

— Ասկէց կրնանք հետեւցնել թէ աղջիկն էր եկողը , եղբակացուց ոտիկանապետը :

Յետոյ տեսնելով որ ա՛լ բան մը չունէր քաղելիք այդ կիներէն , ճամբան շարունակեց :

Ոստիկաններու ընկերացող այս գեղանի մանկուհին , որուն դէմքը տարօրինակ հմայք մը ունէր , ընդհանուր հետաքրքրութիւն շարժած էր թէ՛ Սկիւտարի և թէ՛ շողենաւին մէջ :

Երբ կամուրջ հասան , ոստիկանապետը յարմար դատեց կառքով մինչեւ Զապթիէ տանելու մանկուհին , որպէսզի խուսափի տաղտկալի և հետաքրքիր հայուածքներէ :

Ոստիկանութեան նախարարն անհամբեր կ'սպասէր Սկիւտարի մէջ կատարուելիք խուզարկութեանց արդիւնքին : Երբ իր պաշտօնակայէն իմացաւ անոնց անյաջող ելքը , սարսափելի բարկութեան մէջ ինկաւ և սկսաւ սպառնալիքներ տեղալ ոստիկանապետին ու անոր գործակցողներուն գլխին և հրամայեց որ իսկոյն խահուէճի Համտին ձերբակալեն իբրեւ սուտ տեղեկութիւն հաղորդող մէկը :

— Այդ անպիտանն անշուշտ գիտէր Ֆաթմային լիախաճ ըլլալն և մեր քիթին խնդալ ուղեց պարզապէս , գոչեց ձեռքը գրասեղանին դարնելով :

Խեղճ ոստիկանապետը շուարած կը դիտէր իր մեծաւորին ցատումն առանց կարենալ խօսք մը գտնելու : Երբ Շէֆիք փաշա քիչ մը հանդարտեցաւ , այն ատեն միայն համարձակեցաւ ըսելու .

— Փաշա էֆէնտի , դուցէ մեր հոն գտած աղջիկը կրնայ օգտակար ծառայութիւն մը մատուցանել :

— Այո՛ , խուլ և համր արջիկ մը , գոչեց փաշան , մե՛ղք

որ կոյր ու կաղ ալ չէ եղեր միեւնոյն ատեն, որպէսզի կատարեայ ըլլար . . . :

Պաշտօնեան՝ գլխիկոր՝ չպատասխանեց :

Շէֆիք փաշա, որահին մէջ, քանի մը անգամ վեր վար քալելէ ետքը, յանկարծ ըսաւ .

— Հոս բեր տեսնեմ սա աղջիկը :

Ոստիկանապետն անյայտ եղաւ և վայրկեան մը ետքը երեւցաւ գեղանի մանկուհիին հետ :

Շէֆիք փաշա, որուն բարկութիւնը տակաւին չէր անցած, խոժոռ ու դաժան ակնարկով մը վերէն վար չափչփեց խնդճ աղջիկը որ դարմացկոտ աչքերով իրեն կը նայէր, կարծես ջանալով գուշակել անոր ցասումին պատճառը :

Ի՞նչպէս, կը համարձակիս խուլ ու համր ձեւանալ, պոռաց նախարարը մանկուհիին երեսին՝ սպառնալից իր բազուկը շարժելով, կը կարծես որ այդ ձեւերովդ կրնա՞ս մեզ խաբել . . . ևս քու լեզուդ շատ դիւրաւ կրնամ բանալ տալ, շո՛ւտ պատասխանէ տեսնեմ հարցումներուս . . . Ի՞նչ է քու անունդ :

Աղջիկը, բերանը կիսաբաց, պիչ պիչ կը նայէր նախարարին, առանց յուզումի ամենաափոքր նշան մը ցոյց տալու :

— Փաշա էֆէնտի, ըսաւ պաշտօնեան ցած ձայնով . ես ալ Ձեր Վսեմութեան պէս նախ կարծեցի թէ գործին մէջ խաբէութիւն կար, բայց յետոյ համոզուեցայ որ իրաւցնէ ո՛չ կը լսէ, ո՛չ կը խօսի :

Նախարարը չպատասխանեց, դէպի գրասեղանը ուղղուեցաւ, գործոցներէն մին բացաւ, մէջէն ուժովվէր մը հանեց և անոր փողը աղջկան ուղղելով, նոյն սպառնազին ձայնովը դռնէն .

— Եթէ չխօսիս, հիմա այս ղէնքովս գլուխդ կը ջախջախեմ . . . :

Աղջիկը, ահաբեկ շարժումով մը, երկու ձեռքերը երեսին տարաւ և ճիչ մը արձակեց .

— Խօսէ՛ կրկնեց փաշան, միշտ ղէնքը անոր ուղղած :

Մանկուհին ետ ետ երթալով սկսաւ արտասուել :

Շէֆիք փաշա տեսաւ որ իր փորձն անյաջող ելաւ և ձեռքը վար առաւ՝ գնաց ըէփուլէրը պահելու :

— Իրաւունք ունիս ըսաւ իր ստորատասնալին , այս աղջիկը իրաւցնէ համր է :

Աղջիկը կ'երեւայ որ հասկցաւ թէ իրեն եղած բոլորսպառնալիքները փորձեր էին զինքը խօսեցնելու համար : Լացն իսկոյն դադրեցուց , ձեռքերը երեսէն վար առաւ և սկսաւ ժրպիտիլ իր անոյշ , յանկուցիչ ժպիտովը :

Ինչպէս ըսինք , այս տարօրինակ մանկուհին այնպիսի տարօրինակ հմայք մը ունէր որուն կարելի չէր դիմադրել : Նախարարը ինքն ալ իր կարգին ազդուեցաւ անկէ , ինչպէս ազդուած էր սատիկանապետը : Զղջաց իր քիչ մը առաջուան կոշտ վարմունքէն և ուղեց դարմանել զայն : Փախկուծեամբ մօտեցաւ աղջկան , ձեռքէն բռնեց , բերաւ աթոռի մը վրայ նստեցուց և աշխատեցաւ զայն բոլորովին հանդարտեցնել :

Յետոյ , դառնալով ոստիկանագետին , ըսաւ .

— Այս աղջիկ չենք կրնար բանտարկել կամ ոստիկանատան մէջ պահել , մանաւանդ որ իր վրայ ո և է ամբաստանութիւն չկայ և գուցէ բոլորովին անմեղէ : Այսուհանդերձ չենք ալ կրնար զինքը թողուլ որ երթայ , առանց որոշապէս հասկնալու թէ ի՞նչ պարագաններու տակ Ֆաթմայի տունը կը գտնուէր . . . :

— Եթէ հրաման կ'ընէք , զինքը իմ տունս հիւրընկալիմ մինչեւ որ խնդիրը լուսաբանուի , ըսաւ պաշտօնեան փութկոտութեամբ :

— Քու տունդ շատ յարմար չէ , պատասխանեց փաշան թեթեւ քմիծաղով մը , լաւագոյն է որ այժմ իմ տունս տանիմ :

— Ինչպէս որ Զեր Վսեմութիւնը պատշաճ կը դատէ :

— Այո՛ , այո՛ , վճռեց փաշան ծայրատ ակնարկ մը նետելով գեղանի աղջկան վրայ , ամէնէն յարմարն այս է :

Արդարեւ, կէս ժամ ետքը, Շէֆիգ փաշա, մանկուհիին հետ կառք նստած՝ ուղղուեցաւ իր բնակարանը, ուր զայն կիներու խնամքին յանձնելէ ետքը, ինք գնաց Երլտըզ իր օրական համարը տալու իր Վեհափառ Տիրոջը:

Բնականաբար օրուան կարեւոր դէպքերէն մին այս խուլ — համր աղջկան պարսպան էր, զոր նախարարը մանրամասնօրէն տեղեկագրեց Ապտիւլ Համիտի:

Սուլթանն հազիւ թէ այդ խորհրդաւոր աղջկան գոյութիւնը լսեց, իսկոյն հրամայեց որ զայն պալատ փոխադրեն:

Շէֆիք փաշա թէեւ շատ գոհ չմնաց Սուլթանական այս հրամանէն, բայց ստիպուեցաւ անմիջապէս իր բնակարանը երթալ մանկուհին բերելու համար:

Ոստիկանութեան նախարարը այդ գեղանի աղջիկը իր ձեռքին տակ պահելով՝ այնպիսի դիտաւորութիւններ ունէր որոնք ու է առնչութիւն չունէին իր ոստիկանական պաշտօնին հետ: Եւ ահա՛ իր տիրոջ կամքը կուգար վեր ի վայր շրջել ամէն բան:

Փաշային բնակարանին մէջ աղջիկը շուտով ընտելացեր էր զինքը շրջապատող կիներուն հետ որոնք ձեռքի շարժումներով յաջողեր էին քիչ շատ յարաբերութեան մտնել իրեն հետ: Ասկէ զատ, իր հնոսի լաթերուն տեղ, անմիջապէս նոր զգեստներ հագցուցած էին. ինչ որ ա՛լ աւելի ցայտեցուցած էր իր մանկական շնորհն ու հրապոյրն և միանգամայն առիթ մը եղեր էր աւելի շուտով մտերմանալու այդ բնկչուհիներուն հետ:

Այսպէս, երբոր փաշան, քանի մը ժամ ետքը, եկաւ զինքը փնտռելու, մանկուհին դժկամակութիւն յայտնեց մեկնելու. այսուհանդերձ, ի վերջոյ, հլութեամբ ընկերացաւ անոր:

Երլտըզի պալատը հասնելուն պէս, Ապտիւլ Համիտ ուղեց տեսնել խորհրդաւոր աղջիկը, բայց ո՛չ իր ներկայութեանը ընդունելով զայն՝ այլ վարագոյրի մը ետեւ ծածկուած,

ու խոտերուն մէջ պահուած թուղթի կտոր մը քաշեց դուրս հանեց :

Պատանին իսկոյն թուղթը բացաւ, երկրորդ լուցկի մը վառեց և անոր լոյսովը, արագ արագ հետեւեալը կարդաց :

«Եկան խուզարկելու և Ֆաթման ձերբակալելու՝ զիս հարցուփորձեցին. տրուած պատուէրին համեմատ վարուեցայ. դեռ հոս են, միւս սենեակները կը խուզարկեն կոր. հաւանորէն զիս միասին պիտի տանին. վստահ եղիք իմ վրաս, տրուած հրահանգները չպիտի մոռնամ :»

Պատանին ընթերցումը աւարտելէ ետքը, թուղթը լուցկիին մօտեցուց և զայն այրեց :

— Խեղճ Զիւլէհա, այս ժամուս բանտն է ուրեմն :

Եւ տղուն աչքերը լեցան : Սակայն իսկոյն ինքզինքը ժողվեց :

— Լալու ասուն չէ, ըսաւ մտովի, այլ գործելու... մեկնելէ առաջ միւս սենեակներն ալ մէյ մը աչքէ անցնում տեսնելու համար թէ այդ մարդիկն ի՞նչպէս կատարած են իրենց խուզարկութիւնը :

Եւ ուղղուեցաւ այն սենեակը որ բակին միւս կողմը, փողոցին վրայ կը գտնուէր : Հազիւ թէ դուռը բացած էր, ահաբեկ՝ ետ ետ ընկրկեցաւ : Երկու հոգիի խուկալու ձայնը ականջին զարկած էր... :

— Ի՞նչ, տանը մէջ մա՞րդ կայ եղեր, ըսաւ ինքնիրեն, ո՞վ կրնան ըլլալ... :

Պահ մը անշարժ մնաց եղած տեղը : Ականջ դրաւ և ուշադիր մտիկ ըրաւ : Սենակին դուռը բաց ձգուած էր և խըռկալու ձայները կը լսուէին յստակ կերպով :

— Պէտք է հասկնամ այդ մարդոց ո՞վ ըլլալ, վճռեց պատանին հաստատ կերպով և լուցկի մը վառելով մօտեցաւ սենեակին դրան և ներս նայեցաւ :

Բազմոցի մը վրայ, որ սենեակին մէկ ծայրէն միւսը կ'երկարեր, երկու հոգի, իրենց վերարկուներուն մէջ պըլ-

լուած կը քնանային : Աթուի մը վրայ ոստիկանի սուր մը և
գօտի մը դրուած էր :

Այս առարկաները բաւ եղան պատանին լուսաբանելու
համար :

— Կ'երեւայ որ ոստիկաններէն երկուքը հոս մնացած են
հսկողութիւն կատարելու համար , աղէկ որ օձքս ձեռք չտուի՝
բայց շատ կենալու չի դար հոս , գուցէ իրենցմէ մէկն արթըն-
նայ . . . Կծիկը դնենք կամացուկ մը :

Պատանին յուշիկ յուշիկ հեռացաւ դրան քովէն : Մար-
դիկը կը շարունակէին խուկալ և խոր քունի մէջ թաղուած
կը թուէին :

— Չէ՛ , արթննալու միտք չունին , ըսաւ ինքնին պա-
պատանին , վախ չկայ :

Յանկարծ գաղափար մը յղացաւ . չարածճի գաղափար
մը , որովհետեւ սկսաւ քթին տակէն խնդալ : Կամաց կամաց
մօտեցաւ բաց մնացած դրան , սենեակէն ներս մտաւ , մութին
մէջ յառաջացաւ մինչեւ այն աթոռն որուն վրայ դրուած էին
ոստիկանին սուրն ու գօտին , զանոնք առաւ եւ սենեակէն
դուրս ելլելով՝ դուռը խնամքով գոցեց :

Վայրկեան մը ետքը փողոցն էր արդէն և արագ քայլե-
լով կը հեռանար պառաւ Փաթմայի բնակած փողոցէն :

Առտուն՝ երբ ոստիկանն ու իր լրտես ընկերն աչքերնին
բացին ու տեսան սուրին ու գօտին անյայտացումը , ափի-
բերան մնացին :

Նախ ոստիկանը կարծեց թէ իր ընկերն անհամ կատակ
մը կը ընէր իրեն , սակայն երբ տեսաւ որ կատակ չի կար
դործին մէջ և թէ լրտեսն իրմէ աւելի իրար անցած էր այս
անբացատրելի անյայտացումին պատճառաւ , սկսաւ չափա-
զանց խռովիլ :

Տանն ամէն կողմը յուսահատ փնտռաւքէ մը ետքը ,
երկու ընկերները գլուխ գլխի տուին այս անակնկալ առեղծը-
ռածը լուծելու համար :

— Տարակոյս չկայ թէ, գիշերը, մեր քնացած միջոցին մէկը մտած է այս տունը, վճռեց լրտեսը:

— Եւ համարձակած է մինչեւ մեր քովը մօտենալու, աւելցուց ոստիկանը:

— Ո՞վ կրնայ ըլլալ այդ եկողը:

— Եւ ինչպէս կրցած է դռնէն ներս մտնել:

— Ուրեմն պառաւ Ֆաթման ըլլալու է:

— Շատ ճիշդ խօսեցար...

— Եւ մենք՝ փոխանակ զայն բռնելու, սուրն ու գօտին ալ իրեն գողցուցինք...

— Փոխանակ երկուքս մէկ քնանալու, փոխն ի փոխ հսկելու էինք:

— Արդէն կանոնն ալ այդպէս է:

— Բայց ես քնացայ կարծելով որ դուն արթուն ես ու կը հսկես կոր, եթէ գիտնայի որ դուն ալ պիտի քնանայիր, արթուն կը մնայի:

— Ճիշտ ես ալ քու վրադ վստահելով էր որ քնացայ, եթէ ոչ աչքս չէի գոցեր:

— Հիմա ի՞նչ բացատրութիւն պիտի տանք մեր Հիւանի պէյին...:

Հիւանի պէյ այն ոստիկանապետն էր որուն հետ առջի օր եկած էին խուզարկութիւնը կատարելու:

Արդարեւ երկու մարդոց վիճակը բաւական տագնապալից էր: Սուրին ու գօտին անյայտացումը կարելի չէր ծածկել և եթէ եղելութիւնը պատմէին այնպէս, ինչպէս որ տեղի ունեցած էր, կրնային ծանր պատիժներու ենթարկուիլ իրենց անհոգութեանը համար:

Գիտէին որ յեղափոխական գործերու մասին որքան խրատապահանջ էր նախարարն և որքան աններող ամենապիտքերութեան մը համար:

Երկու ընկերները երկար մտածեցին այս անտանելի կացութեան դարման մը գտնելու համար:

վերջապէս լրտեսը ըսաւ .

— Ուրիշ ճար չի կայ , հարկ է խնդիրը ծածուկ պահել ,
անցած դարձածին վրայ խօսք մը չընել . . .

— Բայց սուրն ու դօտին :

— Ասոր դարմանը կարելի է գտնել . . . Եւ Սկիւտարի
ոստիկանատան մէջ բարեկամներ ունիմ , կրնամ քեզի ուրիշ
սուր մը և դօտի մը ճարել :

Խեղճ ոստիկանը երախտազխտական ակնարկ մը ուղղեց
իր ընկերոջ և յուզուած ձայնով մը ըսաւ :

— Այլ տղա , եթէ այդ բարիքը ընկա ինծի , գիացիր որ
յաւիտեան չսխալի մտնամ և պիտի ջանամ անոր
փոխարէն քեզի օր մը նմանօրինակ ծառայութիւն մը մա-
տուցանել :

— Եւ հիմա կ'երթամ պէտք եղածը կը բերեմ , դուն հոս
սպասէ , ըսաւ լրտեսը :

Հաղիւ թէ այս վերջինը դուրս ելած էր , երբ տանը դուռը
զարկին :

Ոստիկանը իսկոյն վազեց բանալու և տեսնելով որ եկող-
ները ոստիկանութեան քօմիսէր մը և բոլիս մը էին , յար-
գանքով մէկ կողմ քաշուեցաւ որպէսզի ներս մտնեմ :

— Երէկ գիշեր կարծեմ քու սուրդ ու դօտիդ գողցուցեր
եւ , ըսաւ քօմիսէրը մէկէն ի մէկ :

Ոստիկանը շփոթած ու դողահար ձայնով մը մէկ քանի
անհասկնալի բառեր թոթովեց :

— Մի յուզուիր , ըսաւ քօմիսէրը մեղմ ու հայրական
չնշտով մը , պատահածը մեծ բան մը չէ , և կրնայ ամենուս
զուխն ալ գալ . . .

— Պէյ էֆէնտի , ծառանիդ . . . : Կակաղեց ոստիկանը ա-
ռանց կարենալ խօսքը աւարտելու :

— Բարեբախտաբար արդէն գողը բռնուած և ամէն բան
խտատուանած է , շարունակեց քօմիսէրը , և քու սուրդ ու
դօտիդ ալ հիմա ոստիկանատունը կը գրանուին : Գողին պատ-

մութենէն կ'երեւայ որ դուք երկուքդ ալ ունէ յանցանք չու-
նիք եղածին մէջ... ո՞ւր է միւս ընկերդ :

Դուրս ելաւ, քիչ մը ետքը պիտի գայ :

— Ուրեմն դուն ալ անմիջապէս գնա՛ւ և սուրդ ու դո-
տիդ ա՛ն ոստիկանատունէն : հոգ մի՛ ըներ, ես իմ տեղեկա-
գիրս այնպէս մը կը գրեմ որ քեզի բնաւ վնաս չի հասնիր :

Շատ շնորհակալ, շատ երախտապարտ եմ, քօմիսէր
պէյ, պատասխանեց խեղճ ոստիկանը յուսալից դէմքով մը իր
անձանօթ մեծաւորը բարեւելով ակնածալից :

— Ոստիկանապետ Հիւանի պէյ իմ բարեկամս է, ես
գործը բերանացի անոր ալ կը հասկցնեմ և թոյլ չեմ տար որ
պատիժ կրես, շարունակեց միւսը. օ՛հ, շուտով գնա՛ւ և սուրդ
ու գօտիդ առնելով վերադարձիր... Հաւանական է որ Հիւանի
պէյն ալ քիչ ետքը կուգայ : Մենք հոս կը ուպաննք :

Ոստիկանը ուրախութենէն այլայլած մեկնեցաւ :

Երբեք չէր կրնար երեւակայել թէ գլուխն եկած փոր-
ձանքը այսքան յաջող կերպով պիտի լուծուէր :

— Իցի՛ւ թէ, կը մտածեր ճամբան շուտ շուտ քայլելով,
Հիւանի պէյը չեկած սուրս առնէի ու վերադառնայի... :

Եւ այս մտածումով՝ գրեթէ վազելով կ'երթար փողոցնե-
րէն : Սակայն ոստիկանատունը բաւական հեռու էր, և հազիւ
քառորդէ մը կըրցաւ հասնիլ : Բակին մէջ նշմարեց իր լրտես
ընկերը որ մէկու մը հետ գաղտնաբար կը խօսէր :

Իսկոյն անոր գովը փութաց, ուրախ գուարթ դէմքով մը :

— Ալի աղա իմացա՞ր, գոչեց, գողը բռնուերէ :

— Ի՞նչ գող, հարցուց միւսը զարմացկոտ դէմքով մը,
որովհետեւ բնաւ մտքէն չէր անցներ ոստիկանը հոս տեսնել :

— Սուրս և գօտիս գողցողը...

— Խելքդ փախցուցի՞ր, ի՞նչ կ'ըսես, գոչեց միւսը :

— Այո՛, գողը բռնուած ու ամէն բան խոստովանած է,
պնդեց ոստիկանը, հիմա քօմիսէր մը և ոստիկան մը եկան

տուն և անոնք լուր տուին : . . . Քօմիսէր պէյը դիւ հոս դրկեց , որպէսզի սուրս ու գօիս առնեմ :

— Լաւ ուրեմն , ներս մտնենք ու գործդ տեսնենք , շատ աղէկ եղաւ որ սուրդ գտնուեր է որովհետեւ դժուար պիտի ըլլար ուրիշ մը գտնելը :

Բայց ներսը դառն յուսախաբուծիւն մը կը սպասէր իրենց : Ձերբակալուած գողի , սուրի կամ գօտիի մասին ոչ ոք լուր ունէր . . . Ի դո՛ւր ոստիկանը մի առ մի պատմեց քօմիսէրին այցելութիւնը և տուած հրահանգները և նկարագրեց տուն եկող երկու անձերը : Այդպիսի քօմիսէր չէին ճանչնար Սկիւտարի ոստիկանատան մէջ .

— Շո՛ւտ վազենք , Ֆաթմային տունը դառնանք , ըսաւ ընկերոջը թեւէն քաշելով :

Պատմութիւնն այնքա՛ն տարօրինակ թուեցաւ Սկիւտարի ոստիկանապետին , որ ինքն ալ , ոստիկանի մը հետ , ընկերացաւ անոնց :

Վազն ի վազ հասան Պիւլպիւլ Տէրէի աան առջեւ , դուռը զարկին , բայց բացող մը չըլլալով , ուստի հարուածով մը հըրեցին ու ներս մտան : Չորս կողմը խուզարկեցին , ոչ ոք կար տանը մէջ :

Ոստիկանապետն որ խոհանոց մասած էր , յանկարծ զարմացական ճիչ մը արձակեց :

Հորին քով Մալթայի քար մը տեղէն հանուած էր ու բաւական խոշոր ծակ մը կ'երեւար , որ յայտնի էր թէ յատկապէս փորուած էր , իբրեւ թաքստոց .

— Ի՞նչ է այս ծակը , դո՞ւք քարը մէկ կողմ առիք , հարցուց ոստիկանապետը լրտեսին ու իր ընկերոջ :

— Ո՛չ , էֆէնտի , պատասխանեցին երկուքը միաբերան :

Ծռեցան այդ թաքստոցը քննելու . բոլորովին դատարկ էր :

— Հիմա խնդիրը կը բացատրուի , ըսաւ ոստիկանապետը կ'երեւայ որ հոս եկող երկու անձերը գիտէին որ այստեղ պահ-

ուած բան մը կար և իբրև ոստիկանութեան պաշտօնեայ ծրպ-
տելով եկան զայն առնելու և քեզ ալ խաբելով տունէն դուրս
դրկեցին . . . շիտակը շատ վարպետ ու յանդուգն մարդիկ են
եղեր . . . :

Քիչ յետոյ դրացիները հաստատեցին ոստիկանութեան
պաշտօնեային ենթադրութիւնը : Արդարև ոստիկանին հեռա-
նալէն քիչ ետքը , կեղծ քօմիսէրն ու իր ընկերն ալ դուրս ե-
լած էին տունէն , թեւերնուն տակ մէյմէկ փոքրիկ անտուկ-
ներով : Երկու դրացուհիներ պատուհանէն տեսած էին այդ
ամէնը :

Բոլոր այս եղելութիւնները տեսնելով ու լսելով , խեղճ
լրտեսն ու ոստիկանը , ամօթահար ու շփոթած , չէին գիտեր
ի՞նչ դիրք բռնելնին :

Ի լրումն դժբախտութեան՝ ոստիկանապետ Հիւսնի պէյն
ալ քանի մը մարդոց ընկերակցութեամբ ներս մտաւ տունէն :
Նախարար Շէֆիգ փաշա յատկապէս զրկած էր զինքը , որպէս
զի տեղեկութիւն մը առնէ կատարուած խուզարկութեանց
արդիւնքին մասին :

Հարկ եղաւ մի առ մի պատմել իրեն ամբողջ ճշմարտու-
թիւնը : Հիւսնի պէյ կատաղի բարկութեան մը մատնուեցաւ
երբ լսեց ոստիկանին ու լրտեսին անձարակութիւնները , թէև
մենք գիտենք թէ խեղճերը շատ յանցաւոր չէին :

— Բայց փոխանակ հոս այսպէս անշարժ կենալու և ե-
ղածին վրայ մտածելու , պէտք է ջանանք գոնէ որ այդ մար-
դիկը ձեռք անցընենք և եղած չարիքը դարմանենք մասամբ
գոչեց Հիւսնի պէյ :

— Հիմա պէտք եղած միջոցները ձեռք կառնեմ այդ
կեղծ քօմիսէրը և իր ընկերը ձերբակալել տալու համար , պա-
տասխանեց Սկիւտարի ոստիկանապետը իր պաշտօնակցին :

Քառորդ մը ետքը անմէնքը վերադարձած էին ոստիկանա-
տուն , Փաթմայի դրան առջեւ իբրև պահապան թողլով ոս-
տիկան մը :

Հիւանի պէյ պահ մը հոն մնալէ ետքը, վերադարձաւ Պոլիս իր տիրոջ հաղորդելու համար պատահածները:

Ոստիկանութեան նախարար Շէֆիք փաշա խորին յուզումով լսեց այդ ամէնը: Այլ եւս յայտնի կ'երեւար որ կեղծ Հօճային դէպքը կղզիացած առանձնակի բան մը չէր: Ամբողջ կազմակերպութիւն մը կար գործին մէջ, որ կը գործէր խիստ յանդուգն ու միանգամայն ճարպիկ կերպով: Ու նախարարը սոսկումով յիշեց հին օրերը, երբ գաղտնի քօմիթէն իր դաւերը կը նիւթէր Պոլսոյ ամէն կոմս և նոյն իսկ Երլարզի պալատին մէջ: Արդեօք այդ մարդիկը կրկին իրենց գործունէութիւնը պիտի վերսկսին:

Գաղափար մը անցաւ յանկարծ նախարարին մտքէն.

— Այս գործերուն մէջ գուցէ Սալիհա հանըմի մաար կայ, մտածեց:

Սալիհա հանըմ այն տարօրինակ յեղափոխականունին էր որ մէկ քանի տարի առաջ ահ ու սարսափ տիրած էր Երլարզի սպալատին մէջ, որ անգամ մը ձերբակալուելով՝ յաջողեց էր Եմէն աքսորուած միջոցին, փախչիլ Սուէզի ջրանցքէն, յետոյ կրկին վերադառնալ Պոլիս, իբրեւ եւրոպացի կին մը ծպտուիլ, Ապտիւլ Համիտի վստահութիւնը գրաւել և տնոր անձին դէմ մահափորձ մը կատարել և յետոյ փախչիլ արտասահման:

Այդ դէպքերէն ի վեր երեք տարի անցած էր ու այդ ժամանակամիջոցին Սալիհա և իր ընկերները կենդանութեան նշան մը չէն տուած, այնպէս որ Սուլթանն ու իր արբանեակները համոզուած էին որ այդ յանդուգն յեղափոխականները, այլեւս քաշուած էին ասպարէզէն և ինքզինքնին մուսացութեան մէջ թաղած:

Բոլոր այս անցեալը վեր յիշելով՝ Շէֆիք փաշա հետզհետէ կը խռովուէր:

— Հագգը պէյ և Սալիհա հանըմ երկու անբաժանելի ընկերներ եղած են միշտ և իրենք էին գաղտնի քօմիթէին վա-

րիչ ոյժերը, կը խորհէր ոստիկանութեան նախարարը, քանի որ Հագգը պէյը հոս եկած էր յեղափոխական գործը վերսկըսելու համար, շատ հաւանական է թէ Սալիհա հանրմն ալ իրեն կ'ընկերանար... և ո՞վ գիտէ գուցէ Սկիւտարի Փաթման նոյնիսկ Սալիհա հանրմն է...: Եւ այդ մարդիկը զոր երէկ գիշեր կամ այս առտու պիտի կրնայինք ձեռք ձգել, եթէ քիչ մը վարպետութեամբ շարժէինք, ահաւասիկ մեր ձեռքէն կը փախչին, չնորհիւ մեր ապիկարութեան, առանց հետք մը ձգելու իրենց ետեւ:

Այս տխուր և յուսահատական խորհրդածութիւնները ընելէ ետքը, նախարարը նստաւ իր գրասեղանին առջեւ և երկար տեղեկագիր մը պատրաստեց իր Վեհափառ Տիրոջ ներկայացնելու համար:

Այս գրութեան մէջ Սկիւտարի դէպքերը մանրամասնօրէն պատմելէ ետքը, փաշան իր կասկածներն ալ կը յայտնէր Սալիհա հանրմնի և իր ընկերներուն Պոլիս գտնուելնուն մասին:

Նախարարը իր տեղեկագիրն աւարտելէ ու զայն գրպանին մէջ տեղաւորելէ ետքը, զանդակը հնչեցուց և ոստիկանապետ Հիւսնի պէյը կանչել տուաւ:

— Զեր երկու օրուան գործունէութենէն շատ դժգոհ եմ, ըսաւ խիստ ձայնով մը, և վստահ եմ որ մեր Վեհափառ Սուլթանն ալ երբոր եղածներուն տեղեկանայ սարսափելի բարկութիւն պիտի զգայ...:

Ոստիկանապետը, գլուխը կախ, լուռ ու մունջ լսեց այս մեղադրանքները:

— Քու և քու մարդոցդ անճարակութեան չնորհիւ, շարունակեց փաշան, ո՛չ թէ միայն չկրցանք այդ պառաւ կիներ և իր համախոհները ձեռք անցընել, այլ տեղի տուինք որ այնք մեր քթին խնդան անպատկառօրէն...:

— Ես ալ Զեր Վսեմութեան չափ յուզուած եմ այս եղածներէն, կամփայց ոստիկանապետը, և եթէ յարմար կը դա-

աէք ծանր պատիժ մը անօրինակնք յանցաւոր ոստիկանին և
Սկի աղային որ անոր կ'ընկերանար :

— Ի՞նչ օգուտ զանոնք պատժելը , գոչեց փաշան , միթէ
աստիկ եղած չարիքը կը դարձանուի :

— Ներեցէ՛ք , Վսեմափառ փաշա , կարծեցի որ ...

— Եթէ պատժել հարկ ըլլալ՝ նախ պատիժը դուն պէտք
է կրես :

Սյս խօսքերը սարսափահար ըրին Հիւանի պէյը , որ ա՛լ
չէր համարձակեր գլուխը վեր առնել ու փաշային նայիլ :

— Սյո՛ , ամենքդ ալ պէտք է չարաչար պատժել , շա-
րունակեց փաշան իր խօսքերուն ազդեցութիւնը աւելի սաս-
կացնելու և զխմացիներ աւելի ահաբեկելու համար , և ապա-
հով եմ որ երբոր մեր Վահափառ Սուլթանը այս եղածները ի-
մանայ իր առաջին դործը պիտի ըլլայ հրամայել որ ամենքդ
ալ պաշտօնանկ ըլլաք ու աքսորուիք . . . :

Փաշան սրահին մէջ պահ մը ժուռ եկաւ խոժոռ դէմքով
մը . յետոյ , իր պաշտօնեային դէմը կենալով՝ ըսաւ .

— Ձեր գլխուն սպառնացող վտանգէն աղատելու ճար մը
միայն կայ :

— Փաշա էֆէնտի , պատրաստեմ ամէն բան փորձելու
եղած չարիքը դարձանելու և ձեր ներողութեան արժանանա-
լու համար , պատասխանեց Հիւանի պէյ՝ յուսոյ նշոյլ մը աչ-
քերուն մէջ :

— Լաւ ուրեմն , մինչև երեք օր , պէտք է պանպատճառ
պառաւ Փաթման գանէք ու հոս բերէք . միայն այս պայմա-
նով կրնաք աղատիլ ամենքդ ալ և ներուժի արժանանալ ,
հասկցա՞ր . . . :

— Սյս բոպէիս իսկ բոլոր հոգիովս պիտի աշխատիմ Ձեր
Վսեմութիւնը դո՛հ ձգելու համար . . . :

— Պէտք է խոստանաս որ Փաթմա պիտին ձերբակալուի
մինչև երեք օր :

— Բայց , փաշա էֆէնտի , այդպիսի խոստում մը ինչպէ՞ս

կրնամ տալ, կմկմաց խեղճ պաշտօնեան շուարած կերպարան
քով մը :

— Ուրեմն ես ալ չեմ կրնար ձեզ պատիժէն աղաատել :

Հիւսնի պէյ այնպիսի դժնդակ կացութեան մը մտանուած ու
էր որ ստիպուեցաւ տեղի տալ, դոնէ մէկ քանի օր շահեղու
համար : Ո՞վ գիտէ, գուցէ բախտը իրեն կ'օգնէր երեք օրուան ա՛յ
միջոցին ,

— Շատ լաւ, կը խոստահամ Ֆաթման դանել և ձեզի
յանձնել որոշեալ պայմանաժամին մէջ, պատասխանեց վճռա-
բար, բայց կը խնդրեմ որ դուք ալ հրամանս ընէք որպէսզի
հարկ եղած օժանդակութիւնները արուին ինծի :

— Այդ մասին անհոգ եղիր, հիմա պէտք եղած հրահանգ-
ները կուտամ :

Փաշային բարկութիւնը իջած էր այլեւս : Ինք գիտէր որ
Հիւսնի պէյ իր գործին մէջ շատ ճարպիկ ու խելացի էր և
կրնար յաջողիլ եթէ կամք ընէր և այժմ վստահ էր որ իր
ստորադասեալը անկարելին պիտի փորձէր յաջողելու համար :

— Եթէ կարենաս Ֆաթման ձերբակալել, ո՛չ թէ միայն
պատիժէ պիտի աղաատիս, աւելցուց, նախարարը, այլ նաեւ
բացառիկ վարձատրութիւններու ալ արժանի պիտի ըլլաս :

Հիւսնի պէյ իր երախտագիտութիւնը յայտնելով մեկնե-
ցաւ փաշային քովէն՝ փիլիսոփայաբար մտածելով ինքնիրեն .

— Մինչև երեք օր Աստուած ոգորմած է :

Գ Լ Ո Ւ Խ Զ .

ՀԻՆ ԾԱՆՈԹ ՄԸ

Այն առաւօտն ուր մեր պատմած դէպքերը տեղի կ'ունենային, Էտիրնէի կառավարմամբ Սիրքէճիի կայարանը կը հասնէր ուղեւոր մը, որուն ամբողջ գոյքն էր դիւրատար պայուսակ մը զոր ձեռքը բռնած՝ իջաւ քարափին վրայ, վայրաշարժը կանգ առնելուն պէս :

Այս ուղեւորը, հազիւ քսանը ութը երեսուն տարեկան, միջահասակ, հուրը ու վայելչակազմ երիտասարդ մըն էր, ածիլուած պեխերով, աղուոր արտայայտիչ աչքերով, որոնց զուարթ ու կորովի ակնարկը համակրանք ու վստահութիւն կը ներշնչէր : Գլուխը ուղեւորի գէճէ մը դրած էր և մինչեւ առջիւրը հասնող բաց գոյն վերարկու մը կը կրէր :

Կայարանին քարափին վրայ բացի լրտեսներէ, ոստիկաններէ, բռնակիրներէ ու մէկ քանի պանդոկներու գործակալներէ, ուրիշ մարդ չկար : Ուղեւորներն ալ շատ ցանցառ էին, որովհետեւ այդ թուականներուն տեղափոխութիւններն այնքան դժուարութիւններու ենթարկուած էին որ ո՛չ ոք կ'ուզէր տեղէն շարժիլ :

Երիտասարդը հազիւ ոտքը քարափին վրայ դրած, ոստիկաններէ ու լրտեսներէ չըջապատուեցաւ :

— Ո՛ւրկէ կուգաս, միւսիւ, հարցուց ոստիկաններէն մին որ պետ մ'ըլլալ կը թուէր :

— Սելանիկէն, պատասխանեց երիտասարդը :

Սելանիկ... այդ բառն արդէն սկսած էր սոսկում աղդել Պոլսոյ ոստիկանական ու լրտեսական շրջանակներու մէջ :

— Ո՛ւր է թէզքէրէդ, ըսաւ ոստիկանը խոժոր ու միանգամայն կասկածոտ կերպարանք մը առնելով :

— Թէգքէրէ չունիմ՝ այլ անցագիր, ես օտարական եմ, գերմանացի պատասխանեց ուղեւորը:

Ոստիկանը նկատեց որ իրաւցնէ երիտասարդը օտար հընչումով մը կը խօսէր թուրքերէնը: Այդ միջոցին ուղեւորը իր անցագիրը հանած էր գրպանէն ու դայն կ'երկարէր իր խօսակցին.

— Չէ՛, պատասխանեց ոստիկանը, եկո՛ւր միասին մինչեւ քարաքօլ և հոն քօմիսէր պէյը թող քննէ անցագիրդ:

— Շատ աղէկ, պատասխանեց օտարականը համակերպութեամբ:

— Զարմանալի բան, ըսաւ լրտեսներէն մէկը իր ընկերոջ, ընդհանրապէս օտարականները այսքան խօսք մտիկ ընող չեն ըլլար:

Քօմիսէրին քով, ուղեւորը ցոյց տուաւ իր անցագիրը: Քէլլէրման կը կոչուէր և առեւտրական ներկայացուցիչ էր:

— Թրքերէն բաւական լաւ կը խօսիք, դիտել տուաւ քօմիսէրը:

— Բնական է, քանի որ հինգ տարիէ ի վեր թուրքիոյ մէջ կը ճամբորդեմ, պատասխանեց գերմանացին թեթեւ մը ժպտելով:

— Ո՞ր պանդոկը պիտի իջնէք, պէտք է որ նախապէս իմաց տաք մեզի:

— Դեռ չեմ որոշած:

— Ուրեմն ձեր որոշումը տուէք.

Մարդը քիչ մը մտածեց և ըսաւ:

— Եթէ յարմար սենեակ մը գտնամ Օթէլ Մէթրօքօլ կը մնամ, եթէ ո՛չ Օթէլ Սէն Փէթէրսպուրկ կ'երթամ, իմ ճանչցած օթէլներս անոնք են:

Իր ձեռքը գտնուած պայուսակին քննութիւնն ալ աւարտելէ ետքը, վերջապէս արտօնութիւն ստացաւ մեկնելու:

— Սելանիկէն եկող ուղեւոր մը լաւ որս մըն էր մեզի

համար, բայց մեղք որ անցագիրը կանոնաւոր էր, հառաչեց լրտես մը անոր հեռանալը տեսնելով:

Այս խորհրդածութիւնը ընելէ ետքը, իր մարդ հետապնդելու լրտեսելու սովորութենէն մղուած և առանց որոշ նպատակի մը, սկսաւ հետեւիլ անժամօթին:

Ուղեւորը դէպի թրամվայի ճամբան կ'երթար, պաշարուած փոքրիկ սանուկներէ որոնք կ'ուզէին իր պայուսակը կրել, քանի մը փարա առնելու համար, սակայն ինք յամառօրէն կը մերժէր:

Յանկարծ՝ տասներհինգ տարեկան պատանի մը մօտեցաւ օտարականին, քովի տաղակացուցիչ տղաքը մէկ կողմ ըրաւ և պայուսակը ինք ուղեց առնել:

Երիտասարդը առանց ընդդիմութեան յանձնեց զայն հորեկին:

Միւսները՝ յուսախաբ՝ հեռացան:

Երբ առանձին մնացին՝ օտարականը պատանիին դարձաւ և ցած ձայնով ըսաւ.

— Ո՞ւր մնացիր, Հասան:

— Կարեւոր բան մը պատահեցաւ, անոր համար չկրցայ կառախումբը հասած միջոցին կայարան գտնուիլ, բայց հոգ չէ, քանի որ զիրար գտանք ճիշդ ատենին:

— Վախցայ որ մէջտեղ չես ելար...

— Միթէ կարելի՞ բան է, քանի որ մեր գտնուած նոր տեղը չես գիտեր:

— Շուտով կառք մը նստինք ու հեռանանք:

Ուղեւորը նշան ըրաւ փողոցին դիմացի կողմը կեցող կառապանին որ իսկոյն մօտեցաւ:

Երիտասարդն ու պատանին կառք մտան, կառապանին հասցէ մը տուին ու կառքը ճամբայ ելաւ:

Ինչպէս ըսինք, լրտեսներէն մին հեռուէն հետեւած էր Սելանիկէն ժամանող ուղեւորին և նոյնիսկ կառք մտած միջոցին բաւական մօտեցած էր անոր:

Երբ կառքը ճամբայ ելաւ, ինքնիրեն սա խորհրդածու-
թիւնը ըրաւ .

— Այս մարդը ինծի կասկածելի կ'երեւայ . . . ինչո՞ւ հա-
մար միւս բեռնակիր աղոց մերժեց պայուսակը տալ և իսկոյն
յանձնեց նորեկ պատանին . . . յայտնի կ'երեւայ որ արդէն կը
ճանչնար զայն և կամ անոր կը սպասեր . . . Յետոյ այդ պա-
տանին հետ քանի մը խօսքեր փոխանակեց ցած ձայնով,
ինչ որ նախապէս ծանօթ ըլլալուն մէկ ապացոյցն է : Ո՞վ է
այդ պատանին, յայտնի է որ թուրք մըն է, թէ՛ իր գիմա-
գիծը, թէ իր հագուստը և թէ գլուն ֆէսը ատիկա կը հաս-
տատեն : Արդ, ինչպէս կրնայ յարաբերութիւն ունենալ գեր-
մանացի վաճառականի մը հետ որ Պոլիս չէ հաստատուած և
իրրեւ ուղեւոր եկած է հոս : Այդ պատանին բեռնակիր մը
կամ պարզ ծառայ մը չէր, քանի որ զայն իր քովը նստե-
ցուց . . . : Բայց հոգ չէ, օձիքը ձեռքս է, կառապանը ճանչ-
ցայ, մեր Օսման աղան է, անկէ կրնամ իմանալ թէ ճիշտ է
որ իր բաժնի օթէլներէն մին պիտի մնայ . . . Մեր քօմիսէրը
թեթեւօրէն վարուեցաւ, բայց բարեբախտաբար ես հոս եմ . . . :

Լրտեսը, այսպէս մտածելով, գնաց մօտակայ խահուէ մը
հանդարտօրէն կառապանին վերադարձին սպասելու :

Նոյն միջոցին կառքը Պահչէգարուէն դէպի կամուրջ
կ'ուղղուէր :

Ուղեւորն ու պատանին, այժմ հետաքրքիր ու կասկածելի
նայուածքներէ հեռու, ազատօրէն կը խօսակցէին .

— Այո՛, կ'ըսէր Հասան, վերջին օրերս շատ մեծ դժ-
բախտութիւններ ու ճախողութիւններ պատահեցան . . . այն-
քան յաջողութեամբ գործելու վրայ էինք և ահա ետեւէ
ետեւ փորձանքներ հասան մեր գլխին :

— Պատմէ՛ տեսնեմ, ըսաւ երիտասարդը :

— Նախ, ինչպէս գիտէք, Հագգը պէյը ձերբակալեցին և
մինչեւ հիմա չկրցանք իմանալ թէ ո՞ւր բանտարկուած կը
մնայ :

— Ինչպէ՛ս բանտարկուած, գոչեց ուղեւորը, բայց ուրեմն չէ՞ք գիտեր թէ Հագգը պէյ այրած է Իզզէթ փաշայի ապարանքի հրդեհին մէջ:

— Այրա՛ծ, ըսաւ պատանին աչքերը խոշոր խոշոր բացած. Հագգը պէյ այրած... մենք որ կը կարծէինք թէ դարձեալ Ապտ-իւլ-Համիտի հրամանով ծածուկ տեղ մը բանտարկուած է...:

— Չէ՛, սիրելի տղաս, ըսաւ երիտասարդը, Հագգը պէյը վերջապէս իր փափաքին հասաւ և ազատութեան դատին համար զոհուեցաւ. հիմա իր յիշատակը կը մնայ մեզի ու այն ալ բաւ է մեզ սրտապնդելու և քաջալերուելու համար... հիմա պատմէ տեսնենք թէ ուրիշ ի՞նչ պատահեցաւ:

— Զիւլէհան ալ ձերբակալեցին Փաթմայի տանը մէջ և մինչեւ հիմա անոր մասին ալ տեղեկութիւն մը չկրցանք ստանալ, հակառակ որ ամէն ջանք թափեցի, ըսաւ պատանին խորին թախծութեամբ մը:

— Այդ մասին անհող եղիր. պատասխանեց ուղեւորը ժպտելով, Զիւլէհան շատ հանգիստ է...

— Ինչպէ՛ս, իր վրա՛ն ալ լուր ունիք:

— Անշուշտ, կը տեսնես որ մենք թէեւ ձենէ հեռու կ'ապրինք, բայց ձենէ աւելի աղէկ տեղեակ ենք Պոլսոյ մէջ անցած դարձածներուն.

— Կ'աղաչեմ ըսէ՛ք շուտով, ուր կը գտնուի Զիւլէհան այս միջոցին...

— Երլտըզի պալատը:

— Ուրեմն յոյս չկայ զայն ազատելու:

— Ինչո՞ւ ազատենք զինքը քանի որ պալատի մը մէջ տեղաւորուած է, ուր ամէն խնամք և հանգստութիւն կը վայելէ:

— Չեմ ըմբռներ ձեր ըսածները:

— Քեզ կը վստահեցնեմ որ Զիւլէհան շատ հանգիստ է

Երկտըղի պալատին մէջ և զինքը ու է կերպով չեն նեղեր,
միթէ այս բաւական չէ... հիմա շարունակէ՛ տեսնենք:

— Բայց ի՞նչ կ'ուզէք որ ըսեմ, քանի որ դուք ամէն
բան ինէ աղէկ գիտէք կոր և մինչեւ հիմա ես էի որ ձենէ
տեղեկութիւններ իմացայ:

— Հիմա կարգը եկաւ որ դուն ինծի իմ չգիտցածներս
ըսես: Դրամը և թուղթերը ի՞նչ ըրիք:

— Տունէն փախցուցինք և ապահով տեղ մը փոխադրե-
ցինք:

— Լա՛ւ, այդ մասին շատ մտաւորաբար մէջ էինք:
Մեր ընկերներէն ուրիշ ձերբակալուող եղա՛ւ:

— Ո՛չ ոք: Բայց խիստ խուզարկութիւններ կ'ըլլան կոր
ամէն կողմ:

— Ատիկա նշանակութիւնն չունի: Այսպէսիացին տեսած
ունի՞րք,

— Հագգը պէյի ձերբակալումէն ի վեր երեւան չեկաւ և
արդէն չի կրնար մեզ տեսնել քանի որ նոր տեղերնիս չի
գիտեր և ես չուզեցի երթալ զինքը փնտռել:

— Այս իրիկուն պէտք է որ զինքը տեսնեմ անպատճառ
Քեզի հասցէ մը պիտի ըսեմ, հոն պիտի երթաս և զինքը
առնես բերես:

— Շատ աղէկ, մենք ալ արդէն կը փափաքէինք զինքը
տեսնել:

Սելանիկէն եկող ճամբորդն ու պատանին այսպէս իրենց
խօսակցութիւնը շարունակեցին, մինչ կառքը, արագ դնաց-
քով մը կալաթայի թռամվայի ճամբէն դէպի Բերա կ'ուղ-
ղուէր:

Երբ Բերա Բալէսի առջեւ հասան, կառքը դէպի աջ դար-
ձաւ և Ասմալը Մէճիտ փողոցը մտաւ ուր կանգ առաւ տան
մը դրան առջեւ, որուն դրան վրայ «վարձու սենեակներ»
վերտառութիւնը փակցուած էր:

Պատանին փութաց դրան զանգակը հնչեցնելու, մինչ
ճամբորդը կառապանին դրամը կը վճարէր :

Երբ ներս մտան և տան դուռը զոցուեցաւ, ճամբորդը
դժգոհ դէմքով մը ըսաւ պատանին :

— Հա՛տան, մեծ անխոհեմութիւն մը գործեցինք, աննե-
րելի անխոհեմութիւն մը :

— Ի՞նչ, ըսաւ միւսը շփոթած :

— Պէտք չէր որ կառքը մինչև դրան առջև բերէինք և
մեր տունը հասկցունէինք կառապանին :

— Բայց արդէն վաղը ուրիշ տեղ պիտի փոխադրուինք,
հոս առժամեայ կերպով եկած ենք, վերջին գիշերն է որ այս-
տեղ պիտի անցնենք և դուք ալ արդէն գիշերը հոս չպիտի
մնաք :

— Այո՛, բայց դարձեալ զգուշութիւնը պէտք չէր ձեռքէ
թողուլ : Իցի՛ւ թէ մինչև վաղը առտու կառապանը մեզ չի
մատնէր :

— Զափաղանց զգուշաւոր էք... կառապանը ի՞նչպէս
կ'ուզէք որ մեր վրայ ո և է կասկած մը ունենայ :

Երիտասարդը չպատասխանեց և երկուքը միասին ուղ-
ղուեցան վերի յարկը, փողոցին վրայ նայող պատշգամաւոր
ընդարձակ սենեակ մը, ուր պառաւ կին մը և երիտասարդ
մը իրենց կը սպասէին :

Թողունք որ Սեղանիկէն եկող ճամբորդը իր բարեկամնե-
րուն հետ պահ մը առանձին աեաակցի և մենք հետեւինք ոս-
տիկանութեան նախարար Շէֆիգ փաշայի որ իր պատուէրներ-
տալէ ետքը Հիւանի պէյին, փութաց Երլարդի պալատը, Սկիւ-
տարի մէջ կասարուած խուզարկութեանց և հոն տեղի ունե-
ցած տարօրինակ դէպքերուն մասին իր նոր տեղեկագիրը մա-
տուցանելու համար Վեհափառ տիրոջը :

Հաղիւ թէ Երլարդէն ներս մտած էր երբ զգաց որ ար-
տասովոր յուզում մը կը տիրէր հոն : Ապաիւլ Համիտ այն աս-
տիճան ամէն բան իր անձին վրայ կեդրոնացուցած էր որ ամ-

բողջ երկարգի պալատը իրմով կը զգար, կը մտածէր, կը գործէր: Իր տխրութիւնը, յուզումը, բարկութիւնը կը զուարթութիւնը վայրկենապէս կը ցոլանար բոլոր պալատականներուն դէմքին վրայ:

Վարժ ու փորձառու աչք մը երկարգի դռնապանին դէմքը զննելով՝ կրնար հասկնալ թէ նոյն միջոցին Ապրիլ Համիտ ի՞նչ տրամադրութեան մէջ կը գտնուէր:

Եւ սրովհետեւ Շէֆիք փաշա այս մասին շատ վարժ ու փորձառու էր, պալատ մտնելուն պէս մտածեց.

— Նորէն Սուլթանը խոռոված ու բարկացած կ'երեւայ, նորէն ծանրակշիռ լուրեր հասած ըլլալու են... գէշ բան, քանի որ ես ալ յաջող լուր մը չունիմ իրեն հաղորդելիք:

Նախարարն ուղղուեցաւ դէպի Սուլթանին գտնուած յարկաւորներ: Մէկ քանի բարեկամ պալատականներ դիմաւորելու փութացին: Փաշան անոնց դէմքին վրան ալ յուզումի և անձկութեան տպաւորութիւնը նշմարեց:

— Փաշա էֆէնտի, ըսաւ պալատականներէն մին, վայրկեանէ վայրկեան ձեզի կ'սպասէինք և կարծեմ քիչ մը առաջ թիկնապահ մըն ալ զրկուեցաւ ձեզ վնասուելու համար:

— Ի՞նչ կայ որ, հարցուց նախարարը դող ելած, ես այսօր նոյն իսկ սովորականէն կանաւխ եկայ:

— Վեհափառ Սուլթանը երկու անգամ հարցնել տուաւ թէ եկած էիք:

— Ուրեմն գալուստս իմացնեմ:

— Արդէն մենք լուրը տուինք, երբ պատուհանէն տեսանք ձեր կառքը:

— Նոր եղելութիւն մը կայ:

— Իրաւ որ տակաւին որոշ բան մը չենք գիտեր, միայն թէ Սելանիկէն ծածկագիր հեռագիր մը հասած է որ կ'երեւայ թէ ծանրակշիռ բաներ կը պարունակէ, Հեռագիրն հասնելէն ի վեր Վեհափառ Սուլթանը Իզզէթ և Թահսին փաշաներուն հետ խորհրդակցութեան մէջ է և մէկ քանի տեղ ստիպողա-

կան հրահանգներ զրկուեցան թիկնապահներու միջոցաւ . . .
կ'երեւայ որ յեղափոխակիները կրկին գործի վրայ են :

Խոտակոյտ-թիւնը գուցէ աւելի պիտի երկարէր, երբ սե-
նեկատան մը դուռով հրապարակեց Շէֆիք փաշան Վեհափառ
Սուլթանին քով :

Ապաիւլ Համիտ իր նախարարը տեսածին պէս պոռայ .

— Ի՞նչ լուր ունիս :

Շէֆիք փաշա դողահար ձեռքով մը դրականէն թուղթ մը
հանեց և իր օխրոջը երկարեց կմկմալով .

Վեհափառ տէր, երէկուքնէ ի վեր տեղի ունեցածները
մանրամասնօրէն տեղեկագրած եմ հոս :

Ապաիւլ Համիտ բարկութեամբ թուղթը առաւ մէկ կողմ
նկանց .

— Փաթման ձերբակալուեցա՞ւ, հարցուց :

— Ո՛չ, Վեհափառ Տէր, տակաւին կարելի չեղաւ ձեր-
բակալել, բայց կը յուսանք որ մինչև երեք օր անպատճառ
ձեռք պիտի ձգենք զինքը :

— Դո՛ւրս կ'առուէ, գոչեց բռնաւորը :

Նախարարը փութաց հնազանդելու :

— Հոս եկուր, հրամայեց Ապաիւլ Համիտ զայն կեցնելով :
Խեղճ մարդը շուարած դէմքով մը իր օխրոջ նայեցաւ
չան մը պէս որ իրեն եղած յանդիմանութեան իմաստը և
տրուած հրամանները չի կրնար հասկնալ :

— Ի՞նչ ապահովութիւն ունիս որ երեք օրէն անպատճառ
կարելի պիտի ըլլայ ձերբակալել Փաթման, հե՛տք մը գտած
ես, հարցուց բռնաւորը :

— Այո՛, . . . հետք մը գտած ենք . . . կարեւոր հետք մը,
կմկմաց նախարարը :

— Ի՞նչ հետք է տեսնենք :

— Հիմա հոս եկած միջոցիս Ոստիկանապետ Հիւանի պէյը
ըսաւ որ խիստ կարեւոր հետք մը գտած է և զայն հետապն-
դելու կ'երթայ և կը յուսայ որ այս անգամ անպատճառ

Ֆաթման պիտի ձերբակալուի . . . : Որովհետեւ Ձեր վեհափառութեան մօտ գալու վրայ էի և ինքն ալ ստիպուած էր իսկոյն գործը հետապնդել, ժամանակ չունեցայ մանրամասն տեղեկութիւններ քաղելու, բայց Հիւանի պէյը հաւատանց թէ իր գլխուն վրայ կ'երդնու որ այս անգամ պիտի յաջողի . . . :

Այս սուտը խօսած ասին Շէֆիք փաշա՝ այնքան ողորմելի կերպարանք մը առած էր որ Իզզէթ փաշա արգահաւելցաւ վրան և ուղեց օգնութեան հասնիլ իրեն .

— Հիւանի պէյը, կը ճանչնամ, ըսաւ, շատ կարող, ճարտարի ու լուրջ մարդ մէն է և քանի որ ինք այդքան ապահով է յաջողութեան մասին, մենք ալ կրնանք վստահ ըլլալ :

— Ֆաթմայով գործը չլմնաք, շարունակեց բռնաւորը, հիմա անկէ շատ աւելի կարեւոր ձերբակալութիւն մը կայ կատարուելիք :

Ոստիկանութեան նախարարը սուանց համարձակելու իր տիրոջը նայիլ, հարցական ակնարկ մը ուղղեց Թահսին և Իզզէթ փաշաներուն :

Ապաիւլ Համիտ իր սիրական քարտուղարին դառնալով ըսաւ .

— Իզզէթ, Սելանիկէն եկած հեռագիրը կարդա՛ :

Պալատական քարտուղարը սեղանին վրայ դրուած թուղթերու ծրարի մը մէջէն հատ մը առնելով՝ բարձրաձայն կարդաց .

«Այս վայրկեանիս ամենատույզ աղբիւրէ իմացայ որ յեղափոխական քօմիթէին կարեւոր անդամներէն մէկը, Սաադդ պէյ, որ ծանօթ է արդէն տեղւոյդ ոստիկանութեան, Մանասթըրէն Սելանիկ գալով՝ հոս օր մը կենալէ ետքը, երկաթուղիի ճամբով Պոլիս մեկնած է : Յիշեալը դերմանական անցագրով կը ճամբորդէ, իբրեւ առեւտրական ներկայացուցիչ, Քէլէրման անունին աակ : Սաադդ պէյ պիտի աշխատի եղեր կարգ մը յեղափոխական ծրագիրներու գործադրութեան՝ Պոլիս գտնուած իր ընկերներուն հետ :»

Երբ Իզզէթ փաշա ընթերցումը աւարտեց, ոստիկանութեան նախարարը սարսափահար երեւոյթ մը առած էր: Սատրգ պէյ, այո՛, ծանօթ է ամենուն իբրեւ խիստ վտանգաւոր յեղափոխական մը: Այդ երիտասարդը որ Կալաթա-Սարայի լիսէին փայլուն շրջանաւարտներէն մին էր և Շէֆիք թերթին նախկին խմբագիրը, չորս հինգ տարիէ ի վեր յեղափոխական գործունէութեան մէջ նետուած, կատաղի պայքար մը կը մղէր Համիտի բռնակալութեան դէմ: Անգամ մը, երեք տարի առաջ, թէև ձերբակալուած և Եէմէն աքսորուելու համար ճամբայ հանուած էր, բայց յաջողած էր Սուէզի ջրանցքէն փախչիլ Սալիհա հանըմի և ուրիշ երկու ընկերներու հետ: Իր Պոլիս վերադարձը նշան էր թէ յեղափոխութիւնը նոր թափով մը գործի պիտի սկսէր մայրաքաղաքին մէջ:

Ապտիւլ Համիտ որ իր նախարարին շփոթութիւնը տեսակ մը հաճոյքով կ'ըմբոշինէր, ըսաւ.

— Ի՞նչ պիտի ընես հիմա...

— Անմիջապէս հրաման պիտի խնդրեմ Ձեր Վեհափառութենէն պաշտօնաանդիս դառնալու և ամէն միջոց ձեռք առնելու որպէսզի Սատրգ ոտքը Սիրքէճի կայարանը դնելուն պէս ձերբակալուի, պատասխանեց Շէֆիք փաշա հաստատամիտ շեշտով մը:

— Այս մարդը փախուցեր է, ըսաւ Ապտիւլ Համիտ խորին արհամարանքով մը:

Իզզէթ փաշա պարտք համարեց կրկին միջամտել.

— Դժբախտաբար հեռագիրը առինք ճիշտ այն վայրկեանին ուր Էսիրնէի կառախումբը Սիրքէճի կը հասնէր և երբ իսկոյն մարդ զրկեցինք Սիրքէճի ոստիկանատունը, Սատրգ կամ Քէլլէրման արդէն քառասուն վայրկեանէ ի վեր մեկնած էր հոնկէ իր անցագիրը ցոյց տալէ ետքը... ուստի կայարանին շուրջը ձեր ձեռք առնելիք միջոցները այլեւս ունէ օգտակարութիւն չեն կրնար ունենալ:

— Շէֆիք, ըսաւ Ապտիւլ Համիտ, խօսքը իր ոստիկա-

նութեան նախարարին ուղղելով, ինչպէս լսեցիր՝ Սատրգարդէն Պոլիս մտած է, հիմա քեզի կը մնայ Պոլսոյ մէջ դաշն փնտռել, գտնել ու ձերբակալել: Ասոր համար քսանըչորս ժամ կուտամ քեզի, եթէ մինչեւ վաղը այս ժամուս չկրնաս Սատրգը ինձ յանձնել, քեզ վայկենապէս Հռոգոս պիտի դրկեմ... շո՛ւտ գնա՛ և գլխուդ ճարը տե՛ս:

Շէֆիք փաշա դուրս ելաւ իր տիրոջ քովէն՝ դատապարտեալի մը պէս որ իր մահուան վճիռը կը լսէ:

Ինչ սպառնալիք որ ինք ըրած էր Հիւսնի պէյի՝ այժմ Ապտիւլ Համիտ նոյնը կ'ընէր իրեն: Եւ Համիտ աւելի անողոք էր քան թէ ինք:

— Պէտք է բոլոր ճիգս թափեմ այդ Սատրքը ձեռք անցնելու համար, վճուեց նախարարը, եթէ ոչ՝ ալ անկարելի է պաշտօնիս մէջ մնալ:

Բայց ի՞նչպէս պիտի յաջողէր այդ գործը գլուխ հանել: Այդ մարդիկը չափազանց ճարպիկ և յանդուգն ըլլալ կը թուէին...

Շէֆիք փաշա, իր ճամբուն վրայ, բոլոր պահականոցները հրահանգներ տալէ ետքը, իրիկուան դէմ եկաւ Զապթիէն: Իր սենեակը մտած միջոցին նշմարեց Հիւսնի պէյը որ զուարթ ու յաղթական երեւոյթով մը կեցած էր և կարծես իրեն կ'ըստատէր: Փաշան իր ըկճուած ու տխուր կացութեանը մէջ իր ստորադասեալին այդ գոհունակ դէմքը դժկամակութեամբ ընդունեց:

— Ի՞նչ բան ունիս հոս, քեզի կարեւոր գործեր յանձնեցի կատարելիք, ինչո՞ւ անոնցմով չես զբաղիր, ըսաւ սրտնեղութեամբ:

— Փաշա էֆէնտի, պատասխանեց միւսը ժպտազին, հիմա եկայ հոս և մինչեւ այս վայրկեանս ինձի յանձնուած գործովը պարապեցայ...

— Ու ապահովաբար բան մը չկրցար ընել:

— Ընդհակառակն, փաշա Էֆէնտի, եթէ հրաման ընէք, ժամէ մը Ֆաթման պիտի կրնանք հոս բերել:

— Հէ՞, գոչեց նախարարը, Հիւանի պէյի այս խօսքերէն ափ ի բերան մնացած:

Յետոյ տեսնելով որ սենեակին դրան առջեւ կարելի չէր այսքան կենսական խնդրի մը վրայ տեսակցիլ, դուռը բացաւ ու ներս մտաւ, Հիւանին ալ կանչելով:

— Հիմա պատմէ՛ տեսնեմ, ըսաւ գրասեղանին առջեւ բազմելով:

— Փաշա Էֆէնտի, անականկալ դիպուածի մը օգնութեամբ կրցայ դանել Ֆաթմայի թաքստոցը:

— Ո՛ւր է եղեր:

— Բերա, Թէփէ Պաշիի կողմերը, Ասմալը Մէճիտ փողոցը:

— Ուրեմն ինչո՞ւ անմիջապէս ձերբակալեցիր, քանի որ տեղն ի տեղօք գիտեա կոր ամէն բան:

— Ձերբակալելու համար պէտք էր տունէն ներս մտնել:

— Թո՛ղ մտնէիր:

— Տունը օտարահալատակի մը կը պատկանի և ես չհամարձակեցայ ինքն իմ գլխիս օտարահալատակի մը տան մէջ ձերբակալութիւն կատարել...

— Ասանկ պարագաներուն՝ շատ բարակը նայելու չէ... գոնէ նախ գործդ տե՛ս, ձերբակալութիւնդ կատարէ, Թո՛ղ անոնք երթան իրենց դեսպանին կամ հիւպատոսին բողոքեն յետոյ կը ջանանք անոնց ալ սիրտը շինել:

— Փաշա Էֆէնտի, արպէն տունը ամենախիստ կերպով հակողութեան տակ առնուած է, ուստի հոգ չէ եթէ ձերբակալութիւնը քանի մը ժամ ետքը կատարուի:

Նախարարը որ շահագրգռուած էր Հիւանի պատմութեան, յանկարծ յիշեց որ Ֆաթմայէն աւելի կարեւոր ձերբակալութիւն մը կար կատարուելիք և ըսաւ.

— Արդէն այդ Ֆաթման մեծ նշանակութիւնն չունի մեղի համար :

— Ինչպէ՛ս, գոչեց Հիւսնի պէյ, հապա մէկ քանի օրէ ի վեր մեր բոլոր ուշադրութիւնը անոր նուիրած ենք . . .

— Այո՛, բայց այս առտու անկէ շահ տուելի վտանգաւոր մէկը մտած է Պոլիս . . .

— Այս առտու, Էտիրնէէն եկող կառախումբով, ըսաւ Հիւսնի :

Փաշան նստած տեղէն վեր ցատկեց :

— Ինչպէ՛ս, դո՞ւն ալ լուր ունիս :

— Այո՛, փաշա էֆէնտի . դիտեմ որ այս առտու, Սելանիկէն Էտիրնէի ձամբով երիտասարդ մը եկած է Քէլլերման անունով և իբրեւ առեւտրական ներկայացուցիչ գերմանական անցագիրով մը . . .

— Այո՛, ճիշդ այդ մարդը ահա . . . Ֆաթմայէն առաջ, պէտք է անիկա ձեռք ձգել :

— Երկուքը միասին պիտի կրնանք ձերբակալել, պատասխանեց Հիւսնի գոհունակ դէմքով մը :

— Ինչպէ՛ս երկուքը միասին, գոչեց փաշան որ շէր ուզեր իր ականջներուն հաւատալ :

— Անշուշտ . քանի որ երկուքն ալ միեւնոյն տեղը կը դանուին . . . Ամալը Մէճիտի փողոցի տան մէջ :

Շէֆիք փաշա այլայլած ոտքի ելաւ, յուզումէն չկրցաւ նախ խօսք մը արտասանել, յետոյ երբ քիչ մը հանդարտեցաւ բացադանչեց .

— Բայց, շուտ պատմէ՛ տեսնեմ բոլոր զխաբարդ մանրամասնօրէն, առանց բան մը մոռնալու, սրտամէ՛, ծայրէն պատմէ՛ :

Այն տանն Հիւսնի պէյ նախարարին բացատրեց ամբողջ եղելութիւնը : Առտուն Էտիրնէէն եկող ձամբարդը ոստիկանատունէն մեկնելէն ետքը, լրտեսի մը կողմէ հետապնդուեր էր . լրտեսը անոր կառք նստիլն ու պատանիի մը ընկերակ-

ցութեամբ մեկնիլը տեսեր էր, յետոյ կառապանին միջոցաւ, որ իրեն ծանօթ է եղեր, իմացեր էր թէ այդ երկու անձերը ո՛ւր գացեր էին: Լրտեսը պարտք համարած էր Զապթիէն գալ տեղեկութիւն տալու համար այդ կասկածելի անձի մասին, հոն Հիւսնի պէյի պատմած էր ամէն բան, երկուքը միասին գացած էին Սամալը Մէճիտ ու գաղաուկ քննութիւն մը կատարելով իմացած էին թէ՛ այն տունը ուր Քէլլէրման և պատանին մտած էին իտալահպատակ անձի մը կողմէ վարձուած էր, որ իր կնոջ հետ հոն կը բնակէր և կահաւորուած սենեակներ վարձու կուտար մասնաւորներու: Քանի մը օր առաջ ծերունի կին մը եկած էր պատանիի մը հետ և երկու սենեակ վարձած: Այդ կինը երբեք դուրս չէր ելած. իոկ պատանին նոյնինքն այն էր որ էտիրնէէն եկող ճամբորդը բերած էր կայարանէն: Կնոջ տարիքին ու դէմքին վրայ տրուած տեղեկութիւնները կը համապատասխանէին Փաթմայի. ասկէ դատ ճիշտ Փաթմային Սկիւտարէն անհետացած օրն է որ այս կինը եկած էր հոն: Վերջապէս կասկած չկար որ իրենց փրկուած պառաւն էր այդ կինը:

Հիւսնի պէյն ու լրտեսը այդ տեղեկութիւնները քաղելէ ետքը պարտք համարած էին ոստիկանական ու լրտեսական խիստ հսկողութիւն մը հաստատելու տան բոլորտիքը և վերադարձած էին Զապթիէ՝ նախարարին հրահանգները ստանալու:

— Խիստ պատուէր տուինք մեր մարդոց, ըսաւ Հիւսնի պէյ խօսքը վերջացնելով, որ եթէ առնէն դուրս ելլող ըլլայ, իսկոյն ձերբակալեն, իսկ տուն եկողներուն թոյլ տան անարգել ներս մտնելով:

— Կեցցե՛ս, Հիւսնի պէյ, գոչեց փաշան խանդավառուած, շատ լաւ տնօրիններ ես ամէն բան, չափազանց գոհ մնացի քենէ և կ'ուզեմ որ մոռնաս այս առտուան ըսածներս:

— Շնորհակալ եմ Ձեր Վսեմութենէն, ըսաւ ոստիկանապետը խոնարհ բարեւ մը տալով:

— Հիմա կը մնայ յաջողութեամբ գործը վերջացնել և բոլոր այդ վտանգաւոր անձերը Արդարութեան ձեռքը յանձնել... քու ըսածիդ համեմատ, այժմ տանը մէջ պառաւը, պատանին և նոր եկող ճամբորդը կան...

— Ո՛հ, պատասխանեց Հիւսնի, մեր քաղած տեղեկութեան համեմատ պատանին դուրս ելած է և մեր հոն գրունուած միջոցին տակաւին չէր վերադարձած, ասկէ դատ, առաուն, դեռ ճամբորդը չեկած, պատանին ընկերակցութեամբ, ուրիշ երիտասարդ մը եկեր է և հոն մնացեր է...:

— Այդ երիտասարդը ո՞վ է եղեր, հարցուց նախարարը մտատանջ դէմքով մը, ա՞յն ալ իրենցմէ մէկն է...

— Հաւանականաբար...: Այսպէս ուրեմն, առ այժմ երեք հոգի ունինք տանը մէջ և գուցէ մինչեւ որ ձերբակալութեան ձեռնարկենք պատանին ալ վերադարձած կ'ըլլայ: Հիմա ի՞նչ է ձեր տալիք հրամանը, փաշա էֆէնտի, կ'ուզէ՞ք որ բռնի մտնենք տունէն ներս և մեր պաշտօնը կատարենք:

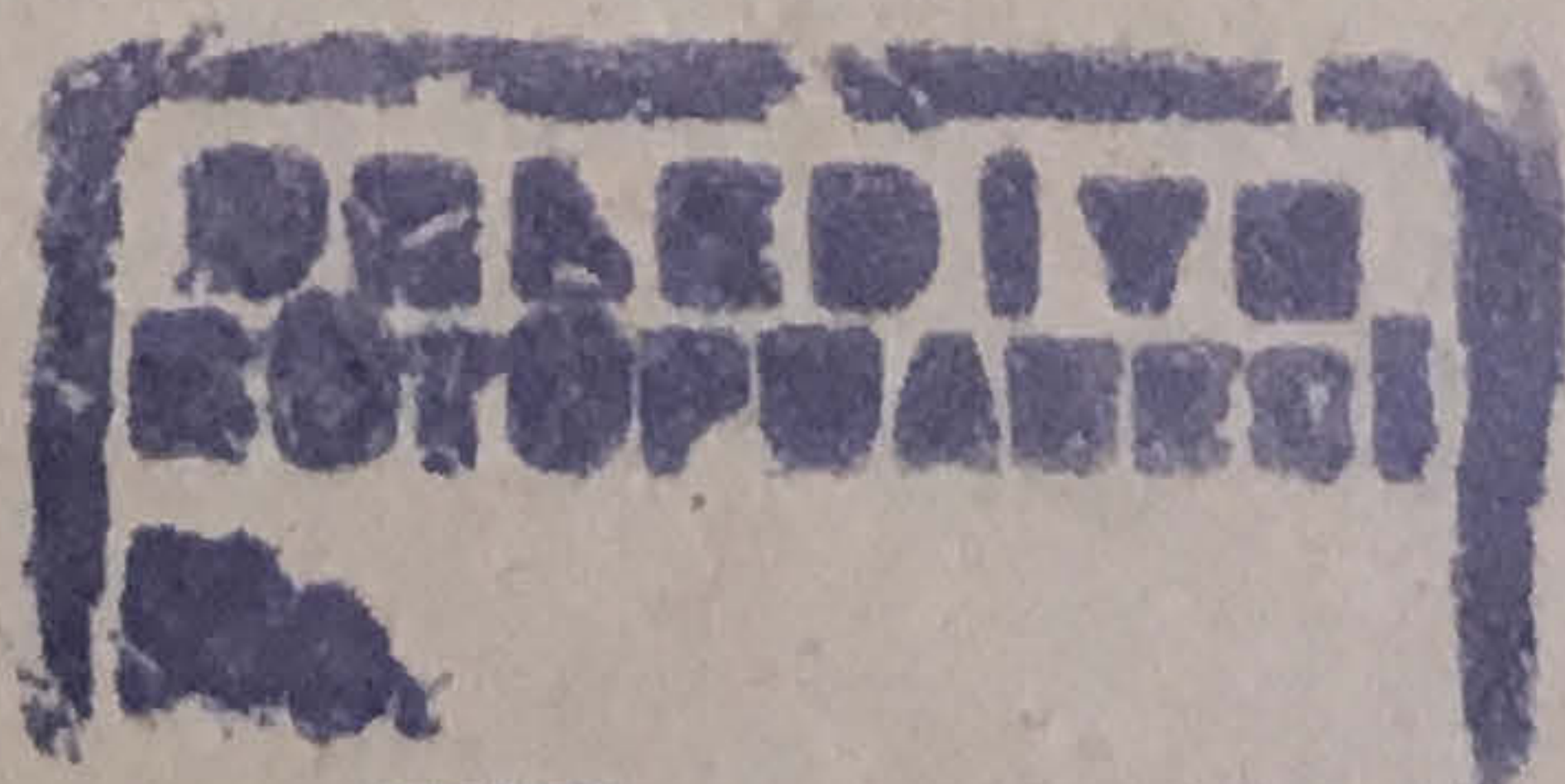
— Բնականաբար և անմիջապէս, առանց վայրկեան մը կորսնցնելու. արդէն մութը կոխելու վրայ է և գիշերը չյառաջացած պէտք է ամէն բան լմնայ... Նոյն իսկ տանտէրն ու տանտիրուհին ալ ձերբակալեցէ՛ք: Պէտք է անոնք ալ հարցաքննութեան ենթարկել:

— Ձեր Վսեմութիւնը կ'ուզէ՞ որ այդ բանը ընենք...:

— Այո՛, այո՛, ամբողջ պատասխանատուութիւնը իմ վրաս կ'առնեմ... ինչ որ կ'ըսեմ պէտք է որ կէտ առ կէտ գործադրուի... կը լսե՞ս... ամէնքն ալ պէտք է ձերբակալել, ով որ կայ տանը մէջ...

— Փաշա էֆէնտի, ձեր ըսածները պիտի կատարենք անմիջապէս:

Հիմա թողունք որ ոստիկանութեան նախարարը և Հիւսնի պէյ իրենց գործողութեանց ծրագիրը պատրաստեն ձերբակալութիւնները յաջողութեամբ գլուխ հանելու համար և մենք դառնանք մեր դաւադիրներուն քով:

Սեկանիկէն եկող խորհրդաւոր ճամբորդը ուրախութեան ցոյցերով ընդունուեցաւ պառաւ կնոջ և անոր քով գտնուող երիտասարդին կողմէ։ Զիրար ողջագուրելէ ետքը՝ իսկոյն հասան խորհրդակցութեան։ Կ'երեւայ որ շատ կարեւոր բաներ ունէին իրարու հաղորդելիք, որովհետեւ այդ առաջին տեսակցութիւնը երկու ժամէն աւելի տեւեց։ Ի վերջոյ ճամբորդը պատանի Հասանին դառնալով ըսաւ.

— Հիմա մէկ քանի կարեւոր յանձնարարութիւններ կան որոնք հարկ է որ անմիջապէս կատարես, մեծ զգուշութեամբ։

— Գիտէ՞ք որ զգուշութեան յորդորներու պէտք չունիմ, պատասխանեց պատանին անձնավստահ շեշտով մը... դուք միայն ըսէ՛ք ինծի թէ ի՞նչ պիտի ընեմ։

— Նախ՝ պիտի երթաս գտնելու մեր Ալպանիացի բարեկամը, որ այս վայրկեանիս հաւանօրէն Քաճե Աբլանսիսի մէջ մենէ լուրի կը սպասէ. անոր պիտի հաղորդես այս տան հասցէն և իրեն պիտի ըսես որ անմիջապէս գայ մեզ գտնէ։

— Շատ աղէկ. յետո՞յ։

— Յետոյ քեզի ծրար մը պիտի յանձնեմ որ էմիրկեան Սաի պէյի պիտի տանիս և իրեն տաս։ Կը տեսնաս որ մինչեւ իրիկուն քեզի համար գործ կայ և հազիւ մութը կոխելէն ետքը պիտի կրնաս վերադառնալ հոս... Ծն, շուտով ճամբայ ելիր։

Հասան մեկնեցաւ երբ տակաւին տանը շուրջը հակողութիւն չէր հաստատուած։ Բայց հազիւ թէ պատանին Բերայի Մեծ փողոցը հասած էր երբ կասկածելի տունը պաշարուեցաւ լրտեսներով ու գաղտնի ոստիկաններով։ Տան դիմացի կողմը կաթնավաճառի խանութ մը կար և քիչ վերն ալ յոյն գինետուն մը. այդ երկու խանութներն ալ գրեթէ լեցուն էին այն կարգ մը ժանտերես ու անպատկառ մարդերով որոնց յիշատակը տակաւին թարմ է Պոլսեցիներու մտքին մէջ և որոնք

արհեստներուն ամենէն ստորինն ու անպատիւը ի դորձ կը դնէին տեսակ մը անձնապանծ ամբարսուաւանութեամբ :

Լրտեսները, բացի այդ երկու խանութներէն, տարածուած էին ամէն կողմ. փողոցներու բերանը, տուներու դրանց տակ, նպարավաճառի ու ածխավաճառի խանութները :

Յայտնի էր որ բացառիկ կարեւորութիւն մը տուած էր այս գործին և ծայրայեղ միջոցներ ձեռք առնուած էին :

Մութը կոխած էր արդէն, երբ կառքի մը թաւալման ձայնը խուեցաւ փողոցին վարի կողմէն : Կառքը երբ մօտեցաւ կասկածելի տան՝ գնացքը դանդաղեցուց, գլուխը դուրս ելաւ դռնակէն և արագ ու խուզարկիչ ականարկ մը պտտեցուց շուրջը, յետոյ կառապանին դուռ մը մատնանիչ ընելով ըսաւ .

— Հոս կեցիր :

Ճիշտ կասկածելի տունն էր ցոյց տուածը : Կառապանը տան դանդակը հնչեցնելէ ետքը՝ կառքին դուռը բացաւ և քաղքենիի հագուստով՝ բայց զինուորականի գնացք ունեցող գեղադէմ և հուժկու մարդ մը վար իջաւ և իսկոյն տան դռնէն ներս մտաւ, կառապանին երկու քառորդ մէջիտ նետելով :

Կառապանը դրամը ընդունեց խորին չորհակալութեամբ :

Լրտեսներն արդէն պաշարած էին կառքը որ կը պատրաստուէր մեկնելու :

— Կ'երեւայ որ մարդէն աղւոր նուէր մը առիր, ըսաւ իրենցմէ մէկը կառապանին, որովհետեւ շատ գոհ կ'երեւաս կոր :

— Ողջ ըլլայ, պատասխանեց կառապանը, առատօրէն վճարեց... փոխանակ հինգ դրուշի՝ տասը դրուշ տուաւ. ասանկ յաճախորդ շատ չի գտնուիր :

— Ուրկէ՞ նստաւ կառք :

— Կալաթա Սարայէն...

Լրտեսները անշուշտ իրենց հարցափորձը տակաւին պիտի չարունակէին, բայց կառապանը ձիերը մտրակեց ու հեռացաւ :

Ինչպէս ըսինք՝ Շէֆիզ փաշա հրահանգ տուած էր տու-
նէն ներս մանողները ազատ թողուլ և դուրս ելլել փորձողները
միայն ձերբակալել։ Ասոր համար ո եւ է արգելք չյարուցին
նորեկին։

Հիւանի պէյ, որ քիչ մը անդին կը հսկէր, տեսած էր
կառքէն իջնող անձը, բայց այնքան արագ կերպով աներեւոյթ
եղեր էր որ չէր կրցած դէմքը տեսնել որոշակի։ Լրտեսներն
ալ չէին կրցած ճանչնալ զայն։

— Միայն թէ, ըսած էր իրենցմէ մին, յայտնի կ'երեւա-
որ ոստիոյական մէկը չէ, ալ կարեւոր անձնաւորութիւն մը։

— Եւ յետոյ կասկածոտ կամ վեհերհոտ ընթացք մըն ալ
չունէր, դիտել տուաւ ուրիշ մը... Եւ չեմ կարծեր որ մեր
հետապնդած մարդոց հետ յարաբերութիւն ունենայ... գուցէ
ուրիշ մէկը տեսնելու եկաւ այստեղ։

— Քիչ մը վերջը ամէն բան կը հասկնա՞նք, պատասխա-
նեց Հիւանի պէյ։

— Ե՞րբ պիտի ձեռնարկենք ձերբակալման, հարցուց
դադանի ոստիկան մը։

Կէս ժամ մըն ալ կ'սպասենք, տեսնելու համար որ
ուրիշ եկողներ ալ պիտի ըլլա՞ն, ու յետոյ դործի սկսինք։

— Եթէ ներսը գանուողները կասկածին թէ տունը պա-
շարուած է, գուցէ փախչելու ճար մը գտնեն։

— Այլ անկարելի է, վճռեց Հիւանի պէյ, տունը փողոցի
դռնէն գլուխ ուրիշ ելք չունի. ասկէ զաւա չըջանակաները ամբողջ
հսկողութեան տակ առնուած է։

Որքան ալ վստահօրէն այս վճիռը տուաւ ոստիկանապետը
այսու հանդերձ իր ստորադասեալին կասկածները զինքն ալ
վրդովել սկսան։

Քառորդի մը չափ ևս սպասելէ ետքը, որոշեց ա՛լ գործի
սկսիլ և իսկոյն ուղղաւեցաւ, իր մարդերով, դէպի կասկածելի
տունը և դուռը բաղխեց։

Հասուն տարիքով գիրուկ խաւովհի մը եկաւ դուռը
բանալու։

— Ո՞վ կ'ուզէք, հարցուց թուրքերէն լեզուով, բայց խիստ շեշտուած օտար հնչումով մը:

— Սեւանիկէն եկող ճամբորդը պիտի տեսնենք, պատասխանեց Հիւսնի պէյ դռնէն ներս մտնելով՝ ուր իրեն հետեւեցան չորս հինգ հոգի:

Կինը այդ ներս խուժումը տեսնելուն պէս՝ հասկցաւ թէ խնդիրը ի՞նչ բանի շուրջ կը դառնար:

— Անթօնիօ՛, Անթօնիօ՛ պողաց իր ամուսինը կանչելով:

Այս աղաղակին վրայ խոհանոցին դուռը բացուելով՝ յիսուն տարեկանի մօտ յաղթանդամ մարդ մը երեւցաւ:

Ուրիշ երեք լրտեսներ ալ ներս սպրդած էին արդէն, այնպէս որ այժմ բակին մէջ ութ հոգի կային երկու տան տէրներուն դէմ:

Հիւսնի պէյ իր զօրութեան վրայ վստահ է տունը արդէն իսկ գրաւած՝ քանի մը քայլ ևս առաջ գնաց և ըսաւ Իստալացիին:

— Դուք հանդարտ կեցէ՛ք, ձեզի դպչող չկայ, միայն թէ հարկ է որ տան ամէն կողմը խուզարկենք և մէկ քանի անձեր ձերբակալենք...

— Տունը խուզարկէ՛ք, անձեր ձերբակալէ՛ք, գոչեց Իստալացին կատաղած ձայնով մը, իմ հիւպատոս միայն կրնայ հոս մտնել և խուզարկութիւն ընել...

— Բացարձակ հրաման ունինք այս տունը խուզարկելու և մեր յարմար տեսած անձերը ձերբակալելու, պատասխանեց ոստիկանապետը հաստատա շեշտով մը, և եթէ փորձէք դիմադրել մեզի, գիտցէ՛ք որ ձեզ ալ ձերբակալելով Կալաթա-Սարայ կը տանիմ. ., այսպէս հրահանգ արուած է ինձի:

Փողոցին դուռը կիսաբաց թողուած ըլլալով մէկ քանի գաղանի ոստիկաններ ալ ներս մտած էին:

Հիւսնի պէյ դէպի վերի յարկն առաջնորդող սանդուխն ուղղուեցաւ: Իստալացին հասկցաւ անոր միտքն և ոստումով մը առաջ անցաւ ու սանդուխին առջեւը կենալով թեւերը բացաւ ու գոչեց.

— Կ'արգիլեմ ձեզի վեր ելլել... պէտք է որ հախ իմ հիւսկատոսարանիս լուր տաք և անոր միջոցաւը գաք խուղարկութեան, հակառակ պարագային գիտցէ՛ք որ զէնքի պիտի դիմեմ:

Նոյն միջոցին գիրուկ կրնն ալ իր էրկանը օգնութեան փութաց և եկաւ անոր քով կենալու, որպէսզի արգիլէ ոստիկաններուն վեր ելլելը:

— Մէկ կողմ քաշուեցէ՛ք, կը պոռար Հիւսնի պէյ բարկաճայթ կերպով:

— Իրաւունք չունիք այս տունէն հերս ոտք կոխելու, կ'ոռնար Անթօնիօ կաս կարմիր կտրած, մինչ կրնը խտալերէն լեզուով լուտանքներ կը տեղար:

— Բռնեցէ՛ք սըւռնք ու կապեցէ՛ք, հրամայեց Հիւսնի պէյ իր մարդոց:

Երեք չորս հոգի խուժեցին Անթօնիոյի վրայ և բաւական պայքարելէ ետքը զինքը նուաճեցին:

Գ Լ Ո Ր Խ Է .

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Այս իրարանցումին մէջ յանկարծ ձայն մը խուեցաւ սանդուխին գլխէն.

— Բռնեցէ՛ք իսկոյն այդ մարդն ու կրնը և վարը սենսակի մը մէջ բանաարեկցէ՛ք:

Հրամայեղական այս խօսքերը լսելով՝ Հիւսնի պէյ զար-

մացումով գլուխը վեղ վերցուց : Բայց սանդուխը մութ էր
և չկրցաւ վերը կեցող անձը նշմարել :

— Ո՛վ է խօսողը , գոչեց սրանեղած շեշտով մը , միեւնոյն
ատեն քանի մը աստիճան սանդուխէն վեր ելլելով :

— Հրամանս կատարեցէ՛ք , պոռաց մութին մէջ խօսող
անձը և սանդուխէն վար իջնել սկսաւ .

Ոստիկանապետը և անձանօթը դէմ առ դէմ եկան : Այն
ատեն Հիւսնի պէյ կրցաւ մօտէն դիտել իրեն խօսող անձը և
զայն ճանչնալով՝ շփոթած երեւոյթ մը առաւ .

— Կը ներէք , փաշա էֆէնտի , կամկաց , վարէն չկրցայ
ճանչնալ Ձեր Վսեմութիւնը :

— Վնաս չունի , պատասխանեց միւսը , միայն թէ հարկ
է անմիջապէս խիստ հսկողութեան առնել այդ երկու Իտալա-
ցիները և թոյլ չտալ որ տունէն դուրս ելլեն կամ մէկու մը
հետ յարաբերութիւն ունենան , մինչեւ որ հարցաքննուին . . . :

— Շատ աղէկ , փաշա էֆէնտի , միայն թէ ասկէ առաջ
ուրիշ խիստ կարեւոր գործ մը ունինք կատարելիք՝ որուն
համար եկած ենք , այն է մէկ քանի անձերու ձերբակալու-
մը . . . :

— Գիտեմ , Ֆաթման , Սեւանիկէն եկող Սատրգը և իրենց
ընկերը Արիֆ . . . ես ալ ճիշդ անոնց համար եկած եմ Վեհա-
փառ Սուլթանին կողմէ Այդ երեքն ալ մեր ձեռքին մէջն
են արդէն : Զիրենք բանտարկած եմ . . . :

— Բանտարկած էք , գոչեց ոստիկանապետը ապշահար
դէմքով մը :

— Այո՛ , վերի սենեակին մէջ բանտարկած՝ ու դուռը
վրանուն կղպելով՝ բանալին առած եմ , շարունակեց միւսը :

Նոյն միջոցին Անթօնիօ և իր կիներ բողոքի սկսած էին
աղաղակներ բարձրացնել :

— Լռեցուցէ՛ք սրտնք , սենեակի մը մէջ բանտարկեցէ՛ք
գոչեց այն որուն փաշա տխուրօք առած էր Հիւսնի պէյ ,
ոտքը բարկութեամբ գետին զարնելով :

Հիւանի պէյ արագ արագ վար իջաւ սանդուխէն տրուած հրամանը կատարելու համար :

Իտալացի տանտէրը տեսնելով որ իր սպառնալիքներն ու ընդդիմութիւնը ու է օգուտ չպիտի ունենային և եթէ խընդիրը աւելի երկարէր կրնար գլխուն փորձանք մը բերել, խոհեմութիւն համարեց տեղի տալ և կնոջը հետ քաշուեցաւ խոհանոցի քովի սենեակը որ իբրեւ ճաշարան կը ծառայէր :

Հիւանի պէյ երկու ոստիկան կեցուց սենեակին դրան առջեւ և վերադարձաւ սանդուխին ոտքը :

Խեղճ մարդը ափ ի բերան եղած էր մէկէն ի մէկ այդ տան մէջ տեսնելով Երլտըզի պալատին ամէնէն ազդեցիկ անձերէն մէկը, թիկնապահ Սունավուտ Մէհմէտ փաշան :

— Հաւանօրէն նոյնինքն էր քիչ մը առաջ կառքով եկողը, մտածեց ոստիկանապետը :

— Այո՛, շատ պարզ է իրողութիւնը, մեկնեց ինքնիրեն մեր փաշան Զապթիէէն ուղղակի Երլտըզ գնաց եղածը Սուլթանին հաղորդելու և ձերբակալման մասին ձեռք առած միջոցները անոր ըսելու : Կ'երեւայ որ մեր Վեհափառ Տէրը խոյն Մէհմէտ փաշան ղրկած է հոս, որպէսզի ինքն ալ հսկէ կատարուելիք գործողութիւններուն վրայ . . . ջանանք պակաս բան մը չընել և արժանանալ իր գնահատումին :

Հիւանի պէյ այս խորհրդածութիւնները ընելով սանդուխէն վեր ելաւ և հասաւ առաջին յարկը ուր Սուլթանին թիկնապահը իրեն կ'սպասէր :

— Հիմա, Ձեր Վսեմութեան հրամանին կ'սպասեմ, ըսաւ ոստիկանապետը խոնարհ դիրք մը առնելով :

— Մեր Վեհափառ Տէրը զիս յատկապէս հոս ղրկեց որպէս զի ամէն բան ծայրայեղ զգուշութեամբ մը կատարուի, ըսաւ պալատականը, պէտք չէ որ այս վտանգաւոր անձերն ու է անխոհեմութեամբ մը ձեռքերնէս փախցնենք . . . զիտէք որ այդ մարդիկն շատ յանդուգն են և դուրսը ընկեր-

ներ ունին որոնք իրենց օգնութեան հասնելու համար ամէն բան աչքերնին կրնան առնել :

— Ձեր Վսեմութիւնը ինչ որ յարմար տեսնայ, ես պատրաստ եմ կատարելու :

— Իմ յարմար տեսածս կարեւորութիւն չունի, պատասխանեց փաշան խիստ կերպով մը, մենք ամենքս ալ պէտք է կատարենք ինչ որ մեր տէրը, Վեհափառ Սուլթանը յարմար կը տեսնայ :

— Ամենքս ալ Նորին Վեհափառութեան ծառայելու համար ծնած ենք, ըսաւ Հիւսնի պէյ :

— Արդ, մեր Վեհափառ Սուլթանը կ'ուզէ որ այս անձերը փոխադրուին այնպիսի տեղ մը որ ծածուկ մնալ, և այս փոխադրութիւնը ըլլայ այնպիսի պայմաններս մէջ որ ուշադրութիւն չգրաւէ, կը հասկնամ . . . :

— Այո՛, փաշա էֆէնտի, կը հասնամ, կամկմաց ոստիկանապետը, որ թէև շատ լաւ չէր ըմբռնած պալատականին բացատրութիւնները :

— Եւ այս տեղափոխութիւնը պէտք է կատարուի անմիջապէս, առանց վայրկեան մը կորսնցնելու :

— Ո՛ւր պիտի տանինք դիրենք :

— Այդ իմ գիտնալիք բանս է : Նախ՝ պէտք է որ այդ մարդոց վրան գլուխը խուզարկենք և ասոր համար լաւ կ'ըլլայ կարծեմ որ երկու ոստիկան ևս վեր կանչես :

— Գլխուս վրայ փաշա էֆէնտի :

Եւ Հիւսնի պէյ իսկոյն վար իջաւ ու բռնէ մը ետքը վերադարձաւ երկու մարդերով :

Պալատականը դրպանէն բանալի մը հանելով՝ բացաւ փողոցին վրայ նայող սենեակին դուռը և ոստիկանապետին դռնալով ըսաւ .

— Ներս մտէք :

Հիւսնի պէյ իր երկու ոստիկաններովը մտաւ սենեակ : Սուլթանին թիկնապահն ալ հետեւեցաւ իրենց :

Սենեակին մէջ, անկիւնի բազմոցին վրայ, տարիքոտ կին մը և երիտասարդ մը նստած էին ընկճուած և յուսահատ երեւոյթով մը:

Ուրիշ երիտասարդ մը, վառարանին քով կեցած սիկառէթ կը ծխէր: Այս վերջինը Սելանիկէն եկող ուղեւորն էր: Անաւուտ Մէհմէտ փաշա այդ երեք անձերը ցոյց տալով ոտականապետին՝ դաժան ձայնով մը ըսաւ.

— Ահաւասիկ մեր վեհափառ Սուլթանին և պետութեան դէմ դաւաճանող անձերը:

— Մենք ո՛չ ոքի դէմ կը դաւաճանենք, մենք մեր հայրենիքին կ'ուզենք ծառայել, ըսաւ երիտասարդ ճամբորդը խրոխտ կերպով գլուխը վեր առնելով:

— Լո՛ւէ՛, գոչեց պալատական թիկնապահը, հայրենիքին ծառայելու միակ կերպ մը կայ, այն է՝ հաւատարիմ ըլլալ վեհափառ Սուլթանին:

Յետոյ Հիւսնի պէյի դառնալով՝ շախունակեց.

— Խուզարկեցէք սա մարդուն վրան գլուխը և ինչ որ գտնէք խնամքով պահեցէ՛ք:

Երիտասարդը, առանց ընդդիմութեան, թոյլ տուաւ որ փաշային հրամանը կատարուի:

Փոքրիկ ըէվուլէր մը, թղթապանակ մը, որուն մէջ գերմանական անցագիր մը կար, քսակ մը ութը-տասը ոսկի պարունակող, նոյն օրուան քանիմը թերթեր և զմեկի մը, ահաւասիկ ինչ որ գտան իր վրայէն:

Յետոյ խուզարկուեցան նաև միւս երիտասարդն ու պառաւը, որոնց վրայէն նոյնպէս կարեւոր բան մը կարելի չեղաւ գտնել:

Այդ գործողութիւնը հազիւ քառորդ ժամ մը տեւած էր որովհետեւ երեք դաւադիրները ո և է ամենափոքր ընդդիմութիւն մը ցոյց չէին տուած: Կարծես ըմբռնած էին որ այդպիսի ընթացք մը ո՛չ թէ միայն օգտակարութիւն մը չպիտի ունենար՝ այլ նոյն իսկ իրենց կացութիւնը պիտի ծանրացնէր:

— Հիմա եթէ Ձեր Վսեմոցթիւնը կը թոյլատրէ, սենեակներու խուղարկութեան սկսինք, ըսաւ Հիւսնի պէյ պալատականին դառնալով :

— Ատկէ առաջ հարկ է որ այս անձերը տեղափոխենք, խուղարկութիւնը կրնանք ետքէն ալ կատարել, ըսաւ փաշան վճռարար :

— Բայց, փաշա էֆէնտի, կարծեմ որ ըստ օրինի, սենեակներու խուղարկութիւնը իրենց ներկայութեանը կատարուի :

— Այդ օրէնքը յեղափոխականներու, պետութեան դէմ դաւաճանողներու համար չէ... այս մարդոցը մասին պէտք չունինք այդ տեսակ փափկանկատումներ ունենալու... ասկէ զատ, ամէն օրէնքներէ վեր ու բարձր բան մը կայ, այն է՝ մեր Վեհափառ Տիրոջ, Սուլթանին կամքը, և Վեհափառ Սուլթանին կամքը այն է որ այս անձերը անմիջապէս փոխադրուին իրենց համար որոշուած տեղը :

Այս բացարձակ հրամանին հանդէպ՝ ոստիկանապետը խոնարհեցաւ .

— Ձեր Վսեմութեան հրամաններուն կը սպասեմ, ըսաւ ակնածանքով :

— Ըսէ՛ քու մարդոցդ որ երկու կառք բերեն, հրամայեց պալատականը :

Յետոյ հարցուց .

— Հետերնիդ ձեռնակապներ բերած էք :

— Այո՛, փաշա էֆէնտի, պէտք եղածէն աւելի :

— Լաւ ուրեմն երեքին ալ ձեռքերը պէտք եղածին պէս կապեցէ՛ք :

Այս հրամանն ալ իսկոյն գործադրուեցաւ :

Թիկնապահը այն ատեն անկիւն մը տարաւ Հիւսնի պէյը և ձայնը ցածցնելով, անոր ականջին փափսաց .

— Վեհափառ Սուլթանը հրամայեց որ այս երեք անձերը դադանի կերպով իմ Շիշլի բնակարանս փոխադրուին, ուր

պիտի մնան մինչև վաղը և այն ատեն պիտի որոշուի իրենց մասին ըլլալիք վերջնական կարգադրութիւնը։ Այս փոխադրութիւնը շատ ծածուկ կերպով պէտք է ըլլայ, որպէս զի ոչ ոք իմանայ, կը հասկնա՞ն... այսուհանդերձ ապահովութեան ամէն միջոցներ ալ ձեռք պիտի առնենք, որպէսզի վտանգաւոր անձերը չփորձեն մեր ձեռքէն խուսափիլ։ Հիմա դուն և քեզի հետ երկու ոստիկաններ պիտի ընկերանաք ինծի մինչև Շիշի և հոն հսկողութիւն պիտի կառարէք, միայն թէ այդ երկու անձերը լաւ ընտրէ՛, ճարպիկ, վստահելի և թէ մանաւանդ պէտք է խիստ գաղանապահ ըլլան... արամադրութեանդ ներքեւ ունի՞ս այս պահանջուած յատկութիւնները ունեցող անձեր։

— Այո՛, փաշա էֆէնտի. արդէն լաւագոյն ոստիկանները բերած եմ հետս, ինչպէս նաև ամէնէն ճարպիկ լրտեսները։

— Լրտեսներու պէտք չունինք, անոնք իրենց գործը տեսան արդէն, ըսաւ փաշան չոր կերպով, ասկէ ետքը մեզի ծառայութիւն մը չեն կրնար մատուցանել։ Միայն թէ իրենցմէ մէկ քանին թո՛ղ մնան հոս և տանը վրայ հսկողութիւն ընեն... դուցէ ուրիշ դաւադիրներ ալ տակաւին կուգան և օձիքնին ձեռք կուտան։

Հիւսնի պէյ այս հրահանգները լսելէ ետքը դուրս ելաւ սենեակէն հարկ եղած կարգադրութիւնները ընելու համար։ Ոստիկանապետը թէև ի սկզբան շատ գոհ չէր եղած պալատական թիկնապահ մը գտնելով տանը մէջ որ կերպով մը իր ձեռքէն կը յափշտակէր կարեւոր գործի մը մէջ առաջնակարգ դեր մը կառարելու առաւելութիւնը, բայց այժմ կ'սկսէր ուրախանալ որ այս ծանրակշիռ ձերբակալութեանց պատասխանատուութիւնը կը բաժնէր բարձրաստիճան պալատականի մը հետ։ Առաջ երկիւղի մէջ էր թէ դուցէ սխալ քայլ մը առնէր կամ թերութիւն մը գործէր ու իր վրայ հրաւիրէր նախարարին բարկութիւնը, այժմ այլ ևս այդ վախը չունէր և այս պատճառաւ մեծ թեթեւացում մը կ'զգար։

Առնավուտ Մէհմէտ փաշայի հրամանին համեմատ երկու կառք կեցած էին ու դրան առջև կ'սպասէին :

Առաջին կառքին մէջ տեղաւորուեցան թիկնապահն և Սեւանիկէն եկող ուղեւորը, ոստիկան մըն ալ բազմեցաւ կառքանին քով ու կառքը ճամբոյ ելաւ : Իսկ երկրորդ կառքին մէջ մտան պառաւ Փաթման, միւս երիտասարդը և ոստիկանապետ Հիւսնի պէյ և ուրիշ ոստիկան մը :

Կէս ժամ ետքը կառքերը կը հասնէին Նշան թաղ մոծ խօնախի մը պարտէզին դրան առջև : Երբ ձերբակալեալները փաշային բնակարանը փոխադրուեցան՝ այս վերջինը ըսաւ Հիւսնի պէյին .

— Այժմ կարծեմ ձեր հոս մնալը աւելորդ է և լաւ կ'ըլլայ որ վերադառնաւ Ասմալը Մէհմետի տունը և սենեակներու խուզարկութիւնը կատարես :

— Ես կը փափաքէի իսկոյն երթալ նախ նախարար փաշային հաղորդել ձերբակալման պարագանները, սրովհետեւ այդպէս պատուիրեց ինձ :

— Շէֆիք փաշա այս միջոցիս Երլարդ կը գտնուի ուր իմ վերադարձիս կ'սպասէ, սլաւոտախանեց թիկնապահը, քառորդէ մը արդէն պիտի երթամ զինքը գտնելու և ես մանրամասնօրէն կը պատմեմ ամէն բան . . . դուն նայէ՛ որ ուշի ուշով խուզարկութիւնը կատարես :

Ոստիկանապետը թէմէննա՛ն մը ըրաւ և պատրաստուեցաւ մեկնելու : Փաշան կեցուց զինքը :

Հիւսնի պէյ, ըսաւ անոր, չափազանց գո՛հ մնացի ձեզի հետ ծանօթանալուս, ձեր ցոյց տուած գործունէութենէն ալ խիստ գո՛հ եմ, չէի կարծեր որ մեր ոստիկանութեան մէջ ձեզի չափ կարող ու ճարպիկ պաշտօնեաներ կան, ապահով եղիք որ պէտք եղած տեղը պիտի խօսիմ ձեր մասին :

Այս գովեստները, աղդեցիկ պալատականի մը բերնէն ելած, ոստիկանապետը ուրախութենէն շուարեցուցին :

— Փաշա Էֆէնտի, թոթովեց, երախտապարտ եմ ձեր խօսքերուն համար և չափազանց երջանիկ՝ որ կրցած եմ արժանանալ ձեր գոհունակութեան:

Պալատականը այս չոր գովասանքներով չգոհացաւ միայն, գրպանէն հինգ ոսկինոց պանքնօթ մը հանելով՝ զայն Հիւսնի պէյի երկարեց:

— Ասիկա թող իմ կողմէս փոքրիկ հուէր մը ըլլայ, ըսաւ, սպասելով աւելի արժանաւոր վարձատրութիւններու:

Այս նոր շնորհը բոլորովին այլայլեցուց ոստիկանութեան պաշտօնեան որ չէր կրնար խօսք գտնել իր երախտադիտական զգացումները արտայայտելու համար:

— Մեզ ընկերացող երկու ոստիկաններուն պատուիրէ՛ որ հոս մնան. թող դռնապանին սենեակը սպասեն... թէեւ չեմ կարծեր որ իրենց ծառայութեանը պէտք ունենաք. սակայն միշտ լաւ է զգուշութիւնը ձեռքէ չթողուլ:

— Գլխուս վրայ փաշա Էֆէնտի, ձեր հրամանները անմիջապէս կը հաղորդեմ, պատասխանեց ոստիկանապետը ամենախորին ականածական բարեւ մը տալով:

Ժամը գիշերուան եւրոպական ութնուկէսն էր երբ Հիւսնի պէյ թիկնապահին ապարանքէն մեկնեցաւ ուրախութեան և երջանկութեան յստիշտակութեանց մէջ: Դուրսը սարսափելի օդ մը կար, ձիւնախառն անձրեւ մը կը տեղարկատաղօրէն և սաստիկ հիւսիսային հով կը փչէր:

Ոստիկանապետը արագ արագ քայլերով հասաւ թրամուէյի ճամբան և ժամ առաջ դործին գլուխը դառնալու համար կառք մը վարձեց: Պալատականին խօսքերը տակաւին իր ականջներուն մէջ կը թրթռային՝ հեշտագին երազանքներու մէջ մոլորեցնելով: Անոր բառերը կը կրկնէր զանոնք միտքին մէջ դրոշմելու համար: «Ապահով եղէք որ պէտք եղած տեղը պիտի խօսիմ ձեր մասին» ըսած էր և այս խօսքերն էին մանաւանդ որ երանութեան դուռները կը բանային ոստիկանապետին երեւակայութեան առջեւ:

— Պէտք եղած տեղը, կը մտածէր, ուրիշ բան չի կըր-
նար ըլլալ, ալ նոյն իսկ Վեն. Սուլթանը... Ի՞նչ բախտ եթէ
Մէհմէտ փաշայի պէս ազդեցիկ թիկնապա՛ն մը իմ մասին
գովեստներ ընէ Սուլթանին... օրերէ ի վեր Սուլթանը տազ-
նապնկութեամբ մատնուած էր այս յեղափոխականներուն պատճա-
ռաւ. ասիկա յայտնի կ'երեւար մեր նախարարին ընթացքէն
որ ամէն գործ մէկ կողմ թողած՝ միմիայն Հաղզը պէյի ու
անոր ընկերներուն խնդրովը կը սպասէր: Ու հիմա իմ ճար-
պիկութեանս շնորհիւ, երեք ամենավտանգաւոր անձեր ձեռք
ձգեցինք: Սուլթանը հրողութիւնը պիտի իմանայ քիչ մը
վերջը Մէհմէտ փաշայի բերնէն ու այս առթիւ պիտի լսէ որ
այդ կարեւոր գործը կատարողը ոստիկանապետ Հիւանի պէյն
է... Ո՛վ գիտէ, գուցէ անմիջապէս զիս տեսնել փափաքի և
մեծ պատիւ պիտի ըլլայ ինծի համար Սուլթանին ներկայու-
թեանը ընդունուիլ, գուցէ հետը մէկ քանի խօսքեր փոխանա-
կել... պատուանշան, պաշտօնի բարձրացում, դրամական
նուէր, կարելի է այս ամենքը միասին պիտի ունենամ մէկ
երկու ժամէն...:

Այս երազներուն մէջ օրօրուած՝ ոստիկանապետը հասաւ
Ասմալը Մէճիտի սուէնը որ միշտ հսկողութեան տակ առնուած
էր. Իսկոյն մանրազննին խուղարկութեան մը ձեռնարկեց տան
ամէն կողմը, սակայն այդ փնտռտուքը գրեթէ ապարդիւն
մնաց: Ամենէն կարեւոր բանն որ գտան ճամբորդին պայու-
սակն էր զոր կնքելով մէկ կողմ դրին: Խոնդարկութեանց
այս նիհար արդիւնքը չազդեց Հիւանի պէյի ուրախութեանը
վրայ.

— Կարեւորը մարդիկը ձեռք ձգելն էր, վճուեց ինքնի-
րեն, զանոնք խօսեցնելով՝ ամէն բան կրնանք իմանալ...:

Ոստիկան մը իրեն հարցուց թէ ի՞նչ պիտի ընէին տան-
աէրն ու տանտիրուհին որոնք չիշտ փակուած կը մնային
խոհանոցի կից սենեակին մէջ:

— Պէտք է զանոնք անմիջապէս Կալաթա Սարայ փո-

խաղրեւ, հրամայեց ոստիկանապետը, յետոյ կը տեսնենք թէ իրենց համար ի՞նչ որոշում կուտայ նախարար փաշան:

Հրամանը գործադրուեցաւ, հակառակ եղիւ Իսապետի-
ներուն ընդդիմութեանը, որոնք մինչեւ Կալաթա Սարայի
պահականոցը դացին բողոք և սպառնալիք տեղալով:

Հաղիւ թէ անոնք հեռացած էին՝ ոստիկանական պաշ-
տօնեայ մը հասաւ վաղն ի վաղ և լուր բերաւ Հիւսնի պէյի
թէ ոստիկանութեան նախարար Շէֆիք փաշա Պէշիքթաշի
պահականոցը իրեն կը սպասէր.

— Հիւսն, անմիջապէս պէտք է որ երթաք զինքը տես-
նելու, ըսաւ պաշտօնեան:

— Անմիջապէս, պատասխանեց ոստիկանապետը, ուրախ
դէմքով մը, արդէն այստեղ գործս լմնցուցի.

Եւ իսկոյն կառք մը ցատկելով՝ հրամայեց կառապանին
ձեռքը վազցնելով դէպի Պէշիքթաշ երթալու:

Հիւսնի պէյ նորէն անձնատուր եղած էր իր ոսկեղօծ
երազներուն.

— Ըսածս եկաւ ելաւ, կը խորհէր կառքին մէջ ընկող-
մանած, կ'երեւայ որ թիկնապահ Մէհմէտ փաշա արդէն դա-
ցեր է Երլարզ ու ամէն բան տեղն ի տեղօք հաղորդեր է
Սուլթանին, իմ գովեստս ընելով, ասոր վրայ Սուլթանն ալ
փափաք յայտնած ըլլալու է զիս տեսնելու և մեր նախարա-
րին հրամայած որ անմիջապէս զիս փնտռել գտնել տայ...
յայտնի է որ այս այսպէս է, եթէ ոչ ինչո՞ւ զիս այսքան
աճապարանքով Պէշիքթաշ պիտի կանչէր:

Այս մտածումներով ողելորուած՝ Հիւսնի պէյ Պէշիք-
թաշի պահականոցը մտաւ, ճառագայթող դէմքով մը: Ոս-
տիկանութեան նախարար Շէֆիք փաշա անհամբեր իրեն կը
սպասէր.

— Մեր ևս ժամերէ ի վեր, գոչեց իր ստորագասեալը
տեսնելով, չես գիտեր որ լուրի կը սպասեմ, եղաւ լմնցա՞ւ
ձերբակալութիւնները...

Ոստիկանապետը բնաւ այսպիսի ընդունելութեան մը չէր սպասեր, այսու հանդերձ իր պաղտարիւնութիւնը չկորսնցուց և զուարթ դէմքով մը պատասխանեց.

— Փաշա էֆէնտի, ամէն բան լմնցաւ շատ յաջող կերպով. եթէ մինչեւ հիմա չեկայ կամ լուր չդրկեցի պատճառը այն էր որ կ'ենթադրէի թէ արդէն դուք պալատը ամէն բան իմացած էիք,

— Ի՞նչպէս կ'ուզեա որ պալատին մէջ, հասած տեղս, իմանամ Բերայի մէջ անցած դարձածը.

— Բայց թիկնապահ Մէհմէտ փաշան պիտի դար լուր տալու Ձեր Վսեմութեան, ինք ինծի ըսաւ որ հարկ չկար իմ դալուս, քանի որ ինք արդէն պալատ պիտի երթար ուր Ձեր Վսեմութիւնը կը գտնուէր...

— Թիկնապահ Մէհմէտ փաշան ի՞նչ բան ունի այս գործին մէջ, հարցուց հախարարը զարմացկոտ դէմքով մը:

Այս հարցումը շփոթութեան մասնեց խեղճ ոստիկանապետը:

— Բայց, փաշա էֆէնտի, ըսաւ, ամբողջ գործողութիւնները Նորին Վսեմութեան հսկողութեան և հրամանովը կատարուեցան... ինքն էր որ Վեհափառ Սուլթանին կողմէ եկած էր Ամալը Մէճիտի փողոցը... կը կարծէի որ դուք տեղեակ էք այս ամէնուն:

Թիկնապահին ու Սուլթանին անունները լսելով Շէֆիք փաշա վարանում մը ունեցաւ: Արդեօք Սուլթանը իրմէ ծածուկ կարգադրութիւն մը ըրած էր. այդպիսի բան մը անհաւանական չէր Ապտիւլ Համիտի համար: Բայց այն տակն ի՞նչպէս կ'ըլլար որ ձերբակալման մասին իրմէ տեղեկութիւն կը սպասէր:

— Բանի՞ հոգի գտաք տանը մէջ, հարցուց ջանալով յայտնի չընել իր մասհոգութիւնները:

— Փաթման, Սելանիկէն եկող ճամբորդը և ուրիշ երկուստարդ մը Արիֆ անուն:

— Ո՞ւր են այդ անձերը հիմա :

— Բայց թիկնապահ Մէհմէտ փաշայի ապարանքը, Նշան
թաշ . . . :

— Ի՞նչ գործ ունին հոն, գոչեց նախարարը հետզհետէ
հառկնալով այդ տեղեկութիւններէն, որոնցմէ բան մը չէր
հասկնար :

— Վեհափառ Սուլթանը հրամայած էր որ ձերբակալուած
անձերը հոն փոխադրուին, կմկմաց խեղճ Հիւանի պէյ որ
ինքն ալ իր կարգին կը սկսէր խռովիլ :

— Վստահ ես որ այդ երեք անձերը այս վայրկեանիս
Մէհմէտ փաշայի ապարանքը կը գտնուին :

Անշուշտ վստահ եմ, պատասխանեց ոստիկանապետը,
նորին վսեմութիւնը և ես զանոնք կառքերով հոն փոխադ-
րեցինք հազիւ երկու ժամ առաջ և երկու ոստիկան ալ, փա-
շային հրամանով, հոն թողուցի որպէս զի հսկողութիւն կա-
տարեն :

Ոստիկանութեան նախարարը ջղայնոտ շարժումով մը
ոտքի ելաւ, քանի մը շրջան ըրաւ սենեակէն մէջ, յետոյ
եկաւ կեցաւ իր ստորադասեալին դէմը :

— Այդ մարդիկը ի՞նչ իրաւունքով ուրիշի մը կը յանձ-
նու, առանց նախապէս ինէ հրաման տանելու, պոռաց :

— Բայց թիկնապահ փաշան ձեր քովէն կուգար մրմնջեց
Հիւանի պէյ :

— Ես Մէհմէտ փաշա չտեսայ պալատը . . .

— Վեհափառ Սուլթանին հրամանները կը բերէր :

— Ես Վեհափառ Սուլթանին այդ հրամաններէն տեղե-
կութիւն չունիմ . . .

— Բայց, փաշա էֆէնտի, ինչպէ՞ս կրնայի դիմադրել
կայսերական թիկնապահի մը հրամաններուն, երբ այդ հրա-
մանները Վեհափառ Սուլթանին անունով կը տրուէին :

Շէֆիք փաշա չկրցաւ պատասխան մը գտնել այս խոս-
քերուն :

Ոստիկանապետը որ այնքան փայլուն յոյսերով եկած էր Պէշիքթաշ, այժմ տեսնելով իր մեծաւորին այս զրգուած վիճակը, շուարեր մնացեր էր և չէր կարող բացատրութիւն մը տալ:

— Արդեօք, կը խորհէր, նախարարը դժգոհ մնացած է որ Մէհմէտ փաշա ձերբակալման գործին մէջ կարեւոր դեր մը կատարած էր և այդ գործին փառքը կերպով մը իւրացուցած: Բայց քանի որ ամէն բան Սուլթանին կամքովը կատարուած էր, ի՞նչպէս կարելի էր առարկութիւն ընել:

— Ես հիմա սլալատ կը վերադառնամ ամէն բան մեր Վեհափառ Սուլթանին իմաց տալու համար. դուն հոս սպասէ որպէս զի եթէ քեզի պէտք ունենամ, անմիջապէս կարենաս գալ, ըսաւ ի վերջոյ Շէֆիք փաշա և իսկոյն մեկնեցաւ պահականոցէն բոլուն յուզումի մը մէջ թողլով ոստիկանապետը:

Հո՛ն երկար ատեն սպասեց, որպէսզի գան զինքը փրկաւուն նախարարին կողմէ, սակայն ո՛չ ոք երեւցաւ:

Կէս գիշերը անցած էր և Հիւսնի պէյ, քօմիսէրին սենեակը, վառարանին քով կը մրափէր, երբ եկան զինքը արթնցնելու:

— Ոստիկանութեան նախարար Շէֆիք փաշան ձեզ կ'ուզէ, ըսաւ ոստիկանը որ զինքը փնտռելու եկած էր:

Հիւսնի պէյ իսկոյն տեղէն ցատկեց, աչքերը շփեց և հարցուց.

— Ո՞ւր է Նորին Վսեմութիւնը:

— Հոս, Պէշիքթաշի ոստիկանապետին քով, սլալատախանեց միւսը:

Հիւսնի պէյ երբ մտաւ իր մեծաւորին դռնուած սրահը, սարսուռ մը ունեցաւ:

Շէֆիք փաշա, Պէշիքթաշի ոստիկանապետը, պահականոցի քօմիսէրներէն մին և երեք անձանօթ անձեր, որոնք սլալատականներ ըլլալ կը թուէին, բազմած էին թիկնաթոռներու մէջ: Ամէնուն դէմքին վրայ դաժան խատուծիւն մը

նկարուած էր և ամէնուն աչքերը թշնամական նայուածքով մը իր վրայ սեւեռեցան : Խեղճ մարդը , շփոթած , դողահար , գամուած մնաց իր տեղը , առանց աչքերը վեր առնել համարձակելու , թէեւ ինքզինքը յանցաւոր նկատելու ու է պատճառ մը չունէր :

— Հիւսնի՛ , ըսաւ Շէֆիք փաշա , այս վայրկեանէս պաշտօնանկ եղած ես և մինչեւ վաղը առտու այստեղ բանտարկուած պիտի մնաս . . . :

— Յանձանքս ի՞նչ է , փաշա Էֆէնտի , կմկմաց խեղճ մարդը դողահար ձայնով մը :

— Յանցանքդ այն է որ քու տխմարութեանդ շնորհիւ երեք ձերբակալուածները փախան մեր ձեռքէն :

— Բայց ես Մէհմէտ փաշայի հրամանը գործադրեցի կէտ առ կէտ . . . :

— Այսինքն անոր հետ միացած՝ դաւեցիր Վեհափառ Սուլթանին դէմ , գոչեց Շէֆիք փաշա խոժոռ ձայնով մը :

Հիւսնի պէյ իր մեծաւորին այս խօսքերէն բան մը չհասկըցաւ և սկսաւ ապուշ ապուշ իր դէմը նստողներուն երեսը նայիլ :

— Ի՞նչ առիր Մէհմէտ փաշայէն այս դաւաճանութիւնը գործելու համար , գոչեց երեք անձանօթներէն մին , ոտքի ելլելով :

— Դաւաճանութիւն , դաւաճանութիւն , կմկմաց ոստիկանութեան պաշտօնեան ա՛յ աւելի շփոթելով :

— Մէհմէտ փաշայէն դրամ չառի՞ր բնաւ , շարունակեց միւսը շեշտակի անոր աչքերուն մէջ նայելով :

— Կը տեսնէ՞ք , թշուառականը կը խոստովանի գոչեց միւսը , ուրեմն հինգ ոսկիի համար ըրիր այդ դաւաճանութիւնը :

— Բայց այդ գումարը ինծի տրուեցաւ ձերբակալման գործը յաջողութեամբ գլուխ հանած ըլլալու համար . . . :

— Լռէ՛ , անամօթ , լռէ՛ , որոտաց Շէֆիք փաշա որ

Թէեւ կը զգար իր ստորադասեալին անմեղութիւնը, սակայն չէր ուզեր միւսներուն քով զայն չքմեղացնելու երեւոյթը ունենալ:

Պահ մը լռութիւն տիրեց սրահին մէջ: Ճնշող, հեղցուցիչ լռութիւն մը: Ի վերջոյ ոստիկանութեան նախարարը խօսք առաւ և իր ստորադասեալին դառնալով՝ ըսաւ.

— Թէեւ գործած ոճիրդ շատ մեծ է և արժանի չէ ու է ներողամտութեան, այսուհանդերձ Վեհափառ Սուլթանը իր անհուն բարեսրտութեամբ, կեանքդ կը շնորհէ քեզի և կը քեզ աքսորելով միայն Պոլսէն... Աղօթէ մեր Վեհափառ Սուլթանին թանկագին կենացը, որ այսպէս իր շնորհները կը շռայլէ նոյն իսկ քեզի պէս ապերախտներու...:

— Աստուած երկար կեանք պարգեւէ մեր Վեհափառ Սուլթանին, թօթովեց Հիւսնի պէյ, իր ընդունած անակնկալ հարուածէն բոլորովին կարկամած:

— Քօմիսէր էֆէնտի, շարունակեց ոստիկանութեան նախարարն իր քով նստող երիտասարդի մը դառնալով, տարէք այս մարդը և բանտարկեցէք մինչեւ որ իր մասին տրուած կայսերական հրամանը գործադրուի:

— Կ'աղաչեմ, կը պաղատիմ, փաշա էֆէնտի, գոնէ զիս անգամ մը երեսցուցէ՛ք թիկնապահ Մէհմէտ փաշայի հետ, գոչեց Հիւսնի պէյ իր ամբողջ քաջութիւնն հաւաքելով:

Այս արդար պահանջը հեզնական քրքիջով մը ընդունուեցաւ այն պալատականին կողմէ որ քիչ առաջ խօսած էր.

— Մէհմէտ փաշային հետ կրնաս երեսուիլ, երբ զայն ալ ձեռք անցնելով ինձալլահ քովդ կը դրկենք, ըսաւ:

Քօմիսէրը արդէն հէ՛զ ոստիկանապետին մօտեցեր, անոր թեւէն բռներ և զայն դուրս հանել կ'ուզէր:

— Բայց ես անմեղ եմ, ուրիշներուն դաւադրութեան զոհ կերթամ, ես յանցանք չունիմ աղաղակեց Հիւսնի պէյ լալահառաչ ձայնով մը:

Սակայն ոչ ոք ուզեց լսել իր յուսահատական բողոքները:

Քանի մը վայրկեան հաքը, Հիւսնի պէյ, մութ խցիկի մը խշտեակին վրայ ինկած, տղու մը պէս կուլար, ճակատագրային այս հարուածին տակ ջախջախուած:

Ի՞նչ եղած էր սակայն որ այսպէս յանկարծ ոստիկանապետին օսկի երազները կը փճանային ու երեւակայական փայլուն վարձատրութեանց տեղ՝ սոսկալի պատիժի մը արժանի կ'ըլլար:

Մեր ընթերցողները գուցէ մասամբ գուշակեցին իրողութիւնը: Այն Ալպանիացին որուն հետ տեսակցիլ ուզած էր Սելանիկէն եկող յեղափոխական Սատըգ պէյը և զոր փնտռելու գացած էր պատանի Հասանը. նոյն ինքն պալատական Առնաւուտ Մէհմէտ փաշան էր:

Փաշան հազիւ թէ Ասմալը Մէհիտի տունը եկած և ընկերներուն հետ խօսակցութեան բռնուած, Հիւսնի պէյ եկեր էր տան դուռը բաղխելու և բռնի ներս մտնելու:

Դաւադիրները տեսած էին և թէ փախչելու ու է հնարաւորութիւն չկար: Մէհմէտ փաշա զգաց որ իր ներկայութիւնը այդ տան մէջ, յեղափոխականներուն հետ գլուխ գլխի երբեք կարելի չէր որ արդարանար Սուլթանին աչքին: Եւ այս յայտնութեան հետեւանքը դժուարին չէր գուշակել: Պալատական թիկնապահ մը որ յեղափոխականներու հետ կը դաւադրէ, մահուրէն նուազ ինչ պատիժ կրնար ստանալ:

Յանդուգն, պաղարիւն ու քաջասիրտ Առնաւուտ Մէհմէտ փաշա ուղեց գերագոյն փորձ մը ընել իր և իր ընկերներուն կեանքը փրկելու համար, այն էր իր անունին ու դիրքին ազդեցութեամբը իշխել ոստիկանապետին վրայ և զայն իրեն ծառայեցնել: Տեսանք որ հրաշալի կերպով յաջողեցաւ այս ծրագիրը:

Անգամ մը որ երեք դաւադիրները և թիկնապահը Նշան Թաշիի ապարանքն հասան և ազատեցան լրտեսներու և աստիկաններու հսկողութենէն, Մէհմէտ փաշա դժուարութիւն

չկրեց իր բնակարանին ընդարձակ պարտէզին ետեւի կողմէն փախցնելու պառաւ Փաթման և երկու երիտասարդները :

Յետոյ ինքն ալ մուտքի դռնէն դուրս ելաւ , դռնապանին խցիկին մէջ սպասող երկու ոստիկաններուն պատուիրելով որ լաւ հսկողութիւն ընեն և թոյլ չտան որ մէկը ներս մտնէ մինչեւ իր վերադարձը :

Թիկնապահը մուտին մէջ անյայտացաւ ինքնիրեն ըսելով .

— Այ ժամանակը հասաւ դիմակները վար առնելու և ճակատաքաց կռուելու բռնաւորին դէմ . . . զիշերանց կը փախչինք հիմա , բայց քիչ ատենէն արեւուն լոյսովը պիտի վերադառնանք . . . :

Իր մեկնումէն քսանի մը ժամ ետքն էր որ Շէֆիք փաշա , Հիւսնի պէյէն իր առած տեղեկութիւններուն վրայ , Երլարզի պալատը վազած ու ամէն բան հաղորդած էր Ապտիւլ Համիտի որ սոսկալի կասկածներու մասնուած հրամայած էր իսկոյն իր թիկնապահին բնակարանը պաշարել և հոն գրտնուողները ամբողջ ձերբակալել : Իսկ Հիւսնի պէյի մասին տրուած որոշումը գիտենք արդէն :

Սուլթանական հրամանը կէտ առ կէտ և ամենայն խրատութեամբ կատարուած էր : Բայց թռչունները փախած էին արդէն :

Գ Լ Յ Ի Խ Ը .

Հ Ա Ս Ա Ն Ի Գ Ի Ի Տ Ը

Պատանի Հասան Սելանիկէն եկող ճամբորդը տուն առաջ-
նորդելէ ետքը , տեսանք որ ճամբորդին՝ կամ բուն անունովը
Սատրգ պէյի հրահանգները գործադրելու համար մեկնած էր
տունէն : Պատանին նախ դնաց Սըլանախա Քաֆէն ուր ուղա-
ւեց մինչեւ որ թիկնապահ Մէհմէտ փաշան եկաւ , որուն հա-
ղարդեց Սատրգ պէյի գալուտը և իր գտնուած տան հասցէն :
Յետոյ ճամբայ ելաւ դէպի կամուրջ Էմիրէեան երթալու և իր
երկրորդ յանձնարարութիւնը կատարելու : Երբ վերադարձաւ
արդէն բաւական ուշ էր , որովհետեւ շոգենաւ մը փախուցած
էր , գրեթէ վաղելով Եիւքսէկ Քալալըրմէն վեր եկաւ և հեւ
ի հեւ հասաւ Ասմալը Մէսճիա փողոցը : Թէ՛ փողոցին բերանը
և թէ՛ փողոցին մէջ անսովոր ու կասկածելի դէմքերով մար-
դիկ , խուզարկիչ ակնակներով , ժուռ կուգային : Ուշիմ պա-
տանին իսկոյն կռահեց թէ ո՞վ էին այդ մարդիկը :

— Այս ապուշները այնքան հպարա են իրենց անարգ
արհեստովը որ կարծես մասնաւոր ջանք մը ունին ինքզինք-
նին յայտնելու , մտածեց :

Յետոյ , բոլորովին անտարբեր ձեւ մը առնելով ճամբան
շարունակեց : Քանի կը մօտենար Խտալացիին սանը , այդ կաս-
կածելի դէմքերը աւելի կը բազմանային :

— Ի՞նչ գործ ունին այս մարդիկը այստեղ , ըսաւ արդ-
եօք հո՞տ մը առած են . . . :

Երբ տան դրան մօտեցաւ , ամէն բան հասկցաւ : Քանի
մը ոստիկան և քանի մը լրտես դրան առջեւ կեցած էին :

— Վա՛յ , ըսաւ օձիքնիս ձեռք տուեր ենք . . . Ի՞նչ դըժ-
բախաութիւն . . . արդեօք զի՞ս ալ պիտի բռնեն , բայց եթէ
կասկած մը ունենային փողոցին ծայրէն կը ձերբակալէին :

Այս խորհրդածութիւնները ընելով՝ պատանին պահ
կանգ առաւ և աչքերը տան վերի յարկը ուղղեց :

Այս խոհեմ ընթացքը իսկոյն լրանալի մը ուշադրութիւնը
գրաւեց, որ դէպի իրեն գալ սկսաւ : Հասան անառ լրանար
և ըմբռնեց որ աններելի սխալ ժը գործած էր կանգ առնելով
ու կասկածելի տունը գննելով : Վտանգը իրմէ հեռացնելու
համար յանդգնութեան դիմեց : Ուղղակի դնաց դրան քով ու
հոն կեցող ոստիկաններուն ուղղելով խօսքը, հաստատա չեչտով
մը ըսաւ :

— Ի՞նչ պատահեցաւ արդեօք, գողութիւն կամ մար-
դասպանութիւն տեղի ունեցաւ ներսը . . . :

— Քեզի ի՞նչ, շան դաւակ, կորսուէ՛ սըկէ, գոչեց ոստի-
կանը :

— Մի՛ բարկանաք, փօլիս էֆէնտի, հարցում մըն էր ըրի
պատասխանեց պատանին հեգնական ձևով մը :

Նոյն միջոցին լրանար մօտեցած էր իրեն .

— Ի՞նչ կեցեր տանն ի վեր կը նալիս, ըսաւ խիստ ձևով
մը, եթէ տունը պիտի մանեա՝ դուռը զա՛րկ մախր . . .

— Ես ո՛վ, այդպիսի տան մը դուռը դարնողը ո՛վ, ըսաւ
պատանին խնդալով, միթէ զի՞ս կը ծաղրէք :

Եթէ այս կողմերը չեա բնակիր ի՞նչ գործ ունիս այս
ժամուս այս փողոցին մէջ, հարցուց լրանար :

— Եթէ այս փողոցէն անցնելը արգիլուած է ինչո՞ւ փո-
ղոցին բերանները շղթայով չէք փակեր, ըսաւ պատանին :

— Կորսուէ՛ չուտով, գոչեց ոստիկանը որ ձանձրացած կը
թուէր այս խօսակցութենէն :

Յետոյ լրանսին դառնալով՝ աւելցուց .

— Ի՞նչ կարեւորութիւն կուտաս այդպիսի լակոտներու :
Լրանար արդէն համոզում գոյացուցած էր թէ այդ պա-
տանին յարաբերութիւն չունէր կասկածելի տան հետ, ուստի
ինքն ալ ոստիկանին պէս «կորսուէ՛ շան լակոտ» մը արձա-
կեց :

— Մնաք բարով, ըսաւ Հասան հեգնական լրջութեամբ մը և ուղղուեցաւ դէպի Թէփէ Պաշի:

Իր խաղին յաջողութենէն և օձիքը անվտանգ աղատելէն գոհ՝ պատանին զուարթօրէն իր ճամբան շարունակեց առանց դիտարկութե մ'ը կ'երթար: Բայց այդ զուարթութիւնը երկար չտեւեց. մէկէն յիշեց որ թէև ինք ազատ էր, բայց նոյն միջոցին իր ընկերները ոստիկանութեան ճանկը ինկած էին:

— Ի՞նչ սարսափելի կացութիւն, թիկնապահ փաշան, Սաադդ պէյը, Արիֆ պէյը, Փաթման ամենքն ալ ձերբակալուած, խորհեցաւ, ի՞նչ պիտի ըլլայ հիմա մեր վիճակը, մահաւանդ անոնց վիճակց... ա՛լ կարելի չէ որ կարենան ազատիլ գաղանին ճիրաններէն:

Խեղճ պատանին իր միտքը կը չարչարէր հնարք մը գտնելու համար, որով կաբող ըլլար ո՛ր և է կերպով օգնութեան հասնիլ իր ընկերներուն: Բայց ինչպէ՞ս, ի՞նչ կրնար ընել: Իրա՛ւ է որ ուրիշ ընկերներ կը ճանչնար որոնք ազատ էին բայց անոնք միջոց մը չէին կրնար ունենալ օգնութեան հասնելու: Միակ աղդեցիկ անձը իրենց մէջ Մէհմէտ փաշան էր, և ա՛յա այն ալ իր օձիքը ձեռք տուած էր անդառնալի կերպով:

Այս տխուր խորհրդածութիւնները ընելով, պատանին հասաւ անդլիական դեսպանատան առջև:

— Գոնէ կարենայի հասկնալ թէ զիրենք ո՛ւր փոխադրուած են և որոշ լուր մը տանէի մեր ընկերներուն, մտածեց:

Ուղեց վերադառնալ Ասմալը Մէճիտ փողոցը և հեռուէն լրտեսել: Բայց ատիկա շատ վտանգաւոր ձեռնարկ մըն էր, եթէ լրտեսն ու ոստիկանը կրկին զինքը նշմարէին այդ կողմերը ա՛լ աղատուած չունէր:

— Երթամ Կալաթա-Սարայի շուրջը դեգերիմ, վճռեց, դուցէ զիրենք հախ հոն փոխադրեն առժամեայ կերպով:

Յղացած այս խորհուրդը շատ բանաւոր թուեցաւ իրեն և

խկոյն զայն գործադրեց : Երկաթ ատեն պահականոցին դիմացի մայթին վրայ վեր վար շրջեցաւ , առանց արդիւնքի :

Յանկարծ վարի կողմէն եկող երկու կառքեր իր ուշադրութիւնը գրաւեցին : Յայտնի էր որ երկրորդ կառքը կը հետեւէր առաջինին , որուն կառապանին քով ոտափկան մը նստած էր : Հասան լապտերի մը քով այնպիսի դիրք մը բռնեց որ կարենայ մէջը գտնուողները նշմարել : Կառքերը թէև շատ արագ գնացքով մը անցան իր առջեւէն , սակայն պատանիին սուր աչքերը կրցան առաջին կառքին մէջ ճանչնալ թիկնապահ Մէհմէտ փաշան և երկրորդին մէջն ալ պառաւ Փաթման :

— Ծիշդ գուշակեցի , Կալաթա-Սալայ կը բերեն զիրենք , ըսաւ ինքնին :

Բայց շուտով հասկցաւ որ գուշակութիւնը ճիշդ չէր , որովհետև կառքերը առանց կանգ առնելու իրենց ճամբան շարունակեցին դէպի Թաքսիմ :

— Հիմակ հասկցայ , վճուեց պատանին , ուղղակի Երլարդ կը տանին . . . :

Այլևս իր գործը աւարտած համարեց :

— Հիմա երթամ հանգչիմ և վաղն առտու տեսնենք թէ ի՞նչ պէտք է ընել , ըսաւ ,

Հասան երբ հետեւեալ առտու կանուխ արթնցաւ ու փողոց ելաւ , չէր գիտեր իր ընելիքը : Գիշերն ու է խորհուրդ չէր ներշնչած իրեն : Եւ սակայն զուարթ արամադրութեան մը ներքեւ կը գտնուէր : Երէկի անձրևոտ ու ցուրտ օդին պայծառ երկինք մը յաջորդած էր . արեւը կը շողշողար , ձմեռնային արեւ մը թէև՝ որ սակայն կ'սկսէր տաքցնել : Յունուարի վերջերն էր և ցուրտն իր զօրութիւնը կորսնցուցած :

Պատանին պահ մը իր ընելիքին վրայ մտածելէ ետքը , որոշումը տուաւ .

— Նախ պէտք է որ երթամ Սաի պէյը տեսնեմ և իրեն հաղարդեմ երէկուրնէ ի վեր պատահածները , ըսաւ ինքնին :

Սաի պէյ ծածուկ քօմիթէին կարեւոր անդամներէն մին
իւր թէեւ հախախտուած՝ սակայն յաճախ Պոլիս կու-
գար՝ գաղանարար՝ յեղափոխական գործերու համար։ Շա-
բաթէ մը ի վեր էր որ կրկին եկած էր և կը բնակէր Շիշլիի
կողմը Գերմանացիի մը տունը ուր սովորութիւն ունէր մնա-
լու ամէն անգամ որ մայրաքաղաք կուգար։

— Միայն թէ, խորհեցաւ Հասան, դեռ չտես կանուխ է
և Սաի պէյ քունի մէջ ըլլալու է։

Յետոյ, օդին գեղեցկութենէն հրապուրուած՝ ըսաւ.

— Վնաս չունի, կամաց կամաց, քալելով կ'երթամ։

Արդարեւ Սաի պէյ խոր քունի մէջ էր տակաւին երբ ե-
կան արթնցնել և իմաց տալ թէ՝ պատանի մը կ'ուզէր ան-
պատճառ զինքը տեսնել։ Պէյը իսկոյն հասկեցաւ թէ ո՛վ էր
զինքը այդ ժամուն անհանգիստ ընողը և գուշակելով որ ծան-
րակշիռ դէպք մը պատահած է, անմիջապէս իր ննջասենեակը
բերել տուաւ Հասանը։

Պատանին մանրամասնօրէն պատմեց իր ամբողջ գիտցա-
ծը։ Երիտասարդ յեղափոխականը խորին յուզմունքի մը մատ-
նուեցաւ երբ իր ընկերներուն գլխին եկած փորձանքը լսեց։

— Մէհմէտ փաշայի ձերբակալուիլը մեզի համար կործա-
նում է պարզապէս, կրենեց մէկ քանի անգամ, ջղացգօրէն
ժուռ գալով սենեակին մէջ։ Ինք եթէ ազատ մնար, եթէ
այսպէս մեզի հետ կապակցութիւն ունենալը չյայտնուէր,
գուցէ ձեռքի տակէ կրնար աշխատիլ միւսներուն փրկութեան...։

— Ինչ որ ալ ըլլայ. մենք պէտք է ջանանք մեր կարո-
ղութեան չափ աշխատելու մեր ընկերներուն համար, դիտել
տուաւ պատանին։

— Բնական է որ պիտի աշխատինք և անմիջապէս, պա-
տասխանեց Սաի պէյ, բայց նախ որոշ կերպով պէտք է գիտ-
նանք թէ ո՛ւր տարուած են մեր ընկերները...

— Ինչպէս ըսի, ես կը կարծեմ թէ Երլտըզ փոխադր-
ուած են։

— Այո՛ , քաւ պատմածներէդ այնպէս կը հետեւի . . . նախ այդ կէտը պիտի ստուգենք :

— Ես ալ կը փափաքիմ ատոր , բայց միջոց մը չեմ կրնար երեւակայել :

— Միջոցը շատ պարզ է . հարկէ Երլտըզ երթալ և հոնկէ իմանալ . . .

— Երլտըզ երթալ , գոչեց Հասան զարմացական ականարկ մը ուղղելով իր խօսակցին :

— Այո՛ , բարեկամս , պատասխանեց Սաի պէյ ամենայն հանդարտութեամբ , և այդ գործը դուն պիտի կատարես անմիջապէս . . .

Պատանին՝ ափիբերան՝ յեղափոխականին երեսը նայեցաւ չկրնալով ըմբռնել թէ անիկա լրջօրէն կը խօսէր այդ վայրկեանին :

— Հիմա միտքս քեզի կը բացատրեմ , շարունակեց երիտասարդը : Երլտըզի պալատին մէջ , թիկնապահ Մէհմէտ փաշայէն զատ . տակաւին մէկ քանի բարեկամներ ունինք , որոնց կրնաք դրմել և որոնք թէև Մէհմէտ փաշային ազդեցութիւնը չունին , սակայն նորէն կրնան մեզի օգտակար ըլլալ այս պարագային : Հիմա քեզի պիտի դրկեմ այդ անձերէն մէկուն քով որ կրնայ մեզի որոշ տեղեկութիւն մը տալ ձերբակալուածներուն մասին :

Պատանին աչքերը ուրախութեամբ շողացին :

— Պատրաստ եմ անմիջապէս երթալու և ձեզի լուր բերելու . ըսէք միայն թէ որո՞ւն պիտի դիմեմ , պատասխանեց :

— Երլտըզի պալատը երբոր հասնիս , դրան քով սպասող պահապաններուն կ'ըսես որ Պիւրհանէտտին իշխանին ապարանքը երթալ կ'ուզես գործի մը համար անոր մատակարարին Սիւլէյման աղային հետ տեսնուելու համար . եթէ տուանց աւարկութեան թոյլ տան քեզի ներս մտնելու , կը հարցունես թէ պարտէզին ո՞ր կողմն է իշխանին ապարանքը և շիտակ

կ'երթաս ու Սիւլէյման աղան կ'գտնեա առանձին և անոր ա-
կանջին «Մարան Աթա» բառերը կը փափասա :

— Մարան Աթա, կրկնեց Հասան, ջանալով մտքին մէջ
դրօշմել այդ նորալուր բառերը :

— Այո՛, Մարան Աթա, ըսաւ Սա՛ի պէյ, այդ բառերը
բաւ են իրեն հասկցնելու թէ մեր կողմէն կ'երթաս : Ինքն ալ
երբ նոյն բառերը կրկնէ, այն ատեն քու այցելութեանդ նպա-
տակը կը բացատրեա և իրմէ քաղելիք տեղեկութիւններդ իս-
կոյն ինծի կը բերեա :

— Բայց եթէ դունեն ներս մանելու թոյլ չի տան առար-
կելով որ իդս չեն ճանչնար . . .

— Այն ատեն դռնապաններէն Հիւսէին Չավուչը տեսնել
կ'ուզեա և անոր կ'ըսեա թէ Պիւրհանէստին իշխանին մատա-
կարար Սիւլէյման աղային քով պիտի երթաս «Էտերնէցի եղ-
բօրմէն լուր տանելու համար» այս բառերը լաւ միտքդ պահէ՛
երբ Հիւսէին Չավուչի այս խօսքը ըսեա, վրաստան եղիր որ իս-
կոյն քեզ ներս պիտի առնէ և Սիւլէյման աղային քով պիտի
առաջնորդէ . . . Կարծեմ թէ մինչեւ հիմա ոստիկանութեան
կամ լրտեսներու հետ գործ չեա ունեցած ու քեզ չեն ճանչ-
նար և վրադ ո և է կասկած չունին :

— Չէ՛, պատասխանեց պատանին մնապարծութեամբ,
տակաւին օձիքս ձեռք չեմ տուած :

— Կաւ ուրեմն, շո՛ւտ գնա և կէտ առ. կէտ գործադրէ՛
պատուէրներս : Ես հոս քեզի կ'սպասեմ :

Հասան ճամբայ ելաւ չափազանց ուրախ որ այսպիսի կա-
րենոր պաշտօն մը կը յանձնուէր իրեն : Բայց երբ Երլտըզի
պալատի պարտէզին մուտքին առջեւ հասաւ, յուզումէն սիր-
տը սկսաւ տրոփել :

— Արդեօք ինքզինքս պիտի մասնեմ, խորհեցաւ :

Այդ շփոթութիւնն ու յուզումը կրնար աղետաբեր ըլլալ
իրեն և մի և նոյն ատեն իրեն վատահուած խիտ փափուկ
գործը վիժեցնել : Պատանին դգաց այդ բանը և գերագոյն
ճիգ մը ընելով՝ ջանաց ծածկել իր ներքին խռովքը : Անտար-

բեր կերպարանք մը առնելով՝ մէկ քանի քայլ յառաջացաւ
դէպ ի մուտքը :

— Ո՞ւր կ'երթաս, գոչեց մուտքին առջև շարուած ութը
տասը պահակներէն մին :

— Նորին Բարձրութիւն Պիւրհանէտտին էֆէնտիի մատա-
կարար Սիւլէյման աղան տեսնելու, պատասխանեց Հասան
համարձակ ձայնով մը :

Որո՞ւ կողմէ կուգաս, հարցուց պահապանը :

Այս հարցումը որուն չէր պատրաստուած, բոլոր մը շփո-
թեցուց պատանին, բայց արթնաժաղիքիւնը ունեցաւ իսկոյն
պատասխանելու .

— Եղբօրը կողմէն . . . :

Յետոյ, ժամանակ չձգելու համար որպէս զի նորանոր
հարցումներ ընեն, շարունակեց .

— Կ'ուզեմ Հիւսէին Չավուչը տեսնել նախ և առաջ, հո՞ս
է արդեօք . . . :

— Հիւսէին Չավուչ, գոչեց պահապանը ետին դառնալով
և խօսքը ուղղելով անձի մը, որուն դէմքը չէր երեւար,
տղայ մը եկեր՝ քեզ կ'ուզէ տեսնել .

Հիւսէին Չավուչ երեւեցաւ իսկոյն և անծանօթ պատա-
նին նայելէ ետքը, ըսաւ .

— Ո՞վ ես, ի՞նչ կ'ուզես :

— Նորին Բարձրութիւն Պիւրհանէտտին էֆէնտիի մա-
տակարար Սիւլէյման աղան կ'ուզեմ տեսնել Էսիրնեցի եղբօր-
մեն յուր տանելու համար, ըսաւ Հասան այս վերջին խօսքե-
րուն վրայ մասնաւորապէս շեշտելով :

Հիւսէյին Չավուչի վրայ կարծես մոգական ազդեցութիւն
մը ըրին այս խօսքերը, դէմքը որ առաջ կասկածոտ ու դա-
ժան էր, իսկոյն մեղմացաւ, անուշցաւ .

— Այո՛, հիմա ճանցայ քեզի, ըսաւ, աղէկ, աղէկ, եկուր
քեզ իրեն քով տանիմ, որովհետեւ առանձին չես կրնար իշ-
խանին ապարանքը գտնել :

— Շնորհակալ եմ, պատասխանեց պատանին գոհունակ դեմքով մը և յաղթականօրէն ներս մտաւ Երլտըղի պարտէզէն:

Երբ Հիւսէյին Չավուշի հետ բաւական հեռացան կողմնակի ծառուղիէ մը, պահապանը հարցուց:

— Որո՞ւ կողմէ կուգաս արդեօք:

— Այդ բանը Սիւլէյման աղային պիտի ըսեմ և եթէ կ'ուզէք, կրնաք անկէ իմանալ, պատասխանեց պատանին կորովի շեշտով մը:

— Կը տեսնամ որ, հակառակ տարիքիդ, շատ լուրջ և խելացի տղայ մըն ես եղեր, ըսաւ Հիւսէյին Չավուշ ժպտելով:

— Եթէ այսպէս չըլլայի՝ այս տեսակ փափուկ պաշտօններ չէին յանձներ ինծի, պատասխանեց Հասան ինքնավստահ կերպարանքով մը:

Իշխանին ապարանքը բաւական հեռու էր, բայց ճամբան երկար չթուեցաւ Հասանին, որուն աչքերը շրայած մնացին չորս կողմը պարզուած շքեղութեան առջեւ:

Վերջապէս Հասան վանդակապատ պարտէզի մը դիմաց, որուն մէջ փոքրիկ բայց պերճաշուք պալատ մը կը բարձրանար:

— Ահաւասիկ հասանք, ըսաւ պահապանը իր պատանի ընկերին հետ պարտէզին բաց դռներն ներս մտնելով ու շէնքին ձախ կողմը ուղղուելով, հիմա տեսներք թէ Սիւլէյման աղան հո՞ս է:

Հիւսէյին Չավուշ պահ մը պատանին առանձին թողլով՝ փոքրիկ դռնէ մը ներս մտաւ և տասը վայրկեան ետքը վերադառնալով՝ յայտարարեց.

— Սիւլէյման աղան ներսն է բայց ճիշտ այս միջոցիս իշխանը զինքը կանչեց և ստիպուեցաւ անոր քով երթալ, ինծի պատուիրեց որ հոս պարտէզին մէջ սպասես, մինչև որ զայ քեզ գտնէ... Այս տեղուանքը պատէ՝ բայց շատ մի

հեռանար, որպէս զի գալուն պէս զինքը տեսնես... մնաս
բարով աղաս:

Հասան առանձին մնալով՝ յառաջացաւ փոքրիկ շէնք մը
որ պարտիզպանի մը տնակին երեւոյթը ունէր և որուն քով
սիրուն վանդակապատ հաւնոց մը կար: Հազիւ թէ շէնքին
մօտեցած էր, երբ այժեամբ մը վազելով իր քովէն անցաւ և
անոր ետեւէն թեթեւ ոտնաձայն մը լսեց, սր հետզհետէ կը
մօտենար: Պատանին գլուխը դէպի ոտնաձայնը եկող կողմը
դարձուց և մէկէն ուրախութեան, զարմանքի ճիչ մը արձակեց,
որուն նոյնքան ուրախ ճիչ մը պատասխանեց.

— Զիւլէհա՛... .

— Հասա՛ն... :

Մանկապի աղջիկն ու պատանին պահ մը անշարժ ափ ի
բերան մնացին, չկրնալով իրենց աչքերուն հաւատալ:

Փոքրիկ Զիւլէհա իր ճոխ արդուզարդովը այնքան գե-
ղեցկացած էր որ պատանին հիացումով յափշտակուեցաւ և
չկրցաւ խօսք մը գանել ըսելու: Աղջիկը իր բարեկամին այս
չփոթութիւնը տեսնելով սկսաւ խնդալ, յետոյ, մէկէն, լուրջ
կերպարանք մը առած. ըսաւ.

— Ի՞նչ բան ունիս այստեղ, ի՞նչպէս կրցար մինչեւ հոս
գալ զիս տեսնելու համար:

— Բայց... քեզ տեսնելու համար չեկայ, թո՛թովեց պա-
տանին, ուրիշ գործի համար եկած եմ.

— Ի՞նչ գործ... :

— Իշխանին մատակարարը պիտի տեսնեմ, Սիւլէյման
աղան, բայց թողունք ատիկա, դուն ի՞նչ կ'ընես այստեղ...
ես կը կարծէի որ Երլտըզի պալատը տարած են քեզ:

— Այո, մինչեւ երէկ գիշեր հոն էի, բայց գիշերը Սաֆ-
նազ հանրմը զիս հոս բերաւ, պատասխանեց աղջիկը:

— Սաֆնազ հանրմը ո՞վ է, հարցուց պատանին:

— Պիւրհանէտտին իշխանին գալճաներէն մէկը, բացառ-
րեց մանկապի աղջիկը:

— Ի՞նչ կ'ընես այսչափ օրէ ի վեր պալատին մէջ :

— Սարսափելի կերպով կըտանջուիմ, պատասխանեց աղջիկը տխուր դէմքով մը. իրա՛ւ է որ ինծի նեղութիւն մը մը տուող չկայ, ընդհակառակն ամենքն ալ զիս կը շոյեն ու կ'սիրեն, այսու հանդերձ վիճակս անտանելի է... Երեւակայէ՛ որ հոս գալէս ի վեր խօսք մը չեմ ըրած և ստիպուած եմ մինչեւ ետքը իբրեւ խուլ—համր ձեւանալ, որպէս զի զիս չըստիպեն խօսելու :

— Այո՛, գիտեմ որ այդ խորհուրդը տուած է քեզ քաթման :

— Ու միշտ վախի մէջ եմ որ սխալմամբ բերնէս խօսք մը կը փախցնեմ և խաբեբայութիւնս երեւան կ'ելլէ... Գիտե՞ս Սուլթանը ամէն ջանք ըրաւ զիս խօսեցնելու համար, նոյն իսկ իր բժիշկները եկան երկարօրէն զիս քննելու և լեզուս բանալու համար ձար մը գտնելու... Կախարդներու անգամ դիմում ըրին :

— Խեղճ Զիւլէհա, ըսաւ պատանին որուն աչքերը լեցուեցան իր բարեկամութիւնն այս պատմածներէն :

— Բայց ատոնք բան մը չեն, շարունակեց աղջիկը մեղամաղձօրէն, հիմա սուելի անմիջական ու աւելի մեծ փորձանք մը կարծեմ կ'սպառնայ ինծի...

— Փորձա՛նք մը կ'սպառնայ քեզի, գոչեց Հասան այլապէս, ի՞նչ փորձանք, խօսէ՛ շուտ :

— Ճշմարիտ որոշ բան մը չեմ գիտեր, միայն թէ երէկ գիշեր, երբ տակաւին Երլտըզի հարէմը կ'գտնուի «Խեղճ աղջիկ» կ'ըսէին կիները կարեկից անկարկներ նետելով վրաս «արդեօք քու գլո՞ւխդ ալ պիտի ուտեն»... Պէտք է գիտնաս որ զիս խուլ համրի տեղ դրած ըլլալով ամէն բան քովս կը խօսին՝ կարծելով թէ բան մը չեմ իմանար...

Իր փեքրիկ բարեկամութիւնն այս խօսքերը բուն յուզումի մը մատնեցին պատանին որուն գոյնը նետեց և չրթունքը դողդղալ սկսաւ :

— Բայց ի՞նչ կ'ուզեն քենէ այդ մարդիկը, ըսաւ մանկատի աղջկան ձեռքը բռնելով :

— Ձեմ գիտեր, միէչե հիմա արամադրութիւննին շատ լաւ էր ինծի հանդէպ, նոյն իսկ մոռցայ քեզ ըսելու որ անգամ մը Սուլթանին ներկայացայ որ զիս երկարօրէն նկատելէ և իմ մասիս հարցումներ ընելէ ետքը, պատուիրեց զիս պէտք եղածին պէս խնամել և ազատ թողուլ պալատին մէջ կամ պարտէզը շրջելու : Բայց երէկ գիշերուընէ ի վեր ամէն բան փոխուեցաւ. մեծ դէպք մը պատահեցաւ որուն ի՞նչ ըլլալը չեմ գիտեր և որ անսովոր իրարանցում մը յառաջ բերաւ...

Կը հասկնամ, պատածխանեց պատանին, մեր ընկերներուն ձերբակալութեան դէպքը ըլլալու է, որովհետեւ երէկ գիշեր թէ՛ Փաթման և թէ՛ մեր երէք ընկերներն որոնց մին էր թիկնապահ Մէհմէտ փաշա ձերբակալուեցան և կարծեմ Երլտըզ բերուեցան...

Այս լուրը շանթահարեց մանկատի աղջիկը որ ահաբեկ ճիչ մը արձակեց.

— Այո՛, շարունակեց Հասան և ճիշդ ասոր համար է որ հոս եկած եմ իշխանին մատակարարէն որոշ լուր մը առնելու համար իրենց մասին, որովհետեւ կ'երևայ որ այդ մատակարարն ալ մենէ է :

— Ափսո՛ս, հիմա ի՞նչ պիտի ըլլայ իմ վիճակս, հառաչեց Զիւլէհա, արդեօք Փաթմա արդէն ամէն բան խօստովանեցա՞ւ և անո՞ր համար է որ այդ կիները իմ վրաս կը խղճային... :

— Այդ ենթադրութիւնդ հաւանական չէ, Փաթմա դիւրաւ խոստովանող կին չէ... բայց չըսիր թէ ի՞նչ պատճառաւ Երլտըզէն հոս փոխադրուեցար. կ'աղաչեմ շուտ խօսէ՛ որովհետեւ չենք կրնար երկար ատեն մնալ հոս, մէկ վայրկեանէն միւսը մատակարարը կրնար դալ զիս փնտուելու և լաւ չէ որ մեզ այսպէս խօսակցութեան մէջ գտնէ...

— Ահաւասիկ երկու բառով պատմեմ... Այն կիներուն

մէջ որոնք իմ մասիս այդ չարագուշակ խօսքերը կ'ընէին
կար նաև Պիւրհանէտտին իշխանին գալֆաներէն մին՝ Սանֆազ
հանրմը որ մասնաւոր գուրգուրանք մը ցոյց կուտայ իմ մա-
սիս և որ շատ ազնիւ կին մ'ն է։ Անիկա քովս գալով ձեռ-
քէս բռնեց և ըսաւ. «Ես այս աղջիկը մեր էֆէնտիին ապա-
րանքը պիտի տանիմ այս գիշեր և եթէ զինքը անպատճառ
ուզեն՝ թող գան հոնկէ առնեն, ես կրնամ այն ատեն մեր
էֆէնտիին դիմել և անոր շնորհիւ թոյլ չտալ որ աղջիկը առ-
նեն ու անոր վնաս մը հասցնեն։» Այս առաջաբանութեան թէև
պալատական գալֆաները ընդդիմացան, ըսելով թէ իրենք
պատասխանատու էին իմ մասիս, սակայն Սաֆնազ հանրմ
բացարձակապէս յայտարարեց թէ ինք պիտի տանէր զիս Սուլ-
թանին հանդէպ ամբողջ պատասխանատուութիւնը ստանձնե-
լով։ Պէտք է գիտնաւ թէ Սանֆազ հանրմ շատ մեծ ազդե-
ցութիւն կը վայելէ պալատին մէջ և դեռ քանի մը օր առաջ
երկրորդ կարգի Շէֆաքաթ պատուանշանը ստացաւ Պիւրհա-
նէտտին իշխանին մէկ ուրիշ գալֆային՝ Քանարիէ հանրմին
հետ, այնպէս որ պալատական տիկիները ստիպուեցան տեղի
տալ ու այսպէս կէս գիշերը անցած էր երբոր հոս եկանք։
Սանֆազ հանրմ անշուշտ ինծի ամէն բան պիտի պատմէր եթէ
գիտնար որ իր ըսածները կ'լսէի... ահա՛ ներկայ վիճակս,
ժամերս ահ ու դողի մէջ կ'անցնեմ ինծի սպառնացող փոր-
ձանքին պատճառաւ, որուն ինչ ըլլալն ալ որոշապէս չեմ գի-
տեր։

— Խեղճ Զիւլէհա, խեղճ Զիւլէհա, ինչպէս կարելի պի-
տի ըլլայ քեզ այս տեղէն ազատել, մրմնջեց պատանին խորին
յուզումի մը մասնուէրով։

— Ոտքի ձայն մը կ'լսեմ, գոչեց աղջիկը, տնակին քո-
վէն յանկարծ հեռանալով։

Պատանին ետին դարձաւ և քանի մը քայլ յառաջացաւ։
Արդարեւ, յարդ մը կար պարտէզին մէջ որ չորս կողմը կը

դիտեր մէկը փնտուելու պէս . երբ նշմարեց Հասանը իսկոյն
դէպ ի անոր եկաւ :

— Տղա՛ս , դո՛ւն ես դիտ տեսնել ուղղող , հարցուց :

— Դուք Պիւրահանտաին իշխանին մատակարար Սիւլէյ-
ման աղան էք , ըսաւ պատանին :

— Այո , և Հիւսէյին Չափուշն իմաց տուաւ որ էտէրնէէն
լուրեր կը բերես եղեր .

— Մարան Աթա , ըսաւ Հասան իբրեւ պատասխան :

— Գորան Աթա , կրկնեց միւսը :

Յետոյ աւելցուց

— Հաւ ուրեմն . եկուր հետս միասին իմ սենեակս և հոն
կրնանք աղատօրէն խօսակցիլ :

Եւ երկուքը միասին մտան շքեղ ապարանքէն ներս և
մտան գետնայարկի սենեակ մը ճոխ կերպով կահաւորուած :

Հոն պատանին մի առ մի մատակարարին հաղորդեց ինչ
որ Սա՛ի պէյ իրեն ըսած էր և ինչ որ մենք արդէն գետնեք :
Երբ պատմութիւնը աւարտեց՝ Սիւլէյման աղա թեթեւ մը ժպ-
տեցաւ .

— Կը տեսնամ որ բանէ մը տեղեկութիւն չունիք , ըսաւ :

— Ի՛նչպէս , գոչեց Հասան զարմացումով :

— Ձերբակալուած անձ չկայ , ամենքն ալ փախած են ,
պատասխանեց մատակարարը . իրա՛ւ է որ երէկ գիշերօլորնէ
ի վեր ծայրայեղ խուզարկութիւններ կը կատարուին փախըս-
տականները ձեռք անձնելու համար , սակայն չեմ լուսար որ
արդիւնք մը ունենան . . .

— Դուք գիտէ՞ք թէ ո՛ւր ծածկուած են :

Ոչ տակաւին , բայց կ'ենթադրեմ որ քիչ ատենէն պի-
տի կրնամ իմանալ :

Մատակարարը մանրամասնօրէն պատմեց թիկնապահ
Առնափուտ Մէհմէտ փաշայի կատարած դերը :

— Փաշան միւսներուն հետ չէ փախած , աւելցուց , այլ
ինք առանձին ապարանքին դռնէն դուրս ելած և անյայտ
եղած է . . . իրմէ լուր ունիմ :

— փա՛ռք Աստուծոյ, գոչեց պատանին խանդավառ-
աւած:

— Այո՛, այժմ բոլորովին ապահովութեան մէջ է օտար
շողենաւի մը մէջ և այսօր իսկ կը մեկնի դէպի Սեւանիկ՝
բուն յեղափոխութեան գործը սկսելու համար:

Տեսակցութիւնը աւարտած էր այլևս: Երկու խօսակից-
ները իրարու հաղորդելիք բան մը չունէին:

— Հիմա կրնաս երթալ և առած տեղեկութիւններդ հա-
ղորդել Սա՛ի պէյին:

Պատանին որ խիստ ուրախ տրամադրութեան մը մէջ էր
իր առած լուրերուն պատճառաւ յանկարծ տխրեցաւ և աչ-
քերը արցունքով լեցունցան: Յիշած էր իր փոքրիկ բարեկա-
մունին և անոր սպառնացող վտանգը և չէր կրնար մեկնիլ
մատակարարին քովէն, առանց անոր մասին ալ խօսելու:

— Ներեցէ՛ք որ ձենէ ուրիշ բան մըն ալ խնդրեմ, ըսաւ:

— Խօսէ՛, տղա՛ս, պատասխանեց Սիւլէյման տղա բար-
եացակամութեամբ:

— Գիտէ՛ք որ, Սկիւտար, Փաքմայի առնէն խուլ—համր
աղջիկ մը գտնուած է որ ձերբակալուած և յետոյ Երլտըզ
բերուած է...

— Այո՛, այսինքն՝ իր մասին անորոշապէս բաներ մը
լսեցի. այս առտու այլ իմացայ որ հոս մեր ապարանքը փո-
խադրուած է:

— Ուրեմն չէ՞ք գիտեր թէ այդ աղջիկը մեր ընկերներէն
է:

— Չէ՛, ըսաւ մատակարարը, մինչև այսօր ո՛չ ոք իրեն
մասին տեղեկութիւն մը տուած է ինծի... բայց ի՞նչ օգուտ
կրնայ ունենալ խուլ—համր մը մեր մէջ:

Պատանին այս հարցումին չպատասխանեց, այլ ըսաւ.

— Կ'երևայ որ ձեր իշխանին գալճաներէն մէկը, Սաֆ-
հազ հանրմ աղջիկը իր պաշտպանութեան տակն առած է և
ինքն է որ երէկ գիշեր զայն հոս փոխադրեր է:

— Սաֆնազ հանրմ, գոչեց Սիւլէյման աղա, ուրեմն կ'երեւայ որ անիկա տեղեակ է ո՛վ ըլլալուն...

Ընդհակառակն ես կը կարծեմ որ եթէ գիտնար այդ պաշտպանութիւնը չպիտի համարձակեր ընելու, ըսաւ պատանին:

Մատակարարը ժպտեցաւ:

— Կը տեսնեմ որ չես գիտեր եղեր Սաֆնազ հանրմին ո՛վ ըլլալը, ըսաւ:

— Ի՜նչ, միթէ ա՞ն ալ մենէ է:

— Բնականաբար...

Պատանին աչքերն ուրախութենէ շողացին:

— Ուրեմն, գոչեց, Զիւլէհայի վիճակն այնքա՛ն յուսա-հատական չէ որքան ինք ու ես կը կարծէինք,

Յետոյ աղաչաւոր ձեւով մը աւելցուց:

— Կը խնդրեմ, Սիւլէյման աղա, զիս Սաֆնազ գալֆային քով առաջնորդեցէ՛ք, կ'ուզեմ ամեն բան հասկցնել իրեն որովհետեւ ձեր ենթադրութիւնը ճիշտ չէ. գալֆան իր պաշտպանութիւնը շնորհած է Զիւլէհայի առանց անոր ո՛վ ըլլալը գիտնալու, ուստի երբ ամէն բան իմանայ, անշուշտ ա՛լ աւելի զօրաւոր կերպով դայն պիտի ուզէ հովանաւորել և, ո՛վ գիտէ, գուցէ յաջողի խեղճ աղջիկը ազատելու ներկայ կացութենէն:

Մատակարարը վայրկեան մը խորհելէ ետքը, ըսաւ.

— Լա՛ւ, հետս եկուր:

Եւ իր պատանի բարեկամը առաջնորդեց ապարանքին վերնայարկը, կանանոցի բաժինը, անոր ըսելով. «Երբ Սաֆնազ հանրմին քով տանին քեզ, ձեռքը համբուրէ՛ և կամաց մը կրկնէ այն բառերը զորս ինծի ըսիր. ասիկա բաւ է որ պէսզի իսկոյն իր վատահուժիւնը գրաւես:»

Վերնայարկը, սանդուխին գլուխը, մատակարարը հանդիպեցաւ խափշեկուհիի մը որուն Հասանը ցոյց տալով ըսաւ.

— Զէյնա՛պ, այս տղան իսկայն Սաֆնազ գալֆային քովը տար :

— Շատ աղէկ, պատասխանեց խափշիկունին, յետոյ պատանիին դառնալով՝ աւելցուց :

— Հետս եկո՛ւր :

Հասանի սիրտը յուզումէն կը արտփէր իրեն բոլորովին օտար այդ միջավայրին մէջ և շփոթութիւնը այնքան մեծ էր որ ուշադրութիւն չէր կրնար դարձնել շուրջը պարզուած ճոխութեանց վրայ :

Երկու մեծ և զարդարուն սրահներէ անցնելէ ետքը, կանգ առին դրան մը առջև :

— Դուն հոս սպասէ՛ որպէս զի գալֆա հանրմին իմաց տամ, ըսաւ սև աղջիկը դուռը բանալով ու սենեակէն ներս մտնելով :

Սպասումը երկար չտևեց : Վայրկեան մը ետքը աղջիկը երեւցաւ և իմաց տուաւ թէ Սանֆազ հանրմը իրեն կ'սպասէր :

Պատանին սրտատրոփ ներս մտաւ սենեակէն, բայց իսկոյն հանդարտութիւնը գտաւ տեսնելով որ գալֆան առանձին էր : Իր աչքերը դէպի անոր ուղղեց և իսկոյի վստահութիւն մը ծնաւ իր սրտին մէջ այդ կնոջ հանդէպ : Հազիւ քառասուն տարեկան, համակրելի ու ազնուական դէմքով կին մըն էր Սանֆազ հանրմը որ պատկառելի երևոյթով մը բազմած էր պատուհանին քով դրուած թաւշապատ թիկնաթուի մը մէջ :

Հասան յարգանքով մօտեցաւ և կնոջ ձեռք համբուրեց : Միևնոյն ատեն կամաց մը մրմնջելով :

— Մարան Աթա . . . :

Սանֆազ հանրմ թեթև սարսուռ մը ունեցաւ : Բնազդօրէն աչքերը կասկածոտ ակնարկով մը ժուռ ածեց չորս կողմը և ինքն ալ ըսաւ .

— Մարան Աթա . . . :

Այս խորհրդաւոր խօսքերէն ետքը, կնոջ և պատանիին միջև մէկէն մտերմութիւնը հաստատուեցաւ .

— Տղաս, աթոռ մը տու և ևկուր քովս նստէ՛ ու համարձակօրէն խօսէ՛ տեսնեմ, ըսաւ իշխանին գալֆան :

Հասան կնոջն ըսածը կատարեց :

Ձեր Աղնուութիւնն անհանգիստ ըրի, ըսաւ, մասնաւորաբար ձեզ յանձնարարելու համար այն փոքրիկ աղջիկն որուն արդէն ձեր պաշտպանութիւնը շնորհած էք և երէկ գիշեր Երլտրդէն այս ապարանքը փոխադրած էք . . . :

— Սօսքդ սա գեղանի խուլ — համր աղջկան համար է որ հո՛ն, պարտէզին մէջ, այծեամբն հբա կը խաղայ այս պահուս, հարցուց Սաֆնազ հանրմ ձեռքը դէպ ի պատուհանն երկարելով :

Հասան ոտքի ելաւ, գլուխը դէպի ցոյց արուած կողմը ուղղեց և յուզուած ձայնով մը պատասխանեց .

— Այո՛, ճիշտ իրեն վրայօք կը խօսիմ, Զիւլէհան . . .

— Վա՛յ, Զիւլէհա, կը կոչուի, ըսաւ կինը աշխոյժով, վերջապէս գոնէ անունը կրցանք հասկնալ, բայց ո՞վ է որ այս աղջիկը . . . գիտեմ թէ Սկիւտար Փաթմայի տան մէջ խուղարկութիւն կատարուած ատեն գտնուած է, բայց աւելի տեղեկութիւն չունիմ :

— Մեր ամէնէն եռանդուն և գործունեայ ընկերներէն մէկն է, պատասխանեց պատանին, և հակառակ իր տարիքին շատ ծառայութիւններ մատուցած է :

— Իր այս խուլ — համր վիճակի՞ն մէջ :

— Հանրմ էֆէնտի, Զիւլէհա թէ՛ կ'լսէ թէ կը խօսի . դիտմամբ խուլ — համր ձեւացած է որպէս զի խուսափի հարցաքննութիւններէ, պատասխանեց Հաժան հաստատուն չեղտով մը :

Այս անակնկալ յայտնութիւնը ափ ի բերան թողուղ իշխանին գալֆան՝ որ գոչեց .

— Ի՛նչ կ'ըսես, կը խօսի ու կը լսէ, բայց ուրեմն հրա-

չալիք մըն է այդ աղջիկը որ կրցած է այսքան կատարեալ
կերպով կեղծել ու մեզ ամենքս ալ խաբել օրերէ ի վեր...
Հիմարիտը հաւատալս չի գար ըսածիդ:

Պատանին ժպտեցաւ:

— Քիչ մը առաջ, պարտէզին մէջ, կէս ժամու չափ
տեսակցեցայ, ըսաւ, և իրմէ իմացայ օրերէ ի վեր հոս վա-
րած կեանքը, ձենէ տեսած պաշտպանութիւնը և իրեն սպառ-
նացող վտանգը, երէկուրնէ ի վեր, որուն ի՛նչ ըլլալը որոշա-
պէս չի գիտեր խեղճ աղջիկը:

— Այո՛, կերեայ որ Սուլթանը իր ձերբակալել ուզած
մարդոց փախուստէն ու մահաւանդ թիկնապահ Մէհմէտ փա-
շայի յեղաբոխականներուն հետ ունեցած մեղսակցութենէն
կաաղած՝ պահ մը ուզած է այդ խեղճ աղջիկը խստութեանց
ենթարկել անկէ կարենալ բան մը հասկնալու համար...
որովհետեւ իր ներկայութիւնը, Ֆաթմայի տան մէջ, զինքը
կասկածելի կ'ընէ, թէ և ես այնպէս համոզուած էի որ բոլո-
ւին անմեղ ու անտեղեակ աղջիկ մըն էր որ պատահամբ
այդ տան մէջ գտնուած էր խուզարկութեանց պահուն:

— Հիմա որ գիտէք թէ մեր գործօն ընկերներէն մէկն է,
անշուշտ ամէն միջոց պիտի գործածէք վտանգը իրմէ հեռաց-
նելու և, եթէ կարելի է, զինքը բոլորովին ազատելու հա-
մար...:

— Այդ վերջին ըսածդ բոլորովին անկարելի է:

— Բայց անհրաժեշտ է, պնդեց Հասան կորովի ու հաս-
տատ չեչտով:

— Առանց իմ դիրքս վտանգելու այդպիսի փորձ մը չեմ
կրնար ընել... եթէ զինքը փախցնեմ պէտք է որ ես ալ ի-
րեն հետ անյայտ ըլլամ և կարծեմ իմ ներկայութիւնս չափա-
զանց հարկաւոր է այս պալատին մէջ:

— Ձեզի չըսի տակաւին թէ ո՛վ է այս աղջիկը. եթէ
իմանաք գուցէ տարբեր կերպով խորհիք:

— Շո՛ւտ խօսեցէ՛ք ուրեմն...:

— Այդ խուլ—համր ձևացող գեղանի աղջիկը որ իր կեանքը վտանգած է մեզի օգտակար ըլլալու համար, ըսաւ պատանին բառերը մի առ մի շեշտելով մեր մեծ նահատակին՝ Հագգը պէյի աղջիկն է . . . :

Այս նոր յայանութիւնը բաւուն յուզում մը պատճառեց Սաֆնազ Հանրմի :

— Հագգը պէյին, մեր աննման ընկերոջ աղջիկը, մրմնջեց ինքնիրեն. կ'զգայի որ ներքին համակրանք մը, թաքուն զօրութիւն մը զիս դէպի իրեն կը մղէր . . . այո՛, իրաւունք ունիս, հիմա կը յիշեմ, ճիշդ իր խեղճ մօրը կը նմանի, այո՛, այո՛ . . . ճիշտ անոր պատկերն է :

Գալֆան ոտքի ելաւ և պատուհանէն պարտէզը դիտեց : Զիւլէհա միշտ հոն էր, զուարթ արևուն տակ, այծեամին հետ խաղալով :

— Հիմա պէտք է որ զինքը կանչեմ և խօսեցնել տամ, ըսաւ պատանին. դուն իրեն ամէն բան կը բացատրես ու այլ ևս պէտք չզգար իմ քովս ալ խուլ—համր ձևանալու :

Եւ իսկոյն պատուհանը բանալով նշան ըրաւ աղջկան որ արդէն գլուխը վեր բարձրացուցած էր, պատուհանին բացուելուն ձայնը առնելով : Զիւլէհա վազելով ապարանքը մտաւ :

Քիչ մը ետքը սենեակին դուռը բացուեցաւ և գեղանի աղջիկը երևցաւ : Երբ Հասանը տեսաւ Սաֆնազ ըանրմին քով մտերմօրէն նստած՝ զարմացական դէմք մը առաւ, բայց իսկոյն ինքզինք զսպեց և առանց պատանին ուշադրութիւն դարձնելու, հանդարտիկ մօտեցաւ տիկնոջ :

— Քեզի հրաշագործ բժիշկ մը գտայ որ ականջդ ու լեզուդ իսկոյն պիտի բանայ, ըսաւ գալֆան ժպտելով ու մանկատի աղջկան ձեռքերէն բռնելով : Զիւլէհա իր հանդարտ ակնարկը յառեց խօսակցին վրայ, առանց հասկացողութեան ամենաափոքր նշան մը ցոյց տալու :

— Ի՞նչ չարածճի աղջիկ է այս, ըսաւ գալֆան, մանկու-

հին դէպ ի իրեն քաշելով ու գուրգուրանքով այսերը համ-
բռնելով :

Հասան միջամտելու վայրկեանը եկած համարեց և իր
փոքրիկ բարեկամուհիին ըսաւ :

— Զիւլէհա՛, ուրախ եղիր որովհետեւ Աստուած քեզ կը
պաշտպանէ, Սաֆնազ հանրմը մենէ է եղեր և պէտք չունիս
ինքզինքդ կեղծելու երբ անոր հետ առանձին ըլլաս... իրեն
ամէն բան պատմեցի :

Աղջիկը դարձեալ լուռ մնաց, բայց իր աչքերը տարօրի-
նակ փայլ մը առին : Պատանին տեսնելով որ տակաւին անոր
կասկածները չեն փարատած, ձեռքէն բռնեց մէկ կողմ տարաւ
ու ականջին բաներ մը փսփսաց : Այս անգամ ա՛լ մանկուհիին
եզուն բացուեցաւ .

— Ի՛նչ երջանկութիւնէ գոչեց, հիմա գոնէ պիտի կրնամ
այստեղ մէկու մը հետ խօսիլ :

— Մինչև որ Սաֆնազ հանրմը քեզ բոլորովին ազատէ
այս ոսկեզօծ բանտէն, պատասխանեց պատանին :

Հասան թէև չէր ուզեր բաժնուիլ իր բարեկամուհիին
քովէն՝ սակայն զգաց որ չափազանց երկար մնացած էր այս
ապարանքին մէջ, թէ այլևս ընելիք մը չունէր հոն և թէ
պարտականութիւնը զինքը ուրիշ տեղ կը կանչէր :

— Մեկնելէ առաջ, ըսաւ գալֆային ձեռքը համբուրե-
լով, դարձեալ Զիւլէհայի պաշտպանութիւնը կը հայցեմ ձեռէ :

— Այլևս հարկ չկայ այդ խօսքերուն պատասխանեց
գալֆան, Հագգը պէյի աղջիկը յանձնարարուելու պէտք չունի
ինծի :

Պատանին մանկատի աղջկան ձեռքը սեղմելէ և վերջին
անգամ անոր ժպտելէ ետքը դուրս ելաւ սենեակէն :

— Կարծեմ թէ, խորհեցաւ Երլտըզի շրջափակէն դուրս
ելլելով, Սա՛ի պէյ գոհ պիտի մնայ ինէ, ո՛չ միայն կէտ առ-
կէտ իր յանձնարարութիւնները կատարեցի, այլ միևնոյն ա-
տեն շատ մը աղէկ լուրեր կը տանիմ իրեն... հիմա կը մնայ

գտնել մեր փախստական ընկերներուն թաքստոցը :

Թողունք որ պատանի Հասան երթայ Շիշլի, ուր անհամբեր իրեն կ'ապասէ երիտասարդ յեղափոխականը և մենք պահմը փոխադրուինք ուրիշ տեղ :

Գ Լ Ա Ի Խ Թ.

ԴԵՊԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՕՐՐԱՆԸ

Սիւլէյման աղա չէր սխալած պատանիին տուած իր տեղեկութեանց մէջ : Առնաւորուտ Մէհմէտ փաշա օտար շողենաւ մը ապաստանած էր ու իր ապարանքը ձգելուն հետեւեալ իրիկունը կը հեռանար Պոլսէն : Թիկնապահն որքան քաջասիրտ ու յանդուգն՝ նոյնքան ալ խոհեմ ու կանխատեսող էր : Այն օրն ուր յեղափոխական գործին փարեցաւ և մտաւ ծածուկ քօմիթէին մէջ, ինքնիրեն սա խուհրդածութիւնն ըրաւ .

— Անշուշտ օր մը, իմ կամ ուրիշներու անխոհեմութեամբը, յեղափոխական ըլլալս պիտի յայտնուի : Եթէ նախապէս միջոցներ ձեռք չառնեմ վտանգի պահուն անձս կարենալ փրկելու, վերջին վայրկեանին թափուած ճիգերն օգուտ մը չեն կրնար ունենալ :

Եւ այսպէս խորհելով՝ ջանացած էր օտար դեսպանատան մը հետ բարեկամական յարաբերութիւններ հաստատել, խիստ զգուշաւոր կերպով : Իրեն համար դժուար չէր եղած այդ բանը : Մէհմէտ փաշա Երլտըղի պալատին մէջ անպիտի դիրք մը և ազդեցութիւն մը ունէր որ ամենքը իր բարեկամութեան կը ցանկային, նոյն իսկ օտար շրջանակներու մէջ : Բացի իր

այս արտաքին հանդամանքէն՝ թիկնապահը իր ուղղամիտ, անկեղծ և խրոխտ նկարագրովը շուտով սիրելի կը դառնար իրեն հետ չըմբռնող ունեցող աղնուտասիրտ անձերուն հետ։ Մէհմէտ փաշա Բանկալթիի ղինուորական վարժարանէն վկայուած Գերմանիոյ մօջ կատարելագործած էր իր ղինուորական ուսմունքը և Բարիդի մէջ ալ ղինուորական կցորդի պաշտօն վարած էր մէկ քանի տարի, այնպէս որ զարգացեալ ու միանգամայն աշխարհիկ մարդու բոլոր առաւելութիւնները կը կրէր իր վրայ։

Իր այս այլազան յատկութիւններուն շնորհիւ ահա՛, Մէհմէտ փաշա մտերիմ ու սիրելի բարեկամը եղած էր մեծ Պետութեան մը դեսպանատան խորհրդականին։

Այս մտերմութիւնը այն աստիճան յառաջ դացած էր որ թիկնապահը չէր վարանած իր ամբողջ գաղտնիքներուն հաղորդակից ընել խորհրդականը և զանազան առիթներու մէջ անոր օժանդակութեան դիմել, իր ընկերներուն օգնութեան հասնելու համար։

Երբ մեր գիտցած իրողութեանց հետեւանքով՝ Մէհմէտ փաշա ստիպուեցաւ գիշերանց թողուլ հեռանալ իր Շիշլիի ապարանքէն՝ բնականաբար ուղղակի գնաց իր օտարազգի բարեկամը գտնելու, որուն պարզեց իր կացութիւնը։

— Վայրկեան մը կարելի չէ որ այս քաղաքը մնաք, վճռեց խորհրդականը։

— Ես ալ այդպէս կը կարծեմ, պատասխանեց թիկնապահը։

— Եւ ո՛չ ալ թուրքիոյ ու է մէկ կողմը։

— Այդ մասին համակարծիք չեմ ձեզի, սիրելիս։

— Ի՞նչպէս, արդեօք կը խորհի՞ք թուրքիոյ մէկ քաղաքը ապաստանիլ։

— Ո՛չ թէ ապաստանիլ՝ այլ երթալ։

— Ի՞նչ յիմարական գաղափար, գոչեց խորհրդականը գրեթէ սրտմտած, ո՞ւր տեղ կրնաք խուսափիլ Համիտի ձեռքէն եթէ թուրքիոյ մէջ մնալ յամառիք։

— Նախ՝ դիտաւորութիւն չունիմ Համիտի ձեռքէն խուսափելու, երկրորդ կը կարծեմ որ ալ ժամանակը հասած է ճակատ ճակատի կռիւ մղելու բռնաւորութեան դէմ, հերիք ա՛լ որչափ մութին մէջ գործեցինք ու վատաբար ճշակաւոր եղանք . . . :

— Բայց ի՞նչ կրնաս ընել դուն առանձին կամ քանի մը ընկերով, Համիտի դժուրութեան դէմ:

— Մենք օրինակը կուտանք, պայքարը կ'սկսինք և այն ատեն կը տեսնենք թէ ո՛վ կուգայ մեր ետեւէն:

— Եւ եթէ ո՛չ ոք տեղէն չարժի ու ձեզ առանձին թողուն:

— Այն ատեն մենք ալ գոհ սրտով կը մեռնինք, վատերու երկրի մը մէջ ապրած չլլալու համար: Բայց պատճառ չունինք այսքան յուսահատ ըլլալու, եթէ այս թշուառ երկրին մէջ ամէնէն վերէն մինչև վարը, նախարարներէն սկսեալ մինչև յետին պաշտօնեան, դատաւորէն մինչև դռնապանը փտութեան և ապականութեան մէջ ինկած են, փա՛ռք Աստուծոյ, կը մնայ տակաւին բան մը զոր Համիտի ապականիչ հոգին չէ կրցած աղարտել, այդ բանը օսմանեան բանակն է . . .

Մէհմէտ փաշա՝ խանդավառուած՝ տակաւին իր խօսքը պիտի շարունակէր, երբ դեսպանական խորհրդականը զինքը կեցուց . .

— Սիրելիս, ըսաւ, կը տեսնեմ որ շատ մեծ է քու հաւատքդ այն գործին մասին որուն նուիրուած ես ու չեմ ուզեր այդ գեղեցիկ եռանդդ նուազեցնել տարակոյսներ ցանկով մաքիդ մէջ: Գործէ՛ ինչպէս որ յարմար կը տեսնաս, միայն թէ ժամ առաջ հեռացի՛ր գոնէ այս քաղաքէն:

— Անոր համար ահա՛ արդէն հոս եկած եմ:

Խորհրդականը ժամացոյցը նայեցաւ .

— Տակաւին ատենը ուշ չէ, ըսաւ ինքնիրեն խօսելու պէս, միայն թէ հարկէ իսկոյն մեկնիլ:

— Ո՞ւր կ'ուղէք որ երթանք այս ատեն հարցուց թիկ-
նապահը մտատանջ դէմքով մը :

— Ահաւասիկ իմ ծրագիրս, պատասխանեց միւսը, այս
իրիկուն մեր պահականաւին հրամանատարը դեսպանատունը
ձաջեց և տակաւին հոս է ու գիշերն ալ արամադիր էր հոս
մնալու : Հիմա պիտի երթամ խնդրեմ իրմէ որ հրաժարի իր
խորհուրդէն և իսկոյն պահականաւ դառնայ ձեզի հետ : Հոն
բոլորովին ապահովութեան մէջ կլնաք ըլլալ մինչև վաղն
առաւօտ :

— Իսկ անկէ ետքը :

— Անկէ ետքը պահականաւին մակոյկովը և անշուշտ
ծպտուած՝ վաղն իսկ մնկնող օտար շոգենաւ մը կը փոխա-
դրուիք . կարծեմ ասկէ աւելի լաւագոյն կարգադրութիւն մը
կարելի չէ ընել . . . դրամ ունի՞ք քովերնիդ :

— Պէտք եղածէն աւելի :

— Ուրեմն երթամ հրամանատարը տեսնեմ :

Խորհրդականին ծրագիրը կէտ առ կէտ գործադրուեցաւ :
Թիկնապահը պահականաւին հրամանատարին ընկերակցու-
թեամբ մեկնեցաւ դեսպանատունէն և գնաց շոգենաւ, ուր
անցուց գիշերը :

Պահականաւը կեցած էր Թօփհանէի բացը միւս պահակ-
ներուն քով : Հետեւեալ առտու, Մէհմէտ փաշա պեխերը ա-
ծիրած, գլուխը նաւային սալայի գլխանոց մը դրած և մէկ
քանի սպաներու ընկերակցութեամբ փոխադրուեցաւ Մէսա-
ժընի Սիսուն շոգենաւը, որ քանի մը ժամէն պիտի մեկնէր
դէպի Տարսանէլ, Սելանիկ, Սիրա, եւլն . . :

Ծայրայեղ հսկողութեան մը ենթարկուած էր ամբողջ
Ղալաթիոյ քաղաքը . ոտտիկաններ ու լրտեսներ պաշարած էին
բոլոր շոգենաւները թէ՛ ցամաքին և թէ ծովուն կողմէ . այ-
սու հանդերձ երբ դեսպանական պահականաւին մակոյկը մօ-
տեցաւ Սիսունի ծովուն կողմը գանուող սանդուխին՝ լրտեսնե-
րու նաւատիկներէն ո՛չ մէկը համարձակեցաւ մօտենալ :

Անգամ մը որ շողենաւին մէջ ոտք դրին, սպաները Մէհ մէտ փաշայի հետ ուղղուեցան նաւապետին խցիկը և անոր պաշտպանութեան յանձնեցին թիկնապահը :

Նաւապետը յայտնեց որ կէս դիշերէն ի վեր բոլոր շողենաւները խիստ հսկողութեան մը ենթարկուած էին և թէ նոյն րոպէին իսկ Սիսոնի մէջ լրտեսներ կը վխտային :

— Թէեւ շատ լաւ ծպտուած կը թուիք, և բոլորովին եւրոպացի նաւային սպայի մը երեւոյթը ունիք, ըսաւ Սիսոնի հրամատարը խօսքը Մէհմէտ փաշայի ուղղելով, այսու հանդերձ անկարելի չէ որ ճանչցուիք լրտեսի մը կողմէ և այն ատեն մեր կացութիւնը շատ կը դժուարանայ, որովհետեւ կը վախնամ որ ամէն միջոցի պիտի դիմեն ձեզ ասկէ դուրս հանելու համար, նոյն իսկ թերեւս բռնութեամբ. ասոր համար կը խնդրեմ որ մինչև շողենաւին ճամբայ ելլելը այս խուցին մէջ փակուած մնաք :

— Ամենայն հաճութեամբ, պատասխանեց թիկնապահը իր շնորհակալութիւնները յայտնելով :

Նաւապետը միւս սպաներու հետ դուրս ելաւ և խուցին դուռը կղպելով՝ բանալին գրպանը դրաւ :

Այս զգուշութիւնները աւելորդ չէին, որովհետեւ Ապտիւլ Համիտ այնքան կատաղած էր իր հաւատարիմ կարծած թիկնապահին ընթացքէն որ հրամայած էր զայն ողջ կամ մեռած ձեռք ձգել անպատճառ : Այս հրամանը գործադրելու համար ամբողջ ոստիկանութիւնը և լրտեսներու բանակը գործի սկսած էր դիշերանց : Նոյն իսկ ամէն կողմ բարձրաստիճան սպառազաններ զրկուած էին խուզարկութեանց հսկելու համար : Ապտիւլ Համիտ այնքան բաւական չհամարելով՝ Իզդէթ փաշայի սպաշտօն յանձնած էր բոլոր դեսպաններուն այցելելու և անոնցմէ արտօնութիւն ստանալու, որպէս զի իրենց հալատակութեան ներքեւ գտնուող շողենաւները խուզարկութեան ենթարկուին Տարտանէլէն կամ Վոսփօրէն դուրս ելած ատենին :

Այսպէս Սիսոն ճամբայ ելլելէ կէս ժամ առաջ Մէսաժըռի Մարիթիմի ընդհանուր գործակատարը շողենաւ գալով՝ յանուն ֆրանսական դեսպանին՝ նաւապետին հաղորդեց որ եթէ Տարտանէլի առջև թրքական իշխանութիւնները դան ու շողենաւը խուզարկել ուղեն արդելք չյարուցանէ :

— Իսկ եթէ շողենաւին մէջ գտնուող մէկը ձերբակալել փորձեն, հարցուց Սիսոնի հրամանատարը :

— Ասոր բացարձակապէս կ'ընդդիմանաք ու թոյլ չէք տար բնաւ, պատասխանեց գործակատարը :

Այս հակասական կարգադրութեամբ դեսպանները միջոցը գտած էին թէ՛ Ապաիւլ Համիտի խնդիրքը չմերժելու և թէ՛ միանգամայն դրօշակին արժանապատուութիւնը յարգելու :

Իրիկուան ժամը չորսին շողենաւը բացուեցաւ քարափէն և ուղղուեցաւ դէպի Մարմարա : Մէհմէտ փաշա մեծ շունջ մը առաւ իր խցիկին մէջ և անհամբեր սպասելով որ նաւապետը դայ զինքը իր արգելանոցէն հանելու : Այս վերջինը հազիւ ժամը ճին եկաւ իր քով և հաղորդելով գործակատարին խօսքերը, աւելցուց .

— Կարծեմ լաւ կ'ըլլայ որ դուք շարունակէք ծածկուած մնալ մինչև որ Տարտանէլէն դուրս ելլենք :

— Ո՛չ, նոյն իսկ այստեղ բաւական ապահով տեղ չէ... քանի որ ստիպուած ենք թոյլաբերել խուզարկութիւնը՝ գուցէ այս խուցն ալ բանալ ուղեն և ձեզ հոս գտնեն : Իրա՛ւ է որ հրաման ունիմ ձեզ չյանձնելու, այսու հանդերձ կը վախճամ որ ձեր զլխուն փորձանք մը բերեն... այդ մարդիկը կարող են օրինակի համար մահափորձ մը կատարել ձեզի դէմ :

— Ուրեմն ի՞նչ կը խորհիք ընել :

— Ձեզ հոս պիտի պահեմ մինչև կէս գիշեր, յետոյ երբ ճամբորդներն իրենց խուցերը քաշուին՝ ձեզ պիտի փոխադրեմ շողենաւին ներքնայարկը, մեքնաներուն մէջ, և պիտի խընդրեմ ձենէ որ քանի մը ժամուան համար հնոցպանի պաշտօնը կատարէք :

— Հնոցդանի պաշտօն , դռնեց թիկնապահը դարմա ցմամբ
հաւապեալին երեսը հայելով :

— Այո՛ , պատասխանեց միւսը ամենայն լրջութեամբ ,
խորհեցայ որ ծպտումի լաւագոյն ձեւը այդ է , թէ՛ հնոցդանի
տարազը և թէ ածուխին սեւութիւնը ձեռք բոլորովին անձա-
հաշելի պիտի դարձնեն , այս մասին վստահ եմ . . . և յետոյ
ապահով եղէք որ այդ անհաճոյ դիրքին մէջ հաղիւ քանի մը
ժամ պիտի մնաք . . .

Մէհմէտ փաշա հաւանութիւն յայանեց հաւապեալին այս
կարգադրութեան և անոր շնորհիւ Տարաանէլի մէջ կատար-
ուած խուզարկութիւնը ու է արդիւնք չսուաւ ու կէսօրին ,
երբ ճաշի ժամը հնչեց , թիկնապահը , առաջին անգամ ըլլա-
լով , եկաւ բաղմեցաւ առաջին կարգի ուղեւորներու սեղանը :

Չմեռուան այդ եղանակին շատ ճամբորդներ չկային :
Բացի հաւապեալէն ու թիկնապահէն , սեղանին վրայ , Ֆրան-
սացի այր ու կին մը կային որոնք Մարսիլիա կ'երթային .
յետոյ , երկու հրայ վաճառականներ ու թուրք պաշտօնեայ մը
որոնք Սելանիկ կը վերադառնային , յոյն պառաւ կին մը իբր
զաւկին հետ և ուրիշ ճամբորդ մը որ Էմին էֆէնտի անունով
արձանագրուած էր Եւրոպա կ'երթար . ահա՛ առաջին կարգի
ամբողջ ուղեւորները :

Երբ թիկնապահը երեւցաւ ճաշասրահին մէջ , ածիլուած
ու գլուխը քեփի մը դրած , ընդհանուր հետաքրքրութիւն
չարժեց : Ճամբորդները զինքը առաջին անգամ կը տեսնէին
ու թէեւ ենթադրեցին որ Չանաք Գալէէն չողենաւ մտած էր
այսու հանդերձ իրենցմէ ո՛չ մէկը տեսած էր չողենաւէն հետ
մտնելը : Էմին էֆէնտի մասնաւոր ուշադրութեամբ մը սկսաւ
զննել այս խորհրդաւոր ուղեւորը , որ այդչա յանկարծ կարծեա
երկինքէն կ'իյնար :

Թիկնապահը նշմարեց իրեն հանդէպ ցոյց արուած հետա-
քրքրութիւնը և նեղուիլ սկսաւ անկէ , մասնաւորապէս Էմին էֆ.ի
խուզարկիչ նայուածքէն : Ճաշի միջոցին հաղիւ քանի մը

խօսք փոխանակեց նաւապետին հետ և յետոյ իսկոյն վերնա-
յարկը ելաւ, հակառակ օդին ցրտութեան:

Էմին էֆէնտի, ինքն ալ սեղանէն ելաւ սիկառէթ մը
վառելով ու ինքնիրեն խորհրդածելով.

— Այս մարդը ինծի կտակածելի կը թուի: Շոգենաւը
երբ Չանաք Գայէ հասաւ, վերնայարկը կեցած ուշադրու-
թեամբ դիտեցի բոլոր ներս մտնողները, որոնք ընդհանրապէս
ոստիկաններ և սլաշտօնեաներ էին, խուզարկութեան համար
եկած, երբեք այսպիսի մէկու մը ներս մտնելը չնշմարեցի...

Էմին էֆէնտի գնաց հարցութիւնով սպասաւորը:

— Չեմ գիտեր, պատասխանեց այս վերջինը, կ'երևայ
որ այդ պարոնը այս առտու շոգենաւ մտաւ Տարտանէլէն:

— Ո՞րն է իր խցիկը:

— Չեմ գիտեր...

Էմին էֆէնտի դիւրաւ յուսահատող մը չէր թուեր. ուղ-
ղակի նաւապետին դիմեց.

— Կը ներէ՞ք պարոն նաւապետ, ըսաւ, սեղանին վրայ
ձեր քով նստող նորեկ ճամբորդը ո՞վ է արդեօք:

Նաւապետը շեշտակի նայիցաւ մարդուն երեսը ապա խըս-
տութեամբ պատասխանեց.

— Չեմ ճանչնար զինքը... միթէ բոլոր ճամբորդները
կարելի՞ է ճանչնալ:

— Իրաւունք ունիք, կը ներէք ըրած հարցումիս, պա-
տասխանեց թուրքը և հեռացաւ:

— Մե՛ղք որ անձնապէս չեմ ճանչնար թիկնապահ Մէհ-
մէտ փաշան, խորհեցաւ ինքնին, եթէ ոչ շատ դիւրաւ, այժմ
պիտի կրնայի այդ անծանօթ ճամբորդին մասին վճիռ մը
տալ... և սակայն ինծի տրուած ծանօթութիւնները իր հա-
սակին, դիմադիծերուն և աչքերուն, ինչպէս նաև մազերու
գոյնին վրայ, կատարելապէս կը համապատասխանեն այս
մարդուն...

Էմին էֆէնտի այս խորհրդածութիւնները ընելով ուղ-

վուեցաւ վերնայարկը կամուրջին վրայ ուր՝ ինչպէս ըսինք,
ճաշէն յետոյ գացած էր թիկնապահը:

Այս վերջինը նստարանի մը վրայ բազմած ծովը կը դի-
տէր, երբ էմին էֆէնտի իր քով մօտենալով՝ սիրալիր ձեւով
մը ըսաւ.

— Եթէ չեմ սխալիր՝ դուք ալ Օսմանցի էք ինծի պէս և
գուցէ Սելանիկ կ'երթաք...

— Այո՛, պատասխանեց միւսը չոր կերպով:

— Չանաք Գալէէն շոգենաւ մտաք կարծեմ, չարուհա-
կեց էմին էֆէնտի առանց այլայլելու իրեն տրուած չոր պա-
տասխանէն, որովհետեւ շոգենաւը Պոլսէն մեկնած ժամանակ
ձեզ չնշմարեցինք և միայն այս ցերեկ առաջին անգամ սեղա-
նին վրայ ձեզ տեսնելու բախտը ունեցանք:

— Այո՛, Չանաք Գալէէն շոգենաւ մտայ, պատասխա-
նեց թիկնապահը:

— Սելանիկ երթալու համար, պնդեց միւսը:

— Իւսկիւպ պիտի երթամ, պատասխանեց Մէհմէտ
փաշա:

Յետոյ նկատելով որ չափէն աւելի խօսած էր, ոտքի ե-
լաւ ու հեռացաւ, առանց բարեւելու իր խօսակիցը:

— Հարիւրին իննսուն դրաւ կը դնեմ որ մեր փնտռած
մարդն է այս, ըսաւ ինքնին էմին էֆէնտի:

Հարկ կա՞յ ըսել որ այս թուրք ճամբորդը ուրիշ մէկը
չէր, այլ պարզապէս լրտես մը որ Պոլսէն մտած էր թիկնա-
պահը գտնելու յոյսով:

Առնալուտ Մէհմէտ փաշա այդ բանը կռահեց, մանա-
ւանդ երբ նաւապետը իրեն պատմեց էմին էֆէնտիի հարցա-
փորձերը:

Իրա՛ւ է որ Տարտանէլէն անցած էին, Սիսոն տակաւին
թրքական ջուրերուն մէջ կը գտնուէր և կ'ուղղուէր դէպի
Սելանիկ, ուր ամբողջ օր մը պիտի մնար: Այս պարագան
սկսաւ մտաւտանջութիւն պատճառել թիկնապահին:

— Այս լրտեսը կրնայ շողենաւը Սեղանիկ հասնելուն պէս իշխանութեանց իմաց տալ իմ ներկայութիւնս և գուցէ զիս բռնի շողենաւէն դուրս հանեն, մտածեց :

Ինք գիտէր որ Ապաիւլ Համիտ և իր արբանեակները այդ տեսակ բռնութիւններու և ապօրինութիւններու առջև կանգ չէին առներ և չէյին վախնար զիւանագիտական կնճռոտութիւններ ստեղծելէ որոնք յետոյ կը կարգադրուէին մեծամեծ գոհողութիւններով :

— Սուլթանը յօժարակամ պատրաստ է ամէն հատուցում և գոհացում տալու Ֆրանսական կառավարութեան՝ զիս անգամ մը ձեռք ձգելէ ետքը, խորհեցաւ :

Մինչ փախստականը այս մտածումներով պաշարուած էր, Էմին էֆէնտի կը շարունակէր իր շուրջը թափառիլ և զինքը լրտեսել այն տատիճան ակնյայտի անպատկառութեամբ մը որ Մէհմէտ փաշայի համբերութիւնը կ'ապառէր :

Նաւապետը ինքն ալ մտահոգութեան մասնուած էր :

— Իցիւ թէ մինչեւ Սեղանիկէն մեկնելնիս ծածկուած մնայիք, ըսաւ փաշային :

Իրիկուան ճաշէն ետքը, երբ թիկնապահը կրկին վերնայարկը ելած էր ու շողենաւին յեանակողմը կեցած իր սիկառէթը կը ծխէր, տեսաւ որ մութին մէջ Էմին էֆէնտի դարձեալ զինքը կը լրտեսէր :

Օդը ցուրտ էր, ծովը բաւական ալեկոծ, այնպէս որ միւս ճամբորդներէն ոչ ոք համարձակած էր վերնայարկը, բաց օդին ելլելու :

Մէհմէտ փաշա պահ մը խորհելէ ետքը, վճռական որոշում մը տուաւ :

— Կացութիւնը այսպէս չկրնար շարունակուիլ, բոտս ինքնիրեն, պէտք է որոշապէս հասկնամ թէ ո՛վ է այս Էմին էֆէնտին և թէ ի՞նչ կ'ուզէ ինէ :

Եւ ուղղակի դնաց լրտեսին քով :

— Էֆէնտի ըսաւ անոր, կը տեսնեմ որ առատուլնէ ի վեր

իմ ետեւէս կը շրջիք և միշտ դիմ կը լրանաէք, ի՞նչ է այդ հետաանդուովն պատճառը :

Միւսը այս խօսքերէն առանց այլայլելու, ամենայն պաղարիւնով պատասխանեց .

— Շխտակը ըսե՛մ, ձեզ մէկու մը կը նմանցնեմ, մեծ անձնաւորութեան մը և այս պատճառաւ է որ հետաքրքրութեամբ կը դիտեմ :

— Եւ ո՞վ է այդ մեծ անձնաւորութիւնը որուն նմանելու բախտն ունիմ, պատասխանեց փաշան, հեգնական շեշտով մը :

— Կայսերական թիկնապահ Մէհմէտ փաշան, պատասխանեց էմին էֆէնտի ամենայն հանդարտութեամբ :

— Ուրեմն չէք սխալած, այո՛, Մէհմէտ փաշան եմ, ըսաւ թիկնապահը նոյնքան հանդարտութեամբ : Դուք ալ, եթէ չեմ սխալիր, լրտես մէն էք ու դիմ հետաանդելու պաշտօն ունիք :

— Փաշա էֆէնտի, շատ դէշ կը դատէք դիմ, պատասխանեց միւսը քիչ մը շփոթելով, ինչո՞ւ կ'ուզէք որ կայսերական թիկնապահ մը լրտեսեմ, թիկնապահ մը մանաւանդ՝ որ մեր Վեհափառ Սուլթանին կատարեալ վստահութիւնը կը վայելէ և անոր ամենէն հաւատարիմ պաշտօնեաներէն մէկն է :

Լրտեսը այնքան անկեղծութեամբ արտասանեց այս խօսքերը որ թիկնապահը բոլորէ մը խռովեցաւ :

— Արդեօք սխալած եմ իր մասին, խորհեցաւ :

Յետոյ, շարունակեց .

— Չէ՞ք դիտեր թէ ձեր հաւատարիմ կոչած պաշտօնեան իբրեւ թշնամի կը փնտռուի այսօր... միթէ Պոլիս չունա՞ք որ շողենաւը ոստիկաններով ու լրտեսներով պաշարուած էր միթէ այս առտու, երբ Չանաք Գալէ հասանք, չդիտեցիք ո՞ր եկան հորանոր խուղարկութիւններ կատարելու :

— Այդ ամէնը տեսայ բայց չհետաքրքրուեցայ պատճառը հասկնալու :

— Չափազանց անտարբեր էք եղեր, շողենաւին մէջ ձենէ դատ մէկը չկայ որ այս իրողութիւնը զիտնայ :

— Բայց եթէ այդ տատիճան ձեզ կը հալածեն՝ ինչպէս
մը համարձակիք Սեղանիկ ու անկէ Իւսկիւտ ելթալ, ինչպէս
որ այս ցերեկ ըսիք :

— Այդ իմ դիտնալիք բանս է...

Թիկնապահը, այս խօսքին վրայ, կռնակը դարձուց և
հեռացաւ, ալի ի բերան թողլով էմին էֆէնտին :

— Այդ մարդը կատարեալ յիմար է, մտածեց լրտեսը,
բայց ինչ որ ալ ըլլայ խնդիրը այն է որ իր հետքը դտանք,
հիմա կը մնայ զինքը այս շողենաւէն դուրս հանել... հակա-
ռակ իր ըսածին եւ չեմ հաւատար որ պիտի համարձակի Սե-
լանիկ տաք կոխելու... Կէս գիշերէն ետքը պիտի հասնինք
Սեղանիկ, բայց ճամբորդները արշալոյսին միայն պիտի կրնան
դուրս ելլել շողենաւէն, հետեւաբար ժամանակ ունինք մեր
պատրաստութիւնները տեսնելու... հիմա պէտք չէ որ վայր-
կեան մը զինքը աչքէ հեռացնեմ :

Լրտեսը իջաւ վարի սրահը և տեսաւ որ Թիկնապահը
հաւապեալին հետ սեղանի շը առջև նստած թուղթ կը խա-
ղար :

Գնաց անոնց քով նստաւ .

Վա՞յ պէգիկ կը խաղաք, ըսաւ, հին խաղ մըն է այդ
որ այժմ երեսէ ինկած է, այսուհանդերձ ես չափ ախորժիմ,
մանաւանդ խաղը դիտելը, կը նէրէ՞ք որ քովերնիդ նստիմ :

Նաւապետը ծուռ ծուռ նայեցաւ լրտեսին երեսը և կ'ըս-
տատէր որ Թիկնապահը դայն վաճառէր, բայց ընդհակառակն,
վաչան իմաստ սիրալիր և ժպտուն դէմքով մը ըսաւ .

— Էմին էֆէնտի, հրամանեցէք նստէ՛ք քանի որ այդքան
հաճոյք կ'ըզտաք այս խաղէն, և եթէ կ'ուզէք դուք նշանակե-
ցէք իմ թիւերս :

— Ամենայն հաճութեամբ, պատասխանեց լրտեսը աթոռի
մը վրայ տեղաւորուելով :

Խաղը կէս ժամու չափ տեւեց : Թիկնապահը յաղթուեցաւ

և կը պատրաստուէին նոր խաղ մը սկսելու, երբ պաշտօնակայ
մը գալով՝ նաւապետը կանչեց:

— Եթէ կ'ուզէք ինծի հետ շարունակեցէ՛ք ձեր խաղը,
ըսաւ էմին Էֆէնտի:

— Շատ լաւ, պատասխանեց թիկնապահը ժպտուն դէմ-
քով մը:

Փաշան կրկին կորսնցուց:

— Այս գիշեր բախտ չունիմ, ըսաւ, և ա՛յ չեմ ուզեր
խաղը շարունակել:

— Ինչպէս որ Ձերդ Վսեմութիւնը կը կամի այնպէս
կ'ընենք, պատասխանեց էմին Էֆէնտի:

Թիկնապահը ջանալով հանդերձ սիրալիր վարմունք մը
ունենալ լրտեսին հանդէպ, ջգադրգիւ վիճակ մը կ'ստանար
հետզհետէ: Յայտնի էր որ ծանրակշիռ մտածում մը կը վեր-
դա՛լէր իր միտքը:

— Ժամը քանի՛ն Սեւանիկ պիտի համնինք, հարցուց
էմին Էֆէնտի:

— Կարծեմ հազիւ երեք ժամէն, շողենաւը բաւական
յապաղում կրեց Չանաք Գալէի առջև:

— Այո՛, իմ պատճառաւ... Ունեմ արշալոյսին մօտերը
պիտի համնինք:

Միշտ արամադի՞ր էք Սեւանիկ ցամաք ելլելու:

— Տուած որոշումս փոխելու երբէք սովորութիւն չունիմ
պատասխանեց թիկնապահը կորովի շեշտով մը յետոյ զանդակը
հնչեցնելով ծառային շիշ մը քօնեաք տպապրեց:

— Օդը ցուրտ է և քանի մը դաւաթ կրնանք խմել,
ըսաւ:

— Ամենայն հաճոյքով, պատասխանեց էմին Էֆէնտի,
թէ մեր ստամոքսը կը տաքցնենք այդ կերպով և թէ աւելի
դիւրաւ կը քնանանք:

— Ես քնանալու դիտաւորութիւն չուննիմ և անքուն
պիտի մնամ մինչև Սեւանիկ համնելնիս:

Ֆօնկաքի շիշո եկաւ և երկու խօսակիցները սկսան համել :
Թիկնապահին ջղադրողութիւնը աւելցած էր և հետզհետէ
գաւաթները կը պարպէր, անընդհատ սիկառէթ ծխելով : Խօ-
սակցութիւնը սպառած էր և էմին րֆէնտիի աչքերը կը դոց-
ուէին, թէև կը ջանար արթուն մնալ : Փաշան իր ընկերոջ
այս վիճակը տեսնելով՝ ոտքի եկաւ և ըսաւ .

— Կը տեսնեմ որ ձեր քունը եկեր է, դացէ՛ք հանգստա-
ցէ՛ք, իսկ ես վերնայտարկը պիտի ելլեմ քիչ մը օդ առնելու .

Թիկնապահը կամրջակիւս վրայ ելլելով՝ սա խորհրդածու-
թիւնն ըրաւ լրանաին վրայ մտածելով .

— Եթէ երթայ քնանայ, լա՛ւ, իսկ եթէ դարձեալ շուրջա-
պտաի՝ այն ատեն մեղքը իր ճիտը . . .

Էմին էֆ . ալ, իր կարգին, վարի սրահին մէջ կը մտա-
ծէր .

— Այս մարդը ինչո՞ւ չուզեր քնանալ քանի որ սակա-
ւին երեք չորս ժամ ունինք Սելանիկ հասնելու և ատենն ալ
չատ ուշ է, ապահովաբար ծրագիր մը ունի և դայն դործա-
դրելու համար է որ անքուն կը մնայ : Այդ ծրագիրը ուրիշ
բան չկրնար ըլլալ եթէ ոչ փախուստի ծրագիր մը . . . Կաւա-
պետին հետ չատ մտեմ է և գուցէ միասին կարգադրութիւն
մը ըրած են . . . պէտք չէ որ իր օձիքը թողում . . . իմ մասիւ
կարծեմ կասկած չունի այժմ և չատ սիրալիր կերպով կը
վարուի հետս . . . երթամ երեսո՞ւ պաղ ջուրով լուամ որպէս զի
քունս փախչի, ու ես ալ վերնայտարկը ելլեմ :

Էմին էֆէնտի որոշած էր ամէն զոհողութեան յանձնառու
ըլլալ ձեռքէն չփախցնելու համար թիկնապահը : Ապաիւ Հա-
միտի կարգադրութեամբն էր որ մեկնած էր Պոլսէն, կասկա-
ծատ Սուլթանը հրամայած էր որ Պոլսէն ճամբայ ելլող բոլոր
չոգենականերուն մէջ մէյմէկ ճարպիկ լրանոններ գանուին՝ յու-
սալով որ այս կերպով պիտի կրնայ Մէհմէտ փաշայի հետքը
գտնել : Էմին էֆէնտիի վիճակուած էր Սիսոնը, և ահա՛ դիպ-
ուածն այնպէս անօրինած էր որ թիկնապահը ճիշդ այդ շոգե-

հաւին մէջ գտնուէր : Ասիկա լրտեսին համար մեծ բախտ մ'էր
որուն համար սրտանց շնորհակալ կ'ըլլար հախախնամու-
թեան :

— Երբ Սուլթանը իմանայ որ իմ շնորհիւս կարելի եղած
է ձերբակալել այս անհաւատարիմ թիկնապահը , ա՛յ իմ ապա-
ռաւ ապահովուած է , կը խորհէր :

Երբ երեսը լուալէ ետքը վերնայարկը ելաւ , . տեսաւ որ
փաշան խոշոր քայլերով վեր վար կը չափչփէր : Իսկոյն իրեն
մօտեցաւ .

— Վա՛յ , էմին էֆէնտի , չէ՞ք քնացեր , ըսաւ փաշան
չարաշուք ու տարօրինակ ժպիտով մը :

— Ո՛չ , փաշա էֆէնտի , պատասխանեց միւսը , մտածեցի
որ չէր արժեր մէկ քանի ժամուան համար հանուիլ ու ան-
կողին մտնել և թէ աւելի խելացութիւն էր ձեզի պէս անքուն
մնալ մինչև Սելանիկ հասնելու . . . յետոյ չուզեցի ձեզ առան-
ձին թողուլ , քանի որ այնքան ազնուութեամբ վարուեցաք
ինծի հետ . . .

— Շատ շնորհակալ եմ , իրա՛ւ է որ ձեր ներկայութիւնը
չատ հաճելի է ինծի և կը յուսամ որ Սելանիկի մէջ ալ առիթ
կ'ունենանք տեսնուելու , թէև կարծեմ հազիւ որ մը պիտի
մնամ հոն և իսկոյն Իւսկիււպ պիտի մեկնիմ :

— Եթէ կը հաճիք միասին ցամաք կ'ելլենք ու ձեզ լա-
ւագոյն օրէջ մը կ'առաջնորդեմ , որովհետեւ ես չափ լաւ կը
ճանչնամ քաղաքը :

— Կ'ընդունիմ ձեր առաջարկը , այո՛ , միասին դուրս
կ'ելլենք շոգենաւէն , միայն թէ հարկ է զգուշութիւններ ձեռք
առնել օձիքս ձեռք չտալու համար . . . :

Խօսակցութիւնը այսպէս շարունակուեցաւ բաւական տ-
ւեւ . կծու հով մը կար և շոգենաւը բաւական կը տառառէր :
Երկու խօսակիցները շարունակ կը քալէին՝ ձեռքերնին իրենց
վերարկուի գրպաններուն մէջ դրած :

Յանկարծ Մէհմէտ փաշա կանգ առաւ շողենաւին յետնա-
կողմը և սկսաւ ուշադրութեամբ ծովը դիտել, գլուխը ծռած:

— Փաշա էֆէնտի, ի՞նչ կայ որ այդքան ուշադրութեամբ
ծովը կը դիտէք, հարցուց էմին էֆէնտի:

— Խոշոր, այլանդակ ձուկ մը տեսայ, որ կարծես մեր
շողենաւը կը հալածէր, պատասխանեց փաշան:

— Գուցէ դիմին մըն է...

— Չէ՛, շատ աւելի մեծ ձուկ մը... ահա՛, ահա՛, գը-
լուխը կ'երեւայ, ճիշդ պտուտակին քովերը, կարծեմ շանա-
ձուկ մըն է...:

Էմին էֆէնտի ինքն ալ ծռեցաւ և ուշադրութեամբ սկսաւ
դիտել:

— Իրաւ որ բան մըն ալ չեմ տեսներ կոր, կարծեմ ձեր
վսեմութիւնը սխալած է, ըսաւ:

— Չէ, ապահով եմ որ չեմ սխալած, պնդեց Թիկնա-
պահը, հիմա աներեւոյթ եղաւ, բայց սպասեցէք, կրկին ե-
րեւան պիտի ելլէ:

Եւ դարձեալ գլուխը ծռաց ուշադիր պտուտակին նայե-
ցաւ, յետոյ մէկէն դռնեց.

— Ահա՛, ահա՛ գլուխը դուրս հանեց, եկէ՛ք եկէ՛ք, շուտ
նայեցէք:

Լրտեսը կրկին ծռեցաւ դէպի ջուրը:

Այն ատեն սոսկալի բան մը անցաւ:

Թիկնապահը վայրագ ականարկ մը նետեց ջուրջը. յետոյ
ականթարթի մը մէջ ծռեցաւ, էմին էֆէնտիի ոտքերը բռնեց և
վեր վերցնելով, ուժգին թափով մը զայն դէպ ի դուրս նե-
տեց: Գործողութիւնը այնքան արագ ու անակնկալ կերպով
մը կատարուած էր որ լրտեսը հազիւ ճիշ մը արձակած՝ ինք-
զինքը ծովուն մէջ գտաւ:

Թիկնապահը լսեց մարմինին ճողփիւնը և չարաշուք ժը-
պիտով մը մրմնջեց ակռաներուն մէջէն.

— Եթէ քիչ մը առաջ սխալած էի ծովուն մէջ շանա-

ձուկ մը հնթարդրելով՝ այժմ կրնամ ապահով ըլլալ որ հաս-
մը կայ հոն . . .

Գրչերուան այդ ժամուն շողենաւին յեանակողմը և վեր-
հայտարկին վրայ ոչ ոք կար և տեղի ունեցած տուած միակ
տկանատեւ վկայ մը ունեցաւ, այսինքն՝ բուն իսկ զայն կա-
տարողը :

Շողենաւը կը յառաջանար միշտ և փաշան՝ տկնարկը
սեւեռուն՝ ի դուր ծովուն ալիքներուն մէջ իր զոհին հետքը
կ'որոնէր :

— Մինչև որ այս մարդիկը ո և է միջոցաւ մէջտեղէն
չվերցնենք, բան մըն ալ չենք կրնար ընել, ըսաւ ինքնիրեն,
այն օրն ուր լրտեսները սարսափին մենէ՝ բռնաւորին զօրու-
թիւնն ալ կը ջախջախուի . . .

Թիկնապահը իջաւ վարի սրահը ուր սեղանին վրայ դըր-
ուած էին քօնեաքի չիշն ու գաւաթները :

Փաշան մէկ քանի գաւաթ ևս խմեց . յետոյ բազմոցին
վրայ երկնցաւ, քիչ մը քննանալու համար : Բայց արդէն չո-
գենաւին մէջ չարժուամն ու աղմուկը կ'սկսէր : Նաւազները
կ'երթային կուգային, պարաններ կը փոխադրէին, տախտա-
կամածը կը լուային, ժամանումի պատրաստութիւնները կը
տեսնէին : Թիկնապահը տեսաւ որ այլեւս կարելի չէր քնանալ
և ոտքի ելլելով սկսաւ ժուռ գալ սրահին մէջ :

Իր արարքը որ այնքան բնական և արդար երեւցած էր
և զոր կատարած էր առանց ամենափոքր խղճահարութեան
մը, այժմ կ'սկսէր նեղել զինքը :

— Վատութեամբ վարուեցայ, կը մտածէր, զինքը չա-
րաչար խաբեցի, կեղծեցի և իր միամտութենէն օգտուեցայ .
աղնիւ մարդու գործ չէր ըրածս . . . :

Փաշային տագնապը կը սասականար քանի կը վերլուծէր
արարքը :

— Ստորին ոճրագործ մըն եմ, վճռեց, բազմոցին վրայ
իյնալով :

Յանկարծ ստքի ելաւ և դուրս ուղղուեցաւ .

Բոլոր նաւաղները ոտքի վրայ էին : Հեռուն Սելանիկի լոյսերը կ'երեւային արդէն . փաշան եկրորդ նաւապետը նշմարելով դէպի անոր գնաց .

— Պարոն նաւապետը կրնամ տեսնել , հարցուց յուզուած դէմքով մը :

— Նաւապետը այժմ զբաղած է և կարելի չէ իր քովը երթալ , պատասխանեց միւսը , ինչպէս կը տեսնէք նաւահանգիստին կը մօտենանք . . .

— Բայց խիստ կարեւոր յայտնութիւն մը ունիմ ընելիք , շարունակեց թիկնապահը դողահար ձայնով մը , անպատճառ պէտք է որ զինքը տեսնեմ . . . քիչ մը առաջ . . .

Յանկարծ լռեց ու խօսքը չշարունակեց : Երկրորդ նաւապետը զարմացմամբ իր խօսակցին երեսը նայեցաւ .

— Ի՞նչ յայտնութիւն , չէ՞ք կրնար ձեր ըսելիքը ինծի հաղորդել :

Փաշան՝ առանց պատասխանելու՝ ձգեց հեռացաւ :

— Եւ ո՛չ իսկ ոճիրս խոստովանելու քաջութիւնը ունիմ , մտածեց ինքնին ու վերադարձաւ սրահ :

Կէս ժամ ետքը շոգենաւը Սելանիկի նաւահանգիստը կը մտնար : Առաջին կարգի ուղղեւորները որոնք ցամաք պիտի ելլէին , հազուած և եկած հաւաքուած էին սրահը . բայց տակաւին հարկ էր սպասել լուսնալուն :

Թիկնապահը մտածումներու մէջ խորասուզուած , կարծես չէր տեսներ իր շուրջը գտնուողները ու անխօս և անկարկը մոլորուն դամուած կը մնար նստարանին վրայ :

Սիսոն արդէն կանգ առած էր քարափին մօտ ու դուրսի աղմուկները կը լսուէին :

Յանկարծ նաւապետը ներս մտաւ սրահէն և ուղղակի թիկնապահին քով գնաց :

— Քիչ առաջ զիս տեսնել ուզած էք , կարեւոր յայտնութիւն մը ընելու համար , հարցուց :

Փաշան գլուխը վեր առաւ, բոսէ մը նաւապետին նայեցաւ ակնապիշ և

— Այո՛ . . . կմկմաց :

— Ուրեմն խօսեցէ՛ք, գործս լմնցուցի և այժմ կրնամ աղաատօրէն ձեզ մտիկ ընել :

— Կը փափաքէի որ առանձին տեսնուէ՛րնք, բոլորովին առանձին, թո՛թովեց թիկնապահը :

Նաւապետը իր խօսակցին նայեցաւ զարմացած, չկնալով ըմբռնել սնոր չափազանց այլայլած վիճակը :

— Լա՛ւ, եթէ կ'ուզէք իմ խուցս երթանք, ըսաւ, հոն հանդարտօրէն կրնանք տեսակցիլ :

Թիկնապահը ոտք ելաւ և հետեւեցաւ նաւապետին : Երբ խուցը հասան՝ Մէհմէտ փաշան մէկէն ըսաւ .

— Պարոն նաւապետ, քիչ մը առաջ ոճիր մը գործեցի . . .

— Ի՞նչ կ'ըսէք, գոչեց նաւապետը, կարծելով որ դիմացինը յանկարծ խելքը կորսնցուցած էր :

— Այո՛, չարունակեց փաշան աւելի հանդարդ ձայնով մը, շողենաւին վերնայարկէն ծովը նետեցի էմին էֆէնտին . . .

— Կարծեմ թէ կը զառանցէք, ըսաւ նաւապետը թերահաւատ դէմքով մը :

— Շատ դիւրաւ կրնաք ստուգել ըսածս, փնտռել տուէք էմին էֆէնտին և պիտի տեսնէք որ շողենաւին մէջ չէ :

— Անշուշտ այդ քննութիւնը պիտի կատարեմ, բայց նախ՝ պատմեցէք տեսնեմ թէ ի՞նչ պարագաներու մէջ այդ ոճիրը գործեցիք, ըսաւ նաւապետը, որ այժմ սկսած էր հաւատալ իրողութեան :

Փաշան մանրամասնօրէն պատմեց ամէն բան . յետոյ բացատրեց այն պատճառներն որոնք ղինքը մղած էին այդ արարքը գործելու : Ըսաւ թէ ինք միտքը դրած էր անպատճառ Սելանիկ ելլել և հոնկէ Իւսկիւպ երթալ, մէկ քանի ընկերներու հետ խորհրդակցելէ ետքը, թէ հասկցած էր որ էմին էֆէնտին լրտես մըն էր որ պաշտօն ունէր ղինքը հետապն

դելու, թէ անոր ներկայութիւնը չոգենաւին մէջ, ի դերեւ պիտի հանէր իր բոլոր ծրագիրներն և թէ զայն մէջտեղէն վերցնելով ուրիշ ճար չէր գտած:

Նաւապետը ուշադիր մտիկ ըրաւ այս ամէնքը և երբ խօսքը աւարտեց, ըսաւ.

— Ի՞նչ պիտի ընենք հիմա...:

— Ձեզի կը մնայ որոշում մը տալ, պատասխանեց թիկնապահը, որ այլեւս իր պաշարիւնութիւն գտած էր բոլորովին, ես ամէն բան խոստովանեցայ ձեզ...:

— Գիտէ՞ք որ ամենադժուակ կացութեան մը կը մատնէք զիս, ըսաւ նաւապետը, չոգենաւին մէջ ուղեւոր մը անյայտացած է, եղելութիւնը բնականաբար քիչ մը ետքը երեւան պիտի ելլայ և այդ ուղեւորը ոճիրի մը զոհ գացած է և գիտեմ թէ ո՞վ է ոճրագործը, այս պարագային՝ լուել անկարելի է... եթէ ձեր խոստովանութիւնը լսած չըլլայի, գուցէ արկածի մը զոհ պիտի նկատէինք էմին էֆէնսին, բայց այժմ այդ բանը անկարելի է...:

Նաւապետը լռեց, խորին յուզումի մը մտնուած:

— Պարզապէս ձեր խղճին համեմատ ձեր պարտականութիւնը կատարեցէ՛ք, պատասխանեց թիկնապահը:

— Այո՛, իմ պարտականութիւնս, մրմռաց նաւապետը: Կրկին լռութիւն տիրեց խցիկին մէջ: Երկուքն ալ, հըլուխնին ծռած, չէին համարձակեր իրարու երես նայելու: Ի վերջոյ նաւապետը ոտքի ելաւ և ըսաւ.

— Առ այժմ իմ բանտարկեալս պիտի ըլլաք, հոս այս խցիկին մէջ. յետոյ կը մտածեմ թէ ի՞նչ կերպ պիտի վարուիմ ձեզի հետ: Սոստացէ՛ք ձեր պատւոյն վրայ որ փախչելու փորձ չպիտի ընէք:

— Պատւոյս վրայ կերդնում որ չպիտի փախչիմ, պատասխանեց թիկնապահը հանդիսաւոր կերպով:

Նաւապետը դուրս ելաւ խցիկէն, դուռը կղպելով:

Արշալոյսը ծագած էր արդէն և քարափին վրայ խռնուած

բաղմութիւնը խուժած էր Սիսոնի մէջ : Նաւապետը ուղղակի դիմեց էմին էֆէնտիի յատկացուած խուցը և դուռը բացաւ : Ո՛չ ոք կար ներսը , անկողինը չէր աւրուած և լրտեսին երկու պայուսակները կը տեսնուէին գետնին վրայ :

— Այո՛ , մրմնջեց նաւապետը . թիկնապահը ճշմարիտը խոստովանեցաւ , բայց ի՞նչ պէտք ունէր այդ խոստովանութիւնը ընելու . . . :

Նաւապետը խցիկին դուռը փակելով հեռացաւ , հոգեկան խորին յուզումի մը մասնուած :

— Այս թիկնապահը մասնաւորապէս իմ պաշտպանութեանս յանձնուած է , կը մտածէր , ասկէ զատ աղնուասիրտ ու հայրենասէր անձնաւորութիւն մըն է և ինձ պատմեց թէ ի՞նչ պարագաներու տակ ստիպուած է զոհել իր դիրքը և թողուլ հեռանալ Պոլիսէն , շարունակելու համար սկսուած պայքարը բռնաւորութեան դէմ . . . հիմայ ինչպէ՞ս կրնամ այսպիսի մէկը իմ ձեռքովս օսմանեան իշխանութեան յանձնել իբրեւ հասարակ ոճրագործ մը . . . :

Խեղճ մարդը չէր կրնար որոշում մը տալ և տենդոս քայլերով կը շրջէր շոգենաւին մէջ : Հիմա Սելանիկ ելլող ճամբորդները արգէն մեկնած էին և Սիսոն հետզհետէ կը դատարկանար : Նաւազները ամբարները կը բանային բեռները պարպելու համար : Շոգենաւը ամբողջ օրը հոն պիտի մնար և հետեւեալ առտու միայն պիտի մեկնէր :

Նաւապետը պահ մը գնաց իր բանտարկեալին քով որ ամենայն հանդարտութեամբ նստած էր , աթոռի մը վրայ :

— Ի՞նչ որոշեցիք իմ մասին , հարցուց :

— Դեռ ոչինչ , պատասխանեց նաւապետը , ժամանակ ունինք մտածելու . . . :

Յետոյ յանկարծ հարցուց .

— Որո՞նք են ձեր ընկերները Սելանիկի մէջ :

— Օ՛ , շատ բազմաթիւ են և եթէ հարկ ըլլայ ամենքը չեմ կրնար յիշել :

— Ինձ ըսէ՛ք միայն ամէնէն մտերիմները, ամէնէն վրասահելիները, անոնք որոնք պիտի երթայիք տեսնել Իւսկիւպ ձեկնելէ առաջ :

— Իրա՛ւ որ, ես դիտաւորութիւն ունէի ուղղակի հարիւրապետ Քեազիմ պէյը երթալ գտնելու, որպէսզի ինծի միջոց մը ցոյց տայ ծածկաբար մինչեւ Իւսկիւպ հասնելու :

— Հարիւրապետ Քեազիմ պէյ, կրկնեց նաւապետը, ո՞ւր պիտի կրնայիք գտնել զինքը :

— Բայց մեր կեդրոնավայրը . . .

— Ուրեմն ինծի յայտնեցէք այդ կեդրոնավայրին ո՛ւր գտնուիլը և ես անձամբ պիտի երթամ զինքը փնտռելու :

— Ի՞նչ ընելու համար, հարցուց Թիկնապահը զարմանալով :

— Հոս ձեր քովը բերելու համար և, եթէ կարելի է, պիտի խնդրէի որ ուրիշ անձ մըն ալ ցոյց տաք որ ընկերանայ հարիւրապետին :

— Անկեղծօրէն կը խստովանեմ որ չեմ հասկնար ձեր դիտաւորութիւնը, ըսաւ փաշան նաւապետին երեսը նայելով :

— Ուրեմն երկու բառով բացատրեմ : Իմ նպատակս է ձեր երկու ընկերները հրաւիրել, եղելութիւնը անոնց բացատրել և խնդիրը անոնց դատաստանին ենթարկել, որովհետեւ ինքզինքս անկարող կ'զգամ ձեզ իմ ձեռքովս Թրքական իշխանութեան յանձնելու :

— Ըրէք ինչ որ յարմար կը տեսնուք, սլառասխանց փաշան, ես ինքզինքս ձեզ յանձնեցի, դուք էք իմ ճակատագրիս տէրը :

— Հաճեցէ՛ք ուրեմն ձեր հարիւրապետին եկող մը գրել զինքը շոգենաւ հրաւիրելու համար և ինձ յանձնել :

Թիկնապահն իսկոյն նաւապետին խնդիրքը կատարեց, յետոյ մանրամասնօրէն բացատրեց թէ ո՛ւր հարկ էր երթալ Քեազիմ պէյը գտնելու համար :

— Ուրեմն կրկին ձեզ այստեղ կը բանտարկեմ մինչև իմ

վերադարձա, ըսաւ նաւապետը խցիկէն դուրս ելլելով ու դուռը կղպելով:

Դուրս ելած միջոցին հանդիպեցաւ Սիսո՝ ի սեղանապետին որ շփոթաց դէմքով մը զինքը դիմաւորեց:

— Հրամատար, ըսաւ, ծանրակշիռ իրողութիւն մը կայ...

— Ի՞նչ իրողութիւն, հարցուց նաւապետին անտարբեր ձեւով մը, թէեւ իսկոյն կռահեց խնդիրը:

— Ութը թիւ խցիկին ուղեւորը մէջտեղ չկայ, մինչդեռ իր պայուսակներն հոն կեցած են...

— Ո՞վ է որ ութը թիւ խցիկին ուղեւորը, հարցուց նաւապետը միամիտ դէմքով մը:

— Էմին Էֆէնտի անուն թուրք մը որ Սելանիկի համար տոմսակ առած էր... հիմա խցիկը բանալով տեսանք որ իր բեռներն հոն էին, բայց ինքը մէջտեղ չի կար, ասկէ զատ անկողինն ալ աւրուած չէր ինչ որ ցոյց կուտայ թէ գիշերը չէր պառկած խցիկին մէջ... սպասաւորները կ'ըսեն թէ չեն յիշեր որ կէս գիշերէն ետքը զինքը տեսած ըլլան...

— Զարմանալի՛ բան, ըսաւ նաւապետն ամենայն հանդարտութեամբ:

Միւսնոյն ատեն միւս ուղեւորն ալ, այն որ փախստական մըն էր կարծեմ և որ ձեր պաշտպանութեան յանձնըւած էր, չերեւար շոգենաւին մէջ:

— Մնոր մասին անհոգ եղիք, պատասխանեց նաւապետը իմ խցիկս կը գտնուի և առ այժմ հոն պիտի մնայ ապահովութեան համար, իսկ գալով Էմին Էֆէնտի՝ գուցէ շոգենաւը քարափին մօտենալուն պէս դուքս ելած է բեռներն հոս թողլով ու յետոյ պիտի վերադառնայ զանոնք առնելու... ըստ իս իրար անցնելու պէտք չկայ, սպասեցէք առ այժմ. ի՞նչ կ'ուզէք որ այդ մարդն ըլլայ շոգենաւին մէջ:

— Կը վախճամ որ արկած մը պատահած է իրեն գիշեր ժամանակ...

— Եթէ ու եւ զժբախտութիւն մը պատահած է իրեն , մենք չենք պատասխանատուն , ըսաւ նաւապետը չոր կերպով ամեն պարագայի մէջ նորէն կը կրկնեմ հարկ է սպասել , հաւանական է որ ըսածիս պէս դուրս ելած է առանց մէկէ մը նշմարուելու :

Սեղանապետը տեսնելով որ իր մեծաւորը կարեւորութիւն չտար եղածին՝ քիչ մը ամօթահար մեկնեցաւ քովէն :

Նաւապետը դուրս ելաւ և ժամ մը ետքը վերադարձաւ երկու անձերու ընկերակցութեամբ : Ասոնց մին , ինչպէս ընթերցողները անշուշտ գուշակեցին , հարիւրապետ Քեազիմ պէյն էր , իսկ միւսը՝ Սելանիկի քօմիթէին ամենէն եռանդուն անդամներէն մէկը որուն առ այժմ Ք. Էֆէնտի անունը պիտի տանք :

Երեքը մէկ ուղղուեցան այն խցիկը ուր թիկնապահը արգելափակ կը մնար : Մէհմետ փաշա իր ընկերները տեսնելով՝ յուզուած՝ անոնց փարեցաւ ու գորովալից զանոնք համբուրեց : Այն ատեն նաւապետը թիկնապահին դառնալով՝ ըսաւ .

— Սիրելի բարեկամ , ահաւասիկ ընկերներդ դտայ ու բերի , իրենց բնաւ բան մը չեն պատմած . . . փափաքեցայ որ դուք անձամբ ըսէք ամբողջ իրողութիւնը , ձեզ առանցին կը թողում . . . :

Փաշան սկսաւ իր պատմութիւնը երբոր առանձին մնաց իր երկու ընկերներուն հետ : Պատմեց Պոլսոյ մէջ պատահածներ , իր դեսպանատուն ապաստանիլը , Սիսոն փոխադրուիլը , փախուստը Էմին Էֆէնտիի հետ հանդիպումը և վերջապէս գիշերուան եղեռնը , իր խղճահարութիւնն ու վերջապէս նաւապետին ըրած խոստովանութիւնը : Երբ խօսքը աւարտեց , Քեազիմ պէյ ոտքի ելաւ , եկաւ փաշային գլուխը ձեռքերուն մէջ առաւ և ճակատը համբուրեց :

— Սերելիս , ըսաւ , փառաւոր գործ մը կատարած ես , որուն համար պէտք է հպարտ ու երջանիկ ըլլաս , ո՛չ թէ ոճիր մը չէ եղածը , այլ արդար պատուհաս մը , դուն՝ անգի-

տակցաբար՝ արուած վճիռ մը գործադրած ես, որովհետեւ այդ էմին սֆէնտի կոչուած ցած արարածը արդէն մահուան դատապարտուած է մեր կողմէն և եթէ ոտքը համարձակէր Սելանիկ դնելու՝ պիտի դռնէր այն պատիժը զոր քու ձեռքէդ ստացած է :

— Ի՞նչպէս, զինքը առաջուց կը ճանչնայի՞ք...

— Բնականաբար : Տակաւին քանի մը ամիս առաջ Սելանիկ էր և յաջողած էր ինքզինքը աղատական կեղծելով մեր ընկերներէն մէկ քանին հետ մտերմանալ և ապա զանոնք մատնել իր պատճառս Կինգ սպայ ունինք այժմ Եմէն աքսորուած : Վերջերս իմացանք որ կրկին հոս պիտի գայ եղեր և մեր Պոլսոյ ընկերները գրած էին որ այս անգամ զինքը մէջտեղէն վերցնենք, ինչ որ անմիջապէս վճռեցինք...

— Կը տեսնա՞ս թէ մեր քօմիթէին վճիռը գործադրած ես պարզապէս, աւելցուց Բ. Էֆէնտի, դուն գործին մէջ պատասխանատուութեան բաժին մը հունիս ու միայն մեր շնորհակալութեան և երախտագիտութեան արժանի ես :

Այս բացատրութիւնները դրեթէ հանդարտեցուցին թիկթիկնապահը որ սկսաւ զուարթօրէն տեսնուիլ իր ընկերներուն հետ և անոնցմէ տեղեկութիւններ հարցնել :

— Քօմիթէն որոշած է ա՛լ բացայայտ կերպով գործել, յայտարարեց հարիւրապետը, բա՛ւ է ա՛լ որչափ ալ ծածուկ մնացինք ու թոյլ տուինք որ Ապտիւլ Համիտ մեզ կամաց կամաց բնաջինջ ընէ : Հիմա մեր առաջին գործը պիտի ըլլայ նախ լրտեսներէն ազատել բանակը... արդէն մէկ քանիներ իրենց արժանի պատիժը ստացան, սակայն դեռ շատ մաքրագործումներ ունինք կատարելիք :

— Իսկ Սալիհա հանրմ ո՞ւր է այս միջոցիս, հարցուց թիկնապահը :

— Հոս Սելանիկ կը գտնուի, բայց վաղն իսկ պիտի մեկնի դէպի Իսկիւլ, ուր իր ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

— Բայց ի՞նչպէս կարող կ'ըլլայ կոր այսպէս տեղափոխու-
թիւններ կատարելու, առանց իր անձը վտանգելու:

— Սալիհա հանրմ այնքան սքանչելի կերպով ծալտուած
է որ ո՛չ միայն վախ չունի ոստիկանական հետապնդումներէ՝
այլ նոյն իսկ տեղական իշխանութեան և ոստիկանութեան օ-
ժանդակութիւնը կը վայելէ, պատասխանեց Քեազիմ պէյ
խնդալով:

— Ծշմարիտը արտակարգ կարողութիւններու տէր կին
մըն է Սալիհա հանրմ, ըսաւ փաշան, այսուհանդերձ շատ
տարօրինակ կը դանեմ ձեր ըսածը:

— Շուտով պիտի համոզուիք որ չափազանցութիւն չկայ
ըսածիս մէջ և մենք քեզ անվտանգ շողենաւէն դուրս հանե-
լու համար յոյսերնիս անոր վրայ դրած ենք...

Նոյն միջոցին խցիկին դուռը զարնուեցաւ և Սիսոնի հրա-
մանատարը երևեցաւ:

— Հաւ ուրեմն լսեցի՞ք ամէն բան և ի՞նչ որոշում տուիք
յանցաւորին մասին, ըսաւ խօսքը հարիւրապետին և իր ըն-
կերոջ ուղղելով:

— Պիտի խնդրենք որ ոճրագործը մեզի յանձնուի՝ որ-
պէսզի իրեն արժանի պատիժը տանք, պատասխանեց Քեազիմ
պէյ:

— Այդ կարգադրութիւնը դործիս կուգայ, գոչեց հա-
ւապետը, ես Պիղատոսին պէս ձեռքերս կը լուամ և այլ չեմ
զբաղիր այս խնդրով, միայն թէ ի՞նչպէս մեր բարեկամը
դուրս պիտի հանէք շողենաւէն:

— Այդ մասին դուք բնաւ մտաւորանջ մի ըլլաք, մենք
միջոցներ ունինք:

— Ուրեմն շուտով գործադրեցէք ձեր միջոցները, որով-
հետեւ եթէ տակաւին երկար տան շողենաւին մէջ պահենք
փաշան կրնայ կասկածներու տեղի տալ:

— Ժամ մը եւս չնորհեցէ՛ք մեզի, ըսաւ Ք. Էֆէնտի, և
ամէն բան կը կարգադրենք:

Նաւապետը հաւանեցաւ, կրկին յանձնարարելով որ արաւ գօրէն գործեն :

— Ահաւասիկ քեզ շողենաւէն անվտանգ կերպով դուրս հանելու համար իմ խորհած միջոցս, ըսաւ հարիւրապետը թիկնապահին : Այժմ անմիջապէս իմաց պիտի տանք Սալիհա հանրմին քու ներկայութիւնդ և պիտի խնդրենք որ ինք գայ ու քեզ առնէ շողենաւէն ու հետը ցամաք հանէ :

— Ինչպէ՞ս կարելի է այդ բանը, գոչեց փաշան :

— Խնդիրը շատ պարզ է . Սահիհա հանրմ հոս, կառավարութեան հանդէպ, ճանչուած է իբրեւ Ամերիկացի միսիոնարուհի մը, Միսըս Պլաքթօն անուն, իր անցագիրը ևն . ամեն ինչ կանոնաւոր է, նոյնիսկ յանձնարարուած է մեր Լոնտոնի դեսպանին կողմէ . . . : Արդ, դուն ալ ածիլուած դէմքովդ կը նմանիս Անգլիացի կամ Ամերիկացի մը, այնպէս որ Սալիհա հանրմ կրնայ քեզ իբրեւ իր հայրենակիցներէն մին ներկայացնել քարափի սլաշտօնեաւորներուն և առանց կասկածի տեղի տալու քաղաք մտցնել, անկէ ետքը ամէն բան կը դիւրանայ :

Լաւ ուրեմն շուտով զրկեց՝ք մեր ընկերուհին, պատասխանեց փաշան, որովհետեւ պէտք չէ որ չարաչար գործածենք նաւապետին ասպնջականութիւնը :

Հարիւրապետն ու Ք. Էֆէնտի իսկոյն մեկնեցան :

Հազիւ կէս ժամ անցած էր երբ նաւապետի խուցին դուռը զարնուեցաւ .

— Մտէ՛ք, ըսաւ թիկնապահը :

Դուռը բացուեցաւ և կին մը երևցաւ :

Քառասունընինգ տարեկանի մօտ նիհար, երկայնահասակ ու տժգոյն կին մըն էր, աւերեալ ու տառապած դէմքով մը : Թէև դեղեցկութեան հետք մը չէր մնացած իր վրայ՝ սակայն դիմագիծերը ցոյց կուտային որ երիտասարդութեանը հրապուրիչ եղած էր : Անցեալէն միայն իր աչքերը մնացած էին կենդանի և գեղեցիկ ու մանաւանդ ծայրայեղօրէն ուշիւմ ու տապա-

ւորիչ: Հակառակ իր քայքայուած արտաքինին՝ այս կինը այնպիսի թաքուն հմայք մը ունէր իր մէջը որ առաջին տես-
քին իսկ խորին համակրութիւն և պատկառանք կ'ազդէրն իսկ
երբ խօսիլ սկսէր այդ համակրութիւնն ու պատկառանքը կ'ազ-
դէր, անգիմադրելի հրապոյրի մը կը փոխուէր և կարծես իր
հոգեկան գեղեցկութիւն կը ցոլանար դէմքին վրայ:

Այս կինը Սալիհա հանըմն էր, այն որուն ամուսինը և
երկու զաւակները զոհ գացած էին Ապու — իւլ — Համիտի վայրա-
գութեան և որ, իր վշտին սաստկութեանը մէջ, ուխտած էր
իր սիրելիներուն վրէժխնդիրը ըլլալ, թօթափելով իր վրայէն
կնոջական տկարութիւնը և նետուելով յեղափոխութեան
գիրկը:

Այդ օրէն Սալիհա հանըմի կեանքը անձնուիրութեան,
չարչարանքի ու յանդուգն արկածախնդրութեան կեանք մը
եղած էր: Անգամ մը թէև ինկած էր Ապու — իւլ — Համիտի
ճիրաններուն մէջ և մասնուած անյուր տանջանքներու, նոյն
իսկ Երլարգի պալատին մէջ, ու յետոյ Եէմէն աքսորուելու
և հո՛ն մեռցուելու համար ճամբայ ելած, սակայն յաջողած
էր Սուէզը ջրանցքին մէջ, իր ընկերներով միասին, փախչիլ
և վերսկսիլ յեղափոխականի կեանքը: Երէք տարիէ ի վեր
արտասահման մնալէ ետքը, եկած էր Սելանիկ իր փրօփակա-
նը առաջ տանելու համար բո՛ւն իսկ բանակին մէջ, որուն
վրայ կեդրոնացած էր ամբողջ երիտասարդ Թուրքիոյ յոյսը:
Երէք ամիսէ ի վեր կը գտնուէր Սելանիկ, ուրկէ պիտի մեկ-
նէր Իւսկիւպ, իր գործը շարունակելու համար:

— Սալիհա հանըմ, մըմնջեց թիկնապահը զայն տեսնե-
լուն պէս, Սալիհա հանըմ...

Ուրչ բառ մը չգտաւ արտասանելու և խորին յուզումով
կնոջ երկու ձեռքը բռնեց, չրթունքին մօտեցուց և երկար
համբոյր մը դրոշմեց անոնց վրայ:

— Լռէ՛, Միսս Պլաքթօն է անունս, ըսաւ Սալիհա, այդ-
պէս անուանէ զիս... սրտազեղութեանց ատեն չէ, նախ՝

դուրս ելլենք շողենաւէն : Հանդարտէ՛ և պաղարիւնուախնդ մի՛ կորսնցներ . . .

Եւ դուրս ելաւ խցիկէն , մինչ թիկնապահը կը փութար իրեն հետեւելու :

Վարը , քարափին վրայ , շողենաւի սանդուխին ոտքը , երեք ոստիկաններ կեցած էին : Երբոր տեսան սեւազգեստ կիւնը , յարգանքով բարեւեցին : Սալիհա հանրմ համարձակ անոնց մօտեցաւ և թիկնապահը ցոյց տալով որ իր քով կեցած էր օտարահնչիւն թուրքերէնով մը ըսաւ :

— Էֆէնտին իմ ծանօթ մէկ հայրենակիցս է , Մըսթըր Փէթէրս , իմացայ որ շողենաւին մէջ կը գտնուի և եկայ զինքը տեսնելու , շողենաւին մեկնելուն բաւական ժամանամ ըլլալով , ուղեցի քաղաքը սլատցնել :

— Շատ լաւ տիկին , աատասխանեց ոստիկաններէն մին որ պետ մը ըլլալ կը թուէր , յարգանքով բարեւելով :

— Անցադիրը չե՞նք կրնար տեսնել , հարցուց ուրիշ ոստիկան մը :

— Ի՞նչ հարկ անցագիրը տեսնելու , քանի որ տիկնոջ բարեկամն է ու քանի մը ժամ մնալէ ետքը շողենաւ պիտի վերադարնայ , ըսաւ խստութեամբ միւսը , տիկին Պլաքթոնի ընկերակցութիւնը անցագրի տեղ կը բռնէ . . . կ'աղաչեմ , տիկին , ազատօմէն գացէ՛ք պտտցուցէ՛ք ձեր հայրենակիցը :

Սալիհա հանրմ և թիկնապահը հեռացան : Քիչ մը անդին հանդիպեցան ոստիկանապետի մը որ ուշադիր կը դիտեր գիրենք , մանաւանդ թիկնապահը :

— Ինչո՞ւ այս մարդը աչքերը իմ վրաս յառած կը դիտէ , ըսաւ կամաց մը Մէհմէտ փաշա իր ընկերուհիին :

— Հող մի՛ ըներ , պատասխանաց տիկինը , կ'երևայ որ օտար դէմք մը ըլլալուդ համար է . . . այդ ոստիկանապետը իմ բարեկամս է :

Եւ ուղղակի դիմեց դէպի անոր , իր հետ տանելով նաև թիկնապահը :

Ոստիկանապետը տիկնոջ իրեն մօտենալը տեսնելով՝ ինքն ալ քանի մը քայլ առաջ եկաւ .

— Բարեկամս հայրենակից մընէ որ այս առաւօտ ֆրանսական շոգենաւով հասաւ . . . կ'ուզեմ զինքը պատգնել , քանի որ տակաւին շոգենաւը մինչեւ իրիկուն հոս պիտի մնայ :

— Շատ լաւ կ'ընէք , պատասխանեց ոստիկանապետը յարգանքով բարեկելով երկու անձերը , միայն թէ դժբախտաբար մեր քաղաքը , Եւրոպացիի մը համար , տեսնուելիք արժանի բան մը չունի :

— Մեղի համար միշտ նոր ուհետաքրքրական բաներ կրնանք գտնել տեսնելու , պատասխանեց Սալիհա հանըմ , յետոյ հարցուց :

— Ի՞նչպէս է ձեր փոքրիկ աղջիկը իմ առւած դեղերուս վրայ :

— Բոլորովին աղէկցաւ , շատ շնորհակալ ու երախտապարտ ենք ձեր աղնուութեան , կինս յատկապէս ձեր ձեռքերը կը համբուրէ , պատասխանեց ոստիկանապետը :

Սալիհա հանըմ գլխու շարժումով մը բարեկելով իր խօսակիցը , ճամբան շարունակեց թիկնապահին հետ :

— Ա՛յ հիմա ազատեցանք , ըսաւ Սալիհա հանըմ , կառք մը նստինք և շիտակ իմ բնակած պանդոկս երթանք ուր ազատօրէն կրնանք խօսակցիլ :

Թիկնապահն հիացած դէմքով մը ըսաւ երբ որ կառք մտնելով ճամբայ ելան :

— Կը տեսնամ որ ամբողջ ոստիկանութիւնը զրպանդ դրած ես , քեզ չճանչցողը պիտի կարծէ որ գաղտնի ոստիկանութեան մէջ պաշտօն ունիս :

— Սիրելիս , պատասխատնեց Սալիհա հանըմ , Թուրքիոյ մէջ առ այժմ , շնորհիւ մեր աննման Վեհափառ կայսեր , մեծագոյն իշխանութիւնն ու լրտեսութիւնն է և առանց անոնց օժանդակութեան և թոյլատուութեան կարելի չէ նոյնիսկ չնչել .

ատոր համար, հոս հասնելէս ի վեր, իմ միակ ջանքս եղած է անոնց համակրանքն ու վստահութիւնը շահիլ: Ամերիկացի միսիոնարուհի մը հանգամանքս դիւրաւ յաջողցուց այդ բանը, մանաւանդ որ դրամն ալ անհաշիւ կը վառնեմ: Զիս մեծահարուստ բարերարուհի մը կը համարին այս մարդիկը որ կեանքս նուիրած եմ միայն աղքատներն ու հիւանդները խնամելու: Իրա՛ւ ալ, առ երեւոյթս, այդ է միայն ըրածս երէք ամիսէ ի վեր. ոստիկանատուն, դօրանոց, մզկիթ, հիւանդանոց ամէն տեղ բաց են իմ առջեւ և ամենքը ուրախութեամբ, յարգանքով ու գրկաբաց կ'ընդունին զիս...

— Բայց թրքերէն խօսիլդ կասկած չա՞րթնցներ, քանի որ անկարելի է երէք ամսուան մէջ այդքան թրքերէն խօսիլ, իրա՛ւ է որ քիչ մը հնչումդ կը կեղծես, բայց ատիկա բաւական չէ, մանաւանդ թէ նշմարեցի որ խնամեալ լեզու մը կը գործածես:

— Բայց ո՞վ ըսաւ թէ միայն երէք ամիսէ ի վեր թուրքիս կը գանուիմ... անոնց այնպէս հասկցուցած եմ որ, իբրեւ միսիոնարուհի, վեց եօթը տարի անցուցած եմ Խարբերգի ու Մարդուանի մէջ և թէ յատուկ դաս առած եմ թուրքերէնի... և ճիշտ իմ այս յատկութիւնս է որ զիրենք չլացուցած է: Այս խեղճերը առաջին անգամն է որ օտարուհի մը կը տեսնեն այն քա՛ն լաւ թրքերէն խօսող ու մանաւանդ զրել կարդալ գիտցող...

Արդարեւ Սալիհա հանըմ, երէք ամսուան միջոցին, մեծ ժողովրդականութիւն մը շահած էր Սելանիկի մէջ, մանաւանդ զինուորական սւ ոստիկանական շտանակներու մէջ, ուր իր անունը ակնածանքով կ'արտասանէին: Միսս Պլաքթոն այնքա՛ն պատկառելի դառնաւ էր իշխանութեանց աչքին որ ազատ համարձակ մուտք սւնէր պաշտօնատուները:

Անճնուէր յեղափոխուհին իր ստացած այս բացարիկ դիրքէն օգուտ կը քաղէր իր փրօփականոր յառաջ տանելու համար:

Ինք իւր Ամերիկուհի, կրնար ամենէն յանդուգն գաղա-
փ սրները յայտնել. առանց իր վրայ կասկած յարուցանելու,
և որովհետեւ խօսելու և իր միտքը պայծառօրէն ու միանգա-
մայն հրապուրիչ կերպով արտայայտելու մեծ կարողութիւն
մը ունէր, իր խօսքերը միշտ խորունկ տպաւորութիւն կը
գործէին:

Երբ պանդուկ հասան, Սալիհա հանրմ իր ընկերը առաջ-
նորդեց իր յարկաբաժինը որ ննջասենեակէ մը և ընդունելու-
թեան սրահէ մը կը բազկանար: Հարիւրապետը և Ք. Էֆէն-
տի արդէն հո՛ն իրենց կ'սպասէին:

— Կը յուսամ որ առանց կասկած արթնցնելու յաջողե-
ցաք շոգնաւէն դուրս ելլել, ըսաւ Քեազիմ պէյ:

Ինչպէս կարելի է որ Տիկին Պլաքթոնի մէկ բարեկա-
մը կասկած հրաւիրէ իր վրայ պատասխանեց Սալիհա հանրմ
խնդալով:

Չորս բարեկամները բոլորուցան փոքրիկ սեղանի մը
շուրջը և սկսան խօսակցիլ: Շատ բաներ ունէին իրարու հաղոր-
դելիք: Նախ՝ Մէհմէտ փաշա պատմեց ինչ որ կ'անցնէր կը
դառնար վերջերս Երլտըղի պալատին մէջ: Ապա—իւլ-Համիտ
ատեն մը տպահովութեան մէջ ապրելէ ու այնպէս համոզուելէ
ետքը թէ թուրք և հայ յեղափոխութիւնը կրցած էր բոլորո-
վին ջախջախել մայրաքաղաքին մէջ, այժմ յանկարծ՝ սարսա-
փելի սազնապնիրու մատնուած էր կրկին: Հագգը պէյի ձեր-
բակալումը և անոր յաջորդող դէպքերն իր հանգիստը վրդո-
ված էին: Միւս կողմէ, Սեկանիկէն ու Մանասղրէն ստացած
անդնէագիրները իր լրտեսներուն կողմէ, որոնց մէջ, ամիսո՛ս,
բարձրաստիճան գինուորականներ ալ գանուէին մէկ քանի
հատ, մեծ մասատանջութիւն կը պատճառէին բռնաւորին,
մանաւանդ թէ կը վախճար որ Բուսնիկի բանակներուն մէջ
սկսած շարժումը Պոլսոյ գինուորականներուն ալ կը փոխան-
ցուի: Ասոր համար, Ապա—իւլ-Համիտ որոշած էր ամիջական
կերպով արմատապէս հաւքագործել Բուսնիկի բանակը:

— Այդ մաքրագործումը կը հասկնանք թէ ի՞նչ կերպով պիտի կատարուի, շարունակեց թիկնապահը, արդէն ելլալով մէջ, հասած տեղեկագիրներուն համեմատ, կը պատրաստուին այն սպաներու ցուցակները որոնք կասկածելի կը նկատուին և որոնց մասին անողոք պատիժներ որոշուած են: Մինչև հիմա Ապտ—իւլ—Համիտ, մութին մէջ, լուիկ մնջիկ, կ'ոչնչացնէր ազատական ձգտումներ սենցող երիտասարդ սպաները, բայց այժմ որոշած է խմբովին ու հրապարակաւ զանոնք պատժել որպէսզի ամենքը իմանան և սարսափեն: Գիտցած եղէք որ հարիւրաւոր սպաներ գուցէ մահուան դատապարտուին...

— Բայց հանրային կարծիքը թոյլ պիտի տա՞յ որ այսպիսի ահուելի եղեռն մը գործուի, գոչեց հարիւրապետը:

— Ո՞ր հանրային կարծիքը, Թուրքիո՞յ կամ Կ. Պոլսո՞յ հանրային կարծիքը, պատասխանեց թիկնապահը խնդալով, միթէ այդպիսի բան գոյութիւն ունի՞, միթէ մտածելու, դատելու և վճռելու կարողութիւն մնացած է մեր ժողովրդին քով...

— Ենթադրենք որ մեր հանրային կարծիքը լուէ, սակայն եւրոպական քաղաքակիրթ պետութիւնները միթէ կրնան ներել այսպիսի արարք մը, ըսաւ հարիւրապետը:

— Ո՛չ թէ միայն պիտի ներէն, այլ ձեռքի տակէ պիտի քաջալերէն ու շնորհաւորեն Ապտ—իւլ—Համիտը, շարունակեց փաշան դառնութեամբ, միթէ ազատական ու զարգացեալ սպաներու բնաջնջումը թուրք բանակին մահը չպիտի՞ ըլլայ, այսինքն այն միակ զօրութեան՝ որ տակաւին պատկառանք կ'ազդէ եւրոպական տէրութիւններուն և կ'սանձէ անոնց աշխարհակալութեան ցանկութիւնները: Ասկէ դատ Ապտ—իւլ—Համիտ ու իր արբանեակները դժոխային խաբեբայութիւն մը պատրաստած են իրենց գործելիք անլուր ոճիրը արդարայնաւոր համար:

— Ի՞նչ խաբեբայութիւն, հարցուց Ք. էֆէնտի որ այս յայտնութիւններէն սաստիկ յուզուած էր:

— Պարզապէս կասկածելի սպանները պիտի ամբաստանուին իբրեւ պուլկար կառավարութեան ծախուած դաւաճաններ և մատնիչներ... հաւատացէ՛ք ինծի, ամէն բան կարգադրուած է: Սպանները մէկիկ մէկիկ ձերբակալուելով՝ Պոլիս պիտի տարուին յետոյ ամենքը միասին, պատերազմական արտասովոր ատենանի մը առջև դռնփակ ու կտրուկ դատաստանով մը պիտի դատուին և մահուան վճիռ ստանալէ ետքը հրացանի պիտի բռնուին: Այս ամէն գործողութիւնները կատարուելէ ետքը, պաշտօնական յայտարարութեամբ մը պիտի ծանուցուի ժողովուրդին թէ այսինչ ու այնինչ սպանները, հայրենիքի դէմ դաւաճանած ըլլալով՝ պատերազմական արտասովոր ատենանի մը առջև դատուած ու մահուան դատապարտուած և հրացանի բռնուած են: Յետոյ թերթերը պիտի սկսին փառք տալ Աստուծոյ և վեհափառ Սուլթանին որ դաւաճանութիւնը ժամանակին երևան ելած է և, չնորհիւ Ապտալ-Համիտի, հայրենիքը փրկուած է սարսափելի վտանգէ մը: Ասիկա իմ մտքէս հնարած առասպել մը չէ որ կը պատմեմ այլ բացարձակ իրականութիւն է:

Թիկնապահը լռեց: Միւսներն ալ խորին յուզումի մը մատնուած՝ նոյնպէս լուռ կը մնային: Ի վերջոյ Սալիհա հանրմ խօսք առաւ.

— Ես, ըսաւ, բացարձակապէս կը հաւատամ մեր ընկերոջ ամբողջ ըսածներուն: Ապտալ-Համիտի պէս անխիղճ բռնաւոր մը կրնայ այդ տեսակ դժոխային ծրագիրներ յղանալ և զանոնք գործադրել և ասոր համար իր ձեռքին տակ մարդչի պակսիր: Հայրենիքին ու միւսնոյն ատեն մեր անձերուն փրկութեանը համար պէտք է անմիջապէս զինու զօրութեամբ դիմադրութիւնը կազմակերպենք և եթէ ընկճուինք՝ գոնէ քաջաբար ինկած կ'ըլլանք...

— Այո՛, գոչեց Թիկնապահը, այսօրուքնէ իսկ պէտք է գործել և ես ճիշտ ասոր համար, Պոլսէն խոյս տալէս ետքը, ուղեցի ձեր քովը գալ, ամէն վտանգ աչք առնելով:

Ք. էֆէնտի այն ատեն բացատրեց Սելանիկի մէջ տիրող
կացութիւնը : Յեղափոխական շարժումը , քանի մը ամսուան
միջոցին , իրա՛ւ է որ մեծապէս տարածուած էր սպաներուն
մէջ , բայց հասարակ զինուորը տակաւին անմասն մնացած էր
անկէ , ինչպէս նաեւ ստորադաս սպաները , այսինքն՝ տասնա-
պետներն ու չավուշները : Իրենց տրամադրութիւնները յայտնի
չէին . վճռական վայրկեանին գուցէ մտնէին յեղափոխական
դրօշին տակ , բայց կրնար ըլլալ որ անոր հակառակ դառնա-
յին , մանաւանդ որ վերջին ատեններս , յորմէհետէ Սալտ—իւլ
— Համիտի կասկածոտ ականարկը Սելանիկի վրայ յառած էր ,
չատ մը զաղտնի գործակալներ եկած էին Պոլսէն , որոնք զա-
նազան խոստումներով կը ջանային զինուորներու հաւատար-
մութիւնը հաստատ պահել Փատիշահին հանդէպ :

— Եթէ կարենայինք մեր փրօփականտը շարունակել բա-
նակին մէջ , ըսաւ Ք. էֆէնտի , այն ազատութեամբ : րով կ'ը-
նէինք ասկէ մէկ քանի ամիս առաջ , այժմ գուցէ կրնայինք
վստահ ըլլալ մեր զինուորներուն վրայ . բայց վերջերս խոստու-
թիւնները ու սեղմումները այնքա՛ն աւելցան որ ստիպուե-
ցանք կանգ առնել մեր ճամբուն մէջ , գործը բոլորովին չը-
վտանգելու համար :

— Բայց գիտցէ՛ք որ վաղը կրնաք զո՛հ ելլալ ձեր ան-
գործութեանը և այն ատեն մինչեւ հիմա ձեր ձեռք բերած
արդիւնքն ալ կ'ոչնչանայ , պատասխանեց թիկնապահը :

— Ես կը կարծեմ որ , ըսաւ Սալիհա հանըմ , զինուորա-
կան ապստամբութիւնը պէտք է փորձել նախ ներքին գաւ-
առներու մէջ , ուր տակաւին Համիտի ուշադրութիւնը չէ
կեդրոնացած : Անգամ մը որ մէկ քանի գունդեր զէնքերնին
դարձնեն բռնակալութեան դէմ , վստահ եմ որ օրինակը տա-
րափոխիկ պիտի ըլլայ ու պիտի տեսնէք որ մեր բոլոր զին-
ուորները պիտի փութան միանալ իրենց ապստամբ ընկերնե-
րուն , հակառակ Համիտի լրտեսներուն և զաղտնի գործակա-
լներուն շռայլած խոստումներուն : Ես վաղը պիտի երթամ

Իւսկիւպ, ինչպէս որ արդէն որոշուած է: Հոն հասնելու՝ մեր առաջին գործը կ'ըլլայ այդ ապստամբական շարժումը պատրաստել և յառաջ բերել...

— Եւ ես պիտի ընկերանամ ձեզի, գոչեց Թիկնապահը խանդավառուած, արդէն իմ ծրագիրս ալ այդ էր Պոլսէն մեկնած միջոցիս:

Խոսակցութիւնը այսպէս երկար ատեն շարունակուեցաւ չորս ընկերներուն միջև: Վերջապէս սպասաւորը գալով իմացուց թէ ճաշի սեղանը պատրաստ էր:

Կերակուրէն յետոյ կրկին իրենց սրահը քաշուեցան խորհրդակցութիւնը կատարելու համար: Ուրիշ երկու սպաներ, Օսման և Ալի պէյերը, եկած էին իրենց միանալու: Այս երկու նորեկներն ալ, հարկ չկայ ըսելու, քօմիթէի գործօն անգամներէն էին: Ք. Էֆէնտի մէկ քանի խօսքով պատմեց Թիկնապահին հաղորդած տեղեկութիւնները և ամէնքն ալ այն եզրակացութեան հասան որ վայրկեան մը պէտք չէր այլևս կորսնցնել և թէ ջանալու էր իսկոյն ներքին գաւառներէն ապստամբութեան նշանը ստալու:

Թիկնապահ Մէհմէտ փաշա խոստացաւ իր բոլոր ազդեցութիւնը գործածել, Սալիհա հանըմի հետ, շարժումը յառաջ բերելու համար:

Միայն թէ խնդիր մը կը մնար: Ինչպէ՞ս Մէհմէտ փաշա անվտանգ կերպով պիտի կարենար ընկերանալ Սալիհա հանըմի: Իւսկիւպի մէջ Սալիհա հանըմ այնքան ծանօթ չէր որքան Սեյանիկ ու չէր կարող իր ազդեցութեամբը զայն փրկել ոստիկանական հետապնդումներէ: Եւ եթէ Մէհմէտ փաշա ճանչցուէր ու ձերբակալուէր, իրեն հետ Սալիհա հանըմն ալ պիտի վտանգուէր:

— Պէտք է զատ զատ ճամբորդէք, վճուեց Ք. Էֆէնտի:

Միւս բոլոր ընկերներն ալ համամիտ գտնուեցան իրեն:

— Թո՛ղ այնպէս ըլլայ, ըսաւ Թիկնապահը, ուրեմն Իւսկիւպի մէջ կը միանանք իրարու:

— Եւ ես կ'առաջարկեմ որ Մէհմէտ փաշա այսօր իսկ մեկնի Սելանիկէն, աւելցուց Ք. Էֆէնտի:

— Միայն թէ միջոց մը պէտք է դնեն շնորհակալութեամբ խօսելու համար, դիտել տուաւ հարիւրապետը:

— Միջոցը շատ պարզ ու դիւրին է, Առնաւուռու գիւղացիի տարազ մը կը գտնենք կը հագցնենք... այդ կերպով ուշադրութիւն չի գրաւէր բնաւ:

— Գաղափարը շատ լաւ է եւ ես կ'առաջարկեմ որ անմիջապէս գործադրենք, ըսաւ Սալիհա հանըմ, նախազգացում մը ինձ կ'ըսէ որ փաշան վտանգի տակ է Սելանիկի մէջ...

— Հիմա միասին մեր կեդրոնատեղին կ'երթանք, հոն լաթերը կը փոխէ ու ճամբայ կ'ելլէ, ես կրնամ իրեն թէղքերէ մը հայթայթել իսկոյն, ըսաւ Քեաղիմ պէյ:

Ամենքը միասին մեկնեցան պանդոկէն առանձին թողլով Սալիհա հանըմը:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ.

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Գ Ն Դ Ա Կ Ը

Սալիհա հանըմ մինչեւ իրիկունս պանդոկը մնաց, տարածելով թիկնապահին նկատմամբ ապահովիչ լուրի մը:

Ուշ ատեն հարիւրապետը եկաւ զինքը գտաւ:

— Ամէն բան յաջողութեամբ գլուխ հանեցինք, ըսաւ ներս մտնելով:

— Մեկնեցա՞ւ, գոչեց Սալիհա հանըմ ուրախութեամբ:

— Այո՛, այժմ ճամբան է, շարունակեց զինուորականը:

ապահովութեան համար Սեղանիկէն կառախումբ հասնեցաւ, այլ մինչեւ առաջին կայարանը դեղձկական կառքով մը գնաց. այս զգուշութիւնը ձեռք առինք որովհետեւ բաւական իրաւանցում սկսած է տիրել ոստիկանութեան մէջ, էմին էֆէն-տիի անհետացման առթիւ:

— Ի՞նչպէս, այդ իրողութիւնը երեւոյն ելած է:

— Բնականաբար: Նաւապետը չէր կրնար ծածկել իր շոգենաւուն ուղեւորներէն մէկին անհետացումը: Իրողութիւնը իր հիւպատոսարանին ձեռամբ տեղեկագրած է կառավարութեան և առաջարկած է որ քննութեան մը ձեռնարկուի, ստուգելու համար թէ էմին պէյ ոճիրի՞ մը թէ արկածի՞ մը զոհ գացած է:

— Ո՞րքան լաւ ըրեր ենք զինքը անմիջապէս հեռացնելով, գոչեց տիկինը:

Հարիւրապետը այս տեղեկութիւնները հաղորդելէ ետքը մեկնեցաւ ըսելով.

— Այս գիշեր ձեզի կ'սպասենք սլարոն Լէվիի տունը ձեր մէկնումէն առաջ պէտք է որ մէկ քանի կարեւոր խնդիրներու մասին խորորդակցինք:

Ընթրիքէն ետքը, Սալիհա հանրմ պանդոկէն դուրս ելաւ ժամադրավայրը երթալու համար: Կառք մը կ'սպասէր իրեն: Պանդոկին սպասաւորը կառքին դռնակը բացաւ: Նոյն միջոցին երկու անձանօթներ կանգ առին կառքին քով և իրենցմէ մէկը ուշադիր ականարկը ուղղեց Սալիհա հանրմի որ աշխոյժ հասնումով մը կառք մտաւ: Սպասաւորը դռնակը գոցեց և կառքը ճամբայ ելաւ:

— Ահաւասիկ այս է ամերիկուհի տիկին Պլաքթօնը, ըսաւ մարդերէն մին:

— Այո՛, ճանչցայ, նոյնինքն է, գլուխս գրաւի կը դընեմ, պատասխանեց միւսը որ ուշադիր նայած էր կնոջ:

— Ի՞նչ կ'ըսես, չըլլայ որ սխալիս... գիտե՞ս թէ յետոյ ի՞նչ մեծ պատասխանատուութիւն կը բերենք մեր վրայ:

— Կ' երդնում որ նոյնինքն Սալիհա հանրմն է քու աիկին Պլաքթօնդ, ըսաւ անծանօթը, աչքերը կը մասնեն կոր զինքը, այն աչքերը զորս առաջին անգամ Չամլըճայի թաքստոցին մէջ զինքը ձերբակալած ատեննիա տեսայ և որոնք դրոշմուած են մաքիս մէջ . . . չէ՛, անկարելի է որ սխալիմ . . .

Երկու անծանօթները հեռացան պաղովին քովէն ու աներեւոյթ եղան քովի փողոցին մէջ, առանց մէկուն ուշադրութիւնը գրաւելու:

Հարիւրապետ Քեաղիմ պէյի տուած տեղեկութիւնները Սալիհա հանրմին անկատար էին: Խնդիրը շատ աւելի ծանրակշիռ էր քան ինչ որ ինք կ'ենթադրէր ու միմիայն Սիսոնի նաւապետին յայտարարութեան մէջ չէր ամփոփուէր:

Դեսպանատան պահականաւին սպաները որոնք հիւրընկալած էին թիկնապահը և զայն Սիսոն փոխադրած, թէև որոշած էին խիստ գաղտնի պահել իրողութիւնը, սակայն շոգեհաւին մէջ գտնուող երկրորդական անձ մը որ ամէն բան կըռահած էր՝ զայն ծածկաբար յայտնած էր բարեկամի մը, որ փութացած էր նոյնքան ծածկաբար և խորհրդաւոր կերպով իրողութիւնը հաղորդելու ուրիշ բարեկամի մը: Թիկնապահին անակնկալ փախուստը այնքան կը զբաղեցնէր թէ՛ պալատականները և թէ՛ դեսպանական շրջանակները որ լուրը, ահանձէ ահանջ փափաքով՝ վերջապէս հասած էր Երլարդ: Բայց Սիսոն արդէն երկու օրէ ի վեր մեկնած էր Պոլսէն: Այսուհանդերձ իսկոյն ծածկագիր հեռագիր մը ուղղուեցաւ Երլարդէն Սելանիկի վալիին իրողութիւնը ծանուցանելու համար: Հեռագիրը կը յայտնէր թէ թիկնապահ Մէհմէտ փաշա Սուլթանին դէմ դաւաճանելէ ետքը, խոյս տուած էր Պոլսէն և ապաստանած Սիսոնի մէջ, թէ նոյն շոգենաւը կը գտնուէր Էմին էֆէնտի, որ պաշտօն սէնէր հետապնդելու փախստականը: Հեռագիրը հրահանգ կուտար ձերբակալելու Մէհմէտ փաշան եթէ ցամաք ելած է, իսկ եթէ շոգենաւին մէջ կը գտնուի, միջոց մը գտնել զինքը ցամաք հանելու, նոյնիակ բռնութեան ղիմելով:

Վալին երբ այս հեռագիրը ստացաւ, արդէն Սիսոն չորս ժամէ ի վեր քարափը կը գտնուէր։ Իսկոյն ոստիկաններ և լրտեսներ ղրկուեցան Երլտըզէն եկած հրամանը գործադրելու համար, սակայն շատ ուշ էր արդէն։ Միեւնոյն ատեն Էմին Էֆէնտիի անյայտացման լուրը հասաւ Վալին՝ հիւսկապուսին կողմէ։ Սիսոն շոգենաւէն ցամաք ելած ամբողջ ուղեւորները քննութեան ենթարկուեցան։

Ամենքն ալ քաղաքին մէջ ծանօթ անձեր էին ու իրենց կանոնաւոր թուղթերը ունէին։ Միայն մէկ ուղեւոր մը ցամաք ելած էր առանց անցագիր կամ թէզքէրէ ցոյց տալու, բայց այն ալ Ամերիկացի մըն էր որ, քաղաքը պատելէ ետքը կրկին Սիսոն պիտի վերադառնար ու ճամբան շարունակէր։

— Ինչո՞ւ անցագիր չպահանջեցիք այդ մարդէն, գոչեց Վալին, շոգենաւին քով հսկողութիւն կատարող երկու ոստիկաններու։

— Բայց, կմկմաց մին, ինչպէ՞ս կրնայինք կասկած մը ունենալ իր մասին, երբ տիկին Պլաքթօն որ անոր կ'ընկերանար, յայտարարեց թէ բարեկամ հայրենակից մըն է Փէթէրս անունով . . .

Կուսակալը լսելով տիկին Պլաքթօնի անունը, չկրցաւ յանցաւոր նկատել ոստիկանները։ Ինքն ալ կը ճանչնար և մեծապէս կը յարգէր այդ Ամերիկացի միսիօնարուհին որ յատկապէս յանձնարարուած էր իրեն Լոնտոնի օսմանեան դեսպանատունէն։ Այսու հանդերձ խստիւ պատուիրեց որ շոգենաւին քով հսկողութիւն կատարեն և երբոր տիկին Պլաքթօնի բարեկամը վերադառնայ Սիսոն, իր անցագիրը պահանջեն։

Կուսակալը փութաց իր քննութեանց արդիւնքը մանրամասնօրէն տեղեկագրել Երլտըզ, յայտնելով նաև Էմին Էֆէնտիի անյայտացումը։ Ապաիւ Համիտի բարկութիւնը չափ չունէր։ Նոր հեռագիր մը հասաւ կուսակալին, որով հրաման կը տրուէր խիստ քննութիւն մը բանալու ցամաք ելող Ամերիկացիին մասին։

Միեւնոյն ատեն, երեկոյեան կառախումբով Պոլսէն Սելանիկ կը հասնէր պալատական լրտես մը, Շէրիֆ պէյ: Այս լրտեսը որ իսկոյն կուսակալին քով եկաւ իր յանձնարարականը ներկայացնելու, տեղեկութիւն չունէր վերջին անցքերէն և ինք մասնաւորաբար դրկուած էր սպաներու վրայ լրտեսութիւն կատարելու համար: Կուսակալը հարկ համարեց առուընէ ի վեր տեղի ունեցած դէպքերը պատմել և Երլարդէն եկած հեռագիրը ցոյց տալ ու իր աջակցութիւնը խնդրել: Շէրիֆ պէյ խոստացաւ ձեռքէն եկածը ընելու ու մեկնեցաւ կուսակալին քովէն, ինքնիրէն ըսելով.

— Կարծեմ ճիշտ ժամանակին հասայ, միայն թէ վայրկեան մը պէտք չէ կորսնցնել:

Իրիկունը կացութիւնը աւելի կնճռուեցաւ: Էմին էֆէնտիի անհետացման մասին բացուած քննութիւնը ո եւ է արդիւնք չառաւ: Միւս կողմէ՝ Ամերիկացին չէր վերադարձած Սիսոն...: Իր մասին բացուած քննութիւնը հաստատեր էր թէ տիկին Պլաքթոնի հետ պանդոկ երթալ ճաշելէն ետքը, մեկներ էր հոնկէ ու ա՛յլ չէր երեւցեր ո՛չ մէկ տեղ:

Նոր լրտեսը կուսակալին քովէն մեկնելուն պէս գնաց գտաւ իր մէկ բարեկամը, որ վեց ամիսէ ի վեր Սելանիկ կը գտնուէր, նոյնպէս լրտեսութեան պաշտօնով: Երկու բարեկամները համբուրուեցան: Շէրիֆ պէյի բարեկամը որ Րիւշտի աղա կը կոչուէր, յիսուն տարեկանի մօտ, ալեխառն պեխերով մարդ մըն էր, Մալիէի նախկին պաշտօնեայ, որ դրամական: ղեղծումներ գործելով՝ վաճառուած էր պաշտօնէն և յետայ լրտեսութեան մէջ իր դիրքը շինած: Սելանիկի մէջ, ուր շատ խոհեմութեամբ կը գործէր, սակաւին ո՛չ ոք կը կառկածէր իր վրայ:

— Ի՞նչ է կարծիքդ Սիսոնի ուղեւորին մասին, հարցուց Շէրիֆ իր բարեկամին, երբոր քարափին վրայ գտնուող գարեջրատան մը անկիւնը տեղաւորուեցան:

— Իմ գաղափարս այն է թէ սխալ հետքի մը ետեւէն

խկած ենք և թէ թիկնապահ Մէհմէտ փաշան շոգենաւին մէջ չէր :

Շէրիֆ քթին տակէն խնդաց և ըսաւ .

— Կը տեսնեմ որ , հակառակ համբաւիդ , շատ միամիտ ես . հոս հասնելէս ի վեր իմ լսածներէս դիտելով՝ կատարեալ համոզում գոյացուցի թէ այդ Ամերիկացի ուղեւորը որ առանց իր անցագիրը ցոյց տալու ցա՛մաք ելած է , նոյնինքն թիկնապահն է . . . : Դուն տեսա՞ր զինքը :

— Այո՛ , երբոր շոգենաւէն դուրս ելաւ Տիկին Պլաքթանի հետ , ես ալ քայ ա ի ին վրայ էի և լաւ մը կրցայ տեսնել . . . դժբախտաբար Մէհմէտ փաշան չէի ճանչնար , ոխէսզի կարենայի մտքովս բաղդատութիւն մը ընել :

— Նկարագրէ՛ տեսնեմ մանրամասնօրէն այդ մարդը :

Բիւշտի իր բարեկամը դահացուց մի առ մի պատասխանելով անոր հարցումներուն :

— Բայց նոյնինքն թիկնապահն է այդ նկարագրած մարդը , գոչեց Շէրիֆ պէյ , ա՛լ բնաւ կասկած չունիմ , միայն թէ պետերը ամիլեր ու ակնոց դրեր է . . .

— Բայց եթէ թիկնապահն է , ի՞նչ յարաբերութիւն կըրնայ ունենալ Ամերիկուհի Տիկին Պլաքթանի հետ . . .

— Ահա՛ այդ խնդիրը պէտք է լուսաբանել . . . յայտնի կը տեսնուի որ այդ ամիլներ յատկապէս շոգենաւ գացած է Մէհմէտ փաշան դուրս հանելու համար : Կա՛մ այն է որ նախապէս գիտէր անոր շոգենաւին մէջ գտնուիլը , կամ այն է որ Մէհմէտ փաշա շոգենաւէն լուր դրկած է այդ կնոջ . ամէն պարագայի մէջ սա յայտնի է որ այդ կնոջ և թիկնապահին միջեւ մտերիմ յարաբերութիւն մը կայ . . . պէտք է քննել թէ ո՛վ է այդ անձանօթ կիներ և թէ ի՞նչ գործ ունի հոս . . . :

— Շա՛տ բարեախրա , շատ ազնիւ նին մըն է , ասոր վրաստան եղիք և հիանալի ալ թուրքերէն կը խօսի , նոյնիսկ ըսին որ կը կարդայ կը գրէ եղեր՝ ասե՛նօք Անատօլու գտնուեր է տարիներով ու հոն սովրերէ . . .

— Ատոնք բոլորը չինձու առասպելներ կրնան ըլլալ...
քանի՞ տարեկան կայ այդ տիկին Պլաքթոնը .

— Քառասունըհինգ տարեկան կ'երեւայ :

— Ինչպէ՞ս է իր արտաքին կերպարանքը :

— Երեսնահասակ , նիհար , տժգոյն կին մըն է ... Թէև
գեղեցիկ չէ , բայց վրան այնպիսի ազնուութիւն մը կայ որ
յարգանք կը ներշնչէ ...

Շէրիֆի աչքերը շողացին և դողահար ձայնով մը հարցուց .

— Մազերը ի՞նչ գոյն են , սե՛ւ ...

— Այո՛ , չափազանց սև , խափշիկ կնոջ մը մազերուն
պէս ...

— Իսկ աչքերը գեղեցիկ , տարօրինակ կերպով արտայայ-
տիչ ...

— Ճիշտ , ուրեմն կը ճանչնաս զինքը , այնպիսի աչքեր
մը ունի որ անգամ մը տեսնողը ա՛լ չի կրնար մոռնալ ...

— Ուրեմն ինքն է , կասկած չկայ , հիմա ամէն բան լու-
սաբանուեցաւ ... միայն թէ հարկ է որ անգամ մը զինքը մո-
տէն տեսնեմ , որպէս զի բոլորովին ապահով ըլլամ :

— Բայց ո՞վ , որո՞ւ կ'ականարկէք , ըսաւ Րիւշտի իր բա-
րեկամին յանկարծական յուզումէն շուարած :

— Սալիհան , այն յեղափոխական կիներ զոր երէք տարի
առաջ Շէրլօք Հոլմսի շնորհիւ , իր ընկերներովը ձերբակալե-
ցինք Չամլըճայի բարձունքը ... այդ պատմութիւնը իմացա-
ցած ես անշուշտ :

— Այո՛ , կը յիշեմ այդպիսի դէպք մը , պատասխանեց
միւսը , կը կարծես որ նոյն կի՞նն է տիկին Պլաքթոնը :

Շէրիֆ չպատասխանեց , սպասաւորը կանչեց և հաշիւը
մաքրելով՝ ոտքի ելաւ .

— Շո՛ւտ հետս եկո՛ւր , ըսաւ իր ընկերոջը , վայրկեան մը
պէտք չէ կորսնցընել ... զիս առաջնորդէ այն պանդոկը ուր
տիկին Պլաքթոն կը գտնուի :

Մութը կոխած էր արդէն երբ երկու բարեկամները գա-

րեջրատուէն դուրս ելան և տասը վայրկեան ետքը հասան պանդոկին առջև :

Րիւշտի որ ծանօթ էր պանդոկի դռնապանին , մօտեցաւ անոր և հարցուց .

— Տիկին Պլաքթոնը հո՞ւ է ,

— Հոս է , բայց հիմա դուրս պիտի ելլէ , ահաւասիկ կառքը կ'սպասէ կոր , պատասխանեց դռնապանը :

Ո՞ւր պիտի երթայ արդեօք . . .

— Չեմ գիտեր հաւանօրէն մնաս բարովի այցելութեան պիտի պտտի :

— Ինչպէ՞ս , կը մեկնի՞ կոր Սեւանիկէն . . .

— Այո՛ վաղը կը մեկնի կոր դէպի Իւսկիւպ . . . ահաւասիկ տիկինը կուգայ կոր , ըսաւ դռնապանը յարգական ձև մը տունելով :

Երկու լրտեսները մօտեցան կառքի դռնակին զոր սպասաւոր մը բռնած էր : Սալիհա հանրմ տեղաւորուեցաւ կառքին մէջ ու մեկնեցաւ : Արդէն պատմեցինք թէ լրտեսը կրցած էր կատարելապէս ճանչնալ զայն :

Շէրիֆ և Րիւշտի ուղղակի դրմեցին կառավարական խօնախը :

— Գործերնիս յաջող է , ըսաւ Շէրիֆ իր ընկերոջ , միայն թէ հարկ է խիստ խոհեմութեամբ շարժիլ ու որսերը մեր ձեռքէն չփախցնել . . .

— Ի՞նչ է դիտաւորութիւնդ , հարցուց միւսը :

— Նախ՝ երթալ ամեն բան կուսակալին պատմել և Սալիհա հանրմի ձերբակալելու հրամանը առնել : Դուն չըլլայ որ մէկու մը խօսք բանաս մեր ըրած յայանութեան մասին . . .

Երկու լրտեսները հասան պաշտօնատուն : Կուսակալը կը պատրաստուէր դուրս ելլելու , երբ Շէրիֆ պէյ զայն դիմաւորեց և խնդրեց որ տեսակցութիւն մը շնորհէ իրեն ամենակարեւոր խնդրի մը մասին :

Երբ կուսակալն ու լրտեսը առանձին մնացին, այս վերջինը ըսաւ, մտերմական շեշտով մը :

— Փաշա էֆէնտի, աչքերնիդ լոյս :

— Ի՞նչ կայ որ, հարցուց կուսակալը դարմացած :

— Մէկի տեղ երկու թանկագին որսեր ձեռք պիտի անցնենք նախ թիկնապահը և յետոյ անկէ դա՛տ աւելի վտանգաւոր անձ մը, տիկին Պլաքթօնը . . .

— Տիկին Պլաքթօնը, գոչեց կուսակալը Ամերիկացի միսիօնարուհին . . .

— Այո, Ամերիկացի տիկին Պլաքթօնը կամ բուն անուհով Սալիհա հանրմը . . .

Այս յայտնութիւնը շանթահար ըրաւ կուսակալը :

— Այդ կինը որ մեր Լոնտոնի դեսպանին կողմէ մասնաւորապէս յանձնարարուած էր, որ այնքա՛ն անգամներ իմ ներկայութեանս ընդունեցի, որուն փոխադարձ այցելութեան գացի և որ այստեղի հիւպատոսական շրջանակներու մէջ այնքան յարգանք կը վայելէ, միթէ կարելի՞ է որ այդ վտանգաւոր թրքուհին ըլլայ . . .

— Այդ մասին ընտ՛ւ կասկած չկայ, պատասխանեց լրտեսը հաստատ կերպով, ես պատրաստ եմ իմ գլուխս դրաւի դնելու . . . :

— Ուրեմն ի՞նչ պէտք է ընել հիմա . . . :

— Անմիջապէս ղինքը ձերբակալել տալ :

— Բայց անկարելի է, գոչեց կուսակալը, այդ կինն օրինաւոր թուղթեր ունի իր ամերիկեան հպատակութիւնը հաստատող :

— Կեղծ են այդ թուղթերը, Տիկին Պլաքթօն Սալիհա հանրմն է, չի կրնար ամերիկեան հպատակ ըլլալ :

— Բայց պէտք է հաստատել այդ կեղծիքը :

— Նախ կը ձերբակալենք և յետոյ շատ դիւրին է հաստատելը թէ այդ միսիօնարուհին պարզապէս թուրք յեղափոտական կին մ'է :

— Հիւպատոտոսները զինքը պիտի պաշտպանեն, որովհետեւ
կը կրկնեմ, իր թուղթերը շատ օրինաւոր են . . . :

— Բայց անկարելի է թողուլ որ այդ վտանգաւոր կինը
մեր ձեռքէն խուսափի :

— Ես իմ պատասխանս տուելովեմքս այդպիսի ձերբա-
կալութիւն մը չեմ կրնար հրամայել, ըստ կուսակալը վճռա-
բար, Սեկանիկ այս միջոցիս շատ վաւերակ դիրքի մէջ կը
գտնուի, գուցէ Պոլիս կամ ուրիշ տեղ կարելի ըլլար ըսածդ
ընել, բայց հոս շատ դժուար է :

— Եթէ պատասխանատուութեան տակ մտնել չէք ուզեր,
իսկոյն հեռագրեցէ՛ք Երլարդ և հրահանգ ուղեցէ՛ք :

— Այդ բանը կարելի է, պատասխանեց կուսակալը :

— Բարեբախտաբար Սալիհա հանրմ տակաւին հոս է,
բայց վաղը Իւսկիւպ պիտի մեկնի, գոնէ այնպէս ըսած է
պանդոկին տիրոջ, բայց շատ աւելի հաւանական է որ Մէհ-
մէտ փաշայի դէպքէն ետքը, ինքն ալ շողենաւ փախչի :

— Այդ մասին ամէն միջոց ձեռք կ'առնենք անմիջապէս
և թոյլ չենք տար, իսկ եթէ Իւսկիւպ երթալ կ'ուզէ և մեզի
տակաւին ու է հրահանգ եկած չըլլայ Պոլիսէն, այն ատեն
գաղտնաբար իրեն կը հետեւինք ու հետքը չենք կորսնցնէր :

Կուսակալը Շէրիֆ պէյի հետ որոշեց բոլոր ձեռք առնե-
լիք միջոցները և հարկ եղած հրահանգները տուաւ, յետոյ
Երլարդ հեռագրեց եղելութիւնը և անմիջական հրահանգ խըն-
դրեց : Այս գործողութիւնները կատարելէ ետքը մեկնեցաւ,
պատուիրելով որ Պոլսէն հեռագիր գալուն պէս՝ զայն իրեն
բերեն անդլիական հիւպատոտոսարանը ուր նոյն գիշերը երե-
կոյթի մը հրաւիրուած էր :

Կէս գիշերէն ետքը, ժամը երեքին, սպասուած հեռագիրը
հասաւ Երլարդէն, երբ կուսակալը արդէն վերադառնալով խոր
քունի մէջ ընկղմած էր :

«Ձերբակալեցէ՛ք տիկին Պլաքթոնը, կ'ըսէր հեռագիրը,
առանց աղմուկ յարուցանելու և հիւպատոտոսներու միջամտու-

Թիւնը յառաջ բերու. եթէ կարելի է, փոխանակ պաշտօնապէս ու ակնյայտնի կերպով ձերբակալելու՝ առեւանգեցէք ու է միջոցաւ: Ասոր համար դրամական ամէն զոհողութիւն կրնաք ընել:»

Այս հեռագիրը շփոթութեանց մասնեց կուսակալը, որ իսկոյն Շէրիֆ պէյը իր քով կանչել տուաւ, տալու համար հեռագրական հրահանգը:

Լրտեսը պահ մը մտածելէ ետքը ըսաւ:

— Կարծեմ վեհափառ Սուլթանին կամքը պիտի կրնանք կատարել իր ուզած ձեւովը... Սալիհա հանըմ կէս գիշերին մօտ վերադարձաւ պանդոկ, ինչ որ ցոյց կուտայ թէ տակաւին բանէ մը չի կասկածիր: Հիմա կը մնայ սպասել մինչև վաղն առտու. եթէ Սալիհա հանըմ պանդոկէն ելլելով դէպի քարափն ուղղուի և փորձէ շոգենաւ մը մտնել՝ այն ատեն իսկոյն զինքը կը ձերբակալենք, կարելի եղածին չափ անաղմուկ կերպով, իսկ եթէ, իր ըսածին համեմատ, Իւսկիւպի կառախումբը նստելու համար, կայարան երթայ, կը զոհանք իրեն հետեւելով ու հո՛ն՝ Իւսկիւպ ոտք դրած միջոցին, զինքը կայարանին մէջ կը ձերբակալենք, երբ իր գալուստը տակաւին չէ իմացուած քաղաքին մէջ: Իւսկիւպ՝ Սելանիկի չափ՝ միջազգային քաղաք մը չէ, աչքէ հեռու է, հետեւաբար դէպքը անուշադիր կ'անցնի:

— Այո՛, այդ խորհուրդդ, շատ լաւ է, պատասխանեց կուսակալը ուրախութեամբ, Իւսկիւպի մէջ ըրէ՛ք ինչ որ կ'ուզէք, իմ իրաւասութեան սահմաններէս դուրս է:

— Պանդոկին շուրջը արդէն խիստ հսկողութիւն մը կազմակերպած եմ, շարունակեց լրտեսը, ուրեմն մէկ քանի ժամէն կը վերադառնամ հոն և կը սպասեմ Սալիհա հանըմի դուրս ելլելուն: Միայն թէ՛ այժմէն պէտք է հրաման ընէք որպէսզի քօմիսէր մը և ոստիկան մը իմ արամադրութեանս ներքեւ դրուին, մինչև Իւսկիւպ ձերբակալումը կատարելու համար:

— Անմիջապէս, պատասխանեց կուսակալը զանգակը հնչեցնելով և պէտք եղած հրամանը տալով:

Առտուան ժամը Յին Շէրիֆ պէյ արդէն պանդոկին դրան առջևն էր: Մէկ ժամու չափ հո՛ն վեր վար պտտեցաւ տենդային անհամբերութեամբ մը: Վերջապէս պանդոկին դուռը բացուեցաւ և սպասաւոր մը երեւցաւ երկու խոշոր պայուսակներով: Սպասաւորը զանոնք գետին դնելով՝ նշան ըրաւ կառապանի մը որ իսկոյն իր կառքը մօտեցուց:

— Տիկին մը կայ զոր կայարան պիտի տանիս, ըսաւ սպասաւորը պայուսակները տեղաւորելով կառապանին քով:

— Շատ լաւ, եթէ Իւսկիւպի կառախումբին պիտի հասնի պէտք է որ աճա լարէ...

Հազիւ թէ խօսքը աւարտած էր Սալիհա հանըմ երեւցաւ դրան սեմին վրայ, պանդոկի դռնապանին ու սպասաւորին մէյմէկ նուէր տուաւ և մտաւ կառքը որ անմիջապէս ճամբայ ելաւ:

Լրտեսը արդէն ինքն, ալ այդ միջոցին կառք մը կեցուցած էր որուն մէջ մտաւ՝ գոչելով.

— Շո՛ւտ կայարան տար. Իւսկիւպի կառախումբին պիտի հասնիմ:

Կայարանին մէջ կառախումբը արդէն պատրաստ կեցած էր ու վայրաշարժը կը Փշար. մեկնելու պատրաստ:

Սալիհա հանըմ Իւսկիւպի համար առաջին կարգի տոմսակ մը առաւ և վակօնի մը կանանց յատուկ բաժինը մտաւ: Լրտեսը և իր ընկերները, նոյնպէս առաջին կարգի տոմսակով մը, գացին տեղաւորուեցան նոյն վակօնին մէկ ուրիշ բաժինը:

— Ա՛յ որսը ձեռքերնիս է, ըսաւ Շէրիֆ յաղթականօրէն, երբ վայրաշարժը սուլելով ճամբայ ելաւ.

Սալիհա հանըմ իր շուրջը կատարուած հսկողութիւններէն անտեղեակ՝ թաղուած էր խոր մտածումներու մէջ և գործունէութեան նորանոր ծրագիրներ կը շինէր մտովի, վակօնին

դռնակէն դիտելով իր շուրջը պարզուած գեղեցիկ համայնապատկերը :

Կառախումբը Վարտարի վրայ ձգուած երկար կամուրջէ մը անցնելէ ետքը , կանգ առաւ կայարան մը : Սալիհա հանրմ գլուխը դռնակէն դուրս հանեց շուրջը դիտելու համար և յանկարծ նշմարեց Ալպանիացի գեղջկականի տարազով մարդ մը որ զինքը կը դիտէր և որ միւսնոյն ատեն կը ժպտէր : Գիւղացին ձեռքի շարժումով մտերմական բարեւ մը տալէ ետքը , գնաց երրորդ կարգի վակօնի մը մէջ տեղաւորուեցաւ .

Սալիհա հանրմ որ չէր ճանչցած զայն , մէկէն յիշեց .

— Չէ՛մ'յ , ըսաւ ինքնին , Մէհմէտ փաշան է . . . բայց որքա՛ն լաւ կերպով ծախուած է . եթէ նախասլէս չգիտնայի թէ Առնավուտ գիւղացիի հագուստ պիտի հագնէր , երբէք չպիտի կրնայի զինքը ճանչնալ :

Արդարեւ թիկնապահը անճանաչելի դարձած էր իր նոր հագուստներով , մանաւանդ որ գեղնագոյն կեղծ ընջանցք մըն ալ դրած էր , պարտկելու համար իր ածկուած դէմքը որ բնաւ չէր յարմարեր առնավուտ գիւղացիի մը :

Կառախումբը կրկին ճամբայ ելաւ սուրալով նկարչագեղ դաշտերու , թթենիի անտառներու և կիրճերու մէջէն ու ատեն ատեն անցնելով Վարտարի վրայէն որ կարծես օձապըտոյտ կը սողոսկեր երկաթուղիի գծին տակ , հետզհետէ նեղնալով :

Քէօփրիւլիւէն անցնելէ ետքը , կառախումբը մտաւ կիրճի մը մէջ , ուրկէ դուրս ելլելէն ետքը Իւսկիւլի հրաշալի դաշտը պարզուեցաւ իր անսահման վեալեատումներով , ձիւնին սպիտակութեանը տակ ծածկուած :

Կէսօրէն ետքը , ժամը երկուքին , կառախումբը կանգ առաւ Իւսկիւլի կայարանը :

Շէրիֆ պէյ , քօմիսէրն ու ոստիկանը իսկոյն վար ցատքեցին իրենց վակօնէն և եկան կեցան այն բաժինին առջև որուն մէջ կը գտնուէր Սալիհա հանրմ : Այս վերջինը , գլու-

իւր դռնակէն դուրս հանելով՝ նշան ըրաւ բեռնակիրի մը որ
գայ ու իր երկու պայուսակները առնէ :

Ո՞ւր պիտի երթա՞ք տիկին , հարցաւց բեռնակիրը որ երի-
տասարդ Պուլկար մըն էր :

— Իրա՛ւ որ չեմ գիտեր , ո՞րն է այս տեղի լաւագոյն
պանդուկը , ըսաւ Սալիհա հանըմ :

— Ամէնէն լաւը՝ ուր Եւրոպացիները կ'երթան՝ Նիքօլիին
պանդուկն է , պատասխանեց Պուլկարը :

— Ուրեմն հոն կ'երթամ : Այս պայուսակները կառք մը
փոխադրէ և եկո՛ւր այս ծածկոցն ալ առնելու , ըսաւ Սալիհա
հանըմ ցոյց տալով ոտքերն ու ծունկերը պատսպարելու յատ-
կացուցած Ֆանէլայի մեծկակ ծածկոյթ մը :

Կառքի պէտք չկայ , ըսաւ Պուլկարը , Նիքօլիին պանդուկը
հոս , կայարանին մօտն է :

Բեռնակիրը ծածկոյթն ալ ուսին վրայ առնելով , վար ի-
ջաւ վակօնէն ու հեռացաւ , ըսելով .

— Կայարանին դուռը ձեզի կ'սպասեմ , հոն ուր քեզե-
րենքը կը նային :

Սալիհա հանըմը , Պուլկարը հեռանալէն ետքը , ձեռքի
շագոյրը բացաւ , փոքրիկ հայելի մը առաւ մէջէն ու արա-
գօրէն , ձեռքովը , մազերը յարդարեց . յետոյ կրկին դռնակէն
նայեցաւ ինքնիրեն ըսելով .

— Զարմանալի՛ բան ո՞ւր է Նուրի պէյը որ զի դիմա-
ւորելու պիտի գար . . . :

Հասնող ճամբորդները , ընդհանրապէս գիւղացիներ կամ
փոքրիկ առուտուրի մարդիկ , ամենքն ալ գրեթէ երրորդ
կարգի ուղեւորներ , հետզհետէ կը մեկնէին և կայարանը , կա-
մաց կամաց , կը դատարկանար : Սալիհա հանըմ , աչքը չորս
կողմ պտտեցնելով , տեսաւ ծպտուած թիկնապահը որ հեռուն
կեցած էր անշուշտ իրեն վար իջնելուն ոպասելով :

Հինգ վայրկեանի չափ դռնակին առջև կենալէ ետք ,

Սալիհա հանրմ տեսնելով որ իր սպասած անձը չերևար, որոշեց կառքէն իջնել:

Հաղիւ թէ ոտքը գետին դրած էր ու դէպի կայարանին ելքը ելթալու կը պատրաստուէր, Շէրիֆ պէյ մօտեցաւ իրեն և չոր ձայնով մը ըսաւ.

— Սալիհա հանրմ, ձեզ ձերբակալելու հրաման ունինք, առանց աղմուկ հանելու հետեւեցէք մեզի, ու և է ընդիմութիւն աւելորդ է:

Թեթեւ սարսուռ մը անցաւ կնոջ բովանդակ մարմինէն և դժգոհութիւն մը պատեց դէմքը, բայց այն կորովի անձնիշխանութեամբը որ իրեն յատուկ էր, իսկոյն ինքզինքը ժողովեց և ամենայն հանգարտութեամբ պատասխանեց.

— Ձեմ հասկնար թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, Սալիհա հանրմ չկայ այստեղ, այլ ամերիկեան հպատակ Միսըս Պլաքթոն...

— Ամէն բան յայտնուած է, Սալիհա հանրմ, շարունակեց լրտար, ուրանալը օգուտ չունի, հետեւեցէ՛ք մեզի, առանց մեզ ստիպելու որ բռնութեան դիմենք:

Սալիհա հանրմ, տենդոտ ձեռքով մը շագոյրը բացաւ և թուղթ մը հանելով ըսաւ խիստ շեշտով մը.

— Ահաւասիկ ամերիկեան անցագիրս, թողէ՛ք որ անցնիմ, եթէ ոչ ծանր պատասխանատուութեան կ'ենթարկուիք... ուղղակի մեր հիւպատոսին պիտի բողոքեմ:

— Մեզի հրաման եղած է ձեզ ձերբակալելու և մենք այդ հրամանը պիտի գործադրենք, դուք, յետոյ, եթէ կրնաք, ապացուցէք թէ Սալիհա հանրմը չէք և թէ Ամերիկացի էք...

Թիկնապահը, որ հեռուէն տեսած էր տիկնոջ խօսակցութեան բռնուիլը անծանօթի մը հետ, որուն երկու ոստիկաններ կը բնկերանային, կամաց կամաց մօտեցած էր, բայց տակաւին կարող չէր եղած փոխանակուած խօսքերը լսելու: Քանի մը քայլ եւս մօտեցաւ, սակայն քօմիսէրը զայն նշմարելով, խիստ ձայնով մը գոչեց.

— Ճամբադ գնա՛ ու հեռացիր այս տեղէն...

Սալիհա հանրմ գլուխը դարձուց, տեսնելու համար թէ որո՞ւ կ'ուղղուէին այդ խօսքերը ու նշմարեց ծպտեալ թիկնապահը . այն ատեն ձայնը բարձրացնելով պոռաց, այնպէս որ խօսքերը լսուին .

— Ես Սալիհա հանրմը չեմ, իրաւունք չունիք զիս ձերբակալելու ես Սալիհա հանրմը չեմ . . .

— Կը տեսնեմ որ կարելի չէ անուշութեամբ քեզի հետ դործ տեսնել, գոչեց իր կարգին լրտեսն ալ, ուժով մը կնոջ թևէն բռնելով, օ՛հ, քալէ տեսնենք . . .

Նոյն րոպէին պայթում մը լսուեցաւ և Շէրիֆ պէյ, գլխէն զնդակահար, գետին տապալեցաւ . յետոյ, իրարու ետեւէ, երկու պայթում ևս լսուեցաւ քօմիսէրն ու ոստիկանը նոյնպէս գետին ինկան . . . Սալիհա հանրմ՝ շուարած աղաղակ մը արձակեց . . . :

— Եկո՛ւր, ըսաւ իրեն թիկնապահը, անոր ձեռքէն բռնելով ու քաշելով դէպի երկաթուղիի ճամբուն վրայ :

Հրազէնին ձայնը լսելով՝ կայարանին պաշտօնեաներն և մէկ քանի յապաղած ճամբորդներ սկսան վազել, մէկ մասը գետին իյնողներուն քով՝ իսկ միւս մասը տիկնոջ ու թիկնապահին ետեւէն :

Մէհմէտ փաշա իր պրատնինկն իրենց վրայ եկողներուն ուղղելով գոչեց .

-- Մօտեցողը պիտի դարնեմ . . .

Ամենքն ալ՝ սարսափահար՝ կանք առին : Նոյն միջոցին երիտասարդ մը հասաւ հեւ ի հեւ, ինքն ալ իսկոյն բէվօլվէրը հանեց և պոռաց .

— Հեռացէ՛ք այս տեղէն . . .

Եւ դէնքը օղին մէջ պարպեց անդամ մը :

Սալիհա հանրմ նորեկը տեսնելով՝ ուրախութեան ճիչ մը արձակեց ու աղաղակեց .

— Նուրի՛, նուրի՛ . . .

Երիտասարդը ցատկեց երկաթուղիի գծին վրայ ու եկաւ

միացաւ Սալիհաի ու իր ընկերոջ և երեքը միասին սկսան վազել դէս ի պուլկարական գերեզմաննոցը որ կայարանին դէմը կը գտնուի :

Ո՛չ ոք համարձակեցաւ զանոնք հետապնդել :

Հրազէնի այս պայթիւնները բազմութիւնը հաւաքած էին կայարանին մէջ , գետին փռուած երեք անձերուն շուրջը :

Քիչ ետքը մէկ քանի ոստիկաններ ալ հասան և բազմութիւնը ձեղքելով մօտեցան գետին տարածուած երեք անձերուն , որոնց ոչ ոք համարձակած էր տակաւին ձեռք դպցնել :

Ոստիկան մը ծռեցաւ ու լրտեսին ուսերէն բռնելով վեր վերցուց .

— Մեռած է , ըսաւ , ճակատէն զարնուէր է :

Յետոյ , միւսներն ալ քննելէ ետքը յայտարարեց .

— Ամենքն ալ մեռեր են , զարնողը կ'երևայ որ ճարտար նշանառու մըն է եղեր , մէյ մէկ հարուածով վայրկենապէս սպաններ է . . . ու ամենքն ալ իրենց գլխէն զարնուեր են . . .

— Ես տեսայ զարնողը , ըսաւ ներկաներէն մին , Առնաւիլուտ գիւղացի մըն էր :

— Բայց ի՞նչ պատահեցաւ , հարցուց ոստիկաններէն մէկը :

Ներկաներէն ո՛չ ոք կրցաւ որոշ պատասխան մը տալ : Եղելութիւնը այնքան արագ ու անակնկալ կերպով կատարուած էր որ կայարանը գտնուողներէն ո՛չ մին կրցած էր բան մը հառկէալ :

Հետզհետէ հասան հարցաքննիչ դատաւորը , ոստիկանապետը և ուրիշ պաշտօնական անձեր և նախնական քննութիւն մը կատարելէ ետքը , վերջապէս մտածեցին ոճրագործը հալածել :

— Առնաւիլուտ գիւղացին իր ոճիրը գործելէ ետքը , յայտարարեց այն անձը որ քիչ մը առաջ խօսք առած էր և որ ամէնէն տեղեակը կը թուէր , կնոջ մը հետ փախաւ դէպի պուլկարական գերեզմաննոցն և անյայտ եղաւ :

— Ուրիշ անձ մըն ալ միւսին հետ էր , ըսաւ մէկը :

— Այո՛ , այո՛ , ուրիշ երիտասարդ մըն ալ իրենց ընկերացաւ , բէվովէրը ձեռքը , սպառնալով ետեւնուն վազողներուն :

Պուկար գերեմամաննոցէն անդին ամառառոտ լեռներ կը բարձրանային . փախստականները արդէն մինչեւ հիմա ժամանակ ունեցած էին մինչեւ հոն երթալու , այնպէս որ խուզարկութիւնը բաւական դժուարին պիտի ըլլար , այսուհանդերձ քօմիսէր մը , մէկ քանի ոստիկաններով , իսկոյն մեկնեցաւ դէպի այն կողմը ուր դիմած էին երեք անձերը :

— Քանի որ հետերնին կին մը կայ , յայտարարեց ոստիկանապետը , այդ մարդիկը շուտով չեն կրնար յառաջանալ և անյայտ ըլլալ . . . վստահ եմ որ շատ չանցած զիրենք ձեռք պիտի կրնանք ձգել :

Այս դէպքը իսկոյն տարածուեցաւ ամբողջ քաղաքին մէջ և մեծ յուզում յառաջ բերաւ : Միայն թէ ո՛չ ոք կարող կ'ըլլար եղելութիւնը որոշապէս ըմբռնել : Սպաննուած անձերը անծանօթ էին Իւսկիւպի մէջ , թէեւ երկուքը իրենց հագուստներէն կը ճանչցուէին թէ մին քօմիսէր և միւսն ալ ոստիկան էր , անծանօթ էր նաեւ սպաննութիւնը գործող Առնաւիլուս գիւղացին , ինչպէս նաեւ օտարական կինը որ քրիստոնեայ ըլլալ կը թուէր : Չէին կրնար բնաւ բացաարել թէ ի՞նչ առնչութիւն կրնար ըլլալ Ալպանիացի գեղջուկի մը և առաջին կարգով ճամբորդող Եւրոպացի կնոջ մը միջև :

Ու ամէն մարդ իր ուզած մեկնութիւնը կուտար այդ տարօրինակ դէպքին :

Փախստականները գտնելու համար գացող խումբը ձեռնունայն վերադարձաւ , չորս հինգ ժամ լեռներուն մէջ թափառելէ ետքը :

Իրիկուան դէմ սակայն Սելանիկի հետ փոխանաւորուած հեռագիրներ խնդիրը լուսաբանեցին : Սպաննուածներուն և փախստականներուն ինքնութիւնը երեւան ելաւ , նոյնպէս հասկըցուեցաւ թէ կնոջ միացող երրորդ անձը Նուրի պէյն էր ,

երիտասարդ սպայ մը որ վերջերս Սեւանիկէն ևկած էր «դու-
տական գաղափարներովը :

Իրիկունը կայարանին մօտերը գտնուող երգեցիկ որճա-
րաններուն մէջ , ուր ընդհանրապէս զինուորականները կը յա-
ճախէին , խօսակցութեան ընդհանուր նիւթն այդ երբեակ
սպաննութիւններն էին : Սալիհա հանրմի անունն ամէնուն
չրթունքին վրայ էր : Երիտասարդ սպաները խանդավառուած
բարձրաձայն գովեստը կ'ընէին թիկնապահ Մէհմէտ փաշայի ,
որ չէր վարանած լրտեսն ու ոստիկաններն սպաննել՝ յեղափո-
խուհին աղատելու համար :

— Ահա՛ գեղեցիկ օրինակ մը որուն ամենքս ալ պէտք է
հետեւինք ասկէ ետքը , ըսաւ ենթասպայ մը , երբոր մեր ունձը
կամ մեր ընկերները ձերբակալուելու վտանգին մէջ գտնուին :

— Յեղափոխական առաջին գնդակն է որ արձակուեցաւ
բռնակալութեան դէմ , գոչեց ուրիշ մը , ա՛լ կուրս սկսած է
բանակին ու բռնաւորին միջև :

— Ի՞նչ պիտի ընենք եթէ մեզի հրաման ըլլայ երթալ
փախստականները հալածելու և ձերբակալելու մեր զօրքերուն
օժանդակութեամբ , հարցուց հարիւրապետ մը իր քովի ըն-
կերներուն :

— Պիտի մերժենք հնազանդիլ այդպիսի հրամանի մը , և
մենք ալ , մեր զէնքերով , լեռը պիտի քաշուինք :

— Հապա հաւատարմութեան մեր երդո՞ւմը . . .

— Մենք երդում ըրած ենք հաւատարիմ գտնուիլ մեր
հարենիքին հանդէպ և ի հարկին մեր կեանքը զոհել անոր
պաշտպանութեանը համար , բայց երդում չենք ըրած մեր
եղբայրները բռնաւորին մատնելու . . .

Գրդուլթիւնն ու յուզումը , այսպէս հետզհետէ կը սաստ-
կանար զինուորականներուն մէջ որոնք արձակ համարձակ Ապ-
տիւլ Համիտի դէմ կը գոռային , նոյն իսկ իրենց հազարապետ-
ներուն դիմաց :

Կէս դիշերին մօտ կառավարատան պաշտօնեայ մը երեւ-

ցաւ Օլիմպիա գեղեցիկ սրճարանը ուր գինուորականներու խումբն բազմութիւն մը հաւաքուած էր : Պաշտօնեան ներկայներուն վրայ աչք մը պտտցնելէ ետքը մօտեցաւ խումբի մը և խօսքը հոն նստող հազարապետի մը ուղղելով՝ ըսաւ .

— Օսման պէյ , զօրանոց գացի ձեզ վնասելու ու անկէ զիս հոս ղրկեցին . . .

— Ի՞նչ կայ որ , հարցուց հազարապետը :

— Կուսակալ փաշան անպատճառ ձեզ տեսնել կ'ուզէ , հիմա անմիջապէս :

Հազարապետը ոտքի ելաւ , իր ընկերները բարեւեց և պաշտօնեային հետ մեկնեցաւ :

Արդարեւ կուսակալը տենդային անհամբերութեամբ մը կը սպասէր գինուորականին :

— Եկաք վերջապէս , ըսաւ զայն զիմաւորելով , ժամ մըն է որ ձեզի կը սպասեմ . . .

— Պտոյտի ելած էի քիչ մը , փաշա էֆէնտի , ի՞նչ է արդեօք զիս գիշեր ժամանակ վնասելնուդ պատճառը :

— Երկտըզէն հեռագիր մը ստացայ , խիստ ստիպողական զոր հարկ է անմիջապէս գործադրել . . . մեր վեհափառ Սուլթանին բացարձակ հրամանն է . . .

— Ի՞նչ կը հրամայէ այդ հեռագիրը , հարցուց Օսման պէյ պաղարիւնով :

— Այսօրուն պատահած դէպքին մասին է . . . գիտէք արդէն որ երեք անձերն սպաննող գեղացիի զգեստով ծախրուած անձը նոյնինքն Սուլթանին թիկնապահներէն Առնաւիւուտ Մէհմէտ փաշան է , իսկ իրեն ընկերացող կիներն ալ որ երկու ամիսէ ի վեր Սելանիկ կը գտնուի եղեր իբրեւ ամերիկացի միսիօնարուհի մը , վտանգաւոր յեղափոխական Սալիհա հանրմն է , այդ երկու անձերուն գացած միացած է նաեւ Նուրի պէյը . . . արդ , ցերեկուրնէ ի վեր Երկտըզի հետ անընդհատ հեռագրական հաղորդակցութեան մէջ ենք այս դէպքերուն առթիւ և ժամ մը առաջ նոր հեռագիր մը ստացայ որով Իզզէթ փա-

չա յանուն վեհափառ Սուլթանին, կը հրամայէ որ իսկոյն Իւսկիւպ գտնուած երկու զօրագունդերը զէնքի տակ կանչուին և ճամբայ հանուին այդ երեք վաճառատոր չարագործները ողջ կամ մեռած ձերբակալելու համար... այս վայրկեանիս նոր հեռագիր մը ստացայ որով կը հարցնեն թէ տըրուած հրամանը գործադրուած է...

— Եւ ի՞նչ պատասխանեցիք այդ նոր հեռագրին, հարցուց հաղարապետը հանդարտութեամբ:

— Տակաւին բան մը չպատասխանեցի, բայց հիմա որ ձեզ տեսայ և հրամանը հաղորդեցի, իսկոյն պիտի հեռագրեմ որ Սուլթանին կամքը գործադրուած է...

— Ո՛հ, ըսաւ Օսման պէյ, այդ ձեռով մի՛ հեռագրէք:

— Հապա ի՞նչ կ'ուզէք որ հեռագրեմ...

— Ըսէ՛ք որ Սուլթանին հրամանը կարելի չէ գործադրել պատասխանեց Նուրի պէյ բառերը հատիկ հատիկ արտասանելով:

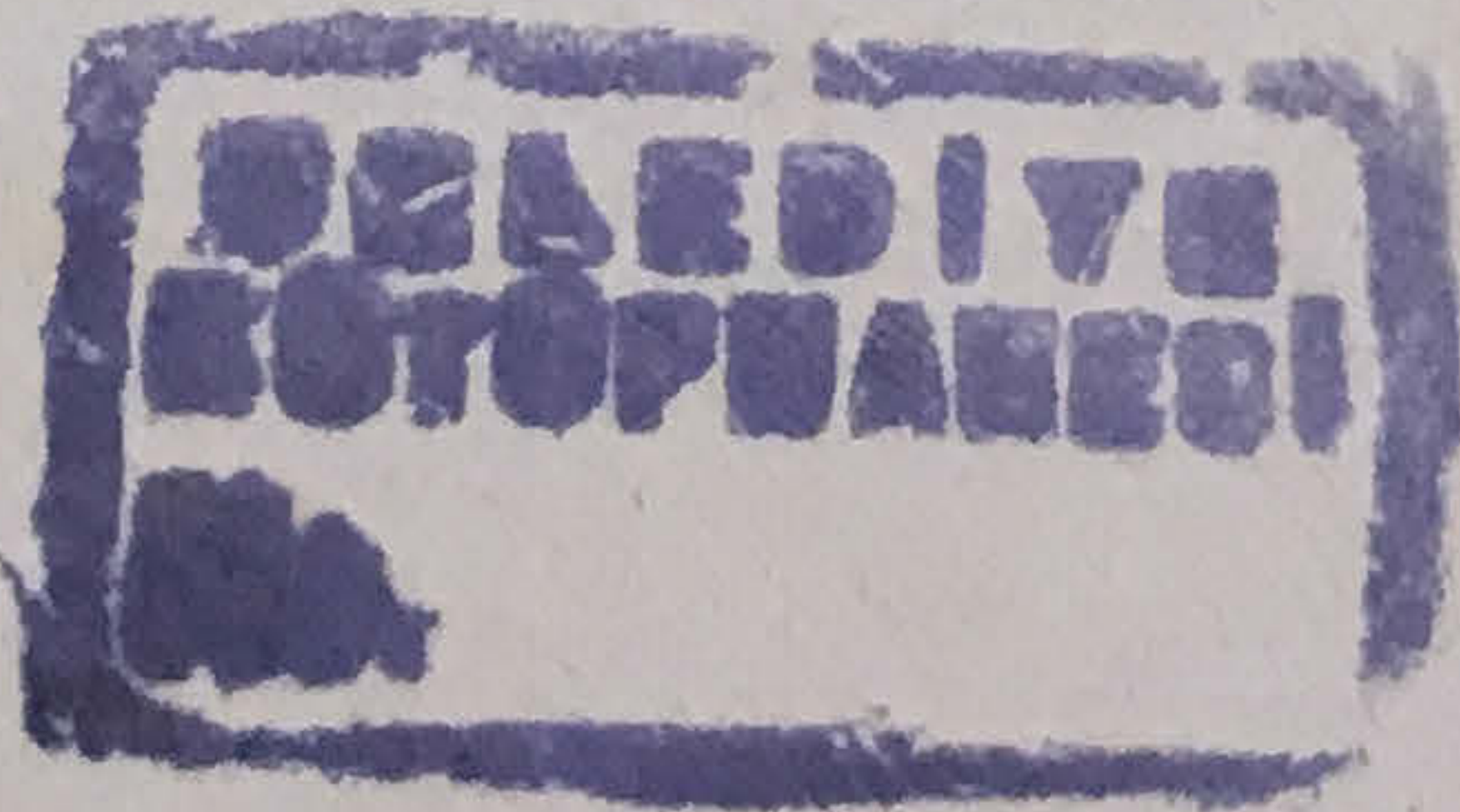
Կուսակալը այս խօսքերը լսելով՝ սարսափահար՝ հաղարապետին երեսը նայեցաւ:

— Ի՞նչ ըսիք, գոչեց, կարելի չէ՞ Սուլթանին հրամանը գործադրել... Օսման պէյ, չեմ հասկնար թէ ի՞նչ ըսել կուզէք:

— Նորէն կը կրկնեմ որպէս զի կարենաք հասկնալ, պատասխանեց զինուորականը, այո, Սուլթանին տուած այդ հրամանը կարելի չէ գործադրել, որովհետեւ իմ սպաներէս ո՛չ մէկը պիտի հաւանի այդ փախստականները հալածելու պաշտօնը յանձն առնել:

— Եւ կ'ուզէք որ այդ ըսածնիդ հեռագրե՞մ վեհափառ Սուլթանին, գոչեց կուսակալը խռոված:

— Անշուշտ, քանի որ ճշմարտութիւնն է այս քեզ եթէ մը առաջ ինձ հետ ըլլայիք ու լսէիք մեր սպաներուն յայտարարութիւնները հիմա իմ ըսածներս այդքան չպիտի զարմացնէին ձեզի:

— Աստուած իմ, Աստուած իմ, այս ի՜նչ օրերու հա-
սանք, հառաչեց կուսակալը... ինչպէ՞ս կարելի է ըմբոստա-
նալ մեր վեհափառ Սուլթանին մէկ հրամանին դէմ:

— Ահաւասիկ կացութիւնը ձեզի պարզեցի, փաշա էֆէն-
տի, պատասխանեց Օսման պէյ, եթէ իմ խօսքերուս չէք հա-
ւատար կամ զանոնք չափազանցութիւններ ու անձնական
կարծիքներ կը համարէք, կրնաք մեր զինուորականները ձեր
մօտ հրաւիրել և անձամբ անոնց հաղորդել Սուլթանական հր-
ամանը:

— Բնականաբար այդպէս պիտի ընեմ... հիմա անմիջա-
պէս զիրենք հոս կանչել պիտի տամ և կը խնդրեմ ձենէ որ
դուք ալ հոս մնաք և ինծի հետ ջանաք զիրենք համոզելու
որ հրաժարին այդ տեսակ ըմբոստական ընթացքներէ որոնք
կրնան շատ ծանր հետեանքներ ունենալ:

Կէս ժամ ետքը կուսակալին սրահը հաւաքուած էին
տասնի չափ բարձրաստիճան սպաներ, որոնց հաղորդուեցաւ
Ապտ-իւլ-Համիտի հեռադրական հրամանը:

Ամենքն ալ բացարցակապէս մերժեցին այդ տեսակ հրա-
ման մը գործադրել:

Կուսակալը՝ ճարահատ՝ ճամբու դրաւ զանոնք, բուռն
յուզումի մը մատնուած:

Գ Լ Ո Ի Խ ԺԱ.

ՀԱՄԻՏԻ ԿԱՏԱՂՈՒԹԻՒՆԸ

Առնալուտ քէօյի բարձունքին վրայ, ընթարձակ պարտէզի մը մէջ կը բարձրանար փայտաշէն մեծկակ տուն մը, խոշոր ծառերու ետեւ կորսուած: Այդ բնակարանը կը պատկանէր Մալիէի պաշտօնեաներէն ճէմալ պէյի, որ զարգացած ու ազատամիտ անձ մըն էր և խիստ մօտեն կը հետեւէր երիտասարդ թուրքերու յեղափոխական շարժումին, որուն ջերմ համակիր էր: Հակառակ տիրող ծայրայեղ խստութիւններուն և լրտեսական հետապնդումներու, ճէմալ պէյ կրցած էր խուսափիլ Ապտ—իւլ Համիտի մարդոց աչքէն և երբէք կասկածանքի չէր ենթարկուած. թէև իր տունը ծածուկ ժամադրավայր մը դարձած էր քօմիթէի անդամներուն, որոնք, շատ անգամ, հոն կը հաւաքուէին խորհրդակցելու համար:

Իւսկիւպի մէջ պատահած դէպքին ճիշտ հետեւեալ օրը, այսինքն Երեքշաբթի 29 Յունուար, ճէմալ պէյի բնակարանին մէջ հաւաքուած էին Սաի պէյ, Շաքազի նախկին խմբագիր Սատըք պէյ և Արիֆ պէյ: Այս երկու վերջինները, ինչպէս անշուշտ մեր ընթերցողները կը յիշեն, թիկնապահ Մէհմէտ փաշայի շնորհիւ կրցած էին խուսափիլ Ապտ—իւլ—Համիտի ճիրաններէն ու յաջողած էին ծածուկ պահուիլ, հակառակ ոստիկանական ամենախիստ խուզարկութիւններու:

Երեք ընկերները սենեակ մը քաշուած, զոր իրենց տրամադրութեան ներքեւ դրած էր տանուտէրը ճէմալ պէյ, կացութեան վրայ կը խորհրդակցէին: Սա'ի պէյ ամենածանր լուրեր առած էր Երլտըղէն: Սալիհա հանըմի և Մէհմէտ փաշայի ներկայութիւնը Սելանիկի մէջ երևան ելած էր և Ապտ—իւլ—Համիտ հրամայած էր որ անմիջապէս ձերբակալուին ու

Պոլիս բերուին : Ձերբակալութիւնը , ըստ Սա'ի պէյի կարծի-
քին , արդէն տեղի ունեցած ըլլալու էր :

Այս տեղեկութիւնները խորին յուզումի ու մտատանջու-
թեան մատնեցին երկու երիտասարդները , որոնք մեծամեծ
յայտեր դրած էին Սալիհա հանըմի գործունէութեան վրայ :

— Մեր յետին ապաւէնը , Բումելիի բանակը , եթէ տա-
կաւին անշարժ մնայ , քիչ ատենէն ամենքս ալ կորսուած
ենք ու մեղի հետ յեղափոխական շարժումն ալ ի սպառ վեր-
ջացած , ըսաւ Սատըք պէյ յուսահատ դէմքով մը :

— Բայց ինչպէ՞ս կարելի է բանակն ոտք հանել յանկարծ
երբ տակաւին հասարակ զինուորներուն մէջ յեղափոխական
բրօքականորդ նոր պիտի սկսի , պատասխանեց Արիֆ պէյ :

— Այո՛ , հաստատեց միւսը , դժբախտաբար շատ ուշ ար-
թնցանք . . . :

— Եւ Ապա իւր—Համիտ որ ընդհակառակն բնաւ չի
քնանար , այժմ իր ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած
է Բումելիի զօրաբանականներուն վրայ և կը պատրաստուի սար-
սափելի հարուածով մը ջախելու յեղափոխական ոգին որ սկ-
սած է տարածուիլ այդ զօրաբանականներուն մէջ :

Երեք ընկերներն իրենց այս մտատանջութեանց մէջ խո-
րատուղուած էին՝ երբ դուռը դարնուեցաւ :

— Մտէ՛ք , ըսաւ Սա'ի պէյ ապահով ըլլալով որ եկողն
իրենցմէ մէկն էր :

Դուռը բացուեցաւ և պատանի Հասան երեւցաւ յուզուած
ու չփոթած կերպարանքով մը :

— Ի՞նչ կայ , ի՞նչ ունիս , դոչեց Սա'ի պէյ պատանիին
խուլած դէմքը տեսնելով :

— Գէշ լուրեր , պատասխանեց Հասան . շատ գէշ լու-
րեր . . .

— Բայց խօսէ՛ տեսնեմ , շո՛ւտ և մանաւանդ հանդար-
տութեամբ :

— Ձեր պատուէրին համեմատ՝ դացի տեղեկութիւնն առ-

նկու մատակարար Սիւլէյման աղայէն, շարունակեց պատանին իր յուզումը կրցածին չափ զսպելով... այս առտուրն է ի վեր Սուլթանը սարսափելի կատաղութեան մը մասնուած է եղեր...

— Եթէ Ապտ—իւլ—Համիտ կատաղութեան մասնուած է, ըսաւ Սատրք, ուրեմն լուրերը գէշ չեն կրնար ըլլալ, ընդհակառակն երբ ինք ուրախ ու գոհ է այն ատեն վախնալու է թէ գէշ բան մը պատահած է մեզի համար:

— Բայց իր կատաղութեան առաջին դոհը մեր խնդձ Ջիւլէհան եղած է, շարունակեց պատանին, որուն աչքերը լեցան իր բարեկամունիին յիշատակութենէն:

— Ինչպէ՞ս, պատմէ՛ տեսնենք, բայց կարգաւ, որպէս զի լաւ մը կարենանք ըմբռնել անցած դարձածը:

Պատանին որ ոտքի վրայ կեցած էր, աթոռ մը առաւ և վրան տեղաւորուելով, սկսաւ իր պատմութիւնը.

— Սիւլէյման աղա, ըսաւ, զիս տեսնելուն պէս ուրախութեան աղաղակ մը արձակեց և ձեռքէս բռնելով տարաւ իր սենեակը, դուռը շաւ մը կղպեց և ըսաւ. «Աղէկ որ եկար որովհետեւ շատ ծանրակշիռ բաներ ունիմ քեզի հաղորդելիք. Սուլթանը ամենախիստ պատուէրներ տուած է որպէս զի թէ Պոլիս և թէ գաւառները, մանաւանդ Բուսնիկի մէջ գանուող բոլոր կասկածելի անձերը ձերբակալուին և ամենախիստ հարցաքննութեան ենթարկուին...»

— Ատիկա պարզապէս Սալիհա հանրմի և Մէհմէտ փաշայի ձերբակալուելուն արդիւնքն է, վճռեց Սա'ի պէյ:

— Ամենը այդ չէ, շարունակեց պատանին, Ապտիւլ Համիտ այս առտու կանուխ բերել կուտայ Ջիւլէհան որ մինչև հիմա Պիւրհանէտտին իշխանին տալարանքը, Սաֆնազ գալֆային խնամքին յանձնուած էր ու կը հրամայէ որ զայն չարչարանքներու ենթարկեն որպէս զի խօսի...

— Ուրեմն հասկցած է որ աղջկան համբոսութիւնը կեղծ է...:

— Ո՛վ գիտէ, խնդիրը այն է որ այս վայրկեանին խնդճ աղջիկը գուցէ անլուր տանջանքներու ենթարկուած է . . . միևնոյն ատեն Սիւլէյման աղա ըսաւ թէ Սաֆնազ գալֆան ալ ելլորդ կանչուած է և թէ անոր վրայ ալ կասկածներ կը ծանրանան . . . :

— Ատիկա քիչ մը ծանրակշիռ է, դիտել տուաւ Սա'ի պէյ, Սաֆնազ հանրմը մեզի համար շատ զօրաւոր օժանդակ մըն է և իր վտանգութիւնը կրնայ մեծամեծ վնասներ պատճառել :

Ասկէ զատ, շարունակեց պատանին, եթէ Զիւլէհա չկըրտողալ իրեն տրուած չարչարանքներուն և խօսիլ սկսի, կրնայ նաեւ ամենքս ալ վտանգութիւն . . . գիտէք որ Զիւլէհա գրեթէ մեր բոլոր հաւաքման տեղերը գիտէ, նոյնիսկ բնակարանն ալ :

— Ես վստահ եմ որ այդ աղջիկը դիւրաւ չպիտի խօսի, պատասխանեց Սաի պէյ վճռաբար :

— Ես ալ մեծ վստահութիւն ունիմ Զիւլէհայի վրայ, պատասխանեց պատանին բայց վերջապէս փափուկ արարած մըն է . . . իցի՛ւ թէ ես ըլլայի իր տեղը . . .

— Յուզուելու ժամանակ չէ, ըսաւ Սաի պէյ խստութեամբ, թէև ինքն ալ յուզուած էր լսելով մանկատի աղջկան դժնդակ վիճակը :

— Ուրիշ ի՞նչ տեղեկութիւն տուաւ Սիւլէյման աղան, հարցուց Սատրդ պէյ :

— Կ'երեւայ որ խիստ հրահանգներ դրկուած են Սելանիկ որպէսզի խիոյն ձերբակալուին կասկածելի նկատուած զինուորականները, ըսաւ Հասան :

— Ահաւասիկ իրապէս ծանրակշիռ լուր մը, մրմնջեց նախկին խմբագիրը :

— Իրիկունը, եթէ միջոց գտնէ, Սիւլէյման աղան անձամբ պիտի գայ ձեզ տեսնելու, շարունակեց պատանին, և նոր տեղեկութիւններ հաղորդելու :

Պատանին բերած լուրերը շատ ճիշտ էին : Ապտիւլ Հա-

միտ որ տենդային յուզումով մը երկու օրէ ի վեր, մէկ ժամէն միւսը, կը սպառէր Սալիհա հանրմի և Մէհմէտ փաշայի ձերբակալման լուրը առնելու, սոսկալի կատաղութեան մը մասնուած էր ստանալով Իւսկիւպի կուսակալին հետեւեալ հեռագիրը :

«Սալիհան և Մէհմէտ փաշան հետապնդելու և զանոնք ողջ կամ մեռած ձեռք անցնելու համար զինուորական ոյժը գործածել կարելի չէ : Հակառակ Նորին Վեհափառութեան բացորոշ հրամանին՝ զոր անմիջապէս հաղորդեցի զինուորական իշխանութեան, սպաները մերժեցին այդպիսի հետապնդում մը կատարել, առարկելով թէ զինուորական պատիւի անարժան արարք մըն էր այդ : Ի զուր փորձեցի անուշութեամբ կամ սպառնալիքով զիրենք համոզել : Անկարելի եղաւ : Սպաներու տրամադրութիւնը շատ վրդովիչ է և կրնան ծայրայեղութիւններ յառաջ գալ եթէ նորանոր ճնշումներ ի գործ դրուին իրենց վրայ : Նորին Վեհափառութեան իմաստութեան կը թողում արժանը տնօրինել : Գալով ինձ՝ կայսերական հրամանին հանդէպ ցոյց արուած այս ըմբոստացման վրայ՝ պարտք կը զգամ հրաժարելու» :

Բռնաւորը թէև գիտէր թէ, յեղափոխական թաքուն գործունէութեանց շնորհիւ, ժամանակէ մը ի վեր Բումելիի բանակին մէջ ազատասէր ոգի մը կը ափրէր և թէ սպաներէն շատեր ծածուկ յարաբերութիւններ ունէր յեղափոխական քոմիթէին հետ, սակայն կը կարծէր թէ այդ շարժումը տակաւին խիստ սահմանափակ էր և երբեք գործնականօրէն և ականյայտնի կերպով երեւան ելլելու վիճակին մէջ չէր : Իւսկիւպի միջադէպը այժմ ցոյց կուտար թէ կը սխալէր : Ասիկա սարսափելի հարուած մը եղաւ իրեն համար : Երեսուն տարիէ ի վեր առաջին անգամն էր որ իր տուած մէկ հրամանը անդործադրելի կը մնար . . . :

Իզգէթ փաշա որ հեռագիրը անձամբ բերած ու կարդացած էր Սուլթանին՝ անոր դէմքին վրայ կը տեսնար այն սոս-

կալի յուզումը որ այդ ընթերցումը յառաջ բերած էր բռնա-
ւորին ներսիդին :

— Ի՞նչ կ'ըսես այս եղածին , Իզզէ՛թ , գոչեց Ապտիւլ
Համիտ իր սիրական քարտուղարին , կարելի՞ էր այսպիսի բան
մը մտքէ անցնել :

— Ապահովաբար ո՛չ , պատասխանեց պալատականը , բայց
եթէ կը ներէք դիտել պիտի տամ Ձեր Բարձր Վեհափառու-
թեան որ պատահածը գուցէ այնքա՛ն ծանրակշիռ չէ՝ որքան
կ'երեւայ . . .

— Ի՛նչպէս , պոռաց բռնաւորը , հրաման մը կ'ընեմ իմ
բանակիս և բանակս կը մերժէ զայն գործադրել ու դուն կ'ը-
սես թէ ծանրակշիռ չէ՞ տախկա . . . :

— Վեհափառ Տէր , արդա՞ր է արդեօք բանակը նոյնաց-
նել մէկ քանի յիմար ու անհնազանդ սպաներու հետ :

— Եթէ միայն մէկ քանի սպաներ ըլլային ըմբաստացող-
ները , զանոնք կարգի բերել կամ պատժելը շատ դիւրին կ'ըլ-
լար , բայց այս հեռագրէն կ'երեւայ որ խնդիրը քու ենթա-
դրածիդ պէս չէ , քանի որ նոյն իսկ կուսակալը իր հրաժա-
րականը տալու կը ստիպուի :

— Բայց ենթադրենք որ Իւսկիւպի բոլոր զինուորները
միեւնոյն տրամադրութեան մէջ գտնուին , դարձեալ կարծեմ
կացութիւնը ծանր չէ . . . : Իւսկիւպի մէջ հազիւ երկու զօրա-
գունդ ունինք այս միջոցիս , որոնք մօտաւորապէս 1600 հոգի
կը ներկայացնեն . եթէ ատոնց ամենքն ալ ապստամբին Ձեր
Բարձր Վեհափառութեան դէմ , կրնանք շատ դիւրաւ զանոնք
պատժել . . .

— Իրենց դէմ քանի մը զօրագո՞ւնդ ղրկելով . . .

— Բնականաբար . . . միթէ ամեն տեղ ուր զինուորը կ'ըմ-
բոստանայ նոյն միջոցին չե՞ն դիմեր :

— Եւ եթէ զանոնք զսպելու համար ղրկուելիք զօրա-
գունդերը մերժեն քալելու . . .

— Վեհափառ Տէր միթէ կարելի՞ է կասկածիլ մեր բանակին հաւատարմութեան վրայ :

— Այդ հաւատարմութեան մէկ նմոյշը ահաւասիկ, գոչեց Ապտիւլ Համիտ դառնութեամբ : Իւսկիւպէն եկած հեռագիրը ցոյց տալով :

Պալատականը չպատասխանեց և սպասեց որ իր Վեհափառ տիրոջ բարկութիւնը անցնի : Բայց Ապտիւլ Համիտ հետզհետէ աւելի կը բորբոքէր, քանի՜ միտքը կը բերէր այդ չարաշուք հեռագրին խօսքերը :

Անշուշտ իր միակ ու մեծագոյն փափաքն էր չարաչար պատժել իր հրամանին ըմբոստացող սպաները, բայց կը վարանէր : Սոսկալի կասկած մը իր միտքը, կը պաշարէր .

— Եթէ այդպիսի հրաման մը տար ու այն ալ անդործադրելի մնար...

Սոսկումով կը մտածէր այդպիսի հաւանակութեան մը վերայ . նոյն կարգի արարք մը իր բացարձակ տիրապետութեան վերջաւորութիւնը պիտի նշանակէր...

«Ձէ՛, խորհեցաւ ինքնին, այդպիսի փորձութեան մը չենթարկուինք, լաւագոյն է խոհեմութեամբ, վարպետութեամբ գործ տեսնել, կացութիւնը յանկարծական կերպով չվտանգել, նախ բանակը մաքրագործել ու յետոյ խիստ միջոցներու դիդիմել... :» Եւ իր հաւատարիմ քարտուղարին հետ խորհրդակցելով հետեւեալ հեռագիրն ուղղեց Իւսկիւպի կուսակալին :

«Նորին Վեհափառութիւնը բացարձակապէս կը մերժէ ձեր հրաժարականը . և կ'ուզէ որ ձեր պաշտօնին մէջ մնաք : Ծագած միջադէպը թիւրիմացութեան մը արդիւնքն է : Վեհափառ Սուլթանն երբեք հրաման չէ ըրած որ փախստականները հալածելու կամ ձերբակալելու համար զինուորական ոյժ գործածուի : Նորին Վեհափառութեան փափաքը այն է միայն որ բանակը աչալուրջ կերպով հսկէ երկրին անդորրութեան և հանդարտութեան և չչեղի իր անխախտ հաւատարմութենէն և միշտ պատրաստ գտնուի սրբազան հայրենիքի պաշտպա-

հուժեանք համար : Նորին Վեհափառութեան այս փափաքը յայտնեցէք ո՛ւր որ անկէ և ծանուցէք որ Վեհափառ Սուլթանը իր բարեւները կը հաղորդէ Իւսկիւպի իր հաւատարիմ զօրագուններուն : Գալով փախստականներուն՝ ջանացէ՛ք օրինաւոր ճամբով զանոնք հետապնդել աւ ձեռք ձգել անպատճառ :»

Կարելի է ըսել որ այս հեռագիրը Ապտիւլ Համիտի առաջին իրաւախոհութիւնն էր յեղափոխութեան հետ :

Ընկրկումը կ'սկսէր :

Բայց մինչ մէկ կողմէ տեղի կուտար Ապտիւլ Համիտ, միւս կողմէ իր կատաղութիւնը կը թափէր շուրջը գտնուողներուն գլուխը :

Օրերէ ի վեր կատարուած ոստիկանական խուզարկութիւնները ո և է արդիւնք չէին տուած : Սաարք և Արիֆ պէյերը, ինչպէս նաև Փաթմա հանրմ երեւան չէին հանուած հակառակ ոստիկանութեան նախարար Շէֆիք փաշայի ջանքերուն : Սելանիկի և Իւսկիւպի գէպքերը այժմ աւելի կը շեշտէին այդ անյաջողութիւնները : Բռնաւորը կ'զգար որ իր բանակը գլխէ հանողը մութին մէջ գործող այդ թաքուն զօրութիւնն էր .

— Եթէ այդ զօրութիւնը, այդ անիծեալ քօմիթէն ջախսեմ այն ատեն բանակն ալ կը փրկուի, կը խորհէր :

Բայց ինչպէ՞ս կարելի էր ձեռք անցընել այդ խորհրդաւոր արարածները, որոնք յանկարծ անյայտ կ'ըլլան՝ ճիշտ այն միջոցին ուր կը կարծուէր թէ ձերբակալուած են :

Ապտիւլ Համիտ, Իւսկիւպի հեռագիրը ղրկել տալէ ետքը, երբ իր անզօր կատաղութեան մէջ, այս բաներուն վրայ կը խորհէր. մէկէն միտքը ինկաւ մանկատի աղջիկը՝ Զիւլէհան՝ զոր գրեթէ մոռցած էր :

— Այդ աղջիկը բացարձակապէս յայտնի է որ քօմիթէին մարդոց հետն է, մտածեց, պէտք է անպատճառ միջոց մը գտնել զինքը խօսեցնելու . . . նշաններով կամ ո և է կերպով

... խուլ համրերը շատ աղէկ կրնան իրենց միաքը բացատրել, ինչպէս կը ըլլայ որ այս աղջիկը չի կրնար կոր բան մը հասկցնել, մանաւանդ որ դէմքէն խելացի կ'երևայ, արդեօք խաղ մըն է որ կ'ընէ մեզի այսպէս խուլ համր ձեւանալով... միանգամ ընդմիջտ պէտք է որ այս կէտ լուսաբանենք:

Եւ խկոյն հրամայեց որ աղջիկը կանանոցէն բերեն:

Ներքինի մը որ Սուլթանին հրամանը գործադրելու գացած էր՝ վերադարձաւ ու յայտարարեց.

— Աղջիկը կանանոցին մէջ չէ:

— Ինչպէս, գոչեց Սուլթանը, ա՞յն ալ փախցուցած են...

— Ո՛չ, վեհափառ տէր, պատասխանեց ներքինին, միայն թէ այդ աղջիկը փոխադրուած է Պիւրհանէտտին էֆէնտիի ապարանքը, Սաֆնազ գալֆայի քով:

— Բայց որո՞ւն հրամանով և ե՞րբ եղած է այդ տեղափոխութիւնը...

— Վեհափառ տէր, կանանոցէն ինձ ըսին որ երկու շաբաթ է ի վեր աղջիկը իշխանին ապարանքը փոխադրուած է:

Կասկածոտ բռնաւորը չգոհացաւ այս բացատրութիւններէն, իրեն դէմ նորանոր դաւադրութիւններ նշմարեց այս եղածին մէջ և ուզեց մանրամասն քննութիւն մը բանալ: Վերջապէս ճշմարտութիւնը յայտնուեցաւ: Սաֆնազ գալֆան էր որ աղջիկը տարած էր իշխանին ապարանքը, հակառակ կայսերական հարէմին մէջ գտնուող միւս գալֆաներուն դիտողութեան: Ապաիւլ Համրտ հրամայեց որ մանկուհին խկոյն Երլարզ բերուի և հարէմին մէջ բանտարկուի, ամէն յարարութենէ զրկուած: Սուլթանական հրամանը անմիջապէս գործադրուեցաւ և մանկատի աղջիկը փոքրիկ խուցի մը մէջ փակեցին: Ապաիւլ Համրտ յետոյ կանչել տուաւ Սաֆնազ գալֆան:

— Ինչո՞ւ համար այդ աղջիկը հարէմէն սերիշ տեղ փոխադրած ես, առանց իմ հրամանիս, գոչեց գալֆային երեսին:

Սաֆնազ դալֆա՝ սարսափահար՝ գլուխը գետին խոնարհած չէր գիտեր ի՞նչ պատասխանելիքը :

— Խօսէ՛ , գոռաց բռնաւորը , խոստովանէ՛ զայն փախցնելու համար , այնպէս չէ՞ . . .

— Վեհափառ տէր , թոթովեց խեղճ կինը , ի՞նչպէս կարելի է այդպիսի կասկած մը ունենալ իմ մասին . . . :

— Ուեմն ինչո՞ւ առիւր տարիւր աղջիկը :

— Իրեն այնքա՛ն համակրեցայ որ ուղեցի քովս ունենալ , մանաւանդ կը կարծէի որ ու ե է անպատեհութիւն մը չի կարատոր մէջ . . . եթէ գիտնայի որ Ձեր Վեհափառութիւնը դժգոհ պիտի մնար այս ըրածէս անշուշտ այդպիսի բան մը չպիտի ընէի , բայց . . .

— Միթէ չէի՞ր գիտեր որ այդ աղջիկը իմ անձիս դէմ դաւաճանողներու խուճբին կը պատկանի :

— Ո՛չ , Վեհափառ տէր , չէի գիտեր , պատասխանեց դալֆան դողահար ձայնով մը , լսած էի որ խուզարկութեան մը պահուն , Սկիւտար , տան մը մէջ գտնուած էր , բայց ինքն ալ դաւադիր մը ըլլալուն մասին տեղեկութիւն չունէի և մինչև հիմա չեմ հաւատար որ այդ աղջիկը յանցաւոր ըլլայ . . .

— Ի՞նչ կը համարձակի՞ք տակաւին զայն պաշտպանել իմ ներկայութեանս , պոռաց բռնաւորը , կը ջանաս զիս սուտ հանել . . .

— Աստուած չընէ որ այդպիսի բան մը մտքէս անցնեմ . . . միայն թէ այդ աղջկան հետ երկու շաբաթէ ի վեր ապրելով սա համոզումը գոյացուցի թէ բոլորովին անմեղ է :

— Ուրեմն կրցա՞ր հետը խօսակցելու միջոց մը գտնել , հարցուց Ապտիւլ Համիտ նուազ բարկաճայթ շեշտով մը :

— Այսինքն նշանացի կերպով կարող եղայ բետը քիչ մը ընտելանալ , թոթովեց Սաֆնազ հանրմ որ զգաց թէ անխոհեմ խօսք մը փախցուցած էր բերնէն :

— Ինչպէ՞ս իր անմեղութիւնը հասկըցար , խօսէ՛ տեսնեմ , պնդեց բռնաւորը :

— Կ'ենթադրեմ որ անմեղ է որոշ բան մը չեմ գիտեր, մըմնջեց Սաֆնազ հետզհետէ շփոթելով :

Ապտ—Իւլ—Համիտ կնոջ շփոթութիւնը տեսնելով՝ աւելի հաստատուեցաւ իր կասկածներուն մէջ :

— Այս կինը չափազանց կը խռովի կոր այս աղջկան համար, մատմեց. ուրեմն գաղանիք մը կայ գործին մէջ :

Յետոյ յանկարծ գոչեց :

— Հիմա հասկցայ որ դուն ալ ինծի դէմ դաւաճանողներուն հետ ես. դուն ալ, հոս, այս պալատին մէջ մեքենայութիւններ կը լարես դուն՝ որ հաւատարիմ կը կարծէի և որուն դեռ վերջերս պատուանշան ալ չնորհեցի...

— Վեհափառ տէր, Ձեր կասկածները անհիմն են, Աստուած վկայ է որ երբեք իմ հաւատարմութենէս չեմ շեղած գոչեց Սանֆազ հանրմ լալազին ձայնով մը :

— Չարաչար պիտի պատժուիք երկուքդ ալ գոչեց բբունաւորը, հիմա պիտի հրամայեմ որ ամենատուկալի տանջանքներու ենթարկեն այդ աղջիկը մինչև որ լեզուն բացուի...

— Մի՛ ընեք այդ բանը, Վեհափառ տէր, կ'երգնում որ անմեղ է Ջիւլէհան, գոչեց Սաֆնազ հանրմ ծունկի վրայ իյնալով, խնայեցէ՛քս յս խեղճ աղջկան...

Ապտ—Իւլ—Համիտ յանկարծ սարսըռաց.

— Ոտքի ե՛լ, հրամայեց գալֆային :

Սանֆազ հանրմ կանգնեցաւ :

— Ի՞նչ ըսիր, կրկնէ՛ տեսնեմ, պոռաց բռնաւորը :

— Ըսի որ խնայեցէ՛ք այդ խեղճ աղջկան որ անմեղ է...

— Ո՛չ այդպէս ջրսիր, անուն մը տուիր, Ջիւլէհան անմեղ է ըսիր, ո՞վ է այդ Ջիւլէհան...

— Աղջիկը, թոթովեց Սաֆնազ գալֆա այլայլած :

— Ինչպէ՞ս գիտես իր անունը, պոռաց Ապտիւլ Համիտ շեշտակի նայելով կնոջ աչքերուն մէջ :

Սաֆնազ գալֆա՝ ահաբեկ՝ ետ ետ գնաց, առանց կա-

րենալ խօսք մը արտասանելու : Իր գործած ահուկի սխալ-
մունքը զգաց ու տեսաւ որ անկէ կացութեան մը մասնուած
էր : Շփոթութիւնը այն աստիճան մեծ էր , որ խեղճ կիներ ար-
տասուել սկսաւ :

— Ինչպէ՞ս գիտես իր անունը . ո՞ւրկէ իմացար , կրկնեց
Ապտիւլ Համիտ , իր ձայնն ա՛լ աւելի բարձրացնելով , խօսէ՛ ,
պատասխան տուր անմիջապէս . . .

Սաֆնազ հանրմ աչքերը վերցուց , բռնաւորին նայեցաւ
ու անոր դէմքին արտայայտութենէն ա՛լ աւելի սարսափեցաւ :

Եւ սակայն պէտք էր պատասխանել . . .

Յանկարծ ամբողջ ուժն հաւաքեց , ջանաց հանդարտիլ և
հուադած ձայնով մը մրմնջեց .

Այդ անունն ես տուի իրեն . . .

Բայց բացատրութիւնը թէև համոզիչ , սակայն շատ ուշ
մնացած էր և Ապտիւլ Համիտ բնաւ չդոհացաւ անով .

— Սուտ կը խօսիս , գոչեց :

— Ես տուի այդ անունը իրեն , կրկնեց կիներ յուսահա-
տօրէն փարելով իր այս գիւտին :

Ապտիւլ Համիտ ձեռքը իր լայն վերարկուին գրգռանք խօ-
թեց , ընկճելէր մը հանեց հոնկէ ու դայն ուղղելով գալֆային
վրայ՝ պոռաց .

— Ճշմարտութիւնը խօսէ՛ , եթէ ո՛չ հիմա քեզի կը սատ-
կեցնեմ . . .

Կիներ տեսաւ հրազէնի պողպատին շողիւնը և բովանդակ
մարմնովը սարսուաց , աղտղակ մը արձակեց ու քայլ մը ետ
գնաց , երկու ձեռքերը զարհուրանքով վեր բարձրացուցած :

— Խօսէ՛ , գուաց բռնաւորը իր գէնքը ձօճելով :

— Ինք ըսաւ , թոթովեց խեղճ կիներ ճարահատ :

— Ո՞վ ինք , հարցուց Ապտիւլ Համիտ :

— Աղջիկը , ինք յայտնեց իր անունը . . .

— Բայց ինչպէ՞ս քանի որ խուլ համբ է ու խօսելու կա-
րողութիւն չունի . . .

— Ո՛չ, Վեհափառ Տէր, կը խօսի ու կը լսէ, միայն թէ այդպէս կեղծած է որպէս զի զինքը խոստովանցնելու չստիպեն, ահա՛ ճշմարտութիւնը. հիմա ըրէ՛ք ինչ որ կ'ուզէք ինծի, բայց խնայեցէ՛ք այդ աղջկան:

— Ո՞վ է որ այս աղջիկը:

— Հագգը պէյի աղջիկն է, պատասխանեց Սաֆնազ հանրմ որ ա՛յլ որոշած էր ամէն բան խոստովանիլ:

Ապտիւլ Համիտ թելովէրը գրպանը դրաւ: Հիմա բարկութիւնը անցած էր և անոր յաջորդած էր ներքին ուրախութիւն մը: Վերջապէս իր ձեռքին տակ ունէր մէկը որմէ պիտի կրնար տեղեկութիւններ քաղել:

— Գիտնալով հանդերձ որ այդ աղջիկը դիտմամբ խուլ համը կը ձեւանայ, ինչպէ՞ս մինչև այսօր լռեցիր, ըսաւ գալֆային, ուրեմն դուն ալ անոր հետ մեղսակից ես...

— Վեհափա՛ռ տէր, չհամարձակեցայ իրողութիւնը յայտնել, վախնալով որ աղջկան գլուխը փորձանք մը կուգայ. այդ աղջիկը իր գեղեցկութեամբն ու խելացութեամբը այնքան հմայած է ինծի որ չեմ կրնար իմ ձեռքովս իրեն դժբախտութիւն բերել... այո՛, կը խոստովանիմ որ յանցաւոր գտնուած եմ Ձեր Վեհափառութեան հանդէպ, բայց ուրիշ կերպ չէի կրնար վարուիլ... հիմա պատրաստ եմ իմ յանցանքիս արժանաւոր պատիժը կրել, սակայն կրկին կը պաղատիմ Ձեր Վեհափառութեան որ մեղմօրէն վարուիք խեղճ աղջկան հետ...

— Այդ իմ գիտնալիք բանս է, պատասխանեց բռնաւորը չոր կերպով:

Յետոյ հրամայեց որ Սաֆնազ գալֆան արգելափակեն մինչև ցնոր անօրինութիւն: Այս հրամանը տալէ ետքը, Ապտիւլ Համիտ ուղղակի գնաց իր կանանոցը և ըսաւ որ ցոյց տան իրեն այն խօսքը ուր դեռատի աղջիկը բանտարկուած էր:

Երկու գալֆաներ բռնաւորը առաջնորդեցին դէպի Զիւլէ

հայի գտնուած խուցը : Դրան առջև երկու ներքիններ պահակ կը սպասէին :

Գալֆաներէն մին, որուն քով կը գտնուէր դրան բանալին, մօտեցաւ և դուռը բանալով մէկ կողմ քաշուեցաւ, տեղ տալու համար իր Վեհափառ տիրոջ :

Բռնաւորը առաջ անցաւ տենդոտ շարժումով մը և խուցէն ներս մտաւ :

Յանկարծ բարկութեամբ խառն զարմացական ճիչ մը արձակեց :

Սենեակը դատարկ էր . . .

Երկու գալֆաները և պահնորդ կեցող ներքինները որոնք դրան առջև կեցած էին՝ առանց սենեակէն ներս մտնել համարձակելու, իրենց Վեհափառ տիրոջ աղաղակը լսելով՝ քիչ մը յառաջացան :

— Ո՛ւր է աղջիկը, մէկը չկայ այստեղ պոռաց Ապտիւլ Համիտ բարկութենէն դողահար ձայնով մը :

Ո՛չ ոք սիրտ ըրաւ պատասխանելու :

— Փախցուցի՞ք, դաւաճաններ, փախցուցի՞ք, գոչեց բռնաւորը կատղած, ամենքդ ինծի դէմ միաբանած էք, բայց ես ձեզ ամենքդ ալ պիտի ջախջախեմ . . .

Յետոյ, նշմարելով որ պատուհանը բաց էր, դէպի հոն վազեց : Հանգուցաւոր բարակ պարան մը կ'երկարէր պատուհանէն մինչև վար :

— Ահա՛ այս տեղէն փախեր է, չո՛ւտ փնտուել տուէք զինքը պարտէզին ամէն կողմը, պոռաց բռնաւորը իր շուրջը գտնուողներուն, որոնք իսկոյն հեռացան իր հրամանը կատարելու փութով ու երջանիկ ըլլալով որ առիթ մը կ'ընծայուէր իրենց փախչել երթալու սուլթանական բարկութենէն :

Ապտիւլ Համիտ երբ առանձին մնաց՝ վհատ ու ընկճուած ինկաւ թիկնաթուռի մը վրայ .

— Չէ՛, չէ՛, մրմնջեց, ա՛լ հնար չէ տոկալ այս ամէնուն . . . նոյն իսկ պալատիս մէջ, ամէն կողմ, դաւաճանութիւն, մատնութիւն . . .

ՎԵՐՋ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐԻ

İstanbul Belediyesi

İnkilâb Müzesi ve Kütübhanesi

Sayı:

Oda

Dolab

Raf

İBB Eyüp Sultan Halk ve Çocuk Kütüphanesi

ERM0463/1-3

255.07.02.01.06.00/

